

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Η κοινωνική διάσταση
της εσωτερικής αγοράς

ΕΙΔΙΚΟ ΤΕΥΧΟΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Η κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς

Έκθεση προόδου εργασιών
της διυπηρεσιακής ομάδας

ΕΙΔΙΚΟ ΤΕΥΧΟΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ,
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Το παρόν έργο υπάρχει επίσης στις εξής γλώσσες:

ES	ISBN 92-825-8272-8
DA	ISBN 92-825-8389-9
DE	ISBN 92-825-8255-8
EN	ISBN 92-825-8256-6
FR	ISBN 92-825-8257-4
IT	ISBN 92-825-8273-6
NL	ISBN 92-825-8391-0
PT	ISBN 92-825-8392-9

Οι πληροφορίες που περιέχονται στο δημοσίευμα αυτό δεν εκπροσωπούν αναγκαστικά τη θέση ή τις απόψεις της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Αριθ. καταλόγου: CB-PP-88-005-GR-C

ISBN 92-825-8390-2

Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1989

© EKAX-EOK-EYPATOM, Βρυξέλλες · Λουξεμβούργο, 1988
Επιτρέπεται η αναπαραγωγή, για σκοπούς μη εμπορικούς, με αναφορά της πηγής

Printed in the FR of Germany

Προόμιο

Η Επιτροπή, με την επίγνωση ότι η αντίληψη της σημασίας της κοινωνικής διάστασης της εσωτερικής αγοράς, ενόψει ιδιαίτερα της ολοκλήρωσής της το 1992, αποτελεί βασική προϋπόθεση της επιτυχίας της, ανέθεσε σε μια διυπηρεσιακή ομάδα τη διεξαγωγή μιας διερευνητικής εργασίας.

Ο προβληματισμός των κοινοτικών αυτών στελεχών οδήγησε στην εκπόνηση μιας έκθεσης που, χωρίς να εκπροσωπεί αναγκαστικά τις απόψεις της Επιτροπής, θα ήθελε ωστόσο να αποτελέσει ένα σημαντικό στοιχείο στη συζήτηση γύρω από τις κοινωνικές πτυχές της εσωτερικής αγοράς. Συζήτηση που η Επιτροπή επιθυμεί να αρχίσει με το σύνολο των κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων καθώς η αντίληψη της σημασίας της κοινωνικής διάστασης της εσωτερικής αγοράς αποτελεί υπόθεση όλων.

Το ειδικό αυτό τεύχος της *Κοινωνικής Ευρώπης* είναι αφιερωμένο στην έκθεση αυτή.

Περίληψη της έκθεσης	7
Ανακεφαλαίωση των προτάσεων της ομάδας	11
Εισαγωγή	15
Πρώτο μέρος — Η εξασφάλιση των συνθηκών της πραγματικής ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και ενός χώρου ευρωπαϊκής επαγγελματικής κινητικότητας	
1.1. Μερικές γενικές κοινωνικοοικονομικές απόψεις	18
1.1.1. Οι μεγάλες τάσεις των ενδοκοινοτικών μεταναστευτικών ρευμάτων	18
1.1.2. Οι καθοριστικοί παράγοντες της κινητικότητας (και οι αποτρεπτικοί παράγοντες)	20
1.1.3. Οι επιπτώσεις της πραγματοποίησης της μεγάλης αγοράς	21
1.1.4. Οι εργαζόμενοι που προέρχονται από τρίτες χώρες θέτουν ένα ιδιαίτερο πρόβλημα	23
1.2. Η δράση της Επιτροπής, το κοινοτικό κεκτημένο και τα εκφεμούνται προβλήματα	24
1.2.1. Η πραγματική ελεύθερη κυκλοφορία των μισθωτών και των μελών της οικογένειάς τους	24
1.2.2. Η πραγματική ελεύθερη κυκλοφορία των αυτοαπασχολούμενων και των μελών της οικογένειάς τους	29
1.2.3. Η πραγματική ελεύθερη κυκλοφορία των οικονομικά αδρανών ατόμων (σπουδαστές, συνταξιούχοι)	30
1.2.4. Οι πρωτοβουλίες ενθάρρυνσης της ενδοκοινοτικής κινητικότητας	31
1.2.5. Η μεταναστευτική πολιτική απέναντι στις τρίτες χώρες	33
1.3. Δύο βασικές ιδέες για πρωταρχική δράση	36
1.3.1. Η δράση κατά των διακρίσεων και υπέρ της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου	36
1.3.2. Η ενθάρρυνση της επαγγελματικής κινητικότητας των ατόμων με προσόντα: προς ένα χώρο επαγγελματικής κινητικότητας	38
Δεύτερο μέρος — Ορισμένες κοινωνικές μεταλλαγές θα γεννηθούν ή θα επιταχυνθούν με τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς: τα προληπτικά και τα συνοδευτικά μέτρα	
2.1. Τα πρώτα διδάγματα μιας εργασίας εντοπισμού των επιμέρους δυσκολιών	40
2.1.1. Ένα δύσκολο έργο	40
2.1.2. Μία γενική οριοθέτηση	40
2.1.3. Η προσέγγιση κατά τομείς	42
2.1.4. Η προσέγγιση κατά περιφέρειες	49
2.1.5. Τα ειδικά προβλήματα των ΜΜΕ	51
2.2. Ποια η δέουσα σημασία;	54
2.2.1. Ορισμένες διατάξεις καταρτίζονται ή εφαρμόζονται ήδη και αποτελούν αυτούσια συστατικά στοιχεία της μεγάλης αγοράς	54
2.2.2. Πρόληψη του μέλλοντος και παρότρυνση για πρόνοια	57
2.2.3. Ποια τα συνοδευτικά μέτρα;	58

Τρίτο μέρος — Οι οδοί της ολοκλήρωσης: απόπειρα διασαφήνισης

3.1. Οι δύο προσεγγίσεις	68
3.1.1. Η ουσιαστικά ρυθμιστική προσέγγιση είναι ακατάλληλη μέσα στο σημερινό πλαίσιο	68
3.1.2. Η αποκεντρωτική προσέγγιση δεν επιτρέπει την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής	69
3.2. Προς την ολοκλήρωση: προς ένα ευρωπαϊκό σύστημα επαγγελματικών σχέσεων	71
3.2.1. Ανταγωνισμός και επιβλαβείς συμπεριφορές	71
3.2.2. Οι κύριες γραμμές της δράσης σε κοινοτικό επίπεδο	75
3.2.3. Οι προϋποθέσεις της αποτελεσματικότητας	77
3.2.4. Προτάσεις για κατευθύνσεις δράσης	80
Λεξικό	83
Κατάλογος παρατηρημάτων	86

Περίληψη της έκθεσης

1. Η εντολή

Το σχέδιο ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς έχει στο ενεργητικό του ένα σπάνιο πλεονέκτημα. Γιατί πράγματι, ήδη από το 1985, οι κοινωνικοί εταίροι δήλωσαν την υποστήριξή τους στο μεγάλο σχέδιο του 1992. Λίγα είναι τα εθνικά προγράμματα που, μέσα στα τελευταία χρόνια, έτυχαν παρόμοιες υποστήριξης.

Ενδιαφερόμενη να δει την ορμή αυτή να συνεχίζεται ή και να ενισχύεται, και στην επιθυμία της να προχωρήσει στην αρμονική οικοδόμηση του «χώρου χωρίς σύνορα», η Επιτροπή ζήτησε από μια ομάδα κοινοτικών στελεχών που προέρχονται από διάφορες σχετικές υπηρεσίες να διερευνήσουν την κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς, συλλογίζοντας ταυτόχρονα και όλα τα ήδη κεκτημένα του κοινωνικού διαλόγου αλλά και τα διάφορα συστατικά στοιχεία της κοινωνικής πολιτικής που ήδη ασκείται.

2. Η μέθοδος

Δύο ειδών ήταν οι μέριμνες που ενέπνευσαν τις εργασίες της ομάδας.

Οι μεν ξεκινούν από την προσπάθεια να εντοπισθούν και την απόπειρα να εκτιμηθούν τόσο οι ευκαιρίες όσο και οι πιθανές δυσκολίες που θα εμφανισθούν στον κοινωνικό χώρο εξαιτίας της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς. Το αιτούμενο στην περίπτωση αυτή ήταν να διακριθεί η φύση και η έκταση των μεταλλαγών που ήδη συμβαίνουν και που μπορούμε να διασθανούμε ότι θα συμβούν στο μέλλον, να εκτιμηθεί σε ποιο βαθμό μπορούν να αποδοθούν άμεσα στην ολοκλήρωση της μεγάλης αγοράς, και να υπολογισθεί η άνιση κατανομή των συνεπειών τους, στο χρόνο και το χώρο.

Οι δεύτερες απορρέουν από τους φόβους και τις ανησυχίες που διατύπωσαν τόσο οι οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες όσο και τα κράτη μέλη απέναντι στην προοπτική των μεταλλαγών αυτών, είτε σχετίζονται με τη μεγάλη εσωτερική αγορά είτε, γενικότερα, με την προσαρμογή των διαφόρων ευρωπαϊκών οικονομικών στο διεθνή ανταγωνισμό.

3. Το σχέδιο

Ωστόσο, αντικείμενο της εργασίας της ομάδας δεν ήταν να «καθησυχάσει», αλλά

να υποδείξει μάλλον στην Επιτροπή τα πεδία όπου απαιτείται διορατικότητα ή επαγρύπνηση, ώστε τα μέσα που διαθέτουμε να μπορέσουν να χρησιμοποιηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και να προκαταλάβουν τις αλλαγές.

Αυτό οδήγησε σε μια διαδικασία που διαφέρει σε τρία στάδια και όπου η ομάδα προσπάθησε, κάθε φορά, να συνδυάσει την οικονομική με την κοινωνική προσέγγιση:

— η κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς είναι πρώτα απ' όλα η πλήρης άσκηση της μιας από τις τεσσέρις ελευθερίες της διακίνησης, της ελευθερίας των προσώπων. Όταν αντιληφθούμε όλες τις συνέπειες της ελευθερίας αυτής — που τη στιγμή αυτή πολύ συχνά παραγνωρίζεται — κι όταν εκτιμήσουμε όλες τις επιπτώσεις καθώς και τις ευκαιρίες που προσφέρει, τότε θα πρέπει να συνηγορήσουμε υπέρ της δημιουργίας ενός αληθινού χώρου ευρωπαϊκής επαγγελματικής κινητικότητας (πρώτο μέρος)·

— οι συζητήσεις στρέφονται συχνότερα γύρω από τις κοινωνικές συνέπειες των τριών άλλων ελευθεριών που εγγυώνται το χώρο χωρίς σύνορα. Είμαστε άραγε σε θέση να διακρίνουμε ήδη κάποιες συγκεκριμένες επιπτώσεις; Τι θα πρέπει να περιμένουμε από πλευράς απασχόλησης και, συγκεκριμένα, πώς μπορούμε να προετοιμασθούμε όσο το δυνατόν καλύτερα; Ποια είναι τα κοινωνικά συνοδευτικά μέτρα που η Επιτροπή θα πρέπει να έχει κατά νου όταν σχεδιάζει τα κείμενα που θα θεμελιώσουν την πληρέστερη κυκλοφορία των αγαθών, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων; Στο δεύτερο μέρος και μέσα στα πλαίσια της προοπτικής αυτής, εντοπίζονται οι δυσκολίες κατά τομείς και περιφέρειες, καθώς και μια πρώτη εκτίμηση των απαραίτητων προληπτικών μέτρων·

— η ίδια η Επιτροπή δεν είναι παρά ένας, μεταξύ όλων, επιμέρους παράγων της κοινωνικής διάστασης της μεγάλης αγοράς. Δρα σε συνδυασμό με τους κοινωνικούς εταίρους — των οποίων η αυτονομία θα πρέπει να ενισχυθεί — και τις κυβερνήσεις. Αν τοποθετηθούμε σε μια μακροπρόθεσμη προοπτική, σε μια προοπτική διάρκειας, σταθερότητας και

ανάπτυξης του χώρου χωρίς σύνορα, τότε βλέπουμε να προβάλλει η ανάγκη της δημιουργίας ενός χώρου ευρωπαϊκών επαγγελματικών σχέσεων. Ετσι, στο τρίτο μέρος, προτείνεται η περιστολή, ή μάλλον το ξεπέρασμα, των εναλλακτικών λύσεων που θέτουν αντιμετώπους, ως προς τη μεθοδολογία που υποστηρίζουν εκατέρωθεν, τους οπαδούς μιας συγκεντρωτικής κοινοτικής ρυθμιστικής προσέγγισης και τους οπαδούς μιας ευρωπαϊκής κοινωνικής ρύθμισης με επίκεντρο την κάθε χώρα.

4. Τα κυριότερα συμπεράσματα

Οι διάφορες αναλύσεις και οι προβληματισμοί της ομάδας οδήγησαν στην επιπίτωση ότι η αντίληψη της σημασίας της κοινωνικής διάστασης της εσωτερικής αγοράς αποτελεί κρίριο παράγοντα της επιτυχίας της. Το ευνοϊκό ρεύμα που παρουσιάζεται σήμερα υπέρ του σχεδίου αυτού θα πρέπει να προαχθεί με τη δυναμική εφαρμογή των άρθρων 118 και 130 της Συνθήκης, όπως το υπογραμμίζουν η UNICE, η ΟΚΕ και το CEEP, στην κοινή τους γνωμοδότηση σχετικά με την επίσημη οικονομική έκθεση του 1987-1988.

Υπάρχει τέλος μια κεντρική ιδέα που εμπνέει την έκθεση αυτή: είναι ότι ο υπολογισμός της σημασίας της κοινωνικής διάστασης μπορεί θεαίως να αποσπείλει πλεονέκτημα για τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες, μπορεί όμως εξίσου, σε ορισμένους τομείς, να αποσπείρει και παράγοντα πρόσθετης αξίας για τις επιχειρήσεις. Εκείνο που αξίζει να υπογραμμισθεί είναι ότι η ιδέα δεν είναι το αποτέλεσμα μιας *restitutio principii*, ενός αδιέξοδου κυκλικού συλλογισμού, αλλά ότι απορρέει από μια αποδεδειγμένη προσπάθεια.

4.1. Οι συνέπειες ενός ευρωπαϊκού χώρου ελεύθερης επαγγελματικής κυκλοφορίας και κινητικότητας

Το θέμα της ελεύθερης διακίνησης των προσώπων δεν είναι παρά ένας διαφορετικός τρόπος αντιμετώπισης του θέματος των ενδοευρωπαϊκών μεταναστεύσεων. Στο σημείο αυτό, η δημογραφική και οικονομική ανάλυση μοιάζει να δείχνει ότι μια εποχή που τη σφράγισαν σημαντικά μεταναστευτικά ρεύματα, από τις φθίνουσες ή καθυστερημένες προς τις αναπτυσσόμενες περιοχές, πρόκειται μάλλον να τη διαδεχθεί

μία εποχή «φρεστών» ανταλλαγών, από άτομα με επαγγελματικά προσόντα, που θα μετακινούνται προς όλες τις κατευθύνσεις, χωρίς ωστόσο να στοιχειοθετούν κάποιο ιδιαίτερα σημαντικό μεταναστευτικό ρεύμα.

Το κίνητρο των ανταλλαγών αυτών δεν θα είναι τόσο πολύ η αναζήτηση απασχόλησης, όσο η αναζήτηση κάποιας «πα-ραπληρωματικότητας» που θα δημιουργηθεί με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, τις συμφωνίες και τα προγράμματα συνεργασίας μεταξύ υπερεθνικών επιχειρήσεων, καθώς και με την ανάπτυξη ενός πλήθους δραστηριοτήτων επί ευρωπαϊκής θάλασσας. Τα ρεύματα μετακίνησης των ατόμων που διαθέτουν προσόντα παίζουν ρόλο σημαντικό στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και είναι πολύ πιθανό, χάρη ιδίως στα ερεθίσματα που θα προσφέρουν ορισμένα μέτρα τα οποία θα ληφθούν μέσα στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς (άνοιγμα των αγορών κρατικών προμηθειών, περιφερειακή πολιτική, ευρωπαϊκός επιστημονικός και τεχνολογικός χώρος, κλπ.), ότι τα ρεύματα αυτά θα γίνουν ακόμη εντονότερα. Από τη σκοπιά των ατόμων, η παρουσία των αγορών εργασίας και των ευκαιριών που προσφέρονται θα τροποποιηθεί και θα διευρυνθεί.

Κι αυτός είναι ένας επιπλέον λόγος να χαϊρώμαστε στη διαπίστωση ότι, στο θέμα της ελεύθερης διακίνησης των προσώπων, τα κοινωνικά κεκτημένα δικαιώματα και παλαιά είναι και σημαντικά. Παράλληλα όμως δημιουργούνται και ορισμένες ανησυχίες, τόσο γιατί στην πράξη δεν τηρούνται οι ήδη ισχύουσες διατάξεις της Συνθήκης και του παράγωγου δικαίου, όσο και γιατί, στις διαπραγματεύσεις σχετικά με τις διατάξεις που θα πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή πριν από το 1992, συναντώνται ακόμη ορισμένες δυσχέρειες.

Η ομάδα διαπιστώνει ότι, στην πράξη, τα άτομα που έχουν ήδη διανηθεί σε κάποιο άλλο κράτος μέλος αντιμετωπίζουν πλήθος δυσκολίες, που ξεκινούν από ορισμένες διακριτικές πρακτικές και υπάρχουν μάλιστα κίνδυνοι, όσο στον κοινωνικό τομέα οι ρυθμιστικές ικανότητες επεκτείνονται σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, οι δυσκολίες αυτές να συνεχισθούν ή ακόμη και να οξυνθούν. Κι αυτό γίνεται ακόμη πιο ανησυχητικό, όταν ξέρουμε ότι δεν πρόκειται να υπάρξει επιτυχημένη ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς παρά μόνο αν η εν-

δοευρωπαϊκή επαγγελματική κινητικότητα αυξηθεί σημαντικά σε σχέση με τη σημερινή της στάθμη, που παραμένει ακόμη εξαιρετικά χαμηλή: αυτό δεν είναι μόνο προς συμφέρον των ατόμων, ανταποκρίνεται παράλληλα και στις ανάγκες των επιχειρήσεων.

Οι συστάσεις λοιπόν της ομάδας επιβεβαιώνουν όχι μόνο πόσο κατεπείγουσες ήταν πράγματι ορισμένες πρωτοβουλίες τις οποίες έχει ήδη αναλάβει η Επιτροπή, αλλά και τον καίριο ρόλο που παίζουν σε διαφορετικά επίπεδα — στο εθνικό, αλλά όλο και περισσότερο, και στο περιφερειακό — οι τοπικοί αιρετοί αντιπρόσωποι και οι διοικητικοί φορείς, προκειμένου να προαχθεί η πραγματική ίση μεταχείριση των ευρωπαίων μεταναστών.

Η πραγματοποίηση της πολυσχιδούς αυτής φιλοδοξίας είναι ασφαλώς έργο της Επιτροπής, σε συνδυασμό με τις εκπροσωπούμενες οργανώσεις των μεταναστών. Επί αυτού, οι προτάσεις της ομάδας εκθέτουν με παραδείγματα τις πρωτοβουλίες που θα μπορούσαν να ληφθούν από το 1988 ή μετέπειτα, βάσει του άρθρου 49.

Ακόμη περισσότερο όμως, το έργο αυτό εξαρτάται από τη συνειδητή δραστηριοποίηση όλων των ενδιαφερομένων. Έτσι, η ομάδα θέλησε να τονίσει την ανάγκη της ευαισθητοποίησης και της ανάληψης ευθυνών στις αποκεντρωτικές πρωτοβουλίες πληροφόρησης.

Τέλος, προτείνεται να μελετηθούν οι τρόποι και οι συνθήκες μιας επαυξημένης διασύνδεσης των αγορών εργασίας, καθώς και ο εκσυγχρονισμός του Sedoc, όπως επίσης και ο τρόπος ενίσχυσης των προγραμμάτων ανταλλαγής και συνεργασίας, και ιδιαίτερα των προγραμμάτων που σχετίζονται με την επαγγελματική κατάρτιση.

4.2 Τρόποι και μέθοδοι πρόβλεψης και συνοδευτικά μέτρα στις μεταλλαγές που θα προξενήσει η άμεση ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς

Η επιτυχία του αναπτυξιακού αυτού σχεδίου, η δημιουργία δηλαδή μιας μεγάλης εσωτερικής αγοράς, είναι καταρχήν υπόθεση των οικονομικών και κοινωνικών φορέων, όλων εκείνων δηλαδή που, αν κατορθώσουν να ασκήσουν τις κατάλληλες στρατηγικές, θα σταθούν ικανοί να εκμεταλ-

λευθούν όλα τα δυνητικά αποτελέσματα του δυναμισμού που θα αποδεσμευθεί με τον τρόπο αυτό. Αυτό όμως μόνο δεν αρκεί. Θα πρέπει ακόμα οι προσφερόμενες ευκαιρίες να γίνουν σαφώς αντιληπτές, οι κοινωνικές επιπτώσεις να εκτιμηθούν ορθά και να γίνει η διάκριση ανάμεσα στα αληθινά προβλήματα και τις αβάσιμες ανησυχίες.

Μια πρώτη βολιδοσκόπηση της ευαισθησίας και της ευπάθειας κατά τομείς οδήγησε στην κατάρτιση μιας αρκετά λεπτομερούς τυπολογίας των τομέων, ανάλογα με τον πιθανό βαθμό της αντίδρασής τους σ' έναν εντονότερο ανταγωνισμό. Τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η ομάδα θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν με προσοχή και περισκεψη, μοιάζουν ωστόσο να μας επιτρέπουν, αφενός, να αποδραματοποιήσουμε ένα πλήθος από τις κινδυνολογίες που κυκλοφορούν και, αφετέρου, να διακρίνουμε τους τομείς εκείνους που, εξαιτίας της εγγενούς διάφρωσής τους, παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη ευπάθεια απέναντι στη δημιουργία της μεγάλης αγοράς και, πιθανότατα, θα υποστούν τον αντίκτυπο της στον κοινωνικό τομέα.

Ωστόσο, για τους μελετητές της ομάδας, εκείνη που φάνηκε πιο πρόσφορη για να μας βοηθήσει να αντιληφθούμε πρακτικά τις δυσχέρειες της προσαρμογής είναι η περιφερειακή διάσταση. Έστω κι αν οι χαρακτηριστικές αδυναμίες ορισμένων τομέων, που αποκαλύφθηκαν με την προκαταρκτική στατιστική ανάλυση, είναι σχετικά περιορισμένες, η πιθανότητα μιας διττής πώλωσης, ανάμεσα στις περιφέρειες που πιθανόν θα ωφεληθούν από μια σιε-αωρευτική ανάπτυξη κι εκείνες που, αντίθετα, θα υποστούν μια διαδικασία σιε-αωρευτικής παρακμής, είναι ισχυρή.

Το υλικό λοιπόν που είχε στη διάθεσή της η ομάδα επικυρώνει πόσο σωστές και αντικειμενικές ήταν οι διακρίσεις που έγιναν ήδη μέσα στα πλαίσια της αναμόρφωσης των διαρθρωτικών ταμείων.

Η ομάδα είναι πεπεισμένη ότι η προληπτική αντιμετώπιση των προβλημάτων αποτελεί ένα από τα κλειδιά για ένα μαχητικό και δυναμικό χειρισμό των μεταλλαγών. Η Επιτροπή όμως δεν μπορεί να είναι η μόνη που θα προβεί στην προληπτική αυτή αντιμετώπιση. Σωστό θα ήταν να ενδιαφερόμαστε τις προνοητικές ικανότητες όλων των οικονομικών και

κοινωνικών φορέων. Επί αυτού διατυπώθηκαν διάφορες προτάσεις, υπέρ μιας προσπάθειας προβληματισμού και ανάλυσης με προβλεπτικό χαρακτήρα όσον αφορά το μέλλον της απασχόλησης, των επαγγελμάτων και των επαγγελματικών προσόντων.

Ο προβληματισμός γύρω από τα συνοδευτικά μέτρα που απαιτούν οι μεταλλαγές αυτές οδήγησε καταρχήν στη διαπίστωση ότι οι διατάξεις που μελετώνται ήδη δηλώνουν τη σημασία που αποδίδεται de facto στην κοινωνική διάσταση: αυτό ισχύει ιδιαίτερα στο θέμα των τεχνικών τύπων και προδιαγραφών και στον τομέα της υγιεινής και της ασφάλειας, όπου η Επιτροπή, αμέσως μετά την έναρξη της εφαρμογής της Ενιαίας Πρόξης, αποφάσισε τη διεξαγωγή ενός προγράμματος εργασίας.

Οι δέσμες των συνοδευτικών μέτρων που η ομάδα θεώρησε αναγκαίες ανήκουν σε τρεις κυρίως κατηγορίες:

Πρώτα απ' όλα, το επίπεδο των απαιτήσεων, όσον αφορά την επαγγελματική κατάρτιση, θα πρέπει να ανυψωθεί σημαντικά. Η εσωτερική αγορά, κι αυτό είναι βέβαιο, θα αποκαλύψει νέες, ενίοτε πολύ συγκεκριμένες, ανάγκες — που ορισμένες δεν είναι ακόμη εύκολο να προσδιοριστούν με ακρίβεια — ή θα τονίσει κάποιες άλλες. Θα πρέπει συνεπώς να καταβληθεί σημαντική προσπάθεια, τόσο ποσοτική όσο και ποιοτική, ώστε οι επιχειρήσεις αλλά και τα άτομα να βρεθούν σε θέση προνομητικής, που θα τους επιτρέψει να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τα νέα επαγγέλματα, τα νέα επαγγελματικά προσόντα που θα απαιτηθούν και τις νέες ειδικότητες. Παράλληλα το ίδιο το επίπεδο της επαγγελματικής εκπαίδευσης θα πρέπει να ανυψωθεί και η εκπαίδευση αυτή να προσφέρει μια πραγματική εξειδίκευση. Τα όσα διακυβεύονται γύρω από το ζήτημα αυτό θεωρήθηκαν τόσο σοβαρά, ώστε η ομάδα πρότεινε τη μελέτη μιας απόφασης σχετικά με τη συνεχή επιμόρφωση.

Με τον εγγενή χρηματοδοτικό τους χαρακτήρα, τα συνοδευτικά μέτρα συνεπάγονται τη συμμετοχή όχι μόνο των διαφόρων κοινωνικών μέσων επιδότησης και δανειοδότησης — αντικείμενο εξάλλου της μεταρρύθμισης που υποβλήθηκε στο Συμβούλιο — αλλά, παράλληλα, και των ειδικών μέσων που έχουν τεθεί σε εφαρμογή μέσα στο πλαίσιο των διαφόρων κοινω-

νικών πτυχών. Η ομάδα εφιστά την προσοχή στη δυνατότητα μιας μεγαλύτερης συνοχής και συνέπειας ανάμεσα στις δύο αυτές μεθόδους.

Τέλος, η προσαρμοστικότητα της εργασίας, το καθαυτό δηλαδή αντικείμενο του κοινωνικού διαλόγου, αποτελεί τον τρίτο τύπο απάντησης, ο οποίος όμως προϋπήρχε της προβληματικής της εσωτερικής αγοράς.

4.3 Για την οργάνωση ενός ευρωπαϊκού χώρου επαγγελματικών σχέσεων

Η συμβολή στην οργάνωση ενός ευρωπαϊκού χώρου επαγγελματικών σχέσεων υπήρξε ο κύριος προσανατολισμός που προέκυψε από τις εργασίες της ομάδας, η οποία επέλεξε σαφώς τη μακροπρόθεσμη προοπτική.

Η ομάδα είναι απόλυτα πεπεισμένη ότι η συναίνεση μεταξύ κοινωνικών εταίρων αποτελεί την ουσιαστική κινητήρια δύναμη της συνοχής και του δυναμισμού της εσωτερικής αγοράς. Μ' άλλα λόγια, η επιδίωξη συναίνεσης και οι διαπραγματεύσεις μπορούν να παίξουν βασικό ρυθμιστικό ρόλο μέσα στα πλαίσια της ολοκλήρωσης της μεγάλης αγοράς, και ο διακανονισμός αυτός θεωρείται απαραίτητος.

Η επιλογή αυτή επιτρέπει την αντιπαράθεση δύο μεθόδων που κρίθηκαν «πλημμελείς»: η πρώτη, «η ρυθμιστική», τείνει να αναζητήσει τις κυριότερες απαντήσεις της μέσα στο πλήθος των αναγκαστικών κοινωνικών διατάξεων, ενώ η δεύτερη, η «αποκεντρωτική», θεωρεί αντιπαραγωγική και απορρίπτει κάθε μορφή πρόσθετης κοινωνικής νομοθεσίας στο κοινοτικό επίπεδο, με μόνη εξαίρεση ορισμένες ελάχιστες προδιαγραφές στο θέμα της υγιεινής και της ασφάλειας στην εργασία.

Η διερεύνηση και το ξεπέρασμα του διλήμματος αυτού υπήρξε ασφαλώς το δυσκολότερο έργο που αντιμετώπισε η ομάδα και τοποθετείται στο επίκεντρο των προσδοκιών που αφυπνίζει σήμερα ο κοινωνικός διάλογος.

Ενδεχομένως, η ομάδα έκρινε πως σκόπιμο θα ήταν να γίνει η διάκριση ανάμεσα σε δύο προβλήματα. Το πρώτο αφορά την επιλογή ανάμεσα στην κοινοτική προσέγγιση και τις διάφορες εθνικές προσεγγίσεις. Απέναντι στην επιλογή αυτή, η αρχή του

«κατώτατου κοινού παρονομαστή» δεν μπορεί να σπρηχθεί στην απλή εκτίμηση της σχέσης κόστους/ωφέλειας. Στ' αλήθεια, τα περισσότερα ευαίσθητα ζητήματα που προκύπτουν από τον κοινοτικό κοινωνικό διάλογο και που μελέτησε η ομάδα (κοινωνικό dumping, κοινωνικά κεκτημένα των χωρών του Βορρά) σχετίζονται με την κοινοτική προσέγγιση.

Το δεύτερο ζήτημα στοχεύει στην ίδια ακριβώς την οργάνωση της κοινοτικής προσέγγισης. Η συγκεκριμένη της δυσκολία έγκειται στη σχετική πεινία μας σε μέσα και όργανα που απαγορεύει οποιαδήποτε αναλογική μεταφορά, στο κοινοτικό επίπεδο, της κοινωνικής ρύθμισης που εφαρμόζεται σε κάθε κράτος μέλος. Τα σημερινά μέσα που θα μπορούσαν ν' ανταποκριθούν στις προσδοκίες των κοινωνικών εταίρων υστερούν λοιπόν απέναντι στη σπουδή που απαιτεί η ήδη αναγνωρισμένη οικονομική αξιοπιστία της μεγάλης αγοράς.

Η δυσκολία αυτή ήταν κάτι που απασχόλησε πολύ την ομάδα. Κατά τη γνώμη της, το πρόβλημα παραπέμπει στην ανάγκη της λειτουργίας ενός κοινοτικού χώρου, που δεν υπάρχει ακόμα και θα πρέπει να επινοηθεί, και όπου θα μπορούν να τεθούν και να αναλυθούν τα προβλήματα που δημιουργούνται από τη διαδικασία των μεταλλαγών: ενός χώρου προκαταρκτικής διαπραγματεύσεως των μεταλλαγών κατά κάποιον τρόπο, όπου οι θεσμικές τους ρήτρες θα μπορούσαν να μελετηθούν διεξοδικά. Γύρω από το χώρο αυτό θα μπορούσαν να διαρθρωθούν τα νομοθετικά διατάγματα και οι συμβάσεις και να οργανωθεί η συμβατικότητα των διαφόρων εθνικών παραδόσεων στον κοινωνικό τομέα. Τη σύλληψη και το σχεδιασμό του χώρου αυτού θα πρέπει να τα βοηθήσει η συντονισμένη εμπειρία του επίσημου ή ανεπίσημου διαλόγου μεταξύ κοινωνικών εταίρων και η τριμερής αντιπαράσταση στα πλαίσια των σημερινών κοινοτικών αρχών.

Για το άμεσο μέλλον πάντως, η έκθεση της ομάδας προσφέρει τροφή στον προβληματισμό και τις ενέργειες σε τρία επίπεδα.

Καταρχήν, περιγράφοντας τα καθήκοντα που ανατίθενται στην κοινοτική βαθμίδα, όσον αφορά την εφαρμογή της κοινωνικής διάστασης. Επιδιώκοντας έπειτα την εναρμόνιση, εκεί όπου τα κείμενα το επιτρέπουν, καθώς και στους τομείς όπου είναι

προφανές ότι η εναρμόνιση θα πρόσφερε ένα «επιπλέον», μια πρόσθετη αξία, και στα άτομα και στις επιχειρήσεις (οι τομείς αυτοί δεν αποτελούν σύνολα κενά). Η επιδίωξη της σύγκλισης, που καθόλου αυτονόητη δεν είναι, συνίσταται στην προσπάθεια εξεύρεσης παρεμφερών λύσεων στα διάφορα κράτη, ως ανταπόκριση σε προβλήματα κοινά που ωστόσο εμφανίζονται σε εξαιρετικά ανομοιογενή πλαίσια: η κοινωνική πρόνοια μας παρέχει ένα καλό παράδειγμα. Τέλος, η λειτουργία της ενθάρρυνσης, της παρακίνησης και της

ανταλλαγής καινοτόμων εμπειριών θα πρέπει να ενταθεί.

Υπογραμμίζοντας έπειτα ορισμένες προϋποθέσεις του κοινοτικού διαλόγου (πέρα από την προσαρμογή των θεσμών) όπου, στην πρώτη γραμμή, βρίσκεται η ίδια η συμπεριφορά των κοινωνικών εταίρων. Οι τελευταίοι αυτοί καλούνται να εξευρωπαϊσθούν ακόμη περισσότερο και να γίνουν πηγή παραγωγής προτάσεων.

Τέλος, έγινε εισήγηση προτάσεων για την εμβάθυνση του κοινωνικού διαλόγου,

αφενός, με την προσέγγιση των θεμάτων που σχετίζονται πιο άμεσα με την πραγμάτωση της εσωτερικής αγοράς και, αφετέρου, με την αποκέντρωσή του στο επίπεδο του τομέα. Τέλος, η ομάδα θεώρησε λογικό να επαναλάβει την ιδέα μιας συλλογής ελάχιστων κοινωνικών διατάξεων, ως αφετηρίας για το σύστημα των ευρωπαϊκών επαγγελματικών σχέσεων.

Οι προτάσεις της ομάδας παρατίθενται αμέσως πιο κάτω, με μορφή ανακεφαλαίωσης.

Σημ.: Ορισμένες προτάσεις περιλαμβάνονται ήδη στο πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 1988: οι προτάσεις αυτές δηλώνονται με το σημείο (**).

Οι προτάσεις που σημειώνονται με (*) θα τεθούν πιθανόν σε εφαρμογή ήδη από το 1988: οι άλλες θα μπορέσουν ίσως να ενσωματωθούν σ' ένα πρόγραμμα δράσης.

I — Για την εξασφάλιση των συνθηκών μιας πραγματικής ελεύθερης διακίνησης των προσώπων και ενός ευρωπαϊκού χώρου επαγγελματικής κινητικότητας

- (*) 1. Σύνταξη, βάσει του άρθρου 44 του κανονισμού αριθ. 1612/68, μιας ανακοίνωσης προς τα κράτη μέλη, με την οποία θα υπενθυμίζεται το κοινοτικό δίκαιο και στην οποία θα καταρτίζεται κατάλογος των κυριότερων πρακτικών εμποδίων στην ελεύθερη διακίνηση. Με την ίδια ανακοίνωση τα κράτη μέλη θα κληθούν να θεσπίσουν συγκεκριμένα μέτρα, επί εθνικού και περιφερειακού επιπέδου, για να αντιμετωπίσουν τα εμπόδια. Ιδιαίτερη προσοχή θα μπορούσε να δοθεί στις πτυχές της καθημερινής ζωής (ασφάλειες, άδειες οδήγησης, μετακομίσεις, κλπ.).
- (*) 2. Με βάση την εμπεριστατωμένη εξέταση των περιπτώσεων άνισης μεταχείρισης που πηγάζουν από τις εθνικές νομοθεσίες, διεξαγωγή μελέτης μιας διαδικασίας με την οποία θα βεβαιώνεται το συμβιβαστό των νομικών και ρυθμιστικών διατάξεων με το κοινοτικό δίκαιο.
- (*) 3. Άσκηση δραστηριότητας πολιτικής σχετικά με ορισμένες υποδειγματικές περιπτώσεις παράβασης, δίνοντας γενικότερο πεδίο εφαρμογής στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου στο θέμα των προδικαστικών υποθέσεων.
4. Ευαισθητοποίηση, με τη διοργάνωση αποκεντρωμένων σεμιναρίων για παράδειγμα, των φορέων αναμετάδοσης, δηλαδή των προσώπων και δομών όπως, π.χ., οι δικηγόροι, οι δικαστικοί, οι ειδικοί σύλλογοι, οι εργοδότες και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, σχετικά με τις δυνατότητες εφαρμογής των διαδικασιών ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.
5. Επέκταση της κοινοτικής ρύθμισης της κοινωνικής ασφάλισης σε όλους τους ασφαλισμένους που μετακινούνται στο εσωτερικό της Κοινότητας (σπουδαστές, δημόσιοι υπάλληλοι, κλπ.).
- (*) 6. Απογραφή των εμποδίων στην ελεύθερη διακίνηση των προσώπων, και ιδίως των ατόμων με επαγγελματικά προσόντα, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις φορολογικές και χρηματοπιστωτικές πτυχές (δυνατότητα μεταφοράς των κεκτημένων δικαιωμάτων σε συμπληρωματικά επαγγελματικά συστήματα, όπως και δυνατότητα μεταφοράς του κεφαλαίου).
- (*) 7. Εορτασμός του έτους 1988, που σημειώνει την εικοστή επέτειο της πραγματοποίησης της ελεύθερης διακίνησης των εργαζομένων, με τη διοργάνωση μιας εκδήλωσης που θα δώσει μεγαλύτερη δημοσιότητα στη διάσταση αυτή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.
- (*) 8. Επίταση της διάδοσης των πληροφοριών, με τη βοήθεια των γραφείων τύπου και πληροφοριών και με τη βοήθεια των κέντρων για τη διάδοση πληροφοριών ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.
9. Πιο εμπεριστατωμένη ανάλυση των προβλέψιμων ενδοκοινοτικών μεταναστευτικών ρευμάτων του ειδικευμένου προσωπικού. Εντόπιση των αναγκών των επιχειρήσεων ως προς το θέμα.
10. Ενίσχυση της διασύνδεσης των αγορών εργασίας:
 - με την ανάπτυξη των σχέσεων και της συνεργασίας μεταξύ εθνικών γραφείων εξεύρεσης εργασίας και πολιτικών απασχόλησης, ιδιαίτερα βάσει του δικτύου MISEP.
 - με τη λήψη των αναγκαίων μέτρων για τον εκσυγχρονισμό του Sedoc.
11. Επίσπευση των εργασιών που αναφέρονται στην αντιστοιχία των τίτλων, σύμφωνα με τη σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Δεκεμβρίου 1986, και αντιμετώπιση της επέκτασης των εργασιών στο επίπεδο 3 (που αντιστοιχεί με μια βασική επαγγελματική εκπαίδευση, συν μια πρόσθετη εξειδίκευση).

II — Προληπτικά και συνοδευτικά μέτρα στις μεταλλαγές που θα γεννηθούν ή θα επιταχυνθούν με τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς

- (**) 1. Συνέχιση και εμβάθυνση, σε επίπεδο Επιτροπής, της εργασίας εντοπισμού των ελλείψεων και, γενικότερα, του προβληματισμού γύρω από την κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς, με τη διεξαγωγή συντονισμένων μελετών

και θεματικών σπουδών και με τη συμβολή των γνώσεων ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων (βιομηχανικοί οικονομολόγοι, τεχνικοί των επαγγελματικών και συνδικαλιστικών κύκλων, κλπ.). Ο συντονισμός των διαφόρων αυτών εργασιών θεωρείται απαραίτητος εξαιτίας του πολυσύνθετου χαρακτήρα του μελετώμενου προβλήματος.

Μια από τις βάσεις του προβληματισμού θα μπορούσε να είναι το «μελλοντικό πανόραμα της βιομηχανίας στην ΕΟΚ», που η Επιτροπή προτίθεται να παρουσιάσει κατά τη διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου, και στο οποίο θα πρέπει να ενσωματωθούν ορισμένες κοινωνικές μεταβλητές.

- (*) 2. Σκέψεις γύρω από τη δυνατότητα, τα χαρακτηριστικά και τους τρόπους και μεθόδους εφαρμογής ενός οργάνου επιτοπείας των εξελίξεων της απασχόλησης και των αγορών εργασίας κατά τομέα. Το όργανο αυτό είναι απαραίτητο για μια ενδεχόμενη μελλοντική πολιτική.
- (*) 3. Η ανάλυση της καταστάσεως σε ορισμένους τομείς απέναντι στην ολοκλήρωση της μεγάλης αγοράς έδειξε την έκταση της ποιοτικής διαφοροποίησης της απασχόλησης και την πιθανή και μαζική εμφάνιση νέων επαγγελμάτων: μια εργασία που θα λάμβανε υπόψη τις πιθανότητες, όσον αφορά το ζήτημα αυτό, σε κοινοτικό επίπεδο, θα ήταν ιδιαίτερως χρήσιμη.
4. Ακολουθώντας τον ερμό των προηγούμενων ιδεών, θα άξιζε ίσως να σταθούμε στην ιδέα μιας περιοδικής έκθεσης της Επιτροπής σχετικά με τις προοπτικές και τα χαρακτηριστικά της κοινοτικής απασχόλησης, που θα περιληφθεί μέσα σε μια από τις ήδη υπάρχουσες εκδόσεις.
- (*) 5. Απογραφή των κειμένων που έχουν προγραμματισθεί στη Λευκή Βίβλο και που θα μπορούσαν να βελιωθούν με την εφαρμογή της ίδιας μεθοδολογίας που υιοθετήθηκε κατά την εκπόνηση της οδηγίας «μηχανήματα».
- (*) 6. (Επανάληψη των εργασιών σχετικά με ένα ευρωπαϊκό εταιρικό καθεστώς.)
- (**) 7. Καταβολή μεγαλύτερης προσπάθειας στο θέμα της συνεχούς επιμόρφωσης.
- Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της κοινής πολιτικής για την επαγγελματική κατάρτιση, η Επιτροπή θα παρουσιάσει μελλοντικά ένα πρόγραμμα κοινοτικής δράσης στο θέμα της συνεχούς επιμόρφωσης του προσωπικού των επιχειρήσεων.
- (*) 8. Λόγω της ιδιαίτερης σοβαρότητας του θέματος, μελέτη σκοπιμότητας και εφικτότητας μιας απόφασης σχετικά με τη διαρκή επιμόρφωση.
- (*) 9. Διευκρίνιση του γεγονότος ότι η περιφερειακή διάσταση αποτελεί το καλύτερο πλαίσιο για την εφαρμογή των ενδεχόμενων πολιτικών συνοδευτικών μέτρων στις αναδιαρθρώσεις που θα προκύψουν από τη δημιουργία της μεγάλης αγοράς.
- (*) 10. Μεθοδολογική μελέτη, εντός των πλαισίων της Επιτροπής, σχετικά με τη συνοχή μεταξύ των νέων οργάνων παρέμβασης (στόχοι αριθ. 1 και 2 των αναμορφωμένων διαρθρωτικών ταμείων) και των κλασικών κατά τομείς μέσων από σήμερα ως το 1992.
10. Παρακολούθηση της προσαρμογής των περιφερειών σε σχέση με την πρόοδο της μεγάλης αγοράς: το αποτέλεσμα θα μπορούσε να πάρει τη μορφή μιας ετήσιας αξιολόγησης των παραλλαγών της απασχόλησης. Η εργασία αυτή θα πρέπει να περιληφθεί στην περιοδική έκθεση για την περιφερειακή ανάπτυξη.
11. Κατάρτιση ενός οδηγού για τις διαδικασίες των μελλοντικών μεθόδων εφαρμογής του στόχου αριθ. 2 που θα πρέπει να υποβληθεί στις περιφερειακές κοινοτικές συμβουλευτικές αρχές.
- (**) 12. (Εφαρμογή του προγράμματος εργασίας στον τομέα της υγείας, της υγιεινής και της ασφάλειας στο χώρο εργασίας.)

III — Για ένα ευρωπαϊκό σύστημα επαγγελματικών σχέσεων

1. Εμπειριστική μελέτη των συγκεκριμένων συνθηκών οργάνωσης ενός ευρωπαϊκού χώρου επαγγελματικών σχέσεων, και ιδιαίτερα πάνω στα ακόλουθα ζητήματα:
- ταύτιση των εμποδίων που θα πρέπει να αρθούν ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει μια συμβατική ευρωπαϊκή σχέση, η δυναμική απόληξη δηλαδή του κοινωνικού διαλόγου·
 - διάθρωση του συμβατικού ευρωπαϊκού επιπέδου σε σχέση με τα άλλα επίπεδα·
 - εντόπιση του θεσμικού χώρου όπου τα κοινωνικής φύσεως προβλήματα της εσωτερικής αγοράς θα μπορούσαν να εκφραστούν και να συζητηθούν.

- (*) 2. Εμβάθυνση του κοινωνικού διαλόγου, με τρεις τρόπους:

- λαμβάνοντας υπόψη τα θέματα που συνδέονται πιο άμεσα με την προβληματική της μεγάλης αγοράς: για παράδειγμα εκείνα που αφορούν την ελεύθερη διακίνηση των προσώπων (κοινωνική κάλυψη, ισότητα μεταχείρισης, αναγνώριση τίτλων, κατάρτιση)·
- με την αποκέντρωση και την επίταση του διαλόγου σε επίπεδο τομέα· για το σκοπό αυτό, διατύπωση μιας σύστασης ή γνωμοδότησης της Επιτροπής με την έννοια του άρθρου 118 της Συνθήκης (που προβλέπει την πρότερη διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή)·
- με την καταγραφή των δυνατοτήτων ανάπτυξης των επαγγελματικών σχέσεων μέσα στους κόλπους των πολυεθνικών ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, σε ευρωπαϊκή βαθμίδα.

- (*) 3. Διεξαγωγή έρευνας όσον αφορά τις επιπτώσεις των συμφωνιών του Val Duchesse σχετικά με τις νέες τεχνολογίες και με το βαθμό στον οποίο οι συμφωνίες τηρούνται στα κράτη μέλη (διεπαγγελματικός χώρος, τομέας, επιχείρηση).

4. Συνέχιση των διαβουλεύσεων με τις εθνικές αρχές και τους κοινωνικούς εταίρους όσον αφορά την εφαρμογή μιας συλλογής ελάχιστων κοινωνικών προδιαγραφών που θα συμπληρώσουν τις ήδη υπάρχουσες και που θα περιλαμβάνουν:

- το δικαίωμα κάθε εργαζομένου, ανεξάρτητα από το καθεστώς του, να καλύπτεται από μια συλλογική σύμβαση ή από μια επαγγελματική συμφωνία·
- τη δυνατότητα όλων των εργαζομένων να συμμετέχουν σ' ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και να καλύπτονται από κάποια ασφάλεια (χωρίς να εξαιρείται κάποιος με το πρόσχημα της «παρακινδυνευμένης περίπτωσης»)·
- την πρότερη πληροφόρηση και τη διαβούλευση με τους εργαζόμενους σε περίπτωση τεχνολογικής ανακαίνισης και σημαντικών μεταλλαγών στην επιχείρηση·
- τον προσδιορισμό ελαστικών μορφών συμβάσεως εργασίας και άτυπων μορφών εργασίας (μερική απασχόληση, προσωρινή απασχόληση, σύμβαση καθορισμένης διάρκειας, δραστηριότητα υπεργολαβίας)·
- έναν καθορισμένο τύπο σύμβασης εργασίας.

Η πραγματοποίηση της μεγάλης εσωτερικής αγοράς είναι ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα που, με το δυναμισμό που θα δημιουργήσει, θα δώσει εξαιρετικά μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών οικονομιών. Ήδη όμως είναι φανερό ότι η επιτυχία του προγράμματος αυτού θα είναι πρώτα απ' όλα υπόθεση όλων των οικονομικών και κοινωνικών φορέων και μάλιστα σε διαφορετικά επίπεδα και σ' όλες τις περιφέρειες των κρατών μελών.

Επ' αυτού, είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική διαπίστωση ότι οι κοινωνικοί εταίροι, από το 1985 ήδη, πρόσφεραν όλη τους την υποστήριξη στο μεγάλο σχέδιο του 1992. Μέσα στα τελευταία χρόνια, σπάνια υπήρξαν τα παραδείγματα των χωρών όπου εκδηλώθηκε ένα παρόμοιο φαινόμενο συναίνεσης μεταξύ των κοινωνικών εταίρων, προκειμένου να υποστηριχθεί ένα πολιτικό σχέδιο οικονομικής φύσεως.

Τα αναμενόμενα αποτελέσματα είναι λοιπόν στο σύνολό τους θετικά και ουσιαστικά. Ένα τέτοιο σχέδιο όμως δεν θα μπορέσει να ευοδωθεί παρά μόνο αν το κόστος κατανεμηθεί σωστά, αν κληθούν όλοι να συμμετάσχουν στην πραγματοποίησή του, αν το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό είναι έτοιμο για τις μεταλλαγές κι αν το δυναμικό αυτό μπορέσει να αξιοποιηθεί. Αν, με λίγα λόγια, η κοινωνική διάσταση μπορέσει να διαδραματίσει πλήρως το ρόλο της.

Η Κοινότητα, από τη στιγμή που όρισε ως στρατηγικό της άξονα την πραγματοποίηση της μεγάλης αγοράς, αντιμετωπίζει έναν αριθμό σημαντικών διαρθρωτικών προβλημάτων, και πρώτα απ' όλα ένα επίπεδο ανεργίας — και ειδικότερα μακρόχρονης ανεργίας — εξαιρετικά υψηλό. Για να αντipeξελθεί, η Επιτροπή ανέλαβε ορισμένες πρωτοβουλίες. Ενόψει μιας υπεραυξημένης ανάπτυξης, η στρατηγική της συνεργασίας για την ανάπτυξη και την απασχόληση προτείνει το συντονισμό των μακροοικονομικών πολιτικών. Ο προσανατολισμός αυτός υποστηρίχθηκε εκ μέρους των κοινωνικών εταίρων, και η μεταφορά του στις πολιτικές που ασκούν τα κράτη μέλη θα πρέπει να προαχθεί. Επιπλέον, ύστερα από απόφαση του Συμ-

βουλίου της 22ας Δεκεμβρίου 1986, τέθηκαν σε εφαρμογή διάφορα προγράμματα κατά προτεραιότητα δράσης, ένα από τα οποία αφορά ιδιαίτερα τους μακρόχρονα άνεργους. Παράλληλα, η Κοινότητα αγωνίζεται να ενισχύσει την οικονομική και κοινωνική της συνοχή χάρη σε διάφορα μέσα (διαρθρωτικά ταμεία, χρηματοδοτικοί μηχανισμοί).

Επίκεντρο της έκθεσης είναι η κοινωνική διάσταση που θα πρέπει να συνυπολογισθεί στο έργο της εφαρμογής της μεγάλης αγοράς. Είναι φανερό ότι η μελέτη αυτή πολύ απέχει από το να εξαντλεί ολόκληρο το πεδίο του κοινωνικού προβληματισμού και των διαφόρων πολιτικών. Ιδιαίτερα, δεν θα πρέπει να γίνει σύγχυση ανάμεσα στην «κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς» και την έννοια του «ευρωπαϊκού κοινωνικού χώρου», έστω κι αν η πρώτη συμβάλλει, σε ορισμένα σημεία, στη χάραξη του περιγράμματος του δεύτερου.

Σωστό λοιπόν είναι να οριοθετηθεί το πεδίο της έρευνας. Με τον όρο «κοινωνική διάσταση», θα πρέπει να εννοήσουμε διάφορες πτυχές:

- α) τις προϋποθέσεις της πραγματικής ελεύθερης διακίνησης των προσώπων μέσα στα πλαίσια της Κοινότητας·
- β) τις κοινωνικές πτυχές των διατάξεων που συμβάλλουν στη δημιουργία της μεγάλης αγοράς (για παράδειγμα: προδιαγραφές, εταιρικά δικαιώματα, κλπ.)·
- γ) τις μελλοντικές κοινωνικές μεταλλαγές που θα γεννηθούν ή θα επιταχυνθούν με τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς: την πρόληψη και τα αναγκαία συνοδευτικά μέτρα.

Μ' άλλα λόγια, ενώ το σημείο α) καλύπτει μια από τις τέσσερις ελευθερίες διακίνησης που απαιτεί η δημιουργία ενός χώρου χωρίς σύνορα, τα σημεία β) και γ) αναφέρονται στις κοινωνικές επιπτώσεις που έχει και θα έχει στο μέλλον η εφαρμογή των άλλων τριών ελευθεριών.

Οστόσο, η εργασία της ομάδας δεν κάλυψε όλες τις πλευρές που μνημονεύθηκαν. Ορισμένα θέματα, δεδομέ-

νου ότι μελετώνται αλλού, δεν αποτέλεσαν άμεσα αντικείμενο μελέτης.

Αυτό αληθεύει ιδιαίτερα για τα ζητήματα που αναφέρονται στο εταιρικό δίκαιο, στην αναμόρφωση των διαρθρωτικών ταμείων, στο άρθρο 118 Α, καθώς και για τα διάφορα θέματα που αναφέρονται στην προσαρμοστικότητα της αγοράς εργασίας. Πάντως τα διαθέσιμα στοιχεία αποφασιστικής σημασίας ενσωματώθηκαν στην έκθεση.

Για να τελειώνουμε με τον προσδιορισμό των ορίων, ας επισημάνουμε ότι η κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς ξεπερνάει το πλαίσιο των κοινωνικών εταίρων και αφορά, εν μέρει τουλάχιστον, και τις πολιτικές που ασκούνται απέναντι στους καταναλωτές, τις οικογένειες, κλπ.

Η σημασία της κοινωνικής διάστασης ήταν κάτι που είχε ήδη απασχολήσει συγκεκριμένα την Επιτροπή, πριν ακόμη η ομάδα αρχίσει τις εργασίες της, όπως συνέβη για παράδειγμα στον τόμο της υγιεινής και της ασφάλειας (πρόγραμμα στον τομέα της ασφάλειας, της υγιεινής και της υγείας στο χώρο της εργασίας). Εξάλλου, η διάσταση αυτή δηλώνεται ρητά στην Ενι-αία Πράξη.

Εξάλλου, η ίδια αυτή ιδέα ενέπνευσε ορισμένες εμπειριστατωμένες μελέτες και πρόσφερε γόνιμες σκέψεις σε άλλους χώρους, όπως η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (έκθεση του κ. Beretta) ή το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (σειρά εκθέσεων του Νοεμβρίου 1986).

Εκείνο που ανατέθηκε ειδικότερα στην ομάδα ήταν η εκπόνηση μιας διερευνητικής, συνοπτικής έκθεσης, μέσα από την οποία θα μπορούσε να προκύψει μια μέθοδος για το συνυπολογισμό της κοινωνικής διάστασης της εσωτερικής αγοράς. Αποστολή της ομάδας ήταν λοιπόν να δείξει σε ποιο σημείο βρίσκεται η κατάσταση, να ανακαλύψει τις ευκαιρίες καθώς και τις ανάγκες που θα μπορούσαν να παρουσιασθούν όσο συμπληρώνεται βαθμιαία η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, και να συστήσει μια σειρά μέσων — όχι αποκλειστικά αναγκαστικών — για την ικανοποίησή τους.

Η μέθοδος της συνίσταται στο να δώσει κάποιες απαντήσεις στους ακό-

λουθους τρεις τύπους ερωτήσεων: ποιες είναι οι κοινωνικής φύσεως ενέργειες που θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στο πρόγραμμα της Λευκής Βίβλου; Ποια είναι τα προληπτικά και συνοδευτικά μέτρα που θα πρέπει να οδηγήσουν στην υλοποίηση της εσωτερικής αγοράς; Ποιες οι πρωτοβουλίες που θα πρέπει να ληφθούν στο πλαίσιο του διαλόγου μεταξύ κοινωνικών εταίρων;

Το αποτέλεσμα ήταν τρεις σειρές παραπληρωματικών εργασιών, με τις οποίες η ομάδα επιχείρησε να διασταυρώσει την οικονομική και την κοινωνική προσέγγιση:

- μια εντόπιση των τάσεων κι ένας κατάλογος των παραγόντων που προσδιορίζουν τα ενδοκοινοτικά μεταναστευτικά ρεύματα, ως απαραίτητο προηγούμενο, πριν εξετασθούν τα διάφορα κοινοτικά μέσα που θα επιτρέψουν την ελεύθερη διακίνηση των προσώπων και πριν μελετηθούν οι προϋποθέσεις της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος της ελεύθερης διακίνησης και της ελεύθερης εγκατάστασης μέσα στα πλαίσια της Κοινότητας (πρώτο μέρος)·
- μια εργασία πρόβλεψης, όσον αφορά τις μελλοντικές κοινωνικές μεταλ-

λαγές που θα γεννηθούν ή θα επιταχυνθούν με την πραγμάτωση της εσωτερικής αγοράς. Η εργασία αυτή στηρίζεται στην εντόπιση της σχετικής ευαισθησίας (κατά κλάδους, περιφέρειες κλπ.), ως προς το θέμα της κατάργησης των συνόρων, και συνοδεύθηκε από τη μελέτη των προληπτικών και συνοδευτικών μέτρων που θα απαιτούσαν οι μεταλλαγές αυτές (δεύτερο μέρος)·

- μια προσπάθεια διευκρίνισης των πιθανών οδών της κοινωνικής ολοκλήρωσης μέσα στην προοπτική του χώρου χωρίς σύνορα (τρίτο μέρος).

Πρώτο μέρος

Η εξασφάλιση των συνθηκών της πραγματικής ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και ενός χώρου ευρωπαϊκής επαγγελματικής κινητικότητας

Η Συνθήκη καθορίζει ως γενική και θεμελιακή αρχή την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων (άρθρα 48 ως 51) και την ελευθερία της εγκατάστασης (άρθρα 52 ως 58):

- η ελεύθερη κυκλοφορία όσον αφορά τους εργαζόμενους «συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας» (άρθρο 48, παράγραφος 2). Εμπεριέχει το δικαίωμα της ανάληψης απασχόλησης, της μετακίνησης και κατοικίας σε ένα από τα κράτη μέλη ώστε να μπορεί να ασκηθεί το επάγγελμα, και της παραμονής στον τόπο μετά τη λήξη της απασχόλησης [άρθρο 48, παράγραφος 3, υπό α), β), γ) και δ)]· το άρθρο 51 προβλέπει ότι στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης θα ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα·

- η ελευθερία εγκατάστασης «περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων καθώς και τη σύσταση και τη διαχείριση επιχειρήσεων» (άρθρο 52).

Επιπλέον όμως, η μνεία, στην Ενιαία Πράξη, ενός «χώρου» χωρίς σύνορα

εκφράζει σαφώς τη βούληση να θεσπισθεί η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, με βάση την ιδιότητα του πολίτη, και όχι μόνο με την ιδιότητα του εργαζομένου ο οποίος συμβάλλει στην παραγωγή.

Ωστόσο, στη γενική αυτή αρχή, υπάρχουν ορισμένες εξαιρέσεις ή περιορισμοί που περιλαμβάνονται στα ίδια τα κείμενα. Πράγματι, θα πρέπει, αφενός, να σημειωθεί ότι οι διατάξεις του άρθρου 48 δεν εφαρμόζονται προκειμένου για την απασχόληση στη δημόσια διοίκηση (άρθρο 48, παράγραφος 4)· παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 55, εξαιρούνται από τις διατάξεις που αναφέρονται στο δικαίωμα εγκατάστασης «οι δραστηριότητες που συνδέονται, έστω και περιστασιακά, με την άσκηση δημόσιας εξουσίας». Εξάλλου, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η επιφύλαξη που συνιστούν οι περιορισμοί που δικαιολογούνται «για λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας και δημοσίας υγείας» (άρθρα 48, παράγραφος 3, και 56, παράγραφος 1).

Η ελευθερία της διακίνησης και εγκατάστασης, παρά τους περιορισμούς αυτούς, δεν αποτελεί στο εξής απλώς και μόνο ένα μείζον δικαίωμα των ατόμων, των πολιτών της Κοινότητας· προσφέρει παράλληλα και μια οικονομική ευκαιρία για τους εργαζόμενους και τις επιχειρήσεις που σωστό θα ήταν να

εξαρθεί και να υποστηριχθεί: πράγματι, πολλά είναι τα οικονομικής φύσης επιχειρήματα που δείχνουν ότι η συμπλήρωση της πραγματικής ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και ιδιαίτερα των μισθωτών αποτελεί ένα μείζον έπαθλο — του οποίου η σημασία θα αυξάνεται προφανώς όλο και περισσότερο — της ολοκλήρωσης και της ενίσχυσης της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Ο στόχος του μέρους αυτού είναι συνεπώς τριπλός:

- η εξέταση των μεγάλων τάσεων των ενδοκοινοτικών μεταναστευτικών ρευμάτων, των καθοριστικών παραγόντων των ρευμάτων αυτών και των κύριων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν σήμερα οι μετανάστες·
- η υπόμνηση των συνθετικών στοιχείων της κοινοτικής δράσης στο θέμα της ελεύθερης διακίνησης και εγκατάστασης, των κεκτημένων της και των προβλημάτων που εξακολουθούν να εκκρεμούν·
- η επισήμανση των κύριων θεμάτων μιας συνέχισης, ή και επίτασης, της δράσης αυτής με την πρόταση των κατάλληλων οργάνων που θα πρέπει να δημιουργηθούν, να συμπληρωθούν ή να εκσυγχρονισθούν.

1.1. Μερικές γενικές κοινωνικοοικονομικές απόψεις

1.1.1. Οι μεγάλες τάσεις των ενδοκοινοτικών μεταναστευτικών ρευμάτων

1.1.1.1. Καταρχήν, όσον αφορά τα μεταναστευτικά ρεύματα, σωστό θα ήταν να συγκρατήσουμε τις ακόλουθες γενικές ιδέες:

α) συνολικά, όταν στις διάφορες περιφέρειες μιας οικονομικής ζώνης παρουσιάζονται σημαντικές διαφορές περιθωριακής παραγωγικότητας της εργασίας, η μετανάστευση συμβάλλει στην αύξηση και του ατομικού εισοδήματος και του εισοδήματος του συνόλου της οικονομίας. Με άλλα λόγια, η καλύτερη κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού μέσα στο χώρο συνεπάγεται το γενικό όφελος.

β) η κινητικότητα των εργαζομένων μπορεί επίσης να βοηθήσει την προσαρμογή της οικονομίας σε ορισμένες αναπόφευκτες διαρθρωτικές μεταλλαγές. Στις περιοχές εκκίνησης του μεταναστευτικού ρεύματος γίνεται φυσικά η διαπίστωση ότι η μετανάστευση οδηγεί στην απώλεια νέων και δυναμικών στοιχείων που η τοπική ανάπτυξη θα τα στερηθεί. Αντίθετα, είναι αναμφισβήτητο ότι η μετανάστευση μειώνει τα πλεονάσματα των άνεργων εργατικών χεριών και ότι η διαρροή των προσώπων με προσόντα μπορεί επίσης να ωφελήσει τις περιοχές με καθυστερημένη ανάπτυξη, είτε άμεσα, είτε με τη μορφή της επιστροφής των προσώπων αυτών στην περιοχή της καταγωγής τους. Οπωσδήποτε, η μετανάστευση αποτελεί πάντοτε μια παθητική λύση για τις προβληματικές περιοχές και μια πρόκληση για την περιφερειακή πολιτική.

Εξάλλου, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι, στις περιοχές υποδοχής μεταναστών, πέρα από το οικονομικό της ενδιαφέρον, η μετανάστευση μπορεί να αποτελέσει και παράγοντα αλλαγής και ανακαίνισης.

γ) η κινητικότητα αφορά δύο κατηγορίες εργαζομένων που υπακούουν σε πολύ διαφορετικά κίνητρα: αφε-

νός, τα άτομα με τίτλους και προσόντα, και, αφετέρου, τα πρόσωπα με λιγοστά επαγγελματικά προσόντα (στο σημείο αυτό φυσικά, θα περιορισθούμε αποκλειστικά και μόνο στις ενδοκοινοτικές μετακινήσεις, δηλαδή, στις μεταξύ κρατών μελών).

1.1.1.2. Τα σημαντικά καθαρά μεταναστευτικά ρεύματα («μαζικές μεταναστεύσεις» με ποσοτική δεσπόζουσα) από τις περιφέρειες σε παρακμή ή καθυστερημένη ανάπτυξη προς τις περιοχές ανάπτυξης, που χαρακτηρίσαν τις ευρωπαϊκές οικονομίες κατά τη δεκαετία του '60 και τις αρχές της δεκαετίας του '70, έχουν σήμερα, για λόγους προφανείς, στερέψει.

Πράγματι, σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας των ΕΚ ο αριθμός των κοινοτικών αλλοδαπών μισθωτών στις χώρες μέλη δεν έχει μεταβληθεί σημαντικά κατά τη διάρκεια της περιόδου 1980-1985, με εξαίρεση τη Γερμανία, όπου παρατηρείται μείωση, κατά ένα τέταρτο περίπου. Αυτό φαίνεται στον πίνακα 1 που ακολουθεί. Εξάλλου, μια παρόμοια κατιούσα τάση διαπιστώνεται και για το σύνολο των κοινοτικών αλλοδαπών μονίμων κατοίκων.

Πρόκειται άραγε οι τάσεις αυτές να αντιστραφούν μέσα στο προβλέψιμο μέλλον; Είναι απίθανο. Από τη στιγμή όμως που η κατάσταση σε ορισμένες αγορές εργασίας, ιδιαίτερα στα ελεύθερα επαγγέλματα και γενικότερα στις κατώτερες βαθμίδες της κατηγορικής ιεραρχίας, όπου οι αλλοδαποί εργαζόμενοι είναι ανταγωνιστικότεροι, θα παρουςίαζε κάποια βελτίωση, δεν θα μπορούσε ίσως να αποκλεισθεί η πιθανότητα μιας αποκατάστασης των ρευμάτων αυτών. Θα πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη ότι το ποσοστό δραστηριότητας των αλλοδαπών γυναικών στις χώρες υποδοχής είναι πολύ χαμηλό και ότι πιθανόν κι αυτές θα διεισδύσουν στην αγορά εργασίας. Τέλος, πιο μακροπρόθεσμα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τις δημογραφι-

κές τάσεις και τον προβλέψιμο διαφορικό βαθμό εξέλιξης του ενεργού πληθυσμού στις χώρες μέλη: σε ορισμένες χώρες που κατά παράδοση δέχονται αλλοδαπούς εργαζόμενους, το ποσοστό αύξησης του πληθυσμού θα είναι πολύ χαμηλό, ακόμη και αρνητικό, ενώ σε ορισμένες άλλες θα διατηρηθεί (βλέπε πίνακα 3).

Πάντως, ορισμένοι διάσπαρτοι φόβοι που εκτρέφονται στις δυνητικές περιοχές υποδοχής, όσον αφορά την αποκατάσταση των ρευμάτων στο επίπεδο των προηγούμενων δεκαετιών, είναι αδικαιολόγητοι. Αφενός, γιατί, όπως το είδαμε, τα οικονομικά αποτελέσματα των μετακινήσεων αυτών είναι κατά γενικό κανόνα θετικά για το σύνολο των σχετικών περιοχών. Αφετέρου, και κυρίως, γιατί οι καθοριστικοί παράγοντες των μεταναστευτικών ρευμάτων έχουν μεταβληθεί ριζικά, όπως θα το δούμε λίγο πιο κάτω (βλέπε σημείο 1.1.2).

1.1.1.3. Τη θέση των μαζικών αυτών ρευμάτων ατόμων χωρίς επαγγελματικά προσόντα θα πάρουν, όλο και περισσότερο, οι «ρευστές ανταλλαγές» ατόμων με επαγγελματικά προσόντα, που μετακινούνται προς όλες τις κατευθύνσεις, χωρίς να στοιχειοθετούν κάποιο καθαρό μεταναστευτικό ρεύμα με ιδιαίτερη σημασία.

Από τη σκοπιά του ατόμου, το είδος αυτό της κινητικότητας αυξάνει τις ευκαιρίες επιλογής και τις δυνατότητες επαγγελματικού και πολιτιστικού εμπλουτισμού. Από τη σκοπιά των επιχειρήσεων, ενισχύει τον ανταγωνισμό και ενθαρρύνει μια ιδιαίτερα προχωρημένη εξειδίκευση.

Οι μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες διοργανώνουν οι ίδιες τη γεωγραφική κινητικότητα του προσωπικού τους στις διάφορες εγκαταστάσεις τους και στις διάφορες χώρες. Η κινητικότητα αυτή αφορά το ειδικευμένο, ή και πολυειδικευμένο, προσωπικό. Μπορούμε να πούμε ότι, για την ώρα, οι ομάδες αυτές καλύπτονται με τις ενδοκοινοτικές

Πίνακας 1
Οι αλλοδαποί μισθωτοί στην Κοινότητα

Προέλευση	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK
(σε χιλιάδες)												
Σύνολο μονίμων κατοίκων (1985)												
— από χώρες μέλη	584	25	1 357	27 (*)	134 (*)	1 578 (²)	67 (*)	μ.δ.	89 (¹)	173	21	729
— σύνολο αλλοδαπών	898	108	4 380	87 (*)	227 (*)	3 680 (*)	88 (*)	211 (¹)	96 (¹)	559	80	1 700
— ποσοστό κοινοτικών υπηκόων (σε %)	65,0	24,1	31,0	31,0	59,0	42,9	76,1	—	92,7	30,9	26,3	42,9
Μισθωτοί (1980)												
— από χώρες μέλη	159	11 (¹)	732	5	μ.δ.	653 (¹)	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	84	μ.δ.	466 (¹)
— σύνολο αλλοδαπών	213	39 (¹)	2 041	25	61 (¹)	1 208 (¹)	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	190	26 (¹)	833 (¹)
Μισθωτοί (1985)												
— από χώρες μέλη	144 (*)	12	520	6	μ.δ.	640	17	14 (³)	50	76	μ.δ.	398
— σύνολο αλλοδαπών	191 (*)	39	1 555	24	μ.δ.	1 260	20	57 (³)	53	166	μ.δ.	821
— ποσοστό κοινοτικών υπηκόων (σε %)	75,4	30,6	33,4	25,0	—	50,8	85,0	24,6	94,3	45,8	—	48,5
— ποσοστό κοινοτικών στο σύνολο των μισθωτών (σε %)	5,0	0,5	2,4	0,4	μ.δ.	3,6	2,1	0,01	35,7	1,7	μ.δ.	1,9

Πηγή: Eurostat.
(¹) 1981.
(²) 1982.
(³) 1983.
(⁴) 1984.

Πίνακας 2
Οι ενδοκοινοτικές μεταναστεύσεις των μισθωτών (1985)

Προέλευση	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK
(σε χιλιάδες)												
B		0,1	7,8	0,1		12,5	0,1		8,5	21,3		3,3
DK		—	2,8	0,0		1,1	0,2		0,1	0,4		3,2
D		3,7	—	1,2		15,4	0,5		5,0	16,3		17,6
GR		0,2	103,4	—		1,0	—		0,0	1,6		7,3
E		0,4	67,2	0,0		400,1	0,2		0,9	3,2		14,5
F		0,7	40,9	0,8		—	0,3		10,4	2,5		16,8
IRL		0,4	1,3	0,0		0,7	—		0,0	0,9		268,0
I		0,8	199,9	1,1		94,1	0,3		8,2	7,2		56,5
L		0,0	1,1	—		—	—		—	0,1		—
NL		0,8	30,3	0,2		2,7	0,4		0,8	—		9,0
P		0,1	35,2	0,0		98,3	—		15,3	7,8		2,0
UK		4,4	30,0	2,7		13,4	14,7		0,5	14,9		—
Σύνολο	144	12	520	6		640	17		50	76		398
Εξωκοινοτικά κράτη		27,7	1 035,5	17,9		619,6	3,6		2,6	89,6		422,6

Πηγή: Eurostat.

ανισότητες και ότι ο τύπος αυτός της κινητικότητας που οργανώνεται βάσει συγκεκριμένων κυκλωμάτων πληροφόρησης, καθώς ιδίως πρόκειται για ανώτερα στελέχη, παραμένει σχετικά αδιάφορος απέναντι στις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα υποδοχής (συνθήκες κοινωνικής πρόνοιας, μισθός, στέγαση, κλπ.). Η κοινοπραξία «Airbus» μας προσφέρει επ' αυτού ένα πολύ ενδιαφέρον παράδειγμα: η επιχείρηση «τα βολεύει».

Είναι όμως πολύ πιθανόν ότι το ρεύμα αυτό των «μεταναστεύσεων πολυτελείας», πρόκειται στο μέλλον να γενικευθεί και να ενταθεί, γεννώντας επίσης ορισμένες πιεστικές ανάγκες. Πράγματι, ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά των εμπορικών συναλλαγών στους κόλπους της Κοινότητας είναι η σημασία των ενδοβιομηχανικών και ενδοϋπηρεσιακών ρευμάτων.

Έτσι, η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και ιδιαίτερα των εργαζομένων με επαγγελματικά προσόντα, που αποτελεί το κοινωνικό αντιστάθμισμα της ευαίσθητης αυτής

οικονομικής παραπληρωματικότητας, αποτελεί έναν εξαιρετικά σημαντικό παράγοντα. Θα μπορούσε μάλιστα να σκεφθεί κανείς ότι η «λεπτεπίλεπτη» αυτή διείσδυση του εργατικού δυναμικού θα προκαλέσει εκ μέρους των επιχειρήσεων και των ατόμων την εκδήλωση διαφοροποιημένων αναγκών στο θέμα της κοινοτικής εναρμόνισης και μάλιστα σε ένα πολύ απαιτητικότερο επίπεδο (σε πληροφόρηση, κατάρτιση, προσόντα, έρευνα, τύπο συμβάσεως εργασίας, προσώρινες αποστολές, κλπ.)

Μ' άλλα λόγια, η πραγματοποίηση της αληθινής ελεύθερης διακίνησης των προσώπων και της εναρμόνισης ορισμένων παραγόντων που ευνοούν την κινητικότητα αποτελεί ένα στοιχείο πρόσθετης αξίας, και ένα πλεονέκτημα για τα άτομα των οποίων η εκπροσώπηση στην αγορά εργασίας, καθώς και οι ευκαιρίες που τους προσφέρονται, μεταβάλλονται και διευρύνονται. Στο σημείο 1.1.3 θα εξετάσουμε σε ποιο βαθμό η δράση της ίδιας της Επιτροπής και, γενικότερα, η ολοκλήρωση της μεγάλης αγοράς είναι ικανές να ενισχύσουν τις ανάγκες αυτές.

1.1.2. Οι καθοριστικοί παράγοντες της κινητικότητας (και οι αποτρεπτικοί παράγοντες)

Πέρα από τα προφανή τεκμήρια και τους γνωστούς παράγοντες (επίπεδο ζήτησης, ρυθμός ανάπτυξης, διαφορικός βαθμός εισοδήματος και παραγωγικότητας, κλπ.), υπάρχουν και άλλες δύο ή τρεις τάσεις που έχουν αρχίσει να διαφαίνονται μέσα από τις πρόσφατες μελέτες.

1.1.2.1. Η ανεργία και ορισμένες μορφές τριτογενεποίησης της οικονομίας θα μπορούσαν να γίνουν παράγοντες . . . ακινησίας

Γεγονός είναι ότι, μέσα στο σύνολο των χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η κινητικότητα δεν μοιάζει σαν κάτι που θα μπορέσει να αποτελέσει σημαντικό μέσο θεραπείας της ανερ-

γίας γιατί, τελικά, το στοιχείο που έχει την ουσιαστικότερη σημασία είναι τα προσόντα. Και μέσα στο πλαίσιο αυτό, που μπορεί να γενικευθεί σε κοινοτικό επίπεδο, όταν η προσφορά εργασίας για απασχολήσεις που δεν απαιτούν προσόντα είναι περιορισμένη, οι άνεργοι δεν βρίσκουν κανένα ερέθισμα για κινητικότητα.

Αντίθετα, η ανάπτυξη ορισμένων ειδών παροχής υπηρεσιών προς ιδιώτες (υγεία, κλπ.), και μερικές φορές μια παράλληλη οικονομία, που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην ύπαρξη τοπικών δικτύων γνωριμιών, αν όχι και αλληλεγγύης, ευνοούν μάλλον την ακινησία. Για όσους δεν έχουν τα επαγγελματικά προσόντα, η μετανάστευση μοιάζει πια σαν κάτι το εξαιρετικά παραινδυνευμένο. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα αισθητό σε περιοχές όπως

1.1.1.4. Σε συσχετισμό με το προηγούμενο φαινόμενο, η διάρκεια της κινητικότητας μεταβάλλεται και, από οριστική, τείνει να γίνει προσωρινή.

Αν συγκρατήσουμε την ιδέα ότι η γεωγραφική κινητικότητα εγγράφεται όλο και περισσότερο στα πλαίσια που οργανώνουν οι επιχειρήσεις ή τα άτομα, φθάνουμε να σκεφθούμε ότι η κινητικότητα θα είναι στο μέλλον πολύ περισσότερο προσωρινή παρά οριστική. Τα ρεύματα «επιστροφής» θα επιταχυνθούν λοιπόν, δημιουργώντας ενίοτε ιδιόζοντα προβλήματα. Από την άλλη μεριά όμως, οι υποψήφιοι αυτοί θα βοηθήσουν τη χώρα της καταγωγής τους με την πείρα και τα προσόντα που απόκτησαν.

Μερικά παραδείγματα προσωρινής μετακίνησης: μετακίνηση μιας ομάδας για την κατασκευή κάποιου μεγάλου έργου ή/και ύστερα από την ανάθεση ενός δημοσίου έργου, μετακίνηση τεχνικών ή ερευνητών μέσα στα πλαίσια μιας σύμβασης συνεργασίας και ανταλλαγής, μεταθέσεις μέσα σε μια πολυεθνική ομάδα, κλπ.

ο Νότος της Ιταλίας και ο Βορράς της Γερμανίας και της Μεγάλης Βρετανίας, για παράδειγμα. Όσο για τις μεσογειακές χώρες, οι δραστηριότητες που συνδέονται με τον τουρισμό αποτελούν μια σημαντική τοπική διέξοδο για τους ανειδίκευτους.

1.1.2.2. Το ζήτημα της κοινωνικής πρόνοιας και του φορολογικού συστήματος είναι πολύπλοκο και αμφιλεγόμενο

Προκειμένου για τα άτομα με λιγοστά προσόντα, φαίνεται ότι η ανύψωση του επιπέδου της κοινωνικής κάλυψης, σε συνδυασμό με τη διατήρηση της ζήτησης σε χαμηλά επίπεδα, συνέβαλε στη σταθεροποίηση

της μετακίνησης των πληθυσμών. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, σε χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία.

Όσον αφορά τους ειδικευμένους και πολυειδικευμένους εργαζόμενους, ο παράγοντας αυτός δεν είναι παρά ένα από τα συστατικά στοιχεία του εισοδήματός τους, που ίσως το θεωρούν και ως δευτερεύον.

Γενικότερα πάντως, οι τρεις αρχές που προκύπτουν από το συντονισμό των εθνικών συστημάτων στα πλαίσια της Κοινότητας (ισότητα μεταχείρισης, διατήρηση των κεκτημένων δικαιωμάτων ή εκείνων που βρίσκονται σε στάδιο απόκτησης, εξαγωγή της παροχής υπηρεσιών) επιτρέπουν, χάρη στο ευρύ πεδίο της εφαρμογής τους, να καλύψουν το μεγαλύτερο ποσοστό των περιπτώσεων. Ορισμένες πλευρές όμως θα μπορούσαν να θεωρηθούν ίσως ως τροχοπέδη στην ενδοκοινοτική κινητικότητα:

— Η πληθώρα των συμπληρωματικών συμβατικών συστημάτων σε ορισμένες χώρες καθιστά αδύνατο οποιονδήποτε συντονισμό. Και τελικά είναι άραγε απαραίτητος; Προφανώς (μας λείπουν οι ακριβείς πληροφορίες στο θέμα αυτό) όχι: Παρόλο ότι, τυπικά, δεν θα μπορούσαμε να αποκλείσουμε την ύπαρξη ορισμένων δύσκολων επιλογών μπροστά στο ενδεχόμενο μιας διπλής καταβολής εισφορών, η εξαγωγή των παροχών της κοινωνικής ασφάλισης

δεν μοιάζει να δημιουργεί προβλήματα στο εσωτερικό της Κοινότητας. Κι εξάλλου, οι ΗΠΑ δεν έχουν μήπως κι εκείνες να παρουσιάσουν ένα πλήθος από παρόμοια παραδείγματα που, ακριβώς, δεν δημιουργούν κανένα πρόβλημα;

— Ένας φοιτητής που δεν είναι μέλος της οικογένειας ενός μετανάστη εργαζομένου δεν έχει καμιά ασφάλιση, παρά μόνο εφόσον η εθνική νομοθεσία της χώρας υποδοχής προβλέπει ειδικά την κάλυψή του.

— Ένας δημόσιος λειτουργός που διέπεται από ένα ειδικό καθεστώς δεν καλύπτεται· και επ' αυτού, το πρόβλημα ορισμένων ερευνητών είναι πραγματικά οξύ.

— Διάφορες δυσχέρειες που αποτρέπουν την επιστροφή γεννιούνται από το μη εξαγώνιμο, ή σε πολύ μικρό μέρος εξαγώνιμο, χαρακτήρα των παροχών της πρόωρης συνταξιοδότησης (η δυνατότητα επαφίεται στην κρίση του κράτους υποδοχής) ή της ανεργίας (οι παροχές δεν μπορούν να εξαχθούν παρά μόνο για περίοδο τριών μηνών).

— Η μεγάλη ποικιλομορφία των συστημάτων φορολογίας του εισοδήματος και του κεφαλαίου των ατόμων αποτελεί χωρίς αμφιβολία αποτρεπτικό παράγοντα, ιδιαίτερα για τα πιο εύπορα νοικοκυριά.

Ο πολυσύνθετος και ποικίλος χαρακτήρας των θεμάτων αυτών θα δικαι-

ολογούσε τη διεξαγωγή μιας συγκριτικής έρευνας και μιας έρευνας ad hoc.

1.1.2.3. Η κινητικότητα εξαρτάται όλο και περισσότερο από τις συνθήκες της ζωής και της στέγασης

Η «ποιότητα της ζωής» αποτελεί ένα βασικό κριτήριο επιλογής για τα πιο εξειδικευμένα επαγγέλματα. Περιλαμβάνει το γεωγραφικό και πολιτισμικό περιβάλλον, την ποιότητα των υποδομών, κλπ., και ερμηνεύει σε μεγάλο βαθμό τη γοητεία που ασκούν τη στιγμή αυτή ορισμένες ζώνες, γενικά παραθαλάσσιες. Για τους ανειδίκευτους εργαζόμενους ο καθοριστικός παράγοντας φαίνεται να είναι η δυνατότητα πρόσβασης σε στέγαση, έστω και αν, όπως είναι φυσικό, δεν αποκλείεται και η μέριμνα για την ποιότητα της ζωής.

Τέλος, σε ορισμένες περιοχές βιομηχανικής παρακμής, οι άνεργοι όταν έχουν σπίτι ιδιόκτητο απωθούν συχνά την ιδέα της μετακίνησης, εξαιτίας τόσο της συναισθηματικής όσο και της οικονομικής επένδυσής που εκπροσωπεί.

1.1.2.4. Ας σημειώσουμε, πάντως, ότι ο βαθμός προσαρμοστικότητας της κατάρτισης των ατόμων παίζει προφανώς ρόλο ουσιαστικό, το ίδιο όπως και η ύπαρξη κυκλωμάτων πληροφόρησης, επίσημης ή ανεπίσημης, δημόσιας ή ιδιωτικής.

1.1.3. Οι επιπτώσεις της πραγματοποίησης της μεγάλης αγοράς

Εκτός από τις δραστηριότητες της ίδιας της Επιτροπής όσον αφορά την ελευθερία διακίνησης και εγκατάστασης, θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι ορισμένα μέτρα που έχουν ληφθεί μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, ή ακόμη και έξω από το πλαίσιο αυτό, θα μπορούσαν ίσως να επιτείνουν το ρεύμα της κινητικότητας των εργαζομένων και να αποσ αφηνίσουν ακόμη περισσότερο ορισμένες ανάγκες.

Δίνουμε ορισμένα παραδείγματα που ωστόσο δεν εξαντλούν το θέμα:

α) γενικά, η προώθηση της ολοκλήρωσης των οικονομιών δεν μπορεί παρά να επιταχύνει και να κάνει ακόμη πιο αναγκαία τη μετακίνηση των προσώπων· αυτό θα συμβεί ιδιαίτερα στο μικροοικονομικό επίπεδο, στις περιπτώσεις των επιχειρήσεων διασυνοριακής σύμπτυξης και συγχώνευσης που προβλέ-

πονται σε ορισμένους κλάδους (βλέπε σημείο 2.1.3).

Η δράση της Επιτροπής και η θέσπιση διατάξεων υπέρ της διεπιχειρησιακής ευρωπαϊκής συνεργασίας (εταιρικό δίκαιο: πρόταση υπέρ ενός ευρωπαϊκού εταιρικού καθεστώτος, «δέκατη οδηγία» περί διασυνοριακών συγχωνεύσεων, κλπ.: δίκτυο BC-Net κλπ.) θα επιταχύνουν προφανώς το ρεύμα της ποιοτικής

μετοικεσίας, διαβιομηχανικής φύσεως·

β) το άνοιγμα των αγορών των κρατικών συμβάσεων, και ιδιαίτερα στην περίπτωση εκτέλεσης μεγάλων έργων, θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια ορισμένες σημαντικές προσωρινές διακινήσεις, παρόμοιες, σύμφωνα με τη γνώμη ορισμένων, με εκείνες που παρατηρήθηκαν στη δεκαετία του '70 στη Μέση Ανατολή·

γ) η εσωτερική αγορά πρόκειται να τροποποιήσει και να διευρύνει την αντίληψη και τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις των ατόμων όσον αφορά τις αγορές εργασίας και, ενίοτε, να μεταβάλει την αξιολόγηση των προσφερόμενων ευκαιριών. Στα πλαίσια της προοπτικής αυτής, η δραστηριότητα πληροφόρησης και συντονισμού (Sedoc) που διεξάγει η Επιτροπή έχει εξέχουσα σημασία·

δ) τα διάφορα κοινοτικά προγράμματα που βοηθούν στην αποστεγανο-

ποίηση του επιστημονικού ευρωπαϊκού χώρου (Science, ESPRIT, RACE, κλπ.) θα συμβάλουν αναμφίβολα στην αύξηση της ανάγκης μιας μεγαλύτερης ενδοκοινοτικής επαγγελματικής κινητικότητας·

ε) η περιφερειακή κοινοτική πολιτική, χάρη στα αναμορφωμένα διαρθρωτικά ταμεία, θα συμβάλει ακόμη περισσότερο στη χρηματοδότηση των επενδύσεων, πράγμα που θα μπορούσε να μεταφρασθεί σε πρόσκληση προς ένα εργατικό δυναμικό που λείπει επιτόπου.

Η εξέταση των μεγάλων τάσεων των ενδοκοινοτικών μετοικιστικών ρευμάτων και ο έστω επιτάχυν κατάλογος των καθοριστικών παραγόντων (και των εμποδίων) της κινητικότητας δείχνουν σε πόσο μεγάλο βαθμό η δράση της Επιτροπής όσον αφορά την πραγματική ελεύθερη διακίνηση των προσώπων είναι αναγκαία και χρήσιμη.

Στα οικονομικά αυτά επιχειρήματα έρχονται να προστεθούν και οι ηθικές φύσεως στοχασμοί. Σε πολλές περιπτώσεις, η απόφαση για μια γεωγραφική μετακίνηση είναι θέμα ανάγκης. Και για το λόγο αυτό, νόμιμο είναι να προσπαθήσουμε να επιλύσουμε τα προβλήματα που δυσχεραίνουν ακόμη περισσότερο τη μη επιλεγμένη μεταναστευση και να μεριμνήσουμε για την κοινωνική ενσωμάτωση του ενδιαφερομένου (για να μην πούμε τίποτε για την ενσωμάτωσή του στη δημόσια ζωή). Επιπλέον, στην ειδική περίπτωση των εργαζομένων με μικρή ή καθόλου ειδικευση, οι συνθήκες απασχόλησης των μετοίκων επηρεάζονται πολύ πιο άμεσα από τις οικονομικές διακυμάνσεις, απ' όση η απασχόληση του μέσου όρου των μισθωτών.

Δεν είναι όμως δυνατόν να αντιμετωπίσουμε σωστά τα προβλήματα αυτά αν δεν πάρουμε υπόψη μας τους εργαζόμενους που προέρχονται από τρίτες χώρες.

1.1.4. Οι εργαζόμενοι που προέρχονται από τρίτες χώρες θέτουν ένα ιδιαίτερο πρόβλημα

Στις χώρες, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, όπου η μετανάστευση έχει από παλιά ρίζες, το θέμα των μεταναστών που δεν έχουν την πρόθεση να γυρίσουν στην πατρίδα τους αφορά την εσωτερική τους γεωγραφική κινητικότητα και τον ενδεχόμενο αναπροσανατολισμό τους προς τις δραστηριότητες του τριτογενούς τομέα.

Για άλλες χώρες, όπως η Ισπανία, η Ιταλία και η Ελλάδα, η ανάπτυξη του κλάδου των υπηρεσιών καθώς και μιας παράλληλης οικονομίας φαίνεται να είναι η αφορμή ενός ολοένα μεγαλύτερου μεταναστευτικού ρεύματος με αφετηρία τον Τρίτο Κόσμο. Είμαστε έτσι μάρτυρες ενός ανταγωνισμού για την κατάληψη των θέσεων που δεν απαιτούν εξειδίκευση, ανάμεσα στους Ευρωπαίους — που έχουν λιγότερη διάθεση να μετακινηθούν και είναι απαιτητικότεροι στο θέμα των μισθών και της κοινωνικής κάλυψης — και τους εργαζόμενους που ήρθαν από τρίτες χώρες, νόμιμα ή παράνομα, και είναι πολύ πιο διατεθειμένοι να μετακινηθούν.

Μαζί με τη διαπίστωση των εξελίξεων αυτών, σημαντικό είναι να προστεθεί ότι έχει γίνει κοινή συνείδηση το γεγονός της έντονης δημογραφικής και οικονομικής ανισορροπίας που υπάρχει ανάμεσα στο Βορρά και το Νότο της Μεσογείου, κατάσταση που πιθανότατα θα επιδεινωθεί με τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, στην αυγή της τρίτης χιλιετίας. Αυτό δείχνει ο πίνακας 3 που ακολουθεί.

Έτσι το πρόβλημα της μεταναστευτικής πολιτικής απέναντι στις τρίτες χώρες τίθεται τώρα με νέα οξύτητα.

Πίνακας 3

Οι δημογραφικές και οικονομικές ανισορροπίες μεταξύ των χωρών του Βορρά και του Νότου της Μεσογείου

	Κατ' εκτίμηση πληθυσμός το 1985 (σε εκατ.)	Πληθυσμός κάτω των 15 ετών (σε %)	Αστικός πληθυσμός το 1983 (σε %)	Κατά κεφαλήν εισόδημα το 1983 (σε USD)	Κατ' εκτίμηση πληθυσμός το 2000 (σε εκατ.)	Κατ' εκτίμηση πληθυσμός το 2020 (σε εκατ.)
Ισπανία	38,5	26	91	4 800	41,7	43,4
Πορτογαλία	10,3	26	30	2 190	11,1	12,1
Γαλλία	55,0	22	73	10 390	56,8	57,5
ΟΔ της Γερμανίας	61,0	17	94	11 420	58,4	49,9
Μεγάλη Βρετανία	56,4	20	76	9 050	57,0	55,9
Ιταλία	57,4	21	72	6 350	57,8	54,8
Ελλάδα	10,1	22	70	3 970	10,9	11,6
Τουρκία	52,1	39	45	1 230	71,3	97,0
Γιουγκοσλαβία	23,1	24	46	2 570	24,6	25,0
Συρία	10,4	47	47	1 680	18,1	29,5
Λίβανος	2,6	38	76	—	1,9	3,0
Αίγυπτος	48,3	40	44	700	67,3	94,2
Λιβύη	4,0	46	64	7 500	6,7	11,5
Τυνησία	7,2	40	52	1 290	9,7	12,9
Αλγερία	22,2	46	52	2 400	35,5	53,5
Μαρόκο	24,3	46	42	750	37,5	58,8

Πηγή: Population Reference Bureau, Washington, 1985.

1.2. Η δράση της Επιτροπής, το κοινοτικό κεκτημένο και τα εκκρεμούντα προβλήματα

Για να δώσουμε μεγαλύτερη σαφήνεια στην έκθεση, έστω κι αν αυτό συνεπάγεται ορισμένες αναπόφευκτες παραπομπές και επαναλήψεις, στο τμήμα αυτό θα εξετά-

σουμε το πρόβλημα της κινητικότητας, διαδοχικά από τη σκοπιά τριών διαφορετικών ομάδων πληθυσμού: των μισθωτών, που αποτελούν, και με μεγάλη μάλιστα διαφορά, τη σημαντικώ-

τερη ομάδα, από τη σκοπιά των αυτοαπασχολούμενων, καθώς κι εκείνη των οικονομικά αδρανών. Και ύστερα θα ασχοληθούμε με ορισμένα προβλήματα που αφορούν και τις τρεις ομάδες.

1.2.1. Η πραγματική ελεύθερη κυκλοφορία των μισθωτών και των μελών της οικογένειάς τους

Στο πεδίο αυτό, το κοινοτικό κεκτημένο και παλαιό είναι και σημαντικό σε βαθμό που θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η ελεύθερη κυκλοφορία έχει ήδη πραγματοποιηθεί επίσημα. Η εξέλιξη όμως του οικονομικού πλαισίου έφερε στο φως ορισμένα κενά που αφορούν ιδιαίτερα ορισμένες ειδικές κατηγορίες εργαζομένων, πράγμα που επιβάλλει την προσαρμογή των βασικών κειμένων στη σημερινή πραγματικότητα.

Για να μπορέσουμε λοιπόν να μιλήσουμε για μια πραγματική ελεύθερη διακίνηση, χρειάζεται να καθιερωθεί και ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων, και να υπάρξει περισσότερη συνέπεια ανάμεσα στο κοινοτικό δίκαιο, αφενός, και τα (νέα) κείμενα και τις εθνικές πρακτικές, αφετέρου.

1.2.1.1. Ένα σημαντικότατο κοινοτικό κεκτημένο

Οι πράξεις του παράγωγου δικαίου που έχουν θεσπισθεί μέχρι στιγμής (βλέπε κατάλογο στο παράρτημα) αποθλέπουν στο να εξασφαλίσουν στους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους ορισμένα δικαιώματα σχετικά με την εδαφική κινητικότητα, με την επαγγελματική κινητικότητα καθώς και με την κοινωνική ενσωμάτωση στο κράτος μέλος υποδοχής:

— εδαφική κινητικότητα: κάθε υπήκοος ενός κράτους μέλους μπορεί να εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής του, να μπει και να κατοικήσει στην επικράτεια ενός άλλου κράτους μέλους για να αναζητήσει και να ασκήσει μια έμμισθη δραστηριότητα ορισμένης ή αόριστης διάρκειας, και ενδεχομένως να παραμείνει εκεί και μετά τη λήξη της εργασίας του. Επιπλέον, εξασφαλί-

ζεται εναντίον κάθε αυθαίρετης εφαρμογής μέτρων που λαμβάνονται για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας και δημόσιας υγείας, δεδομένου ότι τα μέτρα αυτά υπόκεινται στον έλεγχο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.

— επαγγελματική κινητικότητα: κάθε υπήκοος ενός κράτους μέλους δικαιούται να ζητήσει τη βοήθεια των αρχών του κράτους υποδοχής, για την εξεύρεση απασχόλησης, για να αναλάβει οποιαδήποτε απασχόληση προσφέρεται στη χώρα υποδοχής, και υπό τους ίδιους όρους εργασίας και πρόσληψης όπως και οι αυτόχθονες. Επιπλέον, εφόσον ασκεί (ή έχει ασκήσει) κάποια δραστηριότητα στη χώρα υποδοχής, έχει δικαίωμα στις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής επιμόρφωσης και επανένταξης με εκείνες που προσφέρονται στους υπηκόους της χώρας υποδοχής.

— κοινωνική ενσωμάτωση: ο εργαζόμενος δικαιούται ίση μεταχείριση στο θέμα των κοινωνικών παροχών (δηλαδή σε όλες τις παροχές, είτε συνδέονται με την εργασιακή σχέση είτε όχι, και που κανονικά χορηγούνται στους υπηκόους της χώρας υποδοχής επί διακριτικής ή μη βάσεως). Η ισότητα αυτή της μεταχείρισης, που επεκτείνεται και στα μέλη της οικογένειας του εργαζομένου, καλύπτει τις υλικές παροχές καθώς και ορισμένα πολιτικά δικαιώματα: μειωμένες τιμές στις δημόσιες μεταφορές· δάνεια ή ειδικές προμήθειες στη γέννηση τέκνου, κοινωνική ασφάλιση· υποτροφίες ή οικονομική βοήθεια για την πρόσβαση σε σπουδές γενικής φύσεως ή επαγγελματικής επιμόρφωσης, υπό τους ίδιους όρους

όπως και οι αυτόχθονες σπουδαστές· άσκηση συνδικαλιστικής δραστηριότητας, πρόσβαση στην κοινωνική στέγαση κλπ.

Η νομολογία του Δικαστηρίου έχει προσδιορίσει το πεδίο εφαρμογής, όσον αφορά τα πρόσωπα, τα υλικά στοιχεία και το έδαφος της ελεύθερης διακίνησης:

- επεκτείνεται στους εργαζόμενους κατά μερική απασχόληση, εφόσον η δραστηριότητα είναι αληθινή και πραγματική·
- περιλαμβάνει επίσης τις δημόσιες θέσεις, εφόσον οι θέσεις αυτές δεν συνεπάγονται την άσκηση δημόσιας εξουσίας ή την προστασία των ζωτικών συμφερόντων του κράτους (βλέπε επίσης 1.2.2 κατωτέρω)·
- υπό ορισμένες προϋποθέσεις, η «επικράτεια» μπορεί να περιλαμβάνει και εξωκοινοτικές χώρες, όταν η σχέση εργασίας έχει νομικούς δεσμούς με ένα κράτος μέλος (για παράδειγμα, όταν η σχέση εργασίας συναφθεί στο εσωτερικό της Κοινότητας και η παροχή των υπηρεσιών γίνεται εκτός Κοινότητας).

Όσον αφορά την επανασύνδεση της οικογένειας και τα δικαιώματα των μελών της οικογένειας, θα πρέπει να επισημανθούν τα ακόλουθα θετικά σημεία:

- οι σύζυγοι, τα εξαρτημένα μέλη της οικογένειας, τα ανιόντα και κατιόντα μέλη της οικογένειας του εργαζομένου και του/της συζύγου έχουν το δικαίωμα, ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους, να εγκατασταθούν μαζί με τον εργαζόμενο σε ένα άλλο κράτος μέλος, με μοναδική προϋπόθεση ότι κατά τη στιγμή της εγκατάστασης ο δικαιούμενος διαθέτει στέγη·

Κατάλογος παραδειγμάτων νόμων, κανονισμών, εγκυκλίων και διοικητικών μεθόδων τις οποίες τα κράτη μέλη θέσπισαν ύστερα από το 1968 και που θεωρούνται ασυμβίβαστες με τους κανόνες της ελεύθερης διακίνησης

Ο ενδεικτικός αυτός κατάλογος δεν είναι φυσικά εξαντλητικός. Τα περισσότερα από τα ζητήματα που εκτίθενται παρακάτω έχουν ήδη επιλυθεί.

ΒΕΛΓΙΟ

- Η νομοθεσία στο θέμα των συμπληρωματικών τελών εγγραφής για τους αλλοδαπούς επέβαλλε και στους εργαζόμενους της ΕΟΚ όπως και στα μέλη της οικογένειάς τους την καταβολή διδάκτρων για αλλοδαπούς φοιτητές, κατά παράβαση των διατάξεων των άρθρων 7 και 12 του κανονισμού 1612/68 που καθιερώνουν την ίση μεταχείριση στο θέμα της πρόσβασης στην επαγγελματική κατάρτιση και την παιδεία γενικότερα.
- Ορισμένες διατάξεις σχετικά με την παροχή διαφόρων ειδών κοινωνικών παροχών κάνουν δυσμενείς διακρίσεις ως προς τους εργαζόμενους της ΕΟΚ και τα μέλη της οικογένειάς τους.
- Οι συμπληρωματικές άδειες ανηλίκων εργαζομένων δεν χορηγούνταν στους εργαζόμενους της ΕΟΚ που έκαναν τη στρατιωτική τους θητεία στη χώρα καταγωγής τους.

ΓΑΛΛΙΑ

- Ο ναυτικός κώδικας εξαιρούσε τους εργαζόμενους της ΕΟΚ από την πρόσβαση στο επάγγελμα του ναύτη.
- Ο κώδικας της εργασίας απαγόρευε στις επιχειρήσεις προσωρινής εργασίας να προσλάβουν εργαζόμενους της ΕΟΚ για παροχή υπηρεσιών οι οποίες επρόκειτο να πραγματοποιηθούν εκτός της γαλλικής επικράτειας.
- Ο οικογενειακός κώδικας και η κοινωνική πρόνοια δεν προέβλεπε τη χορήγηση του εθνικού δελτίου προτεραιότητας για εγκύους στις κοινοτικές εργαζόμενες όπως και στις συζύγους των εργαζομένων της ΕΟΚ.
- Ο κώδικας υγείας επιφύλασσε αποκλειστικά στους γάλλους υπηκόους την πρόσβαση στη μόνιμη απασχόληση του/της νοσοκόμου στα δημόσια νοσηλευτικά ιδρύματα.
- Μια απόφαση του δημοτικού συμβουλίου της πόλης του Παρισιού επιφύλασσε «το επίδομα γονικής άδειας για εκπαιδευτικούς σκοπούς» αποκλειστικά στους γονείς γαλλικής υπηκοότητας.
- Μια εγκύκλιος του υπουργείου εθνικής παιδείας υπέβαλε σε δυσμενείς διακριτικούς όρους τη χορήγηση υποτροφιών στους εργαζόμενους της ΕΟΚ και τα παιδιά τους.

ΙΤΑΛΙΑ

- Ο νόμος απαγόρευε στους εργαζόμενους της ΕΟΚ την πρόσβαση σε κοινωνική στέγαση.
- Ορισμένοι περιφερειακοί νόμοι επιφύλασσαν στους Ιταλούς και μόνο την πρόσβαση στο επάγγελμα του εκπαιδευτή στο σκι.
- Ορισμένες μορφές επαγγελματικής κατάρτισης επιφυλάσσονταν για τους Ιταλούς.
- Η πρόσβαση στο επάγγελμα του βατραχάνθρωπου επιφυλάσσονταν στους Ιταλούς.
- Ο νόμος απαγόρευε τη μόνιμη πρόσληψη των ερευνητών της ΕΟΚ στις θέσεις του μόνιμου ανώτερου στελέχους στο Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας.

ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ

- Ο νόμος απαγορεύει τη χορήγηση ορισμένων κοινωνικών παροχών στους πολίτες της Κοινότητας που δεν εκπληρούν τον όρο μιας ορισμένης διάρκειας παραμονής στο Μεγάλο Δουκάτο.
- Το Μεγάλο Δουκάτο δεν εξασφαλίζει την πραγματική ίση μεταχείριση των παιδιών των εργαζομένων της ΕΟΚ, ως προς την πρόσβαση στη σχολική φοίτηση, και τα εξαιρεί από τις διμερείς συμφωνίες με το Βέλγιο στο θέμα της εκπαίδευσης.

ΟΛΛΑΝΔΙΑ

- Ο νόμος απαγόρευε την πρόσβαση σε ορισμένα κοινωνικά ευεργετήματα στους εργαζόμενους της ΕΟΚ με θέση μερικής απασχόλησης. Παρόμοια, οι αρχές απαγόρευαν την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης διακίνησης στους εργαζόμενους της ΕΟΚ που είχαν την πρόθεση να αναλάβουν μια μερική απασχόληση.
- Οι αρχές δεν εφαρμόζαν στους εργαζόμενους της ΕΟΚ μια διάταξη που επέτρεπε την οικογενειακή επανασύνδεση με τον/τη σύζυγο.

ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

- Ο νόμος απαγόρευε την πρόσβαση στο επάγγελμα του έμμισθου γιατρού στον/στην μη κοινοτικό υπήκοο, σύζυγο ενός εργαζόμενου της ΕΟΚ.
- Ο νόμος δεν έπαιρνε υπόψη του τη στρατιωτική θητεία που εκτελέσθηκε στη χώρα καταγωγής του εργαζόμενου της ΕΟΚ.
- Στη διοικητική πρακτική ορισμένων Länder συνιστάται η περίπτωση απομάκρυνσης εργαζομένων της ΕΟΚ ή πρώην εργαζομένων της ΕΟΚ, που ασκούν το δικαίωμα κατοικίας, λόγω της αίτησής τους να συμμετάσχουν στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.
- Ορισμένοι περιφερειακοί νόμοι επιφύλασσαν αποκλειστικά στους Γερμανούς την παροχή γονικής άδειας για εκπαιδευτικούς σκοπούς.
- Ο γερμανικός νόμος σχετικά με το φόρο εισοδήματος δεν προβλέπει απαλλαγές για τα παιδιά που εξαρτώνται από τον εργαζόμενο της ΕΟΚ, όταν τα παιδιά κατοικούν στο εξωτερικό.

ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ

- Η διοικητική μέθοδος στο θέμα της πρόσβασης σε κοινωνική στέγαση έκανε δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος των κοινοτικών εργαζομένων.
- Οι κανονισμοί στο θέμα της χορήγησης υποτροφιών σπουδών προέβλεπαν δυσμενείς διακριτικούς όρους για τους εργαζόμενους της ΕΟΚ και τα παιδιά τους.

— ο/η σύζυγος και τα παιδιά, έστω κι αν είναι εξωκοινοτικής υπηκοότητας, έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν μια έμμισθη δραστηριότητα.

— το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι οι σύζυγοι έχουν το δικαίωμα διαμονής μέχρι το τέλος της νόμιμης διαδικασίας του διαζυγίου και ότι, στην περίπτωση που είναι υπήκοοι τρίτης χώρας, δεν χρειάζονται ειδική άδεια εργασίας για να ασκήσουν μια έμμισθη εργασία στη χώρα υποδοχής. Τέλος, τα παιδιά, ανεξάρτητα από την ηλικία τους, έχουν πάντοτε το δικαίωμα να παραμείνουν μαζί με τον εργαζόμενο εφόσον εξαρτώνται απ' αυτόν. Το ίδιο συμβαίνει και με τα ανιόντα μέλη της οικογένειάς του.

Τέλος, όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση των διακινουμένων εργαζομένων, τα κείμενα [κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1408/71 και ο κανονισμός εφαρμογής του, (ΕΟΚ) αριθ. 574/72] τείνουν να εξασφαλίσουν το συντονισμό των εθνικών νομοθεσιών στο θέμα της κοινωνικής ασφάλισης, οδηγώντας στις ακόλουθες ουσιαστικές αρχές:

— το ενιαίο της εφαρμοζόμενης νομοθεσίας (αρχή του *lex loci laboris*)

— τη διατήρηση των κεκτημένων δικαιωμάτων (εξαγωγή των παροχών σε όλα τα κράτη μέλη) ή των δικαιωμάτων σε διαδικασία απόκτησης (υπολογισμός όλων των περιόδων απασχόλησης, ασφάλισης ή διαμονής που πραγματοποιήθηκαν μέσα στην Κοινότητα, για την έναρξη του δικαιώματος και τον υπολογισμό των παροχών).

— ίση μεταχείριση αυτοχθόνων και άλλων κοινοτικών υπηκόων.

Οι αρχές αυτές εγγυώνται την κοινωνική πρόνοια (ασθένεια, αναπηρία, γήρας, διαβίωση, εργασιακά ατυχήματα και επαγγελματικές ασθένειες, ανεργία, οικογενειακά επιδόματα, θάνατος) των μισθωτών και μη μισθωτών εργαζομένων (κοινοτικοί υπήκοοι, απάτριδες ή πρόσφυγες) που διακινούνται στο εσωτερικό της Κοινότητας, καθώς και των μελών της οικογένειάς τους (όποια κι αν είναι η εθνικότητά τους).

1.2.1.2. Τα εκκρεμούντα προβλήματα

Το πρώτο που θα πρέπει να παρατηρήσουμε είναι ότι, σύμφωνα με το περιεχόμενο των κειμένων που ανα-

φέρθηκαν, η ελεύθερη διακίνηση των μισθωτών, επίσημα τουλάχιστον, έχει ήδη πραγματοποιηθεί εξ ολοκλήρου σχεδόν. Για να γίνει ωστόσο γεγονός η πραγματική ελεύθερη διακίνηση, θα πρέπει ακόμη να επιλυθούν τα ακόλουθα προβλήματα, που ανήκουν σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες:

α) η πείρα αποκάλυψε ορισμένα νομοθετικά κενά στα ισχύοντα κείμενα. Επιπλέον, οι σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές μεταλλαγές που συνέβησαν αφοτου συντάχθηκαν τα βασικά κείμενα (η Συνθήκη της Ρώμης συντάχθηκε σε εποχή πλήρους σχεδόν απασχόλησης: οι κύριοι κανονισμοί και οδηγίες χρονολογούνται από το 1968) καθιστούν απαραίτητη τη συμπλήρωση των κειμένων αυτών.

Όσον αφορά τα νομικά κενά, θα πρέπει να υπογραμμισθούν τα ακόλουθα σημεία:

— η διεύρυνση του κύκλου των προσώπων που καλύπτονται από τους κοινοτικούς κανόνες. Πρόκειται ιδίως για τους πρόσφυγες και τους απάτριδες, που καλύπτονται ήδη από τους κανονισμούς της κοινωνικής ασφάλ-

λισης αριθ. 1408/71 και 574/72, καθώς και όλα τα ανιόντα και κατιόντα μέλη της οικογένειάς τους και του/της συζύγου, εξαρτημένα ή μη, και τους εξαρτημένους εκπλαγίου συγγενείς.

— η ενίσχυση της αρχής της ίσης μεταχείρισης μεταξύ των δικαιούμενων την ελεύθερη διακίνηση και των υπηκόων του κράτους μέλους υποδοχής. Αυτό αφορά την επέκταση της αρχής της ισοτιμίας των καταστάσεων ενόψει της παροχής κοινωνικών και φορολογικών ωφελημάτων.

— η ενίσχυση του δικαιώματος διαμονής των κοινοτικών εργαζομένων, ιδιαίτερα όταν μένουν άνεργοι ή ασκούν εργασίες σύντομης διάρκειας.

β) η ύπαρξη μιας πλούσιας νομολογίας του Δικαστηρίου δικαιολογεί την ενημέρωση του κανονισμού αριθ. 1612/68 και της οδηγίας 68/360.

γ) πλήθος διακρίσεων απορρέουν από την άνιση μεταχείριση των αυτοχθόνων και των μισθωτών που κατάγονται από ένα άλλο κράτος μέλος. Η ανισότητα προκύπτει από την ασυνέπεια μεταξύ εθνικού δικαίου και κοινοτικού δικαίου και από το γεγονός ότι, τη στιγμή ακριβώς που στα κράτη μέλη θεσπίζονται νέοι νόμοι και κανονισμοί, δεν λαμβάνονται επαρκώς υπόψη το κοινοτικό δίκαιο και η νομολογία. Η πρακτική διοικητική αυτή πτυχή του θέματος έχει βασική σημασία. Ο πλαισιωμένος πίνακας που ακολουθεί δείχνει πόσο πολλές και ποικίλες είναι οι περιπτώσεις που η κοινοτική πραγματικότητα δεν έχει ληφθεί υπόψη.

Πέρα από το γενικό θέμα όμως, σωστό θα ήταν να ληφθεί υπόψη η ειδική κατάσταση ορισμένων ομάδων μισθωτών όπως οι μεθοριακοί εργαζόμενοι ή οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα, καθώς και οι άνεργοι και οι πρόωρα συνταξιοδοτημένοι, σχετικά με τους οποίους θα παρουσιάσουμε τις ενέργειες που διεξάγει τη στιγμή αυτή η Επιτροπή.

Οι μεθοριακοί εργαζόμενοι (')

Ο όρος «μεθοριακός εργαζόμενος» δηλώνει το πρόσωπο που, ενώ κατοικεί μόνιμα σε μια χώρα στην οποία κατά κανόνα επιστρέφει κάθε μέρα ή τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα, εργάζεται στο έδαφος μιας άλλης χώρας. Σύμφωνα με εκτιμήσεις που χρονολογούνται από τη δεκαετία του '70, στην Κοινότητα θα πρέπει να υπάρχουν 250 000 περίπου μεθοριακοί εργαζόμενοι, που εργάζονται σε ένα άλλο κράτος μέλος ή σε μια τρίτη χώρα. Οι στατιστικές όμως που αναφέρονται στις πληθυσμικές αυτές ομάδες δεν είναι ιδιαίτερα αξιόπιστες.

Το κοινοτικό κεκτημένο της κατηγορίας αυτής των εργαζομένων δεν είναι ασφαλώς αμελητέο. Έτσι, με την ανακοίνωση του 1985 [COM(85)529], η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι το άρθρο 7, σημείο 2, του κανονισμού 1612/68 που αναφέρεται στα κοινωνικά και φορολογικά οφέλη, εφαρμόζεται άμεσα στους μεθοριακούς εργαζόμενους. Εξάλλου, οι κανονισμοί της κοινωνικής ασφάλισης (αριθ. 1408/71 και 574/72) εφαρμόζονται πλήρως και στους μισθωτούς και στους αυτοαπασχολούμενους. Υπάρχουν επιπλέον ειδικές διατάξεις που αναφέρονται σε παροχές όπως η ιατρική ασφάλιση και τα επιδόματα ανεργίας.

Έχει λοιπόν καθιερωθεί ήδη ότι ο μεθοριακός εργαζόμενος δικαιούται παροχές σε είδος και στις δύο σχετικές χώρες (χώρα εργασίας, χώρα μόνιμης κατοικίας). Το δικαίωμα αυτό ισχύει και για τα μέλη της οικογένειάς του, με την προϋπόθεση ότι υπάρχει επ' αυτού συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών.

Το άρθρο 71 του κανονισμού αριθ. 1408/71 προβλέπει ότι ο μεθοριακός εργαζόμενος μπορεί να εισπράξει επίδομα ανεργίας στη χώρα της μόνιμης κατοικίας του, το ίδιο σαν να είχε ασκήσει εκεί την τελευταία του εργασία.

Παραμένουν όμως ένα πλήθος από ειδικά προβλήματα:

(') Βλέπε επίσης το έγγραφο εργασίας (Απρίλιος 1987) και τη μελλοντική έκθεση του κ. Barros Moura, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

— προκειμένου για το φορολογικό καθεστώς, συνυπάρχουν δύο συστήματα φορολογίας, ένα στη χώρα εργασίας και ένα στη χώρα κατοικίας. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί προβλήματα στον υπολογισμό των εισοδημάτων, τις φορολογικές απαλλαγές, τους οικογενειακούς συντελεστές κλπ. Το 1979, η Επιτροπή είχε προτείνει την επιλογή της χώρας μόνιμης κατοικίας ως χώρας φορολογίας. Το πρόβλημα εξακολουθεί να εκκρεμεί.

— οι δραστηριότητες των γραφείων εξεύρεσης προσωρινής εργασίας στις παραμεθόριες περιοχές θα έπρεπε να υποβληθούν σε συστηματικότερο και πιο συντονισμένο έλεγχο.

— η ελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους μεθοριακούς εργαζόμενους.

— τα προβλήματα που δημιουργεί στο φορολογικό σύστημα εισαγωγής αυτοκινήτων, στα ασφαλιστικά συμβόλαια κλπ., η εγκυρότητα της άδειας οδήγησης (που χορηγείται στο κράτος μέλος καταγωγής) στο έδαφος της χώρας απασχόλησης, με την προσωρινή εισαγωγή υπηρεσιακού αυτοκινήτου στη χώρα της κατοικίας, ενώ το αυτοκίνητο φέρει αριθμό της χώρας εργασίας, αποτελούν κι αυτά ένα πλήθος έμμεσα εμπόδια.

Οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα

Οι εργαζόμενοι που υπάγονται σε ένα ειδικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (δημόσιοι υπάλληλοι και άλλες σχετικές κατηγορίες) εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού, πράγμα που δημιουργεί σημαντικό κενό στην κοινωνική προστασία των εργαζομένων αυτών, όταν επιθυμούν να ασκήσουν το δικαίωμα της ελεύθερης διακίνησης, δεδομένου ότι η νομολογία που εξέδωσε το Δικαστήριο ερμηνεύει περιοριστικά το πεδίο εφαρμογής της εξαίρεσης του άρθρου 48, παράγραφος 4, της Συνθήκης (το οποίο αναφέρεται στην «απασχόληση στη δημόσια διοίκηση»).

Επιβάλλεται σύντομα η επέκταση των κανονισμών και στην κατηγορία αυτή των εργαζομένων.

Εξάλλου, οι δημόσιες θέσεις, εφόσον δεν συνεπάγονται την άσκηση της δημόσιας εξουσίας και τη διασφάλιση των ζωτικών συμφερόντων του κράτους, παρά την παράγραφο 4 του άρθρου 48 της Συνθήκης, υπόκεινται στους κανόνες της ελεύθερης διακίνησης.

Δυστυχώς, η δυνατότητα αυτή προσκόπτει μέχρι στιγμής στην εξαιρετικά περιοριστική ερμηνεία των κειμένων. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή αποφάσισε να αναλάβει συστηματικές ενέργειες, στοχεύοντας στην αποβολή των περιορισμών που βασίζονται στην εθνικότητα για να απαγορεύσουν στους εργαζόμενους των άλλων κρατών μελών την πρόσβαση σε θέσεις απασχόλησης σε ορισμένους σαφώς καθορισμένους δημόσιους τομείς.

Οι ενέργειες αυτές θα αρχίσουν από τους πρώτους ακόμη μήνες του 1988, αφού ενημερωθούν τα κράτη μέλη, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, με κύριο στόχο τους ακόλουθους τέσσερις τομείς:

- τους επιφορτισμένους με τη διαχείριση μιας υπηρεσίας εμπορικής φύσεως οργανισμούς (δημόσιες συγκοινωνίες, διανομή ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου, ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες, ραδιοφωνικοί οργανισμοί, αεροπορικές ή ναυτιλιακές εταιρείες)
- τις λειτουργικές υπηρεσίες δημόσιας υγείας
- τη διδασκαλία σε δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα
- την πολιτική έρευνα σε δημόσια ιδρύματα.

Οι άνεργοι και οι πρόωρα συνταξιούχοι

Αντισταθμιζόμενη τη σοβαρότητα της κρίσης εργασίας που πλήττει την Κοινότητα, η Επιτροπή διαβίβασε, το 1988, στο Συμβούλιο μια πρόταση κανονισμού με στόχο την επίλυση ορισμένων προβλημάτων που ταλαιπωρούν τους διακινούμενους εργαζόμενους, και τα οποία δεν μπορούσαν να επιλυθούν μέσα στα πλαίσια των διατάξεων του

κανονισμού αριθ. 1408/71, που θεσπίσθηκαν σε εποχή πλήρους απασχόλησης. Επρόκειτο πιο συγκεκριμένα:

- για την επέκταση της εδαφικής επικράτειας που καλύπτει το επίδομα ανεργίας. Η σημερινή κατάσταση υποχρεώνει πολλούς άνεργους να παραμείνουν στη χώρα της τελευταίας τους απασχόλησης, όπου δεν είναι πάντοτε αρκετά ενσωματωμένοι, χωρίς ωστόσο να τους προσφέρονται κάποιες καλύτερες προοπτικές να θρουν απασχόληση σε ένα άλλο κράτος μέλος με το οποίο έχουν στενότερους δεσμούς
 - για την ενσωμάτωση στους κοινοτικούς κανονισμούς των μέτρων που έχουν ληφθεί στα κράτη μέλη ώστε να δοθούν κίνητρα στους πιο ηλικιωμένους εργαζόμενους να απελευθερώσουν τη θέση της εργασίας τους υπέρ των πιο νέων, ή να μην απευθύνονται πλέον στις υπηρεσίες εξεύρεσης εργασίας για να ξαναβρούν κάποια απασχόληση (πρώτη συνταξιοδότηση).
- Οι θελιτώσεις που προτείνει η Επιτροπή είναι δύο ειδών:
- η διατήρηση, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, του δικαιώματος επιδόματος ανεργίας, για τον εργαζόμενο που μετακομίζει μόνιμα σε ένα κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος της τελευταίας του απασχόλησης
 - η εξαγωγή της «πρώτης συνταξιοδότησης» για τους εργαζόμενους που μεταφέρουν τον τόπο διαμονής τους.

Η πρόταση αυτή εξακολουθεί να καθυστερεί στο Συμβούλιο.

1.2.1.3. Οι τρέχουσες δραστηριότητες και οι εκκρεμότητες προτάσεις

Αφήνοντας κατά μέρος τα προβλήματα που αφορούν τις συγκεκριμένες κατηγορίες για τις οποίες μιλήσαμε στην προηγούμενη παράγραφο, οι δραστηριότητες της Επιτροπής υπέρ της πραγματικής ελεύθερης διακίνησης των μισθωτών καλύπτουν τρεις τομείς:

- την αναγνώριση των διπλωμάτων
- την ενημέρωση και την επέκταση του κανονισμού αριθ. 1612/68 που καλύπτει διάφορες πτυχές
- την ενημέρωση και την επέκταση των διατάξεων που αναφέρονται στο δικαίωμα διαμονής.

Για ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων

Υπάρχει μια πρόταση οδηγίας που αναφέρεται στο γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων της ανωτάτης παιδείας για επαγγελματικούς σκοπούς, και η οποία εκκρεμεί. Το κείμενο αυτό αφορά ταυτόχρονα και τους μισθωτούς και τους αυτοαπασχολούμενους (βλέπε σημείο 1.2.2.2).

Η πρόταση αυτή αποτελεί παράλληλα και μια καινοτομία στον τρόπο προσέγγισης και ένα τεστ για το μέλλον. Στόχος της είναι να επιτρέψει σ' έναν υπήκοο ενός κράτους μέλους, που έχει αποκτήσει τους επαγγελματικούς του τίτλους ύστερα από μια εκπαίδευση τριών ετών τουλάχιστον μετά το τέλος των σπουδών του στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, να ασκήσει μια επαγγελματική δραστηριότητα σε ένα άλλο κράτος μέλος, εφόσον η πρόσβαση στη δραστηριότητα αυτή ή/και η άσκησή της εξαρτάται από την πλήρωση των απαιτούμενων προσόντων, τόσο από τεχνικής πλευράς, όσο και από πλευράς ήθους (εντιμότητα, π.χ.).

Συνεπώς, από τη στιγμή που θα εφαρμοσθεί το σύστημα αυτό, θα πρέπει να επιτραπεί η πρόσβαση σε όλα τα επαγγέλματα που διέπονται από τον κανονισμό (με την εξαίρεση εκείνων στα οποία αναφέρονται συγκεκριμένες οδηγίες), εκτός από εκείνα που συνεπάγονται την άσκηση δημόσιας αρχής (άρθρο 55 της Συνθήκης ΕΟΚ) ή καλύπτονται από το άρθρο 48, παράγραφος 4, της Συνθήκης.

Το Συμβούλιο, τον Ιούνιο 1987, έκρινε ότι η πρόταση αυτή έχει πρωταρχική σημασία και δήλωσε ότι θα έπρεπε να εγκριθεί πριν από το τέλος του 1988. Τη στιγμή αυτή οι συζητήσεις στο Συμβούλιο στρέφονται γύρω από τη δυνατότητα, αντί για μια περίοδο προσαρ-

μογής, να μπορεί το κράτος υποδοχής να υποβάλει τον υποψήφιο σε μια δοκιμασία των ικανοτήτων του.

Από την επιτυχία της πρότασης αυτής θα εξαρτηθούν και οι μελλοντικές εργασίες που αφορούν και άλλα επαγγέλματα και διπλώματα. Στο στάδιο αυτό δεν θα ήταν σκόπιμο να διατυπωθούν κι άλλες νέες προτάσεις. Η αποκλειστική προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί στην πρόταση που συζητείται ήδη στο Συμβούλιο.

Για την τροποποίηση του κανονισμού αριθ. 1612/68

Η ενημέρωση και οι προσθήκες στο κείμενο αυτό θα καλύψουν κυρίως τρεις τομείς:

α) Η έννοια εργαζόμενος

Ύστερα από τη νομολογία που εξέδωσε το Δικαστήριο σχετικά με το πεδίο της εδαφικής εφαρμογής του κανονισμού αυτού, προτείνεται η τροποποίηση του πρώτου άρθρου, ώστε να περιλάβει και τον εργαζόμενο που απασχολείται έξω από την Κοινότητα, εφόσον η εργασιακή του σχέση διατηρεί αρκετά στενή εξάρτηση με ένα κράτος μέλος.

Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής για τα άτομα, η νέα παράγραφος 3 του πρώτου άρθρου θα έπρεπε να στοχεύει στους πρόσφυγες και απάτριδες που συμπλήρωσαν πενταετία μόνιμης διαμονής σε ένα κράτος μέλος. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι τελευταίοι αυτοί καλύπτονται ήδη από τους κανονισμούς αριθ. 1408/71 και 574/72 περί κοινωνικής ασφάλισης.

β) Η επανασύνδεση των οικογενειών

Το δικαίωμα εγκατάστασης μαζί με τον δικαιούμενο την ελεύθερη διακίνηση θα έπρεπε να επεκταθεί άνευ όρων σε όλα τα ανιόντα και κατιόντα μέλη της οικογένειας του εργαζομένου καθώς και στο/στη σύζυγο. Το ίδιο θα πρέπει να ισχύσει και για τους εκ πλαγίου συγγενείς που εξαρτώνται ή ζουν κάτω από την ίδια στέγη με τον εργαζόμενο. Αυτό είναι το αντικείμενο μιας πρότασης τροπολογίας του άρθρου 10.

Τα άρθρα 11 και 12 θα πρέπει να τροποποιηθούν ανάλογα: το σημερινό άρθρο 11 αναγνωρίζει το δικαίωμα της άσκησης μιας έμμισθης δραστηριότητας μόνο στο/στη σύζυγο και τα παιδιά του εργαζομένου· όσον αφορά το σημερινό άρθρο 12, αυτό επιφυλάσσει την πρόσβαση σε οποιαδήποτε μαθητική φοίτηση αποκλειστικά και μόνο στα παιδιά του εργαζομένου. Προτείνεται να ορισθεί ρητά ότι «τα μέλη της οικογένειας, στα οποία αναφέρεται το άρθρο 10 (νέο)» θα καλύπτονται από τις δύο αυτές διατάξεις.

Εξάλλου, το άρθρο 12 θα τροποποιηθεί ώστε να παγιώσει την ίση μεταχείριση στο θέμα των κοινωνικών παροχών υπέρ των μελών της οικογένειας του εργαζομένου.

γ) Η ενίσχυση της αρχής της ισοτιμίας των καταστάσεων

Αν στο άρθρο 7 προστεθεί μια παράγραφος 5, τότε θα μπορούσε να καθιερώσει την αφομοίωση των καταστάσεων (ή γεγονότων ή συμβάντων) που μεσολάβησαν σε ένα κράτος μέλος, με τις ανάλογες κα-

ταστάσεις που λαμβάνονται υπόψη στη χώρα υποδοχής προκειμένου για την παροχή κοινωνικών ή φορολογικών οφελών.

Για την τροποποίηση της οδηγίας 68/360

Οι τροπολογίες που προτείνονται έχουν ως κύριο στόχο το δικαίωμα διαμονής, και ιδιαίτερα τα παρακάτω σημεία:

- α) η διάρκεια της ισχύος του δελτίου άδειας διαμονής ΕΟΚ να γίνει 10 αντί για 5 χρόνια
- β) το δελτίο να παραμένει έγκυρο ακόμη και ύστερα από μια απουσία από τη χώρα υποδοχής ανώτερη των έξι μηνών, αν αυτό οφείλεται σε επιτακτικούς κοινωνικούς λόγους, όπως οι σπουδές, η μητρότητα, η αρρώστια, η στρατιωτική θητεία, κλπ.
- γ) το δεκαετές δελτίο παραμονής να χορηγείται σε όλους τους εργαζόμενους, έστω και αν η διάρκεια εργασίας είναι αόριστη, εφόσον ο δικαιούχος θα έχει συσσωρεύσει περιόδους απασχόλησης που συναποτελούν σύνολο ανώτερο του ενός έτους
- δ) η διάρκεια του δελτίου διαμονής θα πρέπει να αντιστοιχεί με τη χρονική περίοδο απολαβής επιδόματος ανεργίας που αναγνωρίζεται για τους εργαζόμενους της ΕΟΚ
- ε) ένα δελτίο άδειας διαμονής ΕΟΚ, από τη στιγμή που θα χορηγηθεί, δεν μπορεί να ανακληθεί ή το κράτος μέλος να μειώσει τη διάρκειά του με το δικαιολογητικό της ανεργίας.

1.2.2. Η πραγματική ελεύθερη κυκλοφορία των αυτοαπασχολούμενων και των μελών της οικογένειάς τους

Αν θέλουμε να διατηρήσουμε μια σφαιρική προσέγγιση της κατάστασης των αυτοαπασχολούμενων, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε το γεγονός ότι τα

προβλήματα της κατηγορίας αυτής των εργαζομένων δεν παίρνουν αναγκαστικά τη μορφή της ελεύθερης εγκατάστασης· πολύ πιο συχνά άπτονται του

προβλήματος της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

1.2.2.1. Το κοινοτικό κεκτημένο

Το κοινοτικό κεκτημένο αναφέρεται στα επαγγέλματα που περιγράφονται πιο κάτω.

— Εμπροσθέντες και βιοτέχνες

Στον τομέα αυτό, αντικείμενο του παράγωγου δικαίου (βλέπε κατάλογο των κειμένων στο παράρτημα) είναι η αναγνώριση του δικαιώματος της άσκησης ενός επαγγέλματος σε ένα άλλο κράτος μέλος, με την προϋπόθεση ότι το ίδιο αυτό επάγγελμα έχει ήδη ασκηθεί για ένα χρονικό διάστημα στο κράτος μέλος καταγωγής. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα μεταβατικό καθεστώς που καθιερώνει την ισοτιμία ανάμεσα σ' ένα πιστοποιητικό επαγγελματικής κατάρτισης και ένα πιστοποιητικό νόμιμης και πραγματικής άσκησης ενός επαγγέλματος επί ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, εν αναμονή της αμοιβαίας αναγνώρισης των νομοθεσιών.

Η εφαρμογή των οδηγιών αυτών μοιάζει αρκετά ικανοποιητική και για την ώρα δεν προβλέπεται η έκδοση περαιτέρω νόμων, εκτός σε σχέση με τα επαγγέλματα στα οποία στοχεύουν ήδη τα μέτρα που μνημονεύονται πιο κάτω.

— Τα ιατρικά και παραϊατρικά επαγγέλματα

Έχουν ήδη εγκριθεί οδηγίες με σκοπό το συντονισμό της επαγγελ-

ματικής κατάρτισης (καθορισμός ενός ελάχιστου ποιοτικού και ποσοτικού επιπέδου) και την εξασφάλιση της αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων για επαγγελματικούς σκοπούς, για τα ακόλουθα επαγγέλματα:

- γιατροί, περιλαμβανομένων των γενικών παθολόγων και των γιατρών με ειδικότητα (1975 και 1977),
- νοσηλευτές (γενικής περιθαλψέως) (1977),
- οδοντογιατροί (1978),
- κτηνίατροι (1978),
- μαίες (1980),
- φαρμακοποιοί (1986).

Είναι ενδιαφέρουσα η παρατήρηση ότι τα κείμενα που αφορούν τα ιατρικά επαγγέλματα δεν προκάλεσαν σημαντικά διεθνικά μεταναστευτικά ρεύματα· στην περίπτωση αυτή τα γεγονότα διέφευσαν τους φόβους.

Έτσι, από το 1958 και ύστερα, στη Γαλλία εγκαταστάθηκαν 763 μόνο γιατροί που έκαναν τις σπουδές τους σε ένα άλλο κράτος μέλος, ενώ ο συνολικός αριθμός των γιατρών στην Ευρώπη φθάνει τον αριθμό των 700 000 περίπου.

— Οι αρχιτέκτονες

Το 1985, υπήρξαν το αντικείμενο μιας οδηγίας αναγνώρισης διπλωμάτων, η οποία ωστόσο δεν περιλαμβάνει και το συντονισμό της

κατάρτισης, που είναι εξαιρετικά ανομοιογενής μέσα στα πλαίσια της ΕΟΚ.

— Οι δικηγόροι

Η ομάδα αυτή καλύπτεται από μια οδηγία που μοναδικό στόχο έχει τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

Το κείμενο αυτό θα μπορούσε ίσως να φανεί εξαιρετικά περιοριστικό σε σύγκριση με τα άλλα. Δεν θα πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι πρόκειται για ένα επάγγελμα όπου ο συντονισμός των εκπαιδευτικών μεθόδων είναι ιδιαίτερα δύσκολος, όταν σκεφθούμε ότι η διδασκόμενη ύλη και οι πειθαρχίες διαφέρουν αισθητά από το ένα κράτος μέλος στο άλλο (αντίθετα, για παράδειγμα, με την κατάσταση στα ιατρικά επαγγέλματα).

Τα εκκρεμούντα προβλήματα αναφέρονται βασικά στην καθιέρωση ενός γενικού συστήματος αναγνώρισης των διπλωμάτων (βλέπε σημείο 1.2.1.3, προηγούμενως). Σκόπιμο θα ήταν να επιμεινουμε στο γεγονός ότι το σύστημα αυτό δεν στηρίζεται στον πρότερο συντονισμό των διαφόρων προγραμμάτων διδασκαλίας και εκπαίδευσης, αλλά στην αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ δύο κρατών, και στην αρχή της συμβατότητας της εκατέρωθεν εκπαίδευσης. Στο θέμα αυτό, η καθιέρωση εθνικών συντονιστών που θα εκπροσωπούν τις αρμόδιες αρχές των διαφόρων κρατών θα μπορούσε να αποβεί εξαιρετικά αποτελεσματική.

πραγματικό γενικευμένο δικαίωμα διαμονής, εξαιτίας των όρων που θα μπορούσαν να επιβάλλουν τα κράτη μέλη στο θέμα των μέσων βιοπορισμού.

Κατά τη γνώμη της Επιτροπής, η απόφαση Gravier επέτρεψε να αναγνωρισθεί το δικαίωμα της άνευ όρων παραμονής των σπουδαστών, όσον

αφορά τα μέσα βιοπορισμού, αλλά την ερμηνεία αυτή τα περισσότερα κράτη μέλη την αμφισβητούν.

Τη στιγμή που αναμετρούμε την έκταση των πολιτιστικών και γλωσσικών εμποδίων στην ενδοκοινοτική κινητικότητα, και που τόσες πολλές προσπά-

θειες καταβάλλονται για να αυξηθούν οι ανταλλαγές, δεν μπορεί παρά να μας λυπεί η κατάσταση αυτή των πραγμάτων. Φαίνεται λοιπόν ότι το θέμα αυτής της πρότασης οδηγίας θα πρέπει να ανακινηθεί με κάποια πρωτοβουλία που θα ληφθεί επί ανωτάτου επιπέδου.

1.2.4. Οι πρωτοβουλίες ενθάρρυνσης της ενδοκοινοτικής κινητικότητας

Οι πρωτοβουλίες που έχουν ληφθεί επί κοινοτικού επιπέδου με σκοπό τη διεύρυνση του πεδίου των ευκαιριών που προσφέρονται στους κατοίκους των κρατών μελών και που, εκ των πραγμάτων, συμβάλλουν στην ενίσχυση της ενδοκοινοτικής κινητικότητας, είναι εξαιρετικά ποικίλες. Μπορούμε ωστόσο να τις διακρίνουμε σε τρεις κατηγορίες:

- α) στις προσπάθειες που στοχεύουν στην καθιέρωση της αντιστοιχίας των προσόντων και τις άλλες ανάλογες πρωτοβουλίες·
- β) στα συστήματα πληροφόρησης και συνεργασίας με επίκεντρο τις αγορές εργασίας·
- γ) στα προγράμματα ανταλλαγών και συνεργασίας.

1.2.4.1. Η επιδίωξη κάποιας αντιστοιχίας των τίτλων

Στόχος της απόφασης του Συμβουλίου της 16ης Ιουλίου 1985 σχετικά με την αντιστοιχία των τίτλων της επαγγελματικής κατάρτισης είναι να προσφέρει στους εργαζόμενους τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους τίτλους τους, ενόψει ιδίως της πρόσθασής τους σε κάποια αρμόζουσα απασχόληση σε ένα άλλο κράτος μέλος.

Αφού συμβουλευθήκε τα κράτη μέλη, η Επιτροπή επέλεξε κατά προτεραιότητα τις ομάδες των επαγγελματιών που σχετίζονται με τις παρακάτω δραστηριότητες:

— ξενοδοχεία-εστιατόρια,

- επισκευές αυτοκινήτων,
- οικοδομικές δραστηριότητες,
- ηλεκτροτεχνική,
- γεωργία-ανθοκομία-δασοκομία,
- υφαντουργία-ενδύματα.

Οι εργασίες αποσκοπούν στον καθορισμό της από κοινού συμφωνημένης περιγραφής των επαγγελματιών και των επαγγελματικών απαιτήσεων που ισχύουν στους τομείς αυτούς στο επίπεδο 2 της διάρθρωσης των επιπέδων κατάρτισης, και στην απογραφή των αντίστοιχων τίτλων.

Οι τεχνικές εργασίες έχουν ήδη συμπληρωθεί για τους τρεις πρώτους τομείς και η Επιτροπή μελετά τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*.

Ας σημειωθεί ότι με το σημερινό ρυθμό των εργασιών (έστω κι αν ορισμένα κράτη τον θεωρούν πολύ γρήγορο) η αντιστοιχία των τίτλων στο επίπεδο 2, παρά την τεχνική βοήθεια του Cedefop, δεν πρόκειται να συμπληρωθεί, παρά μόνο το 1996!

Μπροστά σ' αυτή τη βραδυπορία, θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς μήπως δεν θα ήταν σκόπιμο να προτείνει η Επιτροπή την παράλληλη επέκταση των εργασιών και στο επίπεδο 3 των τίτλων. Αυτό το επίπεδο 3 ισοδυναμεί με μια βασική επαγγελματική κατάρτιση συν έναν πρόσθετο τίτλο.

Ανάλογες εργασίες διεξάγονται έτσι ώστε:

— στο πλαίσιο των προτάσεών της για την κατάρτιση των νέων, η Επι-

τροπή προβλέπει τη δημιουργία ενός φορέα που θα παρακολουθεί την εξέλιξη των τίτλων και που θα επιτρέψει την ανταλλαγή των εμπειριών μεταξύ αρμοδίων οργάνων των κρατών μελών· ο φορέας αυτός θα μπορέσει επίσης να ωθήσει προς την ανακάλυψη νέων τομέων κατάρτισης, όπως επίσης και να εξυπηρετήσει τις μελλοντικές ανάγκες αναθεώρησης της αντιστοιχίας των τίτλων·

— στην Επιτροπή ανατέθηκε η ευθύνη να μελετήσει τη δυνατότητα θέσπισης ενός νέου χάρτη ευρωπαϊκής επαγγελματικής κατάρτισης (Λευκή Βίβλος — πρόταση για το 1989). Είναι φανερό ότι οι σημερινές προσπάθειες θα πρέπει να συγκεντρωθούν στη συμπλήρωση της αντιστοιχίας των τίτλων στους κλάδους του επιπέδου 2 και στη μελέτη των πιθανοτήτων να προταθεί ένας επαγγελματικός χάρτης με βάση την κεκτημένη εμπειρία·

— η ακαδημαϊκή αναγνώριση των διπλωμάτων· στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS (βλέπε παρακάτω) θα προαχθεί η εφαρμογή ενός προγράμματος που αφορά την ακαδημαϊκή αναγνώριση των διπλωμάτων και των μονάδων διδασκαλίας, με το όνομα «σύστημα μεταφερόμενων ακαδημαϊκών μονάδων» της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ECTSS). Τη στιγμή αυτή υπάρχει ένα δίκτυο πληροφοριών των εθνικών κέντρων ακαδημαϊκής αναγνώρισης των διπλωμάτων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (NARIC).

1.2.3. Η πραγματική ελεύθερη κυκλοφορία των οικονομικά αδρανών ατόμων (σπουδαστές, συνταξιούχοι)

Η καθιέρωση του δικαιώματος διαμονής είναι σημαντική γιατί θα επιτρέψει στα αδρανή από οικονομικής πλευράς άτομα (σπουδαστές, συνταξιούχοι με τις οικογένειές τους) να αποκτήσουν το δικαίωμα της ελεύθερης διακίνησης και παραμονής που δικαιούνται σή-

μερα οι μισθωτοί, οι αυτοαπασχολούμενοι επαγγελματίες και τα μέλη της οικογένειάς τους.

Μια πρόταση οδηγίας, η ονομαζόμενη «γενικευμένο δικαίωμα διαμονής», προσκρούει στην αντίθεση ορισμένων

κρατών μελών. Μέσα από μια πορεία αλληπάλληλων συμβιθασμών, η οδηγία αυτή έφθασε στο σημείο να χάσει την ουσία της. Για παράδειγμα, στη σημερινή φάση των συζητήσεων στο Συμβούλιο, η έγκριση της οδηγίας αυτής δεν θα μπορούσε να εξασφαλίσει ένα

1.2.4.2. Τα συστήματα πληροφόρησης και συνεργασίας με επίκεντρο τις αγορές εργασίας

α) Το Sedoc (σύστημα ανταλλαγών και συνεργασίας) ιδρύθηκε βάσει των άρθρων 14 και 15 του κανονισμού αριθ. 1612/68 και συνίσταται:

- στην ανταλλαγή πληροφοριών ανά εξαμηνιο μεταξύ των κρατών μελών, όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, με βάση τα ομοιόμορφα σχέδια που καταρτίστηκαν σε κοινοτικό επίπεδο·
- στην αμοιβαία πληροφόρηση των κρατών μελών σχετικά με τη ζήτηση και την προσφορά εργασίας που δεν ικανοποιείται επί εθνικού επιπέδου, με τη χρήση ομοιόμορφων σχεδίων και ενός ευρετηρίου των επαγγελματιών που φέρουν έναν «ευρωπαϊκό κωδικό αριθμό».

Το όργανο αυτό όμως δεν είναι για την ώρα αποδοτικό ή, πάντως, δεν ανταποκρίνεται στο ύψος των αναγκών. Η περιοδικότητα της ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας δεν τηρείται και τα σχήματα χρειάζονται εκσυγχρονισμό.

Επιπλέον, το σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με την προσφορά και ζήτηση εργασίας που γίνεται κάθε δέκα μέρες με τηλέτυπο περιορίζει τις δυνατότητες. Στην πραγματικότητα χρησιμοποιείται ελάχιστα (μερικές χιλιάδες προσφορές και ζητήσεις το χρόνο και μόνο). Εξάλλου, το ευρετήριο των επαγγελματιών δεν είναι ενημερωμένο...

Οι τεχνικές βελτιώσεις από τις οποίες εξαρτάται η προσπάθεια επαναλειτουργίας του συστήματος μελετώνται ήδη.

β) Το πρόγραμμα ανταλλαγών και συνεργασίας μεταξύ των εθνικών υπηρεσιών απασχόλησης που λειτουργεί τη στιγμή αυτή έχει διάφορους στόχους: την αμοιβαία πληροφόρηση των διοικήσεων, την κατάρτιση των φορέων, τη μελέτη θε-

μάτων εθνικού ενδιαφέροντος ή/και θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος για όλα τα κράτη μέλη, την οργάνωση συναντήσεων και σεμιναρίων κατάρτισης (για τους φορείς του Sedoc, για τους φορείς των υπηρεσιών απασχόλησης που βρίσκονται εκτέρωθεν των ιδίων συνόρων), τη συνεργασία και την τεχνική βοήθεια σε τομείς όπως η οργάνωση των γραφείων εξεύρεσης εργασίας και τη διαχείριση της αγοράς εργασίας.

Κατά τη διάρκεια του 1986 και του 1987, ρυθμίσθηκαν όλα τα μεγάλα προβλήματα που επηρεάζουν τις ανταλλαγές: η συμμετοχή όλων των κρατών μελών, η μελέτη των θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος, η χρησιμοποίηση των εκθέσεων των φορέων που συμμετέχουν στις ανταλλαγές σχετικά με τη μελέτη των «κοινών» θεμάτων, η επέκταση των ενεργειών συνεργασίας στα νέα κράτη μέλη, η αύξηση των ανταλλαγών, ιδίως στον τομέα της διασυνοριακής συνεργασίας, και τέλος, η οικονομική διαχείριση των ανταλλαγών.

Στο μέλλον θα πρέπει να διατηρηθεί το ίδιο επίπεδο ενδιαφέροντος τόσο εκ μέρους της Επιτροπής όσο και εκ μέρους των κρατών μελών. Το όργανο αυτό έχει μπει καλά στο δρόμο του, και η συνεργασία με την ανταλλαγή των λειτουργιών μπορεί τώρα να επεκταθεί και σε καινούριους τομείς.

γ) Η μεθοδική συνεργασία στον τομέα της απασχόλησης εφαρμόζεται ήδη και φέρνει σε επαφή μεταξύ τους τους υπεύθυνους των γραφείων εξεύρεσης εργασίας εκτέρωθεν της ίδιας μεθορίου. Για παράδειγμα, έντεκα σεμινάρια που οργανώθηκαν το 1987 αναφέρθηκαν στη διαφάνεια της αγοράς εργασίας, στη διαμεθοριακή αντιστάθμιση της προσφοράς και ζήτησης εργασίας, καθώς και σε άλλες ενέργειες, στο χώρο ιδιαίτερα της επαγγελματικής κατάρτισης, που θα μπορούσαν να ευνοήσουν την απορρόφηση της ανεργίας ή, γενικότερα, να βελτιώσουν την κατάσταση της απασχόλησης.

Στο στάδιο αυτό, η εμπειρία είναι θετική και αξίζει να διευρυνθεί. Επιπλέον, σκόπιμο είναι να υπογραμμισθεί το ενδιαφέρον ενός πρωτοποριακού πειράματος για τη σύσταση ενός ολοκληρωμένου κοινωνικού χώρου μέσα στα πλαίσια ενός ευρωπαϊκού αναπτυξιακού πλάνου, που θα συνενώσει τις περιοχές του Longwy (Γαλλία), του Aubange (Βέλγιο) και του Rodange (Λουξεμβούργο). Επί του θέματος αυτού έχει ήδη αρχίσει η εκπόνηση μελέτης.

1.2.4.3. Τα προγράμματα ανταλλαγών και συνεργασίας

Λίγο πιο κάτω παραθέτουμε προς υπόμνηση έναν πλασιωμένο πίνακα όπου ανακεφαλαιώνονται τα κοινοτικά προγράμματα συνεργασίας και ανταλλαγών στο θέμα της κατάρτισης (σπουδαστές, νέοι εργαζόμενοι, εκπαιδευτικοί, ειδικοί επαγγελματικής κατάρτισης, κλπ.)

Σωστό θα ήταν όμως επίσης να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στα ρεύματα που θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε με την έκφραση η «Ευρώπη των ερευνητών».

α) Η Επιτροπή εγκαινίασε το 1985 ένα πρώτο σχέδιο, με το όνομα «Science», ως κίνητρο στη συνεργασία και τις επιστημονικές και τεχνικές ανταλλαγές επί ευρωπαϊκού επιπέδου, με σκοπό τη σύσταση δικτύων. Το Μάιο του 1987, 2.550 άτομα που προέρχονταν από 950 διαφορετικές επιστημονικές ομάδες συνεργάστηκαν σε 346 κοινά προγράμματα.

Δεδομένου ότι τα αποτελέσματα του σχεδίου αυτού υπήρξαν πάρα πολύ ενθαρρυντικά, μελετάται η διεύρυνση και συμπλήρωση της προσέγγισης αυτής ώστε να φθάσουμε σε μια πραγματική απεμπλοκή του ευρωπαϊκού επιστημονικού χώρου, με την ανάπτυξη ιδιαίτερα της εντατικότερης συνεργασίας και κινητικότητας των ερευνητών. Μακροπρόθεσμα, στα δίκτυα συνεργασίας και ανταλ-

λαγών, θα πρέπει να περιληφθεί το 5 % των κοινοτικών ερευνητών.

Προφανώς η ομαλή διεξαγωγή του σχεδίου αυτού απαιτεί την απομάκρυνση ορισμένων παραγόντων που εμποδίζουν την κινητικότητα των ερευνητών (κοινωνική κάλυψη, σύνταξη, κλπ.)

β) Άλλα γνωστά επιστημονικά προγράμματα έχουν κι εκείνα τις επιπτώσεις τους στις κοινωνικές πλευρές της εσωτερικής αγοράς:

- χρειάζεται άραγε να υπενθυμίσουμε τους στόχους του προγράμματος ESPRIT, που τη στιγμή αυτή κινητοποιεί 3.000

σχεδόν πρόσωπα και έχει επιτρέψει, για παράδειγμα, σε πάνω από 150 ΜΜΕ να βελτιώσουν τις δυναμικές τους ικανότητες στο θέμα της έρευνας και της ανάπτυξης; Το ESPRIT θα δραστηριοποιεί κάθε χρόνο 5.000 ερευνητές στους οποίους θα πρέπει να προστεθούν τα δίκτυα των τεχνικών που ασχολούνται με τα υπερεθνικά προγράμματα: το περίφημο σύνδρομο του «μοχλού» δεν επηρεάζει απλώς και μόνο τον οικονομικό και τεχνολογικό χώρο· έχει τις επιπτώσεις του και στον κοινωνικό·

- στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, το πρόγραμμα RACE

(όπου, ακόμη και στη φάση του προγραμματισμού, συμμετέχουν 400 ειδικοί) θα μας προσφέρει ένα σημαντικό εργαλείο που θα εξασφαλίσει την ολοκλήρωση ενός κοινοτικού δικτύου για την υποδομή των τηλεπικοινωνιών της δεκαετίας του '90.

Πώς είναι δυνατόν να αγνοήσουμε το γεγονός ότι όλα αυτά τα προγράμματα συνεπάγονται αναπόδοστα την αύξηση των αναγκών της επαγγελματικής κινητικότητας των ερευνητών, αλλά και των τεχνικών του κλάδου των τεχνολογιών πληροφόρησης και τηλεπικοινωνιών;

1.2.5. Η μεταναστευτική πολιτική απέναντι στις τρίτες χώρες

Στις 8 Ιουλίου 1985, η Επιτροπή ενέκρινε την απόφαση 85/381/ΕΟΚ βάσει του άρθρου 118 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία καθιερώνεται μια διαδικασία προηγούμενης προειδοποίησης και συνεννόησης σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική απέναντι στις τρίτες χώρες. Η απόφαση αυτή υποχρεώνει τα κράτη μέλη να ενημερώνουν την Επιτροπή και τα άλλα κράτη μέλη για τα σχέδια εθνικών μέτρων ή συμφωνιών που αφορούν τους εργαζόμενους και τα μέλη της οικογένειας των εργαζομένων οι οποίοι κατάγονται από τρίτες χώρες, όσον αφορά τους ακόλουθους τομείς:

- την είσοδο, την παραμονή και την απασχόληση, έστω και παράνομες·
- την επίτευξη της ίσης μεταχείρισης στο θέμα των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, των μισθών και των οικονομικών δικαιωμάτων·
- την προαγωγή της επαγγελματικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ενσωμάτωσής·
- την εθελοντική επιστροφή στη χώρα καταγωγής.

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, η διαδικασία προειδοποίησης μπορεί επιπλέον να συνοδεύεται και από μια διαδικασία συνεννόησης μεταξύ των κρατών μελών και της Επιτροπής. Η συνεννόηση αυτή παρουσιάζει ένα τριπλό ενδιαφέρον: πρώτα απ' όλα, διευκολύνει την αμοιβαία πληροφόρηση και επισήμανση των προβλημάτων κοινού ενδιαφέροντος, και, ενδεχομένως, την υιοθέτηση μιας κοινής στάσης εκ μέρους των κρατών μελών· το άλλο είναι ότι εξασφαλίζει τη συμβατότητα των εθνικών σχεδίων, συμφωνιών και διατάξεων με τις κοινοτικές πολιτικές και ενέργειες: τέλος, επιτρέπει να μελετηθεί η σκοπιμότητα των ληπτέων μέτρων, ενόψει για παράδειγμα μιας προοδευτικής εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών και της ενσωμάτωσης ενός μέγιστου αριθμού κοινών διατάξεων στις διμερείς συνθήκες.

Στις 9 Ιουλίου 1987, ύστερα από προσφυγή πέντε κρατών μελών, το Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση αυτή, επικυρώνοντας ταυτόχρονα το γεγονός ότι η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών στον κοινωνικό τομέα, η οποία

προβλέπεται με το άρθρο 118, παράγραφος 1, της Συνθήκης, επεκτείνεται και στις μεταναστευτικές πολιτικές απέναντι στις τρίτες χώρες. Η οργάνωση των διαβουλεύσεων που το άρθρο 118, παράγραφος 2, αναθέτει στην Επιτροπή, της προσφέρει την αρμοδιότητα να εκδίδει κανόνες διαδικασίας (διά της εφαρμογής της θεωρίας της «πρακτικής αποτελεσματικότητας»). Το Δικαστήριο όμως διευκρινίζει ότι η Επιτροπή δεν έχει αρμοδιότητα να φέρει σε διαδικασία συνεννόησης το στόχο της εξασφάλισης της συνέπειας των σχεδίων εθνικών μέτρων και συμφωνιών με τις κοινοτικές πολιτικές και ενέργειες.

Σύμφωνα με το άρθρο 117, παράγραφος 1, της Συνθήκης, η Επιτροπή προτίθεται να εγκρίνει μια νέα οδηγία, που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο της παλαιότερης η οποία ακυρώθηκε, με την εξαίρεση των διατάξεων που αναφέρονται στην προαγωγή της πολιτισμικής ενσωμάτωσης και στο στόχο της εξασφάλισης της συνέπειας των προγραμμάτων με τις κοινοτικές πολιτικές και ενέργειες.

Κοινοτικά προγράμματα ανταλλαγών και συνεργασίας σε θέματα κατάρτισης

α) Τα υπάρχοντα προγράμματα

- COMETT: πρόγραμμα συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίου και επιχείρησης στο θέμα της επιμόρφωσης στις νέες τεχνολογίες. Το σκέλος Β του προγράμματος αυτού προβλέπει την κοινοτική υποστήριξη των σπουδαστών που παρακολουθούν επιμορφωτικά μαθήματα σε μια επιχείρηση ενός άλλου κράτους μέλους.
Ο αριθμός των υποψηφίων που παρουσιάστηκαν το 1987 (σε συνολικό ποσό άνω των 200 εκατομμυρίων ECU, μόνο τα 13 ήταν διαθέσιμα το 1987) δείχνει το ενδιαφέρον της Κοινότητας για το είδος αυτό της συνεργασίας.
- ERASMUS: πρόγραμμα διαπανεπιστημιακής συνεργασίας και κοινοτικής υποστήριξης της κινητικότητας των σπουδαστών. Τα 85 εκατομμύρια ECU που αφιερώθηκαν στα τρία πρώτα έτη του προγράμματος θα πρέπει να επιτρέψουν στην Κοινότητα να υποστηρίξει τις συμφωνίες που έχουν συναφθεί με 1 500 από τα 3 600 ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Κοινότητας και να βοηθήσει 25 000 φοιτητές να σπουδάσουν για μια εκπαιδευτική περίοδο στο πανεπιστήμιο ενός άλλου κράτους μέλους.
- Ανταλλαγή νεαρών εργαζομένων: τρίτο πρόγραμμα με σκοπό την παροχή κατάρτισης και πείρας στους νέους (από 18 ως 28 χρόνων) μέσω ανταλλαγών που τους επιτρέπουν να ζήσουν και να εργασθούν σε ένα άλλο κράτος μέλος. Οι νεαροί δηλωμένοι άνεργοι έχουν επίσης τη δυνατότητα να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα.
- Επισκέψεις μελέτης για τους ειδικούς της εκπαίδευσης: πρόγραμμα σύντομων επισκέψεων μελέτης για το δι-οικητικό προσωπικό και τους ειδικούς εκπαιδευτικούς που φέρουν τοπικές ή περιφερειακές ευθύνες (κατά το σχολικό έτος 1986-1987 χορηγήθηκαν 520 υποτροφίες). Ο σκοπός είναι να προσφερθεί στους συμμετέχοντες η ευκαιρία να αποκτήσουν μια καλύτερη κατανόηση των συστημάτων, των δομών, των προσεγγίσεων και των με-θόδων στα άλλα κράτη μέλη. Μέσα στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS, υπάρχουν επίσης υποτροφίες σύντομης επίσκεψης για τους εκπαιδευτικούς της ανώτατης εκπαίδευσης.
- Επισκέψεις μελέτης για τους ειδικούς της επαγγελματικής επιμόρφωσης: το πρόγραμμα το διαχειρίζεται το Cedefop (το 1987 συμμετείχαν 150 ειδικοί).
- Εκπαίδευση των παιδιών των διακινούμενων εργαζομένων: εφαρμογή της οδηγίας 77/486/ΕΟΚ και πειραματικά σχέδια με σκοπό τη βελτίωση της ένταξης των παιδιών των μεταναστών στην παιδεία.
- Κατάρτιση και προετοιμασία για την ενήλικη και επαγγελματική ζωή: σχέδιο απόφασης που περιλαμβάνει ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων για την κατάρτιση των νέων και που περιλαμβάνει στοιχεία συνεργασίας μεταξύ των υπεύθυνων για την εκπαίδευση των νέων (ευρωπαϊκό δίκτυο) και ένα περιορισμένο στοιχείο ανταλλαγής εκπαιδευόμενων νέων. Το Συμβούλιο ενέκρινε το σχέδιο αυτό το Δεκέμβριο 1987, για πρώτη φορά με απλή πλειοψηφία.

β) Προγράμματα που πρότείνει η Επιτροπή

- YES για την Ευρώπη: πρόγραμμα δράσεων με σκοπό την προαγωγή των ανταλλαγών μεταξύ νέων στην Κοινότητα, πρόταση αποφάσεως που συζητείται ήδη σε επίπεδο Coreper.

γ) Προς πρόβλεψη δράσεις

- COMETT II: προτάσεις για τη συνέχιση του προγράμματος COMETT και επανεκτίμηση του δημοσιονομικού κονδυλίου. Η Επιτροπή προτίθεται να παρουσιάσει τον Ιούνιο 1988 τις προτάσεις της για ένα δεύτερο πρόγραμμα διαπανεπιστημιακής συνεργασίας, που θα αρχίσει από την 1η Ιανουαρίου 1990 (όργανο: απόφαση του Συμβουλίου).
- Νέες τεχνολογίες στα σχολικά συστήματα: προτάσεις για ένα πρόγραμμα δράσης κοινοτικής συνεργασίας στο θέμα των νέων τεχνολογιών στο σχολικό σύστημα και της εξοικείωσης των νέων με τις νέες τεχνολογίες (απόφαση του Συμβουλίου).
- Διδασκαλία ξένων γλωσσών: προτάσεις για ένα πρόγραμμα δράσης με σκοπό την ανάπτυξη της μάθησης των κοινοτικών γλωσσών στο σχολείο, την επιμόρφωση και την ανταλλαγή των εκπαιδευτικών, τις σχολικές ανταλλαγές (απόφαση του Συμβουλίου).
- Ανταλλαγές μαθητευομένων σε σχολές τεχνικής και επαγγελματικής κατάρτισης: θα υπάρξει ένα περιορισμένο πλαίσιο ανταλλαγών των νέων αυτών μέσα στα πλαίσια του νέου προγράμματος που πρότείνει η Επιτροπή στο θέμα της «κατάρτισης και προετοιμασίας των νέων για την ενήλικη και επαγγελματική ζωή». Θα ήταν πιθανόν χρήσιμο να σκεφθούμε μια διεύρυνση αυτού του μέρους της προτεινόμενης δράσης ή να προβλέψουμε τη συμμετοχή των μαθητευομένων αυτών στο πρόγραμμα «ανταλλαγές νεαρών εργαζομένων», που λήγει το 1990.

Εξάλλου, θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι, σε μια δήλωση που προσαρτήθηκε στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, η διακυβερνητική συνδιάσκεψη εξέφρασε τη θέληση των κρατών μελών να συνεργασθούν «με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων της Κοινότητας, ιδίως όσον αφορά την είσοδο, την κυκλοφορία και την παραμονή των υπηκόων τρίτων χωρών».

Τέλος, είναι περιττό να υπενθυμίσουμε την ύπαρξη και άλλων προτάσεων οδηγίας που η Επιτροπή, μέσα στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, προτίθεται να υποβάλει στο Συμβούλιο, και που καλύπτουν:

- το συντονισμό των κανόνων που διέπουν το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών·

- το συντονισμό των κανόνων που διέπουν το δικαίωμα ασυλίας και την ιδιότητα του πρόσφυγα·
- το συντονισμό των εθνικών πολιτικών στο θέμα της βίζας.

1.3. Δύο βασικές ιδέες για πρωταρχική δράση

Ύστερα από τις κοινωνικοοικονομικές αναλύσεις σχετικά με τα ενδοκοινοτικά μεταναστευτικά ρεύματα στο πρώτο μέρος, την υπόμνηση των διαφόρων συστατικών στοιχείων της κοινοτικής δράσης και την εξέταση των εκκρεμών προβλημάτων, μπορούμε τώρα να διακρίνουμε δύο βασικές ιδέες που θα μας επιτρέψουν να προσδιορίσουμε ορισμένες ενέργειες στις οποίες θα πρέπει να

δοθεί προτεραιότητα και από τις οποίες ορισμένες θα μπορούσαν να τεθούν σε εφαρμογή ήδη από το 1988:

α) να βρεθεί τρόπος ώστε τα πρόσωπα που έχουν ήδη διακινηθεί σε ένα άλλο κράτος μέλος να μη θιγούν από δυσμενείς διακρίσεις και να εξασφαλισθεί η ίση μεταχείρισή τους με τους υπηκόους του κράτους

μέλους υποδοχής· να εφαρμοσθεί το κοινοτικό δίκαιο·

β) να ευνοηθεί η επαγγελματική κινητικότητα των ατόμων με προσόντα, πράγμα που αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων.

1.3.1. Η δράση κατά των διακρίσεων και υπέρ της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου

Ορισμένες, όχι και τόσο αξιόπιστες, στατιστικές δείχνουν ότι, μέσα στην ΕΟΚ (χωρίς την Ισπανία και την Πορτογαλία, για τις οποίες δεν έχουμε στοιχεία), υπάρχουν δύο σχεδόν εκατομμύρια μισθωτών και πέντε περίπου εκατομμύρια κοινοτικών υπηκόων που κατοικούν σήμερα σε μια χώρα της Κοινοτικής διαφορετική απ' τη δική τους.

Οι μισθωτοί αυτοί και τα μέλη της οικογένειάς τους που μετακινήθηκαν μαζί τους συχνά δεν επέλεξαν οι ίδιοι τη μετοικεσία τους· και η κατάστασή τους γίνεται ακόμη δυσχερέστερη εξαιτίας των πολυάριθμων διακρίσεων που απορρέουν από την άνιση μεταχείριση των γηγενών υπηκόων και των μισθωτών που προέρχονται από ένα άλλο κράτος μέλος. Η ανισότητα αυτή είναι το αποτέλεσμα της ασυνέπειας ανάμεσα στο εθνικό και το κοινοτικό δίκαιο, καθώς, τη στιγμή ακριβώς που θεσπίζονται νέα νομοθετικά κείμενα και κανονισμοί σ' ένα κράτος μέλος, οι αρχές νομοθετούν χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο.

Αυτή η αδιαφορία απέναντι στην κοινοτική πραγματικότητα μπορεί να είναι ακούσια (και στην περίπτωση αυτή πρόκειται για ένα απλό πρόβλημα ενημέρωσης) ή άλλοτε να εμφανίζεται εν πλήρη επιγνώσει της καταστάσεως,

Σε συμπλήρωμα των προτάσεων που αποσκοπούν στην πλήρωση ορισμένων νομικών κενών και στον εκσυγχρονισμό των κειμένων (και, επί αυτού, η τροποποίηση που επέφερε η Ενιαία Πράξη στο άρθρο 49, και που εισάγει τον κανόνα της ειδικής πλειοψηφίας καθώς και μια διαδικασία συνεργασίας με το Κοινοβούλιο, βοηθά σημαντικά) επιβάλλεται λοιπόν και η λήψη μιας σειράς μέτρων, τόσο προληπτικής όσο και δικαστικής φύσεως.

α) Προληπτικά μέτρα

Θα μπορούσαμε να σκεφθούμε κατ' αναλογία με την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Στον τομέα αυτό, η οδηγία 83/189 επέτρεψε την καθιέρωση μιας διαδικασίας που αναλύεται σε διάφορα στάδια:

— η Επιτροπή θα πρέπει να ενημερώνεται προηγουμένως για κάθε σχέδιο κανονισμού ή τεχνικής προδιαγραφής που καθορίζει ένα κράτος μέλος·

— η Επιτροπή διαβιβάζει εν συνεχεία την πληροφορία αυτή στα άλλα

κράτη μέλη, τα οποία μπορούν να εκφέρουν επ' αυτού τη γνώμη τους·

— ύστερα από εξέταση του σχεδίου, η Επιτροπή μπορεί να καλέσει το κράτος μέλος να τροποποιήσει το σχέδιό του, αν το σχέδιο αυτό δεν είναι σύμφωνο προς το κοινοτικό δίκαιο (στην περίπτωση αυτή, το κράτος μέλος θα πρέπει να αναβάλει τη θέσπιση του σχεδίου κατά έξι μήνες ύστερα από την ημερομηνία της γνωστοποίησης)· η Επιτροπή μπορεί επίσης να δηλώσει την πρόθεσή της να προτείνει μια κοινοτική οδηγία (στην περίπτωση αυτή υπάρχει ένα «πάγωμα» διάρκειας δώδεκα μηνών).

Εξάλλου, την άνοιξη του 1988 θα δημοσιευθεί μια έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας αυτής.

Ενόψει της εμπειρίας αυτής, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε τις ακόλουθες υποδείξεις:

1. Η θέσπιση ενός πρόσθετου κοινοτικού νομικού μέσου δεν είναι σκόπιμη, εφόσον το ισχύον παράγωγο δίκαιο είναι ήδη αρκετά σημαντικό.

Αντίθετα, η Επιτροπή θα μπορούσε να συντάξει, θάσει του άρθρου 44 του κανονισμού αριθ. 1612/68 («Η Επιτροπή θεσπίζει τα αναγκαία εκτε-

λεστικά μέτρα για την εφαρμογή του παρόντος κανονισμού. Προς το σκοπό αυτό ενεργεί σε στενή συνεργασία με τις κεντρικές διοικήσεις των κρατών μελών»), μια ανακοίνωση.

Η ανακοίνωση αυτή θα μπορούσε να υπενθυμίζει το κοινοτικό δίκαιο, να καθαρτίζει τον κατάλογο των κύριων πρακτικών προβλημάτων (κυρίως την είσοδο, διαμονή, κοινωνικές παροχές, πρόσβαση σε εργασία), και να ζητά από τα κράτη μέλη να αποσαφηνίσουν τις μεθόδους διαδικασίας της προσαρμογής των νομικών διατάξεων και των κανονισμών που έχουν ληφθεί επί εθνικού και περιφερειακού επιπέδου (τοπικού κλπ.), με το κοινοτικό δίκαιο.

Επ' αυτού, μια πιθανή λύση θα ήταν η ιδέα μιας πιστοποίησης με την οποία θα βεβαιώνεται το συμβιβαστό με το κοινοτικό δίκαιο και θα εκδίδεται σε κάθε κράτος από τα γνωμοδοτικά επί των νομοσχεδίων όργανα (Συμβούλιο του Κράτους, Solicitor's Office, κλπ.).

Θα μπορούσαν παράλληλα να διατυπωθούν και ορισμένες άλλες προτάσεις:

2. Το έτος 1988 είναι το ορόσημο της εικοστής επετείου των κειμένων που καθιερώνουν την ελευθερία της διακίνησης. Σκόπιμο θα ήταν να εορτασθεί το γεγονός και να δοθεί δημοσιότητα σ' αυτή την πολύ συχνά παραγνωρισμένη διάσταση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Θα μπορούσε να οργανωθεί ένα συνέδριο (ή κάποια ευρύτερη εκδήλωση), που θα συγκεντρώσει δικαστικούς, ανώτερα μέλη της εθνικής δημόσιας διοίκησης, εκπροσώπους των ενδιαφερομένων, δικηγόρους, κλπ.

3. Η διάδοση της πληροφόρησης, μέρος της οποίας είναι πάρα πολύ πρόσφατο, είναι ουσιαστική και θα έπρεπε να γίνει εντατικότερη: με ένα κείμενο «Η Ευρώπη των πολιτών» που θα απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό και ένα πιο εξειδικευμένο εγχειρίδιο για τους νομικούς φορείς. Επ' αυτού, τα γραφεία τύπου και πληροφοριών και τα κέντρα για τη διάδοση πληροφοριών ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος θα μπορούσαν να

αποτελέσουν αποτελεσματικούς σταθμούς ενημέρωσης (').

4. Η φύση των παραβάσεων των κανόνων της ελεύθερης κυκλοφορίας δεν είναι πολύ γνωστές. Θα μπορούσε να σχεδιαστεί η εκπόνηση μελέτης σε διάφορους τομείς δραστηριότητας δεδομένου ότι οι περιπτώσεις άνιση μεταχείρισης οφείλονται κυρίως στα νομοθετικά κείμενα κανονισμών και άλλα επίσημα έγγραφα.

Με τον τρόπο αυτό η Επιτροπή θα μπορούσε να εκτιμήσει την πραγματική κατάσταση της εφαρμογής των κανόνων περί ελεύθερης κυκλοφορίας και την έκταση της ζημίας που υφίστανται μερικοί από τους πάμπολλους κοινοτικούς υπηκόους (ας σημειωθεί ότι πρόκειται περί εκατομμυρίων ατόμων).

β) Τα ένδικα μέτρα

Ενίσχυση της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου σημαίνει επίσης και κυρώσεις σε περίπτωση παράβασης.

Ο φόβος των αντιποίνων εναντίον των κοινοτικών εργαζομένων είναι ένα από τα επιχειρήματα που προβάλλονται συχνά για να ερμηνεύσουν το μικρό αριθμό των προσφυγών σχετικά με το θέμα της κυκλοφορίας των προσώπων.

Κι εδώ πάλι, η αναλογία με την ελευθερία της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων είναι διαφωτιστική: πριν από δέκα χρόνια ο ίδιος αυτός φόβος επικρατούσε και στο χώρο αυτό. Στην

(') Ας υπενθυμίσουμε ότι σε όλα τα κράτη μέλη της Κοινότητας, το γραφείο τύπου και πληροφοριών — πραγματικό παράρτημα της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων — έχει προορισμό, όχι μόνο να ενημερώνει τους πολίτες για τα ατομικά και συλλογικά τους δικαιώματα, αλλά και να δέχεται τα παράπονά τους σε περίπτωση παράβασης ή αμέλειας των κοινοτικών κανονισμών εκ μέρους των εθνικών διοικήσεων. Οι υπήκοοι της ΕΟΚ έχουν επίσης τη δυνατότητα να μηνύουν ή να καταγγέλλουν την υποτιθέμενη μη τήρηση του κανονισμού ΕΟΚ απευθείας στις υπηρεσίες της Επιτροπής στις Βρυξέλλες.

πραγματικότητα, οι προσφυγές που υποβλήθηκαν στα εθνικά δικαστήρια για μη τήρηση της κοινοτικής νομοθεσίας απέδωσαν με τον καιρό τους καρπούς τους: η κοινοτική πραγματικότητα λαμβάνεται όλο και περισσότερο υπόψη, και μάλιστα ήδη από τη στιγμή της κατάρτισης της νομοθεσίας. Οι προσφυγές στον τομέα αυτό φθάνουν τις 500 περίπου κατ' έτος (η ανωνυμία είναι εγγυημένη) και η στατιστική των αποτελεσμάτων είναι ενθαρρυντική, αφού το 93 % των περιπτώσεων ρυθμίζεται με διαπραγματεύσεις μεταξύ του κράτους μέλους και της Επιτροπής, 7 % ρυθμίζεται ύστερα από επίσημη προειδοποίηση και, ανάμεσα στις τελευταίες αυτές περιπτώσεις, μόνο το 2 % φθάνει ως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Για το λόγο αυτό διατυπώνονται οι ακόλουθες υποδείξεις:

5. Άσκηση δραστηριότητας πολιτικής σε ορισμένες υποδειγματικές υποθέσεις παράβασης, δίνοντας γενικότερο πεδίο εφαρμογής στις αποφάσεις του Δικαστηρίου στις προδικαστικές υποθέσεις.

6. Ευαισθητοποίηση, με την οργάνωση αποκεντρωμένων σεμιναρίων για παράδειγμα, όπου τα άτομα και οι εκπρόσωποι των ενδιαμέσων παραγόντων, όπως είναι οι δικηγόροι, οι δικαστικοί, οι διάφοροι ειδικοί σύλλογοι, οι εργοδότες και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, θα μπορούν να εξετάσουν τις δυνατότητες προσφυγής σε εθνικές δικαιοδοτικές διαδικασίες. (Είναι ενδεικτικό ότι ο αριθμός των νομικών προσφυγών είναι πολύ σημαντικότερος προκειμένου για την κοινωνική ασφάλιση των διακινουμένων παρά για οποιαδήποτε άλλη πτυχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων: και ο λόγος βρίσκεται προφανώς στην πληροφόρηση των ενδιαφερόμενων εργαζομένων και στην ποιότητα της βοήθειας που προσφέρουν οι ειδικοί σύλλογοι.)

Ο γενικότερος στόχος θα ήταν να αυξηθεί ο αριθμός των περιπτώσεων που προσφεύγουν στα εθνικά δικαστήρια, ακολουθώντας το παράδειγμα που μας προσφέρει η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

1.3.2. Η ενθάρρυνση της επαγγελματικής κινητικότητας των ατόμων με προσόντα: προς ένα χώρο επαγγελματικής κινητικότητας

Η κοινωνικοοικονομική ανάλυση στο σημείο 1.1 δείχνει τη στρατηγική σημασία που έχει για την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων η «λεπτεπίλεπτη» διακίνηση των προσοντούχων.

Ένα από τα βαθύτερα χαρακτηριστικά της δομής των εμπορικών συναλλαγών στα πλαίσια της Κοινότητας είναι η σημασία των διαβιομηχανικών και διυπηρεσιακών ρευμάτων. Η διάσταση αυτή της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας έχει το κοινωνικό της αντιστάθμισμα στην ελεύθερη διακίνηση των προσοντούχων, με τις ποιότητες τους ανάγκες και με ένα υψηλότερο επίπεδο απαιτήσεων.

Ασφαλώς, επί του θέματος, οι μεγάλες επιχειρήσεις «τα έχουν βολεύσει» μέχρι στιγμής και έχουν οργανώσει οι ίδιες τα δικά τους δίκτυα, ανάλογα με την κλίμακά τους. Δεν θα ήταν όμως άραγε σκόπιμο να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε, αφενός, να

γνωρίσουμε καλύτερα τόσο το φαινόμενο όσο και τις ανάγκες των ενδιαφερομένων, αφετέρου, να προαχθεί το είδος αυτό του ρεύματος και για τις ΜΜΕ και, τελικά, να διευρυνθούν και οι ευκαιρίες για τα άτομα;

Γι' αυτό και οι ακόλουθες υποδείξεις:

1. Πιο εμπεριστατωμένη ανάλυση των προβλέψιμων διακοινοτικών μεταναστευτικών ρευμάτων των ατόμων με προσόντα. Επισημάνση των αναγκών των επιχειρήσεων επί του θέματος και απογραφή των εμποδίων που παρουσιάζονται στη διακίνηση των προσοντούχων (τεχνικοί, ανώτεροι υπάλληλοι, κλπ.). Πάνω σ' αυτό το τελευταίο, θα μπορούσε ίσως να δοθεί μεγαλύτερη σημασία στα προβλήματα της κοινωνικής ασφάλισης και στις φορολογικές και χρηματοοικονομικές πιυχές (προβλήματα μεταφοράς των δικαιωμάτων και των κεφαλαίων) και, γενικότερα, στις λεπτομέρειες της καθη-

μερινής ζωής (ασφαλίσεις, άδεια οδήγησης, μετακόμιση, έγκριση οχημάτων, κλπ.)

2. Η μελέτη των μεθόδων ενισχυμένης διασύνδεσης των αγορών εργασίας και ιδιαίτερα των εθνικών γραφείων ευρέσεως εργασίας.
3. Σε συμπλήρωμα της προσπάθειας πληροφόρησης που μνημονεύθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, η λήψη των αναγκαίων μέτρων για τον εκσυγχρονισμό του Sedoc ώστε να γίνει αποτελεσματικότερο και λειτουργικότερο.
4. Η επικύρωση του πρωταρχικού χαρακτήρα της ισοτιμίας των διπλωμάτων, που συζητείται ήδη στο Συμβούλιο, και ανάλογη δράση. Επίσπευση των εργασιών γύρω από την αντιστοιχία των τίτλων, όπως το συνέστησε το Συμβούλιο της 22ας Δεκεμβρίου 1986, και αντιμετώπιση της επέκτασής τους και στο επίπεδο 3 των τίτλων.

Δεύτερο μέρος

Ορισμένες κοινωνικές μεταλλαγές θα γεννηθούν ή θα επιταχυνθούν με τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς: τα προληπτικά και τα συνοδευτικά μέτρα

Σε συνδυασμό με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, υπάρχουν και τρεις άλλες ελευθερίες που θα επιτρέψουν τη δημιουργία του χώρου χωρίς σύνορα, και που αφορούν αντίστοιχα τα εμπορεύματα, τις υπηρεσίες και τα κεφάλαια.

Η σύσταση μιας μεγάλης εσωτερικής αγοράς είναι ένα «αναπτυξιακό σχέδιο» που, ποντάροντας πάνω στο σύνδρομο της διάστασης, αποσκοπεί να προσφέρει στην ευρωπαϊκή οικονομία έναν πρόσθετο δυναμισμό και αποτελεσματικότητα. Οι ευνοϊκές αυτές επιπτώσεις θα επέλθουν, αφενός, από τα μηχανικά αποτελέσματα που οφείλονται στην κατάργηση των σημερινών συνόρων αλλά, αφετέρου και ιδιαίτερα, από τα δυναμικά οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα που εμπεριέχονται μέσα στο δυναμισμό που θα αποδεδμευθεί με τον τρόπο αυτό.

Ήδη, μοιάζει πια αναντίρρητο ότι η επιτυχία του αναπτυξιακού αυτού σχεδίου θα είναι υπόθεση όλων των οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων, και ότι αυτό θα συμβεί σε διάφορα επίπεδα και σε όλες τις περιφέρειες των κρατών μελών.

Επ' αυτού, είναι πολύ ενθαρρυντική η διαπίστωση ότι ο στρατηγικός στόχος της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς αποτελεί αντικείμενο όλο και μεγαλύτερης γενικής υποστήριξης.

Πρόσφατα ακόμη μάλιστα, με την κοινή τους δήλωση της 26ης Νοεμβρίου του 1987, οι κοινωνικοί εταίροι διακήρυξαν την υποστήριξή τους στο εγχείρημα αυτό.

Ωστόσο, είμαστε αναγκασμένοι να διαπιστώσουμε επίσης ότι, μπροστά στην έκταση και το πολυσύνθετο των προβλημάτων, γεννιούνται και ένα πλήθος ανησυχιών: η αδιαφάνεια των φαινομένων προάγει εκ των πραγμάτων ορισμένες στάσεις δειλίας και φόβου. Ακόμη χειρότερο, ορισμένες ανησυχίες δεν έχουν κανένα βάσιμο αίτιο και δεν αποτελούν στην πραγματικότητα παρά ένα κοινωνικό άλλοθι με το οποίο επιχειρείται να δικαιολογηθεί η άρνηση της προσαρμογής και η απόπειρα να τεθεί τροχοπέδη στη διαδικασία. Εξάλλου, η συμπεριφορά αυτή μπορεί να οφείλεται εξίσου τόσο στους εργοδότες όσο και στους μισθωτούς.

Για να γίνει αμετάκλητη η πορεία της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς, εί-

ναι ουσιαστικό να φανούν με τη μεγαλύτερη δυνατή ενάργεια τα πλεονεκτήματα και οι ευκαιρίες που προσφέρει σε όλους τους τομείς και τις περιφέρειες της Κοινότητας. Καθώς όμως η αντίληψη της σημασίας των κοινωνικών πτυχών αποτελεί έναν από τους κύριους παράγοντες της οικονομικής ολοκλήρωσης, έχει εξίσου καίρια σημασία να προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τα όσα διακυβεύονται καθώς και τις επιπτώσεις στον κοινωνικό τομέα, ώστε, αφενός, να διασκορπίσουμε τις αβάσιμες ανησυχίες και, αφετέρου, να προβλέψουμε και να προλάβουμε τις αναγκαίες μεταλλαγές.

Ο στόχος του δεύτερου αυτού μέρους είναι συνεπώς διττός:

- να προβούμε σ' έναν πρώτο εντοπισμό των επιμέρους δυσκολιών για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, είτε κατά τομείς είτε κατά περιφέρειες ή αν ανήκουν σε μια συγκεκριμένη οικονομική ενότητα
- να αντλήσουμε τα αναγκαία διδάγματα για να διαγράψουμε τις μεθόδους πρόβλεψης ή τα συνοδευτικά μέτρα στις απαραίτητες μεταλλαγές.

2.1. Τα πρώτα διδάγματα μιας εργασίας εντοπισμού των επιμέρους δυσκολιών

2.1.1. Ένα δύσκολο έργο

Σε πρώτη ανάλυση, δεν είναι ασφαλώς εύκολο να απομονωθούν και να αποτιμηθούν τα συγκεκριμένα αποτελέσματα που θα έχει στον κοινωνικό τομέα η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς. Πράγματι οι μελλοντικές οικονομικές μεταλλαγές στα πλαίσια της Κοινότητας θα εξαρτηθούν εξίσου, ή και περισσότερο, από πολλαπλούς παράγοντες, που είτε προϋπάρχουν ήδη είτε είναι «εξωγενείς» και των οποίων τα αποτελέσματα θα εναποτεθούν επάλληλα (ή θα αλληλεπιδράσουν) στη δημιουργία της μεγάλης αγοράς.

Για να παραμείνουμε στα ουσιαστικά, μπορούμε να πούμε ότι οι παράγοντες αυτοί είναι τριών κυρίως ειδών:

- η τροποποίηση του σχετικού κόστους και των τιμών·
- η εισαγωγή νέων τεχνολογιών — τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας ιδιαίτερα — που θα διαφοροποιήσουν τον τρόπο εργασίας, και θα καταστήσουν απαραίτητη μια κατάλληλη κατάρτιση·
- το γενικό επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης: σύμφωνα με ορισμένες εύλογες υποθέσεις, η σημασία των κοινωνικών προβλημάτων, κατά το μείς ή περιφέρειες, παρουσιάζει σοβαρές παραλλαγές.

Η σύνθετη φύση του προβλήματος διαφάνηκε τόσο από τις εργασίες της ΓΔ II όσο και από τις διερευνητικές μελέτες που έγιναν κατά παραγγελία της ΓΔ V και της ΓΔ XVI.

Με βάση τα στοιχεία που διαθέτουμε σήμερα, τρεις είναι οι γενικές ιδέες που μοιάζουν να διακρίνονται στο μακροοικονομικό επίπεδο και που επηρεάζουν

τον τρόπο της ανάπτυξης των κοινωνικών επιπτώσεων της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς.

α) Η πραγματική άσκηση των τεσσάρων ελευθεριών της κυκλοφορίας (των αγαθών, των υπηρεσιών, των κεφαλαίων και των προσώπων) είναι πιθανόν ότι θα επιφέρει και την επίταση των ανταλλαγών και τη συρρίκνωση του κατά μονάδα κόστους της παραγωγής, χωρίς ωστόσο να ασκήσει πίεση στο μέρος εκείνο που αφορά τους μισθούς.

Οι θετικές αυτές δυνατότητες όμως δεν θα πάρουν σάρκα και οστά και δεν θα οδηγήσουν σε περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη παρά μόνο αν προηγουμένως ληφθούν ορισμένα μέτρα πολιτικής οικονομίας. Είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε τη φύση των μέτρων αυτών:

- η επίταση του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών μέσα σε μια προοπτική συνεργασιακής ανάπτυξης·
- η παγίωση των συνθηκών κάποιων σταθερότητας στο νομισματικό σκέλος·
- ο καθορισμός μιας κοινής εξωτερικής οικονομικής πολιτικής·
- η ενίσχυση της πολιτικής του ανταγωνισμού.

β) Στην περίπτωση όπου θα θεσπίζονταν πράγματι ορισμένα παρεμφερή μέτρα, ο συνολικός αντίκτυπος στην απασχόληση θα πρέπει να αποδειχθεί θετικός. Αυτό όμως είναι κάτι που, βραχυπρόθεσμα, δεν είναι εξασφαλισμένο, εξαιτίας κυρίως των

κερδών που θα πραγματοποιηθούν σε παραγωγικότητα. Αντίθετα, οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές θα πρέπει να είναι πολύ ευνοϊκότερες. Συνεπώς, ο παράγοντας χρόνος είναι ουσιαστικός.

γ) Οπωσδήποτε, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα αποτελέσματα της ολοκλήρωσης στον κοινωνικό τομέα και στην απασχόληση ειδικότερα δεν θα είναι ούτε άμεσα ούτε απευθείας. Η συμπεριφορά των οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων θα παίξει εξίσου σημαντικό ρόλο.

Συνεπώς, υπό τις πολύπλοκες και αβέβαιες γενικές αυτές συνθήκες, επιβάλλεται μεγάλη σύνεση σε κάθε απόπειρα αξιολόγησης των κοινωνικών επιπτώσεων της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς, γιατί εκείνο που φαίνεται ακόμη αβέβαιο είναι οι ίδιες οι οικονομικές συνέπειες.

Επιπλέον, για να έχει νόημα η ανάπτυξη των κοινωνικών επιπτώσεων θα πρέπει να τοποθετηθεί πρώτα μέσα σ' ένα γενικό πλαίσιο και στη συνέχεια σ' ένα λεπτομερέστερο μεσοοικονομικό, ειδικότερο μικροοικονομικό επίπεδο, κατά κλάδους, αφενός, και κατά περιφέρειες, αφετέρου.

Τέλος, στην αναγνωριστική φάση που χαρακτηρίζει την έκθεση αυτή, το μόνο που μπορεί να γίνει είναι ο εντοπισμός των επιμέρους δυσκολιών· πρόκειται δηλαδή για μια ανίχνευση — με μια προσέγγιση ποιοτική μάλλον παρά ποσοτική — των τομέων που θα μπορούσαν να αποδειχθούν πιο ευαίσθητοι από άλλους σε μια συγκεκριμένη περίπτωση της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς.

Τες των ειδικών συμβούλων χάρη στο μοντέλο interlink δείχνουν ότι ο αντίκτυπος των κύριων φαινομένων που χαρακτηρίζουν τη δημιουργία της μεγάλης αγοράς — άνοιγμα της αγοράς των κρατικών συμβάσεων, κατάργηση

των τελωνειακών φραγμών, ελευθερία των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, μετασχηματισμός των συνθηκών προσφοράς (ιδιαίτερα με τη διαδικασία αναδιάρθρωσης ή συγκέντρωσης των επιχειρήσεων) — θα είναι μεσοπρόθεσμα θετικός και ουσιαστικός, για το σύνολο της Κοινότητας (EUR 12).

Πραγματικά, σύμφωνα με τις μελέτες αυτές, μέσα σε πέντε χρόνια, δηλαδή, σε αδρές γραμμές, στο τέλος της περιόδου προσαρμογής, οι κύριες μακροοικονομικές μεταβλητές (ακαθάριστο εσωτερικό προϊόν, τιμές καταναλώσεως, φαινομενική παραγωγικότητα της εργασίας, απασχόληση, δημοσιονομικός ή εμπορικός ισολογισμός, κλπ.) κλίνουν προς τη θετική πλευρά και μάλιστα σε μη αμελητέες αναλογίες. Οι διαφορικές μελέτες όμως δείχνουν ότι, αν δεν υπάρξει μια κοινή εμπορική πολιτική απέναντι στις τρίτες χώρες (στο θέμα των κρατικών συμβάσεων, για παράδειγμα), τα αποτελέσματα στην απασχόληση θα είναι σαφώς χαμηλότερα.

Όποια κι αν είναι πάντως, τα οριστικά ποσοτικά αποτελέσματα, αφού υποβληθούν στη δοκιμασία πολλών συνόλων υποθέσεων, θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν με σύνεση και πρόνοια.

2.1.2.2. Η συμπεριφορά των παραγόντων — Ενδείξεις μιας έρευνας

Μια σφυγμομέτρηση γνώμης που πραγματοποιήθηκε σε 11 000 βιομηχανικές επιχειρήσεις έδωσε ενθαρρυντικά αποτελέσματα:

α) Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις φαίνονται μάλλον αισιόδοξες στο σύνολό τους: με σαφή πλειοψηφία, κρίνουν ότι οι ευκαιρίες που θα τους προσφέρει η δημιουργία της μεγάλης αγοράς θα είναι σπουδαιότερες από τους κινδύνους που θα διατρέξουν· ένα 53 % μάλιστα πιστεύει ότι το ίδιο θα συμβεί και για το σύνολο της οικονομίας της χώρας στην

οποία ανήκουν. Η αναλογία των αντίθετων απόψεων είναι αντίστοιχα 7 % και 14 %.

Το ίδιο μαρτυρούν και οι προσδοκίες όσον αφορά την εξέλιξη του κόστους της παραγωγής (—1,8 % κατά μέσο όρο) και των πωλήσεων (+5 % κατά μέσο όρο). Το αξιωματικό είναι ότι τις προσδοκίες αυτές τις συναντούμε, με διαφορετική ένταση φυσικά, στους περισσότερους τομείς δραστηριότητας και στις περισσότερες χώρες·

β) η δημιουργία της μεγάλης αγοράς θεωρείται λοιπόν σαν μια πρόκληση, που οι επιχειρήσεις σκοπεύουν να αντιμετωπίσουν παίρνοντας τα διάφορα μέτρα που θα κριθούν απαραίτητα. Ανάμεσα στα μέτρα αυτά, την πρώτη θέση έχουν εκείνα που αποσκοπούν στη βελτίωση της παραγωγικότητας, όπως οι επενδύσεις και η εκλογίκευση αλλά και η ικανότητα και η καινοτομία. Παρεμπιπτόντως, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η διάθεση αυτή της αύξησης των επενδύσεων είναι ιδιαίτερα έκδηλη στις ΜΜΕ.

Η προοπτική μιας αυξημένης συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων επί ευρωπαϊκού επιπέδου — που ήδη προάγεται στους στρατηγικούς τομείς με τα κοινοτικά προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης όπως τα ESPRIT, BRIT ή RACE — διαφαίνεται εξίσου σαφώς στις προσδοκίες των επιχειρήσεων που ερωτήθηκαν, ιδιαίτερα στις ΜΜΕ.

Οι πληροφορίες αυτές είναι ενθαρρυντικές, στο βαθμό που εκφράζουν μια πιο δυναμική προοπτική ανάπτυξης, η οποία θα βασίζεται όχι μόνο στα κέρδη της παραγωγικότητας, αλλά και στη δημιουργία απασχολήσεων. Επιπλέον, μπορούμε να συναγάγουμε ότι οι προσπάθειες διαφοροποίησης των επιχειρήσεων έχουν την τάση να πραγματοποιηθούν όχι τόσο με τη μείωση του κόστους όσο με την επίδωξη μιας ποιοτικά ανώτερης παραγωγής.

Χωρίς να θεωρήσουμε ως δεδομένο κάτι που δεν είναι άλλο παρά μια

απλή σφυγμομέτρηση της γνώμης των παραγόντων μπορούμε ωστόσο, με βάση τα ποσολογημένα αποτελέσματα που αναφέρουμε, να προβούμε σε έναν πολύ απλό υπολογισμό:

- οι επιχειρήσεις ελπίζουν σε θετικά αποτελέσματα, της τάξης του + 5 %, για το μέγεθος των πωλήσεών τους,
- η προβλεπόμενη μείωση του κόστους κατά μονάδα παραγωγής αντιστοιχεί αδρά σε τρεις μονάδες πρόσθετης αξίας,

— αν θεωρήσουμε ότι ο τελευταίος αυτός αριθμός εκπροσωπεί το μέγεθος των κερδών της παραγωγικότητας, μπορούμε να συνάγουμε ότι ο πρόσθετος αντίκτυπος που θα έχει στην απασχόληση η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, θα μπορούσε να είναι της τάξης του + 2 % περίπου, κατανεμημένος μέσα στο χρόνο διάρκειας της προσαρμογής. Οι αδρές αυτές εκτιμήσεις — που θα πρέπει να επαληθευθούν με τα αποτελέσματα της οικονομετρικής αναπαράστασης — ισχύουν μόνο για το βιομηχανικό τομέα. Στο μη βιομηχανικό τομέα, οι επιπτώσεις της ανάπτυξης στην απασχόληση θα είναι πιθανότατα πολύ λιγότερο έντονες (της τάξης του 1 ως 2 %).

Σύμφωνα λοιπόν με τις πρώτες αυτές σφυγμομετρήσεις, των οποίων τα λεπτομερή αποτελέσματα δεν είναι ακόμη διαθέσιμα, ο γενικά θετικός αντίκτυπος της δημιουργίας της μεγάλης αγοράς θα είναι αρνητικός για ορισμένες επιχειρήσεις — αυτές όμως αποτελούν τη μειονότητα. Επιπλέον, το πλήθος των κερδισμένων και οι σχετικά λιγοστοί χαμένοι στην υπόθεση δεν συγκεντρώνονται σε ορισμένους ειδικούς τομείς δραστηριότητας ή σε ορισμένα κράτη μέλη.

Ας επαναλάβουμε ότι πρόκειται απλώς για τάξεις μεγέθους, για την ερμηνεία της κοινής γνώμης και για γενικής φύσεως εκτιμήσεις. Η μέθοδος προσέγγισης που ακολουθεί πιο κάτω εφαρμόστηκε σε λεπτομερέστερο επίπεδο και οδήγησε σε μια εικόνα με κάπως περισσότερες αποχρώσεις.

2.1.3. Η προσέγγιση κατά τομείς

2.1.3.1. Οι βιομηχανικοί τομείς

Μέσα στα πλαίσια της ομάδας εργασίας, η ΓΔ II επιτέλεσε μια συγκεκριμένη εργασία με σκοπό την εντόπιση των τομέων που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη ευαισθησία στη δημιουργία της μεγάλης αγοράς.

Πριν φθάσουμε στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων που έδωσε η έρευνα αυτή, σκόπιμο θα ήταν να υπενθυμίσουμε ορισμένους γενικούς όρους και να παρουσιάσουμε τα όρια της μελέτης αυτής.

Όλοι οι τομείς της δραστηριότητας θα επηρεασθούν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, από τη δημιουργία της μεγάλης αγοράς και θα οδηγηθούν αναγκαστικά σε μεταλλαγές. Αλλά, στην προφανή αυτή παρατήρηση θα πρέπει να προστεθούν και δύο άλλες. Η πρώτη είναι ότι ορισμένες μεταλλαγές, ενίοτε σημαντικότερες, θα καθορισθούν από παράγοντες ανεξάρτητους από την εσωτερική αγορά, όπως αναφέραμε ήδη στο σημείο 2.1.1.

Η δεύτερη είναι ότι με το άνοιγμα και τη διεθνοποίηση της αγοράς η δημιουργία της μεγάλης αγοράς θα δώσει ίσως σε ορισμένες ευρωπαϊκές επιχειρήσεις την ευκαιρία να απαντήσουν επιθετικά κάνοντάς τες ανταγωνιστικότερες χάρη στο συναγωνισμό που θα δημιουργηθεί (με άλλα λόγια, θα μπορούσε να γίνει το αποφασιστικό πρώτο σκαλοπάτι ή το ορμητήριο προς την επιτυχία). Αντίθετα, στο ενδεχόμενο ότι δεν θα πραγματοποιηθεί η μεγάλη εσωτερική αγορά, οι εξελίξεις — και οι κοινωνικές επιπτώσεις — θα είναι ακόμη πιο βίαιες μεσοπρόθεσμα ή και βραχυπρόθεσμα. Ο κατάλογος των αγορών που έχασαν μεταξύ 1979 και 1986 ορισμένες ευρωπαϊκές βιομηχανίες, σε σχέση με τις ομόλογές τους ιαπωνικές και αμερικανικές (βλέπε στο παράρτημα τον πίνακα που δημοσιεύθηκε στην *Ετήσια Οικονομική Έκθεση* 1987-1988) δίνει ένα δείγμα της συνεχούς παρακμής των τομέων αυτών, παρακμής που μόνο μια συντονισμένη ευρωπαϊκή δράση θα μπορούσε να αναχαιτίσει.

Υπό τις συνθήκες αυτές, σκοπός της προσπάθειας εντοπισμού των ευαίσθητων τομέων είναι να διακριθούν οι τομείς εκείνοι που θα επηρεασθούν διαρθρωτικά από τη

δημιουργία της μεγάλης αγοράς. Το κύριο νήμα της μεθόδου αυτής είναι να ανιπταρεθούν οι τομείς που είναι ήδη ανοιχτοί στο διεθνή ανταγωνισμό, με εκείνους που για την ώρα προστατεύονται: ως τομείς «ευαίσθητοι» ορίζονται εκείνοι που, αν ανοίξουν γρήγορα στον ανταγωνισμό, κινδυνεύουν να υποστούν τις πιο σημαντικές συγκεκριμένες μεταλλαγές, ιδιαίτερα στο κοινωνικό πεδίο.

Είναι εύκολο λοιπόν να διακρίνουμε τους κύριους προσανατολισμούς και τα όρια της μελέτης:

- η ανάλυση έγινε σε ένα επίπεδο λεπτομερούς διάκρισης των τομέων μεταξύ τους, ώστε η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς να είναι της ίδιας φύσης και της ίδιας έκτασης για τον κάθε τομέα. Τελικά όμως, οι μόνες δραστηριότητες για τις οποίες διαθέτουμε έναν επαρκή αριθμό συντελεστών και αξιόπιστες στατιστικές είναι οι βιομηχανικές. Επιπλέον, ελλείπει πλήρων στατιστικών στοιχείων για όλα τα κράτη μέλη, ένα μέρος των αναλύσεων αναφέρεται σε οκτώ μόνο χώρες (Βέλγιο, Δανία, Ομοσπονδιακή Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία και Μεγάλη Βρετανία) που καλύπτουν ωστόσο το 91 % του κοινοτικού ΑΕΠ (1985).
- η συλλογιστική αφορά κατά μέσο όρο την κοινοτική βαθμίδα: ασφαλώς τα αποτελέσματά μας θα ήταν διαφορετικά αν εφαρμόζαμε την ίδια μέθοδο στο καθένα από τα κράτη μέλη.
- η μελέτη είναι στατιστική και δεν λαμβάνει υπόψη της τη δυναμική και τη στρατηγική των παραγόντων οι οποίες, όπως ήδη αναφέραμε, πρόκειται να διαδραματίσουν ρόλο βασικό.
- ορισμένες σημαντικότερες μεταβλητές, όπως η σημασία του εξωκοινοτικού εμπορίου ή ο βαθμός της τεχνολογικής εξέλιξης, δεν έχουν συνυπολογισθεί.

Γι' αυτό και θα πρέπει, για μια ακόμη φορά, να τονίσουμε ότι ο τύπος αυτός της ανάλυσης είναι καθαρά διερευνητικός — αν και αξίζει να συνεχισθεί, να επαληθευθεί και να εμβαθύνει — και συνεπώς να υπενθυμίσουμε τη μεγάλη περισκεψη με την

οποία θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν τα αποτελέσματά της.

Για την εντόπιση των ευαίσθητων ομάδων χρησιμοποιήθηκαν πέντε ομάδες συντελεστών:

— *το επίπεδο των μη δασμολογικών φραγμών:*

οι μελέτες που έγιναν μέσα στο πλαίσιο των ερευνών για το κόστος της μη Ευρώπης μάς παρέχουν ορισμένες γενικές ενδείξεις για τη σημασία των διαφόρων μη δασμολογικών φραγμών που υπάρχουν σε ένα δεδομένο τομέα (προδιαγραφές, φορολογικοί ή/και διοικητικοί φραγμοί, δημόσιες αγορές, κλπ.). Ωστόσο οι ενδείξεις αυτές παραμένουν πάντοτε ποιοτικές και συνεπώς προσφέρονται ενδεχομένως σε αντιρρήσεις ή σε αμφισβήτηση.

— *το ποσοστό της ενδοκοινοτικής διείσδυσης:*

το μερίδιο της εσωτερικής ζήτησης που καλύπτεται με εισαγωγές κοινοτικής προέλευσης. Ο συντελεστής αυτός προσφέρει μια ένδειξη για το βαθμό ανοίγματος των χωρών της Κοινότητας στις κοινοτικές εισαγωγές. Στο κοινοτικό επίπεδο, το ποσοστό ενδοκοινοτικής διείσδυσης για το σύνολο των βιομηχανικών προϊόντων που παράγονται στην Κοινότητα είναι της τάξης του 17,6 %. Η ύπαρξη όμως ενός μάλλον χαμηλού ποσοστού διείσδυσης σε έναν τομέα δεν εξηγείται απλά και μόνο με την ύπαρξη μη δασμολογικών φραγμών. Υπάρχουν φυσικά και άλλοι παράγοντες που ευνοούν το χαμηλό επίπεδο των εμπορικών συναλλαγών: υψηλό κόστος μεταφοράς, τοπικές ιδιοτυπίες των προϊόντων, κλπ.

Ας υπενθυμίσουμε ωστόσο ότι το χαμηλό ποσοστό ενδοκοινοτικής διείσδυσης δεν συνεπάγεται αναγκαστικά και ένα χαμηλό ποσοστό εξωκοινοτικής διείσδυσης.

— *η διαφορά των αφορολόγητων τιμών:*

χάρη στις έρευνες των τιμών που πραγματοποιήσε η Eurostat για την κατάρτιση της ισοψίας της αγοραστικής δύ-

ναμης, έχουμε στη διάθεσή μας τις τιμές πολλών χιλιάδων προϊόντων που μπορούμε να ομαδοποιήσουμε κατά τομέα. Η διαφορά των αφορολόγητων τιμών μεταξύ των κρατών μελών για τις ίδιες κατηγορίες προϊόντων μάς παρέχει μια ένδειξη σχετικά με τις δυνατότητες αλλαγής μέσα στο πλαίσιο μιας εσωτερικής αγοράς, όπου τα προϊόντα θα μπορούν να κυκλοφορούν απολύτως ελεύθερα. Κατά μέσο όρο, η διαφορά των τιμών μεταξύ των κρατών μελών είναι της τάξης του 12,9 %. Αυτός ο δείκτης της διαφοράς των τιμών δεν ισχύει όμως παρὰ μόνο για τα προϊόντα που παραδίδονται στην τελική κατανάλωση: συνεπώς, τα ενδιάμεσα προϊόντα εξαιρούνται.

— *η διαφορά των επιπέδων της αληθινής παραγωγικότητας:*

η σημαντικότητα αυτή σύνθετη μεταβλητή υπολογίζει το βαθμό καθυστέρησης ή προόδου των κρατών μελών στην αποτελεσματική χρησιμοποίηση των παραγόντων της παραγωγής. Η υψηλή διαφορά σ' έναν τομέα δηλώνει συνεπώς τις σημαντικές διαφορές του επιπέδου αποτελεσματικότητας του παραγωγικού μηχανισμού μεταξύ των κρατών μελών και άρα υπάρχει κίνδυνος να οδηγήσει σε αναδιαρθρώσεις ή στην εξαφάνιση ορισμένων επιχειρήσεων, πράγμα που συνεπάγεται την κατάργηση απασχολήσεων. Το ξέρουμε όμως ότι οι εκτιμήσεις σχετικά με το αληθινό επίπεδο παραγωγικότητας είναι πολύπλοκες στη διαπίστωσή τους και λεπτές στην ερμηνεία τους. Ο συντελεστής που χρησιμοποιήθηκε αφορά μια παραγωγικότητα που αξιολογείται στο επίπεδο του προϊόντος που παραδίδεται στον καταναλωτή (και όχι «στη χονδρική έξοδο από το εργοστάσιο») και περιλαμβάνει μέσα του όλα τα περιθωριακά στοιχεία των κυκλωμάτων διανομής.

— *το επίπεδο συγκέντρωσης του τομέα:*

το κριτήριο που χρησιμοποιείται εδώ είναι το κριτήριο του θάρους των μικρών επιχειρήσεων (κάτω από είκοσι άτομα) στο γενικό κύκλο εργασιών του τομέα. Πρόκειται λοιπόν περισσότερο για ένα δείκτη κατακερματισμού του τομέα, παρὰ για ένα δείκτη συγκέντρωσης. Όσο περισσότερο είναι διασπασμένος

ένος κλάδος, τόσο πιο εξατομικευμένη είναι η βιομηχανία, και τα τοπικά προϊόντα τροφοδοτούν μια αγορά γεωγραφικά περιορισμένη.

Με τη βοήθεια των συντελεστών αυτών συγκροτήθηκε μια τυπολογία των βιομηχανικών τομέων ανάλογα με το βαθμό της ευαισθησίας τους στη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, η οποία παρουσιάζεται στον πίνακα 1 που ακολουθεί. Η ανάγνωση του πίνακα αυτού, όπου οι πέντε βιομηχανικοί τομείς διακρίνονται μεταξύ τους, υπαγόρευσε τα σχόλια που ακολουθούν.

α) Τομείς με χαμηλό ποσοστό διείσδυσης και χαμηλούς μη δασμολογικούς φραγμούς

Η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς θα έχει πολύ περιορισμένο αντίκτυπο στις βιομηχανίες αυτές και συνεπώς και στον κοινωνικό τομέα. Το ασθενές επίπεδο των κοινοτικών συναλλαγών, που στο σημείο αυτό εξηγούνται από τους διαρθρωτικούς παράγοντες που ιδιάζουν σε κάθε βιομηχανία, και οι μη δασμολογικοί φραγμοί δεν παίζουν εδώ κανένα ρόλο.

Οι συναλλαγές στο σημείο αυτό είναι περιορισμένες για πάρα πολλούς λόγους. Αφενός, ο κατακερματισμός του κλάδου μπορεί να ευνοήσει τις μικρές τοπικές επιχειρήσεις που εξυπηρετούν μια περιορισμένη αγορά. Οι μικρές επιχειρήσεις κυριαρχούν: αυτό συμβαίνει στην περίπτωση της τυπογραφίας-έκδοσης, των βαρέων υλικών κατασκευών (ανθεκτικά προϊόντα), των ξύλινων επίπλων, της αρτοποιίας και των δημητριακών, της ωρολογιοποιίας ή του δέρματος. Η διάσπαση αυτή της βιομηχανίας είναι αυτονόητη εξαιτίας διαφόρων παραγόντων: το κόστος της μεταφοράς, οικονομία μικρής κλίμακας, ασθενές μέγεθος των μονάδων παραγωγής, κλπ. Εξάλλου, οι πολυεθνικές μπορούν να είναι παρούσες σε πολλές αγορές και το επίπεδο των ενδοκοινοτικών συναλλαγών να παραμένει περιορισμένο, γιατί το μέγεθος κάθε εθνικής αγοράς δικαιολογεί τη δημιουργία αυτόνομων μονάδων παραγωγής: πράγμα που συμβαίνει για παράδειγμα στις βιομηχανίες ζάχαρης ή προϊόντων καπνού.

β) Τομείς με υψηλό επίπεδο συναλλαγών και χαμηλούς μη δασμολογικούς φραγμούς

Οι τομείς αυτοί είναι ήδη αρκετά ανοικτοί στον ενδοκοινοτικό ανταγωνισμό και δεν πάσχουν από την ύπαρξη των μη δασμολογικών φραγμών. Προφανώς λοιπόν, ο σφαιρικός αντίκτυπος της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς θα είναι σ' αυτούς περιορισμένος. Οι τομείς αυτοί είναι, σε μεγάλο βαθμό, παραγωγοί αγαθών που απευθύνονται στα νοικοκυριά και το τεχνολογικό τους επίπεδο είναι χαμηλό: υποδήματα, υφάσματα, οικιακά είδη, ιματισμός, προϊόντα διατροφής (γαλακτοκομικά προϊόντα, έλαια, ψάρια), φωτογραφικά υλικά, κλπ. Μια δεύτερη ομαδοποίηση αναφέρεται στα ενδιάμεσα αγαθά που προορίζονται στη βιομηχανία: προϊόντα χαλυβουργίας, ελαστικά, πλαστικά, τεχνητές ίνες, προϊόντα βαριάς χημείας. Και εδώ οι συναλλαγές είναι σημαντικές και πρόκειται για τομείς σχετικά συγκεντρωμένους, καθώς οι μεγάλες επιχειρήσεις (πάνω από πεντάκόσια άτομα) δεσπόζουν σε μεγάλο βαθμό στη γενική δραστηριότητα.

γ) *Τομείς με υψηλό επίπεδο συναλλαγών και μέσου ύψους μη δασμολογικούς φραγμούς*

Οι σημερινοί μη δασμολογικοί φραγμοί είναι στην ουσία οι τεχνικές προδιαγραφές που επιβάλλουν στους κατασκευαστές την τροποποίηση των προϊόντων τους ανάλογα με την αγορά προορισμού ώστε να ανταποκριθούν στις εθνικές απαιτήσεις που ιδιάζουν σε κάθε αγορά: για παράδειγμα, σύστημα PAL/SECAM για τις τηλεοράσεις, πρίζες για φωτισμό και λαμπτήρες, προδιαγραφές ασφαλείας για τα παιχνίδια, εθνικοί κανονισμοί για τα αυτοκίνητα. Οι προδιαγραφές που καταρτίστηκαν για την προστασία του καταναλωτή (παιχνίδια, οικιακές ηλεκτρικές συσκευές, κλπ.) μερικές φορές παίζουν ρόλο προστατευτικό για τις τεχνολογίες που τελειοποίησαν οι εθνικοί παραγωγοί (σύστημα SECAM στη Γαλλία, PAL στις χώρες του θόρεϊου τμήματος της Κοινότητας).

Η ύπαρξη των προδιαγραφών αυτών, αν και δεν εμποδίζει τη διεξαγωγή ενός αρκετά σημαντικού ενδοκοινοτικού εμπορίου, επιβάλλει ωστόσο μια αύξηση του κόστους κατά μονάδα επάνω στα αναγκαία αυτά προϊόντα, που πρέπει να προσαρμοσθούν στις ιδιόζουσες ανάγκες της κάθε αγοράς.

Πίνακας 1
Εντόπιση των ευαίσθητων τομέων (1): απόπειρα τυπολογίας

Ποσοστά ενδοκοινοτικής διείσδυσης (μέσος όρος EUR 8: 17,6 % (2))						
	Διασπο- ρά (3)	Ασθενής διείσδυση	Διασπο- ρά (4)	Διασπο- ρά (3)	Ισχυρή διείσδυση	Διασπο- ρά (4)
Σημεία των μη δασμολογικών φραγμών	Ασθενής	— Άλατα καλίου και φωσφόρου	22,5	39,5	Τεχνητές ίνες	19,8
		— Εξόρυξη άλατος	22,5	29,5	Οπτικά όργανα, φωτογραφικά είδη	6,5
		— Άλλα ορυκτά και τύρφη	22,5	19,2	Λιπαρές ουσίες, φυτικές-ζωικές	5,0
		— Κατασκευή οικοδομικών υλικών: κεραμικά	22,5	10,1	Κονσέρβες ψαριών και άλλα θαλασσινά προϊόντα	13,6
		— Τσιμέντο, ασβέστης, γύψος	22,5	12,2	Γαλακτοκομική βιομηχανία	7,1
		— Οικοδομικά υλικά: μπετόν, τσιμέντο, γύψος	22,5	—	Αμυλώδη προϊόντα	—
		13,5 Μεταλλικές κατασκευές	7,5	22,6	Εριουργία	19,8
		22,0 Εργαλεία και επεξεργασμένα μεταλλικά είδη	11,2	46,6	Βαμβακουργία	19,8
		14,5 Απορρυπαντικά, σαπούνια, αρώματα	8,4	20,0	Τάπητες, λινολάιμα, μουσαμάδες	15,1
		43,1 Ωρολόγια, εκκρεμή, ανταλλακτικά	22,9	13,7	Υποδήματα	13,1
		19,3 Σφάγια, κονσέρβες κρέατος	12,4	42,7	Ιματισμός και εξαρτήματα	9,4
		10,1 Κονσέρβες φρούτων και λαχανικών	12,6	38,4	Έτοιμα ενδύματα και άλλα είδη υφαντουργίας	13,2
		12,0 Εργασίες σπόρων	9,1	23,8	Βιομηχανίες ελαστικών	15,1
		18,6 Αρτοποιία, ζαχαροπλαστική, παξιμάδια	10,8			
		7,2 Ζάχαρη	16,0			
		— Ζωοτροφές	—			
		7,2 Διάφορα προϊόντα διατροφής	9,9			
		57,4 Προϊόντα καπνού	15,4			
		24,4 Δερμάτινα και παρεμφερή είδη	11,5			
		19,4 Μεταποίηση χαρτιού, χαρτόνια	9,0			
		23,3 Τυπογραφία και συναφείς βιοτεχνίες	23,5			
		25,9 Εκδόσεις	23,5			
Μείση				27,6	Υαλοβιομηχανία	19,0
				24,9	Κεραμικά προϊόντα	19,0
				16,2	Αγροτικά μηχανήματα	7,7
				24,9	Εργαλειομηχανές και εργαλεία	10,0
				27,0	Υφαντουργικά μηχανήματα, ραπτομηχανές	10,2
				20,4	Μηχανήματα διατροφικής και χημικής βιομη- χανίας	11,4
				18,7	Κατασκευή και επισκευή αεροσκαφών	15,8
				21,4	Κατασκευή και συναρμολόγηση αυτοκινήτων	9,7
				31,0	Ποδήλατα και μοτοσυκλέτες	13,8
				31,5	Χημικά προϊόντα οικιακής χρήσης	10,1
				11,0	Ηλεκτρονικές συσκευές, ραδιόφωνα, τηλεορά- σεις	7,2
				10,3	Οικιακές ηλεκτρικές συσκευές	7,3
				18,7	Λαμπτήρες και φωτιστικά υλικά	15,0
				64,5	Χρυσόχοϊα κοσμημάτων, αργυροχοϊα πολυ- τίμων λίθων	22,9
				19,9	Παιχνίδια, είδη αθλητισμού	10,9
Ισχυρή		35,5 Λεβητοποιία	20,3	38,4	Είδη γραφείου και επεξεργασίας στοιχείων	6,7
		17,4 Είδη ορυχείων και χαλυβουργίας	16,7	10,0	Τηλεπικοινωνίες, υπολογιστές, ιατρικά ηλε- κτρικά είδη	8,3
		26,2 Ναυπηγική βιομηχανία και συντήρηση πλοίων	8,6			
		25,9 Σιδηροδρομικό υλικό	19,9			
		27,8 Ιατρικά, χειρουργικά και ορθοπεδικά είδη	18,9			
		31,5 Φαρμακευτικά προϊόντα	27,6			
		15,9 Ζυμαρικά	9,1			
		13,8 Κακάο, σοκολάτα, ζαχαρώδη	10,1			
		19,2 Οίνος και ποτά εξ οίνου	12,6			
		29,1 Ζυθοποιία και βυνοποιία	22,1			
		26,1 Μεταλλικά και αεριούχα νερά	22,7			

(1) Τα ενδιάμεσα προϊόντα δεν επαναλαμβάνονται στον πίνακα αυτό, γιατί δεν διαθέτουμε ενδείξεις για τη διασπορά των τιμών στους τομείς αυτούς.

(2) Οι οκτώ χώρες που περιλαμβάνονται (Β, Δ, Γ, Ι, ΟΥ, ΝΛ, Λ και ΔΚ) καλύπτουν το 91 % του κοινοτικού ΑΕΠ (1985).

(3) Διασπορά, σε εκατοστιαία αναλογία, του επιπέδου παραγωγικότητας σε όγκο (μέσος όρος EUR: 24 %).

(4) Διασπορά, σε εκατοστιαία αναλογία, του επιπέδου των αφορολόγητων τιμών (μέσος όρος EUR: 12,9 %).

Πολλά είναι τα προϊόντα, μέσου τεχνολογικού επιπέδου, που προορίζονται στην οικιακή κατανάλωση και που ανήκουν στην κατηγορία αυτή: αυτοκίνητα, ποδήλατα, μοτοσυκλέτες, οικιακές συσκευές, χημικά προϊόντα οικιακής χρήσεως, παιχνίδια, κλπ. Στην ίδια κατηγορία βρίσκουμε και ορισμένα επενδυτικά αγαθά, που προορίζονται στις επιχειρήσεις, υφαντουργικά, χημικά, διατροφής, μηχανήματα και οι βασικοί λόγοι είναι ανάλογοι με εκείνους που ισχύουν για τα οικιακά προϊόντα. Κι εδώ η ύπαρξη των μη δασμολογικών φραγμών δεν αρκεί για να εμποδίσει το έντονο ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Η άρση των μη δασμολογικών φραγμών λοιπόν δεν θα πρέπει να μεταβάλει ριζικά τη φύση και το επίπεδο του ανταγωνισμού μεταξύ παραγωγών· αντίθετα, μέσα στο πλαίσιο μιας εναρμόνισης των προδιαγραφών ή της αμοιβαίας τους αναγνώρισης, θα πρέπει να επιτρέπει τη μείωση του κόστους παραγωγής των επιχειρήσεων. Κι εδώ πάλι, ο αντίκτυπος στον κοινωνικό τομέα θα πρέπει να είναι γενικά περιορισμένος, χωρίς όμως να μπορούν να αποκλεισθούν ορισμένες επιμέρους επιπτώσεις στον τάδε ή το δείνα τομέα.

δ) Τομείς με υψηλό επίπεδο συναλλαγών και υψηλούς μη δασμολογικούς φραγμούς

Οι λιγοστοί αυτοί κλάδοι (ηλεκτρονικές και βιομηχανίες πληροφορικής) βρίσκονται σε φάση έντονης ανάπτυξης. Οι δημόσιες αρχές επιδρούν έντονα στους κλάδους αυτούς, είτε άμεσα, μέσω των δημόσιων κονδυλίων για έρευνα-ανάπτυξη, είτε έμμεσα μέσω των σχετικών δημόσιων επιχειρήσεων (ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες), ή ακόμη διά των αγορών κρατικών προμηθειών (με την ιδιότητα του αγοραστή). Η υψηλή τεχνολογία των προϊόντων αυτών απαιτεί πράγματι σημαντικές πιστώσεις Ε-Α και οι μεγάλες επιχειρήσεις δεσπόζουν: οι εταιρείες με πάνω από πεντακόσια άτομα εκπροσωπούν εδώ πάνω από 85 % του συνολικού κύκλου εργασιών του τομέα. Το υψηλό επίπεδο των μη δασμολογικών φραγμών εξηγείται με το βάρος των δημοσίων αρχών που γενικά τείνουν να ευνοήσουν τους εθνικούς παραγωγούς.

Η αποστεγανοποίηση των εθνικών αγορών (προδιαγραφές, άνοιγμα των αγορών κρατικών προμηθειών) θα επέλθει μέσα σε ένα ήδη εξαιρετικά δυναμικό πλαίσιο, όπου κυριαρχούν οι προσπάθειες σύγκλισης των μεσοπρόθεσμων στρατηγικών των μεγάλων επιχειρήσεων, οι ενέργειες παροχής κινήτρων για μεγαλύτερη ζήτηση (προσφορά νέων προϊόντων και υπηρεσιών, πράξεις συνεργασίας στους τομείς εφαρμογής) και η εφαρμογή της επισημονικής ή τεχνολογικής συνεργασίας μέσα στα πλαίσια ορισμένων προγραμμάτων όπως το RACE ή το ESPRIT.

Ωστόσο, οι ανησυχίες σχετικά με την ικανότητα των διαφόρων υπευθύνων στο ζήτημα να παράσχουν μια ανταγωνιστική υπερεθνική προσφορά δεν έχουν ακόμη εκλείψει.

Πράγματι, το άνοιγμα των αγορών κρατικών προμηθειών θα έπρεπε εν-

δεχομένως να επιφέρει την αναδιάρθρωση των εθνικών βιομηχανιών (αναδιάρθρωση που έχει ήδη αρχίσει σε ορισμένα κράτη μέλη), με σημαντικές κοινωνικές συνέπειες. Θα μπορούσε εξάλλου να ευνοήσει την εμφάνιση ολοκληρωμένων ευρωπαϊών παραγωγών· ωστόσο η διαδικασία αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί πιθανή παρά μόνο μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Όσον αφορά όμως τη σφαιρική ισορροπία υπό όρους απασχόλησης, σκόπιμο είναι επίσης να λάβουμε υπόψη τη δημιουργία απασχολήσεων που θα συνδέονται ιδιαίτερα με την ανάπτυξη της αγοράς των υπηρεσιών και των τερματικών, ή ακόμη των χειριστών των δικτύων. Πέρα από τα ποσοτικής φύσης αυτά ρεύματα, ήδη εμφανίζονται ορισμένα νέα επαγγέλματα, ενώ ορισμένα άλλα θα πρέπει να επινοηθούν σε μερικούς υποτομείς, όπως η βιομηχανία των εξοπλισμών, και, ακόμη περισσότερο, ο τομέας της πα-

Πίνακας 2

Τομείς ευαίσθητοι σε μια ενδεχόμενη αναδιάρθρωση

(Βιομηχανική αναδιάρθρωση συνεπεία του ανοίγματος των αγορών κρατικών προμηθειών στους τομείς όπου το δημόσιο είναι ο κυριότερος πελάτης)

1986						
	Κοινοτική αγορά (εκατ. ECU)	Ποσοστό χρησιμοποίησης σημερινής παραγωγικότητας	Ενδο-ΕΟΚ εμπόριο	Αριθμός παραγωγών ΕΟΚ	Αριθμός παραγωγών ΗΠΑ	Μείωση κόστους (1)
Λέβητες	2 000	20 %	πολύ ασθενές	12	6	20 %
Γεννήτριες με τουρμπίνα	2 000	60 %	πολύ ασθενές	10	2	12 %
Σιδηροδρομικές μηχανές	100	50-80 %	πολύ ασθενές	16	2	20 %
Κεντρικοί υπολογιστές	10 000	80 %	30-100 %	5	9	5 %
Τηλεφωνικά κέντρα	1 000-5 000	70 %	15-45 %	11	4	20 %
Τηλέφωνα	5 000	90 %	πολύ ασθενές	12	17	—
Λέιζερ	500	50 %	ισχυρό	+ 1000	+ 1000	—

Πηγή: Atkins (Μελέτη κόστους παραγωγής στη μη Ευρώπη/αγορές κρατικών προμηθειών).

(1) Η μείωση των τιμών αντιστοιχεί στις οικονομίες κλίμακας ως αποτέλεσμα του διπλασιασμού της παραγωγής.

ροχής υπηρεσιών ή των ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών.

Ο πίνακας 2 που ακολουθεί καταγράφει σε γενικές γραμμές τους τομείς που ίσως χρειασθούν κάποια αναδιάρθρωση εξαιτίας του ανοίγματος των αγορών κρατικών προμηθειών.

ε) Τομείς με χαμηλό επίπεδο συναλλαγών και υψηλούς μη δασμολογικούς φραγμούς

Πρόκειται για τους πιο ευαίσθητους τομείς, μια ομάδα που συγκεντρώνει γενικά τους προμηθευτές των κρατικών και των δημοσίων επιχειρήσεων (σιδηροδρομικό υλικό, ναυπηγεία, ιατρικά υλικά, λέβητες) (1). Οι εθνικοί παραγωγοί ευνοούνται συστηματικά και, σε κάθε αγορά, βρίσκουμε πάντα τους εθνικούς πρωταθλητές που εισπράττουν τις κυβερνητικές επιδοτήσεις και ευνοούνται από προστατευμένες αγορές. Έτσι λοιπόν, ο αριθμός των ευρωπαϊών παραγωγών είναι αισθητά υψηλότερος σε σχέση με τον αριθμό των αμερικανών παραγωγών, για μια αγορά με συγκρίσιμο μέγεθος.

Πιθανόν να εμφανισθούν προσπάθειες αναδιάρθρωσης (συγχώνευση), σύμπτυξη επιχειρήσεων και συμφωνίες διεπιχειρησιακής συνεργασίας), εφόσον η συμπεριφορά των οικονομικών παραγόντων μεταβληθεί ανάλογα με τους νέους κανόνες του ανταγωνιστικού παιχνιδιού (άνοιγμα των αγορών κρατικών προμηθειών). Οι ίδιες αυτές προσπάθειες όμως αποτελούν και την προϋπόθεση της κατάκτησης (ή της ανάκτησης) της ανταγωνιστικότητας στο διεθνές επίπεδο.

Ασφαλώς, όπως παρατηρεί μια πρόσφατη ανακοίνωση σχετικά με το άνοιγμα των δημοσίων αγορών σε νέους κλάδους (progress report), η κατανόηση των κερδών και των απωλειών δεν μπορεί να εκτιμηθεί στη βαθμίδα της επιχείρησης, της περιφέρειας ή

έστω και του κράτους μέλους. Είναι όμως επίσης βέβαιο ότι ο σφαιρικός αντίκτυπος στον ορίζοντα του 1992 εξαρτάται, μεταξύ των άλλων, και από τα προφυλακτικά μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν απέναντι στα υπερβολικά πλεονεκτήματα που θα μπορούσαν ενδεχομένως να παραχωρηθούν σε τρίτες χώρες.

Οι μελέτες όμως των περιπτώσεων που εμφανίζονται στο παράρτημα της έκθεσης αυτής συμπίπτουν με τις προηγούμενες παρατηρήσεις και υπαινίσσονται ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, θα βρεθούμε αντιμέτωποι με βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα κοινωνικά προβλήματα, που σωστό θα ήταν να προλάβουμε και να συνοδεύσουμε με μέτρα που θα διευκολύνουν τη μεταβατική περίοδο.

Η περίπτωση των φαρμακευτικών προϊόντων είναι κατά κάποιον τρόπο ανάλογη: ορισμένες δραστηριότητες που έχουν υποστεί σημαντικές απώλειες ανταγωνιστικότητας (εξαιτίας των νεοφερμένων στην αγορά καθώς και του ύψους των δαπανών έρευνας-ανάπτυξης), ίσως ξαναβρούν κάποιες ευκαιρίες με τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς: αναμφισβήτητα όμως, το τίμημα θα είναι μια σημαντική προσπάθεια εξειδίκευσης και εκσυγχρονισμού. Η σημασία της πολιτικής των δημοσίων αρχών στο θέμα της υγείας (στο επίπεδο των τιμών που επιβάλλονται και στο επίπεδο των εγκρίσεων που χορηγούνται) δείχνει καθαρά πόσο σημαντικό είναι το θέμα της άρσης των φραγμών σε ένα τέτοιο κλάδο, έστω και αν οι ενδεχόμενες συνέπειες της αναδιάρθρωσης δεν θα πρέπει να πάρουν την ίδια έκταση όπως στην περίπτωση των αγορών κρατικών προμηθειών.

Τέλος, ορισμένες αγροδιατροφικές δραστηριότητες υφίστανται προστατευτικούς φραγμούς (νόμος αγρότητας για την μπίρα στη Γερμανία, για τα ζυμαρικά στην Ιταλία, για τα φυτικά λίπη στη σοκολάτα στη Γαλλία, κλπ.) και στο σημείο αυτό επίσης, η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς θα πρέπει να έχει σοβαρές επιπτώσεις κατά τομείς, έστω και αν ο αντίκτυπος παραμένει περιορισμένος σε μέγεθος, δεδομένου ότι οι δραστηριότητες αυτές δεν

βαραίνουν ιδιαίτερα στο γενικό σύνολο του ακαθάριστου εσωτερικού προϊόντος.

Προκειμένου γι' αυτή την τελευταία ομάδα τομέων [την ε)], που είναι και η πιο ευαίσθητη, θα μπορούσαμε να προωθήσουμε την ανάλυση υπολογίζοντας τις αποστάσεις μεταξύ τιμών και παραγωγικότητας.

Κατά γενικό κανόνα, στους τομείς αυτών, όπου οι μη δασμολογικοί φραγμοί είναι ισχυροί, θα μπορούσαμε να περιμένουμε να βρούμε σημαντικές διαφορές τιμών. Η υπόθεση αυτή επαληθεύεται για τους τομείς που συνδέονται με τις κρατικές αγορές: λέβητες (διαφορά κατά 20,3 %), σιδηροδρομικό υλικό (19,9 %), ιατρικά υλικά (18,9 %), φαρμακευτικά προϊόντα (27,6 %), έναντι 12,9 % για το μέσο όρο των βιομηχανικών προϊόντων. Παρόλληλα όμως διαπιστώνουμε ότι οι τομείς αυτοί χαρακτηρίζονται και από υψηλές διαφορές παραγωγικότητας. Βραχυπρόθεσμα λοιπόν, το άνοιγμα των αγορών κρατικών προμηθειών θα έχει σημαντική επίδραση στις άμεσες τιμές, καθώς οι αγοραστές θα απευθύνονται στους φθηνότερους προμηθευτές, πράγμα που θα πρέπει να οδηγήσει στην έντονη αύξηση του διακοινοτικού εμπορίου. Μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, οι αναμενόμενες διαφορές της παραγωγικότητας, εξαιτίας των αναδιarrώσεων (εξειδίκευση των εταιρειών κατά προϊόντα, κλείσιμο των εγκαταστάσεων), θα έχουν σημαντικό καταναμητικό αποτέλεσμα, δεδομένου ότι θα μπορούσαν να μεσολαβήσουν μετατοπίσεις των βιομηχανικών εγκαταστάσεων με αποτέλεσμα την απώλεια απασχολήσεων στις λιγότερο ανταγωνιστικές χώρες.

Ύστερα από την πρώτη αυτή ανάλυση των βιομηχανικών τομέων μπορούμε συμπερασματικά να πούμε ότι η εργασία εντόπισης της επιμέρους ευαισθησίας τους υπήρξε γόνιμη και ότι οδηγεί σε ορισμένες μάλλον φωτιστικές εκτιμήσεις:

— επιτρέπει την αποδραματοποίηση πολλών κινδυνολογικών θεωριών σχετικά με τις κοινωνικές επιπτώσεις της δημιουργίας της εσωτερικής

αγοράς. Πράγματι, στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων (τομείς ήδη αρκετά ανοικτοί στον ανταγωνισμό, με χαμηλούς ή μέσους μη δασμολογικούς φραγμούς, αφενός· τομείς όπου το χαμηλό επίπεδο των συναλλαγών εξηγείται από διαρθρωτικούς, φυσικούς ή γεωγραφικούς παράγοντες, και όπου εξάλλου, το χαμηλό αυτό επίπεδο θα διατηρηθεί), ο συγκεκριμένος αντίκτυπος της εσωτερικής αγοράς θα είναι ασφαλώς αισθητός, αλλά μάλλον περιορισμένος, στο βαθμό όπου δεν θα εγγίσει από διαρθρωτικής πλευράς τους σχετικούς τομείς, και όπου η μεγάλη αυτή αγορά, χάρη στο «σύνδρομο» της διάστασης και της δυναμικότητας, θα τους επιτρέψει να βρουν απαντήσεις στις δυσκολίες που γεννιούνται από αλλού.

— παρέχει αντίθετα έναν πρώτο εντοπισμό των τομέων που παρουσιάζουν διαρθρωτική ευπάθεια στη δημιουργία της μεγάλης αγοράς, με έναν πιθανό, αν και όχι προφανή, αντίκτυπο στον κοινωνικό τομέα, που πρέπει πάντως να προληφθεί.

2.1.3.2. Ορισμένα στοιχεία για τον τριτογενή τομέα

Ελλείψει αξιόπιστων στοιχείων, ο τριτογενής τομέας δεν μπορεί να υποβληθεί στο ίδιο είδος ανάλυσης όπως εκείνη που αναπτύχθηκε προκειμένου για τους βιομηχανικούς τομείς. Είμαστε συνεπώς για την ώρα υποχρεωμένοι να κάνουμε ορισμένες γενικής φύσεως σκέψεις, που, εξάλλου, δεν αναφέρονται παρά μόνο σε ορισμένες ειδικές δραστηριότητες.

α) Οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες

Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν τις τραπεζικές και πιστωτικές δραστηριότητες, τις ασφάλειες και τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τις χρηματοπιστωτικές και μεσιτικές δραστηριότητες. Μια πραγματική ελευθερία της παροχής των υπηρεσιών αυτών στα πλαίσια μιας μεγάλης αγοράς συνεπάγεται επίσης τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού

χρηματοοικονομικού χώρου, σύμφωνα με τις προτάσεις της Επιτροπής.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε το γεγονός ότι ένα μέρος του τραπεζικού τομέα είναι ήδη σε μεγάλο βαθμό διεθνοποιημένο: ωστόσο, η κατάργηση των φραγμών που εξακολουθούν να υφίστανται θα μπορούσε να έχει σχετικά σοβαρό αντίκτυπο πάνω στις τραπεζικές δραστηριότητες που απευθύνονται στα νοικοκυριά και, ειδικότερα, στα τραπεζικά δίκτυα. Η συγκριτική εξέταση των τιμών ορισμένων τυποποιημένων χρηματοπιστωτικών προϊόντων αποκαλύπτει την ύπαρξη μιας σημαντικής ανομοιογένειας ανάμεσα στις διάφορες χώρες, πράγμα που συνεπάγεται ποικίλες τιμές αποδοτικότητας για τις πράξεις αυτές. Είναι λοιπόν πιθανόν ότι ο ανταγωνισμός στην αγορά αυτή θα γίνει εντατικότερος, με την προϋπόθεση φυσικά ότι οι δημόσιες αρχές θα μπορέσουν να αποτρέψουν τις σιωπηρές συμπαίγνιες και να καθιερώσουν ένα γνήσιο ανταγωνισμό.

Οι εξελίξεις θα είναι ακόμη ζωηρότερες στον τομέα των ασφαλειών. Σήμερα, σε πολλές χώρες, οι δραστηριότητες του τομέα αυτού συγκεντρώνονται στις εθνικές και εξατομικευμένες αγορές, εξαιτίας της αποτελεσματικής προστασίας που προσφέρει ένα πολύ ανεπτυγμένο σύστημα κανονισμών: ωστόσο, τα ιδρύματα του είδους σε ορισμένες χώρες (Ολλανδία, Μεγάλη Βρετανία κυρίως) ξεφεύγουν από το χαρακτηρισμό αυτό. Θα πρέπει λοιπόν να προβλέψουμε ότι θα υπάρξουν κινήσεις συγκεντρωτικές.

Στον τομέα αυτό, καθώς επίσης και στο μεσιτικό, το πραγματικό δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης, αλλά κυρίως το δικαίωμα ελεύθερης παροχής υπηρεσιών επί διαμεθοριακού επιπέδου, θα ενισχύσει ακόμη περισσότερο την ολοκλήρωση των αγορών και θα τονώσει τον ανταγωνισμό. Επιπλέον, ο ανταγωνισμός αυτός θα επηρεάσει μια ολόκληρη σειρά χρηματοπιστωτικών προϊόντων (αποταμίευση για δημιουργία κεφαλαίου, κλπ.) όχι μόνο μεταξύ ασφαλιστών, αλλά και μεταξύ ασφαλιστών και τραπεζιτών. Εννοείται ότι οι πελάτες — επιχειρήσεις ή ιδιώτες — θα πρέπει να ωφεληθούν από την ολο-

κλήρωση αυτή χάρη στη μείωση του ασφαλιστικού κόστους.

Εξάλλου, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ορισμένες χρηματοοικονομικές πτυχές συνδέονται άμεσα με την ελεύθερη διακίνηση των εργαζομένων: άδεια στους μεθοριακούς εργαζόμενους να μεταφέρουν ελεύθερα την παρουσία τους από τη μια χώρα στην άλλη χωρίς περιορισμούς, μεταφορά των τίτλων ασφάλισης και καταθέσεων στα στεγαστικά πιστωτικά ιδρύματα στο εσωτερικό της Κοινότητας (σε περίπτωση, για παράδειγμα, της επιστροφής ενός διακινούμενου εργαζομένου στη χώρα καταγωγής του) (βλέπε πρώτο μέρος).

Οι συγκεκριμένες επιπτώσεις της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς στην απασχόληση, που προσδιορίζονται σε σημαντικό βαθμό από άλλους αυτόνομους παράγοντες, όπως η διεθνοποίηση των χρηματοοικονομικών αγορών, η αποστεγανοποίηση των αγορών και η διάδοση των νέων τεχνολογιών, θα είναι σχετικά περιορισμένες — περισσότερο στον τραπεζικό τομέα παρά στον ασφαλιστικό — και οπωσδήποτε δεν μπορούν με κανένα τρόπο να ποσολογηθούν. Η τάση για μια μεγαλύτερη τυποποίηση των χρηματοπιστωτικών προϊόντων, με αποτέλεσμα την απλούστευση και τον αυτοματισμό τους, θα μπορούσε να συνεπάγεται τη μείωση των θέσεων εργασίας, ενώ η αντίθετη τάση, που είναι κι αυτή εξίσου ευδιάκριτη, προς μια μεγαλύτερη εξατομίκευση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, προσαρμοσμένων στα αιτήματα των χρηστών, θα απαιτήσει ασφαλώς ένα πιο εξειδικευμένο προσωπικό και θα μπορέσει συνεπώς να συμβάλει στη δημιουργία πιο σταθερών απασχολήσεων. (Όπως έδειξε το τελευταίο σεμινάριο ΕΟΚ του Νοεμβρίου 1987, για την εξέλιξη της απασχόλησης στις τράπεζες, υπάρχει στον τομέα αυτό ένα διαρθρωτικό πρόβλημα που συνίσταται στο πλεόνασμα ηλικιωμένου προσωπικού, ενώ όλες οι θέσεις χωρίς ειδικά προσόντα ή στις κατώτερες βαθμίδες της ιεραρχικής κλίμακας απειλούνται.)

Η χρηματοπιστωτική λειτουργία στο σύνολό της έχει στο μέλλον της προοπτικές ανάπτυξης, πιθανότατα ανώτε-

ρες από τα δυνητικά κέρδη της παραγωγικότητας που απορρέουν από τη γραφειωτική, τον αυτοματισμό των θυρίδων ανάληψης και το γενικευμένο αυτοματισμό των χειρισμών επεξεργασίας. Αλλά μέσα στα λίγα προσεχή χρόνια, το επάγγελμα αυτό θα αλλάξει περισσότερο απ' ό,τι άλλαξε μέσα στα τελευταία σαράντα χρόνια.

β) Η παροχή υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις

Η κατηγορία αυτή των υπηρεσιών περιλαμβάνει διάφορες δραστηριότητες, μεταξύ των οποίων την εφαρμοσμένη τεχνική κυρίως και τις παρεμφερείς υπηρεσίες, τις συμβουλευτικές δραστηριότητες στη διαχείριση ή τις επικοινωνίες, τις δραστηριότητες των υπηρεσιών ή των συμβούλων ή της πληροφορικής, την εμπειρογνωμοσύνη και τη λογιστική αναθεώρηση, τις υπηρεσίες έρευνας-ανάπτυξης και τις νομικές υπηρεσίες.

Το μέρος που κατέχουν οι υπηρεσίες αυτές μέσα στη συνολική κοινοτική οικονομία είναι ήδη σημαντικό, η εξέλιξή τους όμως θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την ένταση της διαδικασίας «εξωτερικοποίησης» των δραστηριοτήτων αυτών εκ μέρους των επιχειρήσεων.

Με κίνητρο την αναζήτηση μιας μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας και της μείωσης του κόστους, η διαδικασία αυτή της εξωτερικοποίησης — που συνίσταται στην αντικατάσταση των εσωτερικών δραστηριοτήτων με την προσφυγή σε υπηρεσίες έξω από την επιχείρηση — είναι ανάλογη με το μέγεθος των επιχειρήσεων: εμφανίζεται λοιπόν συχνότερα στις επιχειρήσεις μεσαίου μεγέθους, παρά στις μικρές ή τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις.

Η κατάργηση των φραγμών (έλλειψη αναγνώρισης επαγγελματικών τίτλων, διαφορές τεχνικών προδιαγραφών, όροι ανάθεσης κρατικών προμηθειών) στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές είναι συνεπώς ουσιαστικής σημασίας, όχι μόνο για τις συμβουλευτικές εταιρείες, των εφαρμοσμένων τεχνικών ειδικότερα, αλλά και για την ανάπτυξη αυτών των μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων.

Κατά τη διάρκεια της φάσης ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, μπορούμε να περιμένουμε μια αύξηση του όγκου των δραστηριοτήτων αυτών, που θα τη συνοδεύσει μια επίταση του ανταγωνισμού. Γενικά, πιστεύουμε ότι τα συνολικά αποτελέσματα των τάσεων αυτών πάνω στην απασχόληση, επιδρώντας προς αντίθετες κατευθύνσεις, θα αλληλοεξισορροπηθούν.

2.1.3.3. Ο κλάδος των μεταφορών και τα ειδικά του προβλήματα

Σύμφωνα με τις αναλύσεις της ΓΔ VII, η απασχόληση στα διάφορα είδη μεταφορών (οδικές, σιδηροδρομικές, εναέριες, ποτάμιες) θα επηρεασθεί ανάλογα με τις ήδη υπάρχουσες ανομοιογένειες. Η εφαρμογή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών στις εθνικές και διεθνείς αγορές και η εναρμονισμένη απελευθέρωση των διεθνών οδικών μεταφορών θα έχουν ανατρίηχτα κοινωνικό αντίκτυπο, γιατί θα έχουν ως συνέπεια την αναδιάρθρωση της προσφοράς και την ενίσχυση της επιχειρησιακής συνεργασίας.

Αντίθετα, τα θετικά αποτελέσματα που θα προκύψουν από την τάση ολοκλήρωσης των οικονομιών θα έχουν στον τομέα αυτό επιπτώσεις που θα αντισταθμίσουν τις αρνητικές συνέπειες.

Η ανταγωνιστικότητα, χάρη στις τιμές και την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών, θα αποτελέσει αποφασιστικό παράγοντα. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να περάσουν σε ένα ανώτερο επίπεδο παραγωγικότητας και να επιδείξουν επίσης μεγαλύτερη ευελιξία. Και, χάρη στην ελευθερία εγκατάστασης ιδιαίτερα, τίποτε δεν θα εμπόδιζε καταρχάς μια εταιρεία να μεταφέρει την έδρα της σε μια χώρα όπου το εργασιακό δίκαιο και οι όροι μισθοδοσίας είναι λιγότερο εξελιγμένοι. Αλλά, όπως και για τους περισσότερους άλλους τομείς, ο πρωτοφανής χαρακτήρας των μεταλλαγών κάνει οποιαδήποτε απόπειρα πρόβλεψης και, ακόμη περισσότερο, ποσολόγησης εξαιρετικά δύσκολη.

Εκτός από τα προβλήματα που συνδέονται με την αμοιβαία αναγνώριση

των διπλωμάτων (καθώς και των αδειών και των πιστοποιητικών, κλπ.) και με τη φορολογία (στις οδικές μεταφορές), θα πρέπει, όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας, να προσέξουμε και τα ακόλουθα σημεία:

— Οδικές μεταφορές: οι διατάξεις που αναφέρονται στο όριο των ωρών οδήγησης και την καταγραφή τους υπάρχουν ήδη [κανονισμοί (ΕΟΚ) 3820/85 και 3821/85]. Εξακολουθούν ωστόσο να υφίστανται προβλήματα στην εφαρμογή των κειμένων αυτών.

Στις αρχές του 1988 διατυπώθηκαν οι κατάλληλες προτάσεις σχετικά με την ερμηνεία των τεχνικών διατάξεων των κανονισμών (πρώτα συμπληρωματικού κανονισμού) καθώς και οι ελάχιστες προδιαγραφές σχετικά με τον έλεγχο και την ανταλλαγή πληροφοριών (προτάσεις οδηγίας).

— Αεροπορικές μεταφορές: οι ανομοιοότητες του επιτρεπόμενου χρόνου πτήσης στα διάφορα κράτη μέλη συνεπάγονται τη στρέβλωση των συνθηκών του ανταγωνισμού και τη δυσαρμονία στο επίπεδο της ασφάλειας, οδηγώντας μερικές φορές μάλιστα και σε κοινωνικές συγκρούσεις. Μόνο η εναρμόνιση των κοινοτικών προδιαγραφών θα επιτρέψει την επίλυση των προβλημάτων αυτών.

Η δημιουργία μιας επιτροπής ίσης εκπροσώπησης — που υπάρχει ήδη για όλα τα άλλα είδη μεταφορών — προβλέπεται καταρχήν για το καλοκαίρι του 1988· η επιτροπή αυτή θα μπορεί να πραγματοποιεί κατά προτεραιότητα το θέμα ορισμένων προδιαγραφών που αναφέρονται κυρίως στο ωράριο εργασίας.

— Εσωτερική ναυσιπλοΐα: κι εδώ επίσης, οι συνθήκες εργασίας διαφέρουν (κυρίως ως προς τη σύσταση του πληρώματος και το ωράριο εργασίας), και οι υπηρεσίες της Επιτροπής προσπαθούν, σε συνδυασμό με τους κοινωνικούς εταίρους (κεντρική επιτροπή για το Ρήνο, για παράδειγμα), να βελτιώσουν τις συνθήκες αυτές.

Συμπερασματικά, οι εξαιρετικά ευαίσθητοι αυτοί τομείς απαιτούν ιδιαίτερη επαγρύπνηση και παρακολούθηση.

Η εργασία που παρουσιάστηκε σχετικά με την κατά τομείς ευαισθησία θα

πρέπει να επεκταθεί με δύο τρόπους: από οικονομικής πλευράς θα πρέπει να γίνει πιο ακριβής και εμπειρισταωμένη· από κοινωνικής πλευράς, θα πρέπει να μας οδηγήσει να αναλογισθούμε τις συγκεκριμένες μεθόδους

προσαρμογής στις αλλαγές που αδήρητα θα επέλθουν. Ορισμένες προτάσεις που θαίνουν προς την κατεύθυνση αυτή διατυπώνονται στο δεύτερο κεφάλαιο του μέρους αυτού.

2.1.4. Η προσέγγιση κατά περιφέρειες

Στην εκτίμηση των συνεπειών που θα έχει στις περιφέρειες η εφαρμογή των διατάξεων που αποσκοπούν στην ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς — και οι οποίες συχνά συνδέονται με τις επιπτώσεις κατά κλάδους — θα πρέπει επίσης να υπολογισθεί και η εξέλιξη της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης των κοινοτικών περιφερειών μέσα στα τελευταία χρόνια.

Τόσο η κρίση της απασχόλησης που άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του '70, όσο και ο διπλασιασμός του αριθμού των κρατών μελών από το 1973 και μετά, επέφερε μια αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων, ανατρέποντας έτσι μια έντονη τάση που είχε εκδηλωθεί στις δεκαετίες του '50 και '60.

Η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς θα μπορούσε να επιφέρει μια σημαντική βελτίωση του γενικού οικονομικού περιβάλλοντος. Θα μπορούσαν να γεννηθούν νέες δυνάμεις, ένας νέος δυναμισμός, και ξέρουμε από πείρα ότι αυτό αποτελεί ένα βασικό παράγοντα, που συνιστά ένα κλίμα ευνοϊκό για την ανάπτυξη, δημιουργώντας τις συνθήκες που θα ξαναβάλουν στις ράγες τη διαδικασία της σύγκλισης μεταξύ των περιφερειών.

Γενικά, η ανάπτυξη του θέματος στα προηγούμενα μέρη της έκθεσης αλλά και οι προηγούμενες μελέτες πάνω στο ζήτημα δείχνουν ότι η οικονομική ολοκλήρωση θα επιφέρει πιθανότατα ένα πλεόνασμα ανάπτυξης στην Κοινότητα, όταν τη θεωρήσουμε στο σύνολό της. Αλλά η περιφερειακή κατανομή των κερδών που θα προκύψουν από την ανάπτυξη αυτή φαίνεται πολύ λιγότερο βέβαιη: μπορούμε τη στιγμή αυτή να σκεφθούμε δικαίως ότι ορισμένες κοινοτικές περιφέρειες θα χάσουν, σχεπικά τουλάχιστον, και ότι τα κέρδη θα καταμεληθούν άνισα. Επ' αυτού χρήσιμο θα ήταν να αναφερθούμε

στην έκθεση Padoa-Schioppa: «Το ανά κάτοικο ει-σόδημα στις περιφέρειες δεν δείχνει τάση προς εξίσωση εξαιτίας της κινητικότητας των κεφαλαίων και του εργατικού δυναμικού, παρά μόνο υπό ορισμένες εξαιρετικές και μη ρεαλιστικές προϋποθέσεις — όπως θα ήταν η παρουσία οικονομιών σεβαστής κλίμακας ή μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής θέσης — που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις αποφάσεις για επενδύσεις. Όταν οι προϋποθέσεις αυτές καθώς και ορισμένες άλλες δεν πληρούνται, τότε η εξομείωση είναι αθέβαιη. Η οικονομική ιστορία και θεωρία μας διδάσκουν ότι κάθε υποθετική προέκταση της θεωρίας "αόρατη χείρ" μέσα στον οληθινό κόσμο της περιφερειακής οικονομίας, ενόψει των μέτρων ανοίγματος των αγορών, θα ήταν τελείως αβάσιμη».

Στην πραγματικότητα, δύο είναι οι κύριοι μηχανισμοί που πιθανόν θα λειτουργήσουν:

— το αναμενόμενο πλεόνασμα της ανάπτυξης θα επιφέρει μια αύξηση της ζήτησης που απευθύνεται προς τις περιφέρειες. Η σημασία των θετικών επιπτώσεων για την κάθε περιφέρεια εξαρτάται ασφαλώς από τους εμπορικούς δεσμούς και τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου τομέα όπως και από τη γεωγραφική της θέση·

— ο αντίκτυπος της ενδεχόμενης μετατόπισης των δραστηριοτήτων: πράγματι, η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, με την επίταση της εξειδίκευσης και της συγκέντρωσης των δραστηριοτήτων εξαγωγής, θα δώσει κάποιες ευκαιρίες στις περιοχές «που προσφέρουν τα μεγαλύτερα οικονομικά πλεονεκτήματα», γιατί θα είναι πιο εύκολο, ή λιγότερο απαιτητικό, να εξασφαλισθεί ο εφοδιασμός ολόκληρης της Κοινότητας ξεκινώντας από τις περιοχές αυτές.

Ασφαλώς, για να μπορέσουμε να κρίνουμε ποιος θα είναι ο σφαιρικός αντίκτυπος σε μια δεδομένη περιφέρεια, οι δύο αυτοί μηχανισμοί θα πρέπει να συνδυάζονται.

2.1.4.1. Σε μια πρώτη προσέγγιση, θα μπορούσαμε να σκεφθούμε ότι οι περιφέρειες που παρουσιάζουν αναπτυξιακή καθυστέρηση δεν έχουν να φοβηθούν πολύ, ενώ πολλά μπορούν να ελπίζουν, από τη δυναμική της μεγάλης αγοράς. Αφενός, με τα γεωγραφικά τους μειονεκτήματα, με ένα βιομηχανικό τομέα που υποεκπροσωπείται και με εξαγωγικούς τομείς — όπως η γεωργία — που εξαρτώνται από μια ορισμένη τοποθεσία, τα όσα διακυβεύονται για τις περιφέρειες αυτές είναι λιγότερα απ' ό,τι για τις περιοχές βιομηχανικής παραγωγής. Αφετέρου, το πλεόνασμα της ανάπτυξης σε κοινοτικό επίπεδο θα προσφέρει μια σπάνια ευκαιρία για ανάπτυξη.

Ωστόσο, μεσοπρόθεσμα, θα μπορούσε να γεννηθεί ένα σοβαρό πρόβλημα από την ανικανότητα των περιφερειών αυτών να προσελκύσουν νέες οικονομικές δραστηριότητες, εξαιτίας της μειονεκτικής γεωγραφικής τους θέσης. Αντίστροφα, είναι αναμφίβολο ότι η κατάργηση των φραγμών θα μπορούσε να τους προσφέρει νέες ευκαιρίες διείσδυσης στις εξαγωγικές αγορές και να τους επιτρέψει να αντλήσουν σημαντικά οφέλη.

Εκτός από το γεωγραφικό παράγοντα, υπό το φως των εργασιών που έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν στα πλαίσια της ΓΔ XVI, θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη παράγοντες που θα επηρεάσουν την «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα» και την ικανότητα των περιφερειών να προσελκύσουν νέες δραστηριότητες:

— το επίπεδο των προσόντων του εργατικού δυναμικού: χωρίς να επανέλθουμε στο θέμα που αναπτύχθηκε στο πρώτο μέρος, μπορούμε να υπογραμμίσουμε

τον κίνδυνο μιας σχετικής έλλειψης εξειδίκευσης του ενεργού πληθυσμού, ως συνέπεια των μεταναστευτικών ρευμάτων, που θα μπορούσε να απειλήσει τη σύσταση ενός ενδογενούς αναπτυξιακού δυναμικού, καθιστώντας de facto τις περιφέρειες αυτές λιγότερο ελκυστικές για τους ενδεχόμενους επενδυτές·

- το κόστος του εργατικού δυναμικού: οι περιφερειακές ανισότητες του κόστους της εργασίας κατ' άτομο στη βιομηχανία είναι μικρότερες από τις ανισότητες της παραγωγικότητας της εργασίας. Στην υποθετική περίπτωση όπου η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς θα οδηγούσε σε κάποια ισοπέδωση των ονομαστικών τιμών του μισθού, υπάρχει φόβος ότι οι ασθενέστερες περιφέρειες θα μειονεκτούσαν ίσως ακόμη περισσότερο·
- το επίπεδο των υποδομών που εξυπηρετούν άμεσα τη βιομηχανία: σύμφωνα με ορισμένα στοιχεία, το επίπεδο αυτό σε αρκετές περιφέρειες καθυστερημένης ανάπτυξης είναι κατώτερο κατά 40 ως 60 % σε σχέση με τον κοινοτικό μέσο όρο. Όπως θα δούμε παρακάτω, η οικονομική οκοκλήρωση θα μπορούσε να έχει ευνοϊκό αντίκτυπο από την άποψη αυτή.

2.1.4.2. Οι περιοχές σε βιομηχανική παρακμή θεωρούνται συχνά ελάχιστα ελκυστικές για τις βιομηχανικές δραστηριότητες ισχυρής ζήτησης, γιατί οι δυνατότητες αναδιάρθρωσής τους είναι ισχνές και συχνά είναι μάλλον πεινχρά εξοπλισμένες ώστε να μπορέσουν να ωφεληθούν από τα μέτρα της εσωτερικής αγοράς. Ιδιαίτερα, οι περιφέρειες αυτές παρουσιάζουν πολύ μικρά θέλητρα για δραστηριότητες όπως η φαρμακευτική βιομηχανία, οι τεχνολογίες πληροφόρησης ή οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, δραστηριότητες που όπως είδαμε προηγουμένως (βλέπε σημείο 2.1.3) είναι ανάμεσα στις πιο ευαίσθητες στη δημιουργία της μεγάλης αγοράς.

Η κάπως τελεσίδικη αυτή κρίση εμπνέεται εν μέρει από την παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίστηκαν τα προβλήματα που προέκυψαν στη δεκαετία του '70: οι σχετικά πλουσιότερες περιφέρειες αποδείχθηκαν πιο ικανές να προσαρμοσθούν στις αναδιρθρώσεις, μαχητικά και με τις κατάλληλες επενδύσεις, απ' ό,τι οι περιφέρειες «σε παρακμή» (ο χαρα-

κτηρισμός δόθηκε εκ των υστέρων) που, ελλείψει προληπτικής αντιμετώπισης, κατόληλων μέσων και ταχύρρυθμων και δυναμικών μέτρων, συμπεριφέρθηκαν με τρόπο παθητικό, προσπαθώντας να διατηρήσουν μεσοπρόθεσμα τις απασχολήσεις στην παραδοσιακή τους μορφή, αναβάλλοντας τις επιβαλλόμενες αναπόφευκτες λύσεις και διευρύνοντας με τον τρόπο αυτό τα κοινωνικά προβλήματα.

2.1.4.3. Προκειμένου για τον αντίκτυπο των εξελίξεων κατά τομείς, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε την παρουσία των παρακάτω βασικών τάσεων στα πλαίσια της προοπτικής της μεγάλης αγοράς:

- η ελευθέρωση των μεταφορών θα μπορούσε να συμβάλει θετικά στην απεμπλοκή καθυστερημένων περιφερειών. Έτσι, η οδήγία 83/416 (που τροποποιήθηκε με την οδήγία 86/216) σχετικά με τις άδειες τακτικών διαπεριφερειακών εναερίων υπηρεσιών για τη μεταφορά επιβατών, ταχυδρομικών δεμάτων και ναύλων αποσκοπεί στην ανάπτυξη των διακοινοτικών συγκοινωνιών στις περιφερειακές γραμμές. Για παράδειγμα, η εκμετάλλευση έχει ήδη αρχίσει για εννέα περιφέρειες, μεταξύ των οποίων της Cork (Ιρλανδία) — Rennes (Γαλλία) — Stauning (Δανία) — Aberdeen (Μεγάλη Βρετανία)·

- η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών συμβάλλει στο ίδιο αποτέλεσμα: είναι για παράδειγμα ένας από τους στόχους που ορίζονται ρητά στο κοινοτικό πρόγραμμα STAR·

- το άνοιγμα αγορών κρατικών προμηθειών (το ζήτημα των «περιφερειακών προμηθειών» είναι για την ώρα υπό επιφύλαξη) μπορεί να είναι επίσης ευεργετικό για τις περιφερειακές περιοχές που δεσμεύουν μεγάλα ποσά σε διατάξεις υποδομής·

- αντίστροφα όμως, είναι πιθανό (βλέπε σημείο 2.1.3) ότι θα υπάρξουν ισχυρές τάσεις εκλογίκευσης της δραστηριότητας στις περιφέρειες που παράγουν προμήθειες ή παρέχουν υπηρεσίες, και που προς το παρόν προστατεύονται και επωφελούνται από υψηλές τιμές: δυστυχώς, πολλές είναι οι περιοχές βιομηχανικής παρακμής που ανήκουν στην κατηγορία αυτή·

— επιπλέον, η απελευθέρωση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών θα επιφέρει πιθανότατα μια συγκέντρωση των δραστηριοτήτων στις ήδη εξειδικευμένες περιοχές· de facto, οι λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες κινδυνεύουν να μην ωφεληθούν άμεσα από την ανάπτυξη στον τομέα αυτό.

Συμπερασματικά, η περιφερειακή διάσταση μοιάζει πραγματικά να είναι ο προνομιώχος χώρος της πρόβλεψης και της πρόληψης, της παρακολούθησης και των συνοδευτικών μέτρων στις μεταλλαγές που θα προξενήσει η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς.

Πράγματι, ακόμη και αν η επισήμανση της ευαισθησίας κατά τομείς δεν εμφανίζει την ύπαρξη σημαντικών δυσχερειών — με την εξαίρεση ενός περιορισμένου αριθμού δραστηριοτήτων βιομηχανικής φύσης ή στον τριτογενή τομέα — η εντόπιση κατά περιφέρειες δείχνει αντίθετα τον κίνδυνο μιας τοπικής πτώσης των πλεονεκτημάτων και των ευκαιριών.

Από την άποψη αυτή, η σημασία που αποδίδεται ήδη σε δύο κατηγορίες περιφερειών ή περιοχών επιβεβαιώνεται σε μεγάλο βαθμό από τις διαθέσιμες λεπτομερείς μελέτες (έστω και αν οι μελέτες αυτές θα άξιζε να εμβαθύνουν περισσότερο στο θέμα των μελλοντικών προβλέψεων).

Πρώτα απ' όλα, οι περιφέρειες που παρουσιάζουν καθυστερημένη διαρθρωτική ανάπτυξη αντιμετωπίζουν την πρόκληση να καλύψουν την καθυστέρησή τους στο βιομηχανικό τομέα με δύο τρόπους: θα πρέπει να φθάσουν, μέσα σε λιγότερο από μια δεκαετία, στη στάθμη της επίδοσης του μέσου ευρωπαϊκού όρου, κι αυτό μάλιστα σε μια εποχή που οι ευρωπαϊκές προδιαγραφές ποιότητας και αποτελεσματικότητας στους τομείς των παραδοσιακών βιομηχανιών εργατικού δυναμικού σημειώνουν ταχεία πρόοδο. Θα είναι ασφαλώς απαραίτητο, στις χώρες όπου επικρατούν οι περιφέρειες αυτού του τύπου, να ασκηθεί, γενναία, μια περιφερειακή πολιτική δραστήρια και μια βιομηχανική στρατηγική εθνική.

Δεύτερον, πολλές είναι οι ενδείξεις ότι οι περιφέρειες βιομηχανικής παρακμής κινδυνεύουν να υποστούν συσσωρευμένα μειονεκτήματα, είτε γιατί η υποδομή του τριτογενούς τομέα δεν προσφέρεται στις νέες

ευκαιρίες, είτε γιατί το άνοιγμα των αγορών κρατικών προμηθειών δεν τις ευνοεί.

Διαπιστώνουμε θαυμάσια τη σημασία μιας κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής που θα υποστηρίξει τις τοπικές πρωτοβουλίες, μ' ένα διπλό στόχο: να προληφθεί η «υπερσυγκέντρωση» στις ευνοημένες περιοχές και να αποτραπεί η υποχρησιμοποίηση των πόρων στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες της Κοινότητας. Κι απ' αυτό πηγάζει η ανάγκη να εξασφαλισθεί, με τα διαρθρωτικά ταμεία και τη μακροοικονομική πολιτική, μια ισορροπημένη επιδότηση της οικονομικής δραστηριότητας, ενδυναμώνοντας με τον τρόπο αυτό την οικονομική και κοινωνική συνοχή που προβλέπει η Ενιαία Πρόξη. Γιατί τελικά, η εσωτερική αγορά είναι μια αγορά που τη συνιστούν όλες οι περιφέρειες της Κοινότητας. Συνεπώς, είναι θέμα απλής δικαιοσύνης, να μπορέσουν και οι λιγότερο ευνοημένες περιφέρειες να πάρουν το δικαίωμα μερίδιό που τους αναλογεί, από τις επιπτώσεις μιας δυναμικής στην οποία και εκείνες συμβάλλουν.

Το ειδικό θέμα που τίθεται με την κατάρτιση των διατυπώσεων στα σύνορα

Η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς θα έχει ως συνέπεια την κατάρτιση των ελέγχων και των διατυπώσεων που συνδέονται με τις ενδοκοινοτικές συναλλαγές, και συνεπώς και κάθε διοικητικής επέμβασης που ιδιάζει στον τύπο αυτό των συναλλαγών, καθώς και την κατάρτιση των παρεμβάσεων στα εσωτερικά σύνορα, ακόμη και μέσα στο πλαίσιο άλλων τύπων συναλλαγών (εμπορεύματα τρίτα, σε διαμετακόμηση προς ένα άλλο κράτος μέλος ή προς μια τρίτη χώρα).

2.1.5. Τα ειδικά προβλήματα των ΜΜΕ

Ένας πρώτος τρόπος προσέγγισης των ειδικών προβλημάτων των ΜΜΕ θα μπορούσε να γίνει εφαρμόζοντας στην κατηγορία αυτή των επιχειρήσεων την απόπειρα τυπολογίας που παρουσιάστηκε στο σημείο 2.1.3.

Η προσπάθεια συνίσταται στην εντόπιση, ανάμεσα στους τομείς που απο-

είναι φανερό ότι οι μεταλλαγές του είδους αυτού, παρόλο που θα ωφελήσουν τους περισσότερους οικονομικούς παράγοντες για ορισμένους τομείς των οποίων η δραστηριότητα είναι στενά συνυφασμένη με την ύπαρξη των φυσικών φραγμών, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κοινωνικοοικονομικές δυσχέριες, δηλαδή:

- οι υπάλληλοι των εθνικών υπηρεσιών που σήμερα έχουν αρμοδιότητες ελέγχου και διεκπεραίωσης των διατυπώσεων, ιδιαίτερα οι τελωνειακοί υπάλληλοι που εργάζονται σε θέσεις στα εσωτερικά σύνορα της Κοινότητας, αλλά και εκείνοι που ασχολούνται με τις διατυπώσεις στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές κοινοτικών εμπορευμάτων σε άλλα μέρη, αλλού, εκτός από τα φυσικά σύνορα των κρατών μελών (κατά γενικό κανόνα, πάνω από το 50 % των πράξεων αυτών, σήμερα, αναφέρονται στον «εκτελωνισμό», που διενεργείται σε τελωνειακά γραφεία τα οποία βρίσκονται στο εσωτερικό της επικράτειας των κρατών μελών, κοντά στα κέντρα οικονομικής δραστηριότητας)·

- οι επαγγελματίες εκτελωνιστές (τελωνειακοί επίτροποι, σύμβουλοι, κλπ.)·

- οι υπάλληλοι των υπηρεσιών που είναι σήμερα εγκατεστημένες σε μεθοριακές τοποθεσίες (εσπιατόρια, καφετερίες, ξενοδοχεία, καταστήματα, κλπ.).

Όσον αφορά τους υπαλλήλους, είναι ευθύνη των εθνικών τελωνείων να κρίνουν τι προσωπικό θα χρειασθούν ύστερα από την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, και να προσαρμόσουν ανάλογα την πολιτική των προσλήψεων τους, καθώς επίσης και να αποφασίσουν για τη μετάθεση των

υπαλλήλων. Έτσι, ένα μέρος του προσωπικού αυτού θα μπορούσε να τοποθετηθεί σε εργασίες που σχετίζονται με το μηχανισμό του clearing στον τομέα του ΦΠΑ, καθώς και στην ενισχυμένη διοικητική συνεργασία που προβλέπεται στην πρόταση της Επιτροπής. Σύμφωνα με την αντίστοιχη μελέτη για το κόστος της μη Ευρώπης, ο αριθμός του προσωπικού που σχετίζεται άμεσα, για έξι χώρες της Κοινότητας (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία και Μεγάλη Βρετανία) κυμαίνεται ανάμεσα στις 15 000 και 30 000.

Η κατάσταση διαφέρει ίσως στην περίπτωση των επαγγελματιών εκτελωνιστών, και ιδιαίτερα των τελωνειακών επιτρόπων που εργάζονται στα εσωτερικά σύνορα ή/και εκείνων των οποίων ένα μεγάλο μέρος της εργασίας σχετίζεται με τις ενδοκοινοτικές συναλλαγές κοινοτικών εμπορευμάτων. Οι υπηρεσίες της Επιτροπής έχουν ήδη συστήσει στους τελωνειακούς επιτρόπους, τόσο στα άτομα όσο και στις επαγγελματίες τους οργανώσεις, να αρχίσουν ήδη την αναζήτηση κάποιας διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων τους.

Σε συμπέρασμα, είναι πιθανό ότι θα υπάρξουν «θύλακες» που θα παρουσιάσουν οξύτερες δυσχέριες. Ο διάλογος που έχει ήδη αρχίσει με τα σχετικά επαγγέλματα θα πρέπει να συνεχισθεί (πληροφόρηση ως προς το θέμα των προαγωγών...) μέσα στο κατάλληλο πλαίσιο. Ενδεχομένως, η σκοπιμότητα και η φύση των συνοδευτικών μέτρων επί κοινοτικού επιπέδου θα μπορούσαν να αποτιμηθούν καλύτερα μέσα στο πλαίσιο των μεθοριακών περιφερειών σε παρακμή.

νικών τομέων όπου επικρατούν οι ΜΜΕ).

Τα αποτελέσματα για τις ομάδες των τομέων που θεωρήθηκαν ως οι πιο ευαίσθητοι είναι τα ακόλουθα:

- τομείς με υψηλό επίπεδο συναλλαγών και μεσαίου ύψους μη δασμολογικούς φραγμούς:

- εργαλειομηχανές και εργαλεία·
- βιομηχανικές μηχανές για τον τομέα προϊόντων διατροφής και το χημικό τομέα·
- λαμπτήρες και φωτιστικά·

β) τομέας με χαμηλό επίπεδο συναλλαγών και με υψηλούς μη δασμολογικούς φραγμούς:

ιατρικά και χειρουργικά είδη.

Είναι εύκολο να διαπιστώσουμε ότι ο αριθμός των τομέων αυτών είναι εξαιρετικά μικρός.

Ωστόσο, θα μπορούσαμε να προτείνουμε τις ακόλουθες γενικές ιδέες:

- η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς θα προσφέρει κατά προτεραιότητα ευκαιρίες στις μεγαλύτερες επιχειρήσεις και, σε ορισμένους τομείς, όπως είδαμε, θα πρέπει να περιμένουμε την εκδήλωση ισχυρών συγκεντρωτικών τάσεων. Μέσα στην προοπτική αυτή δεν θα ήταν παράλογο να σκεφθούμε ότι οι πολύ μικρές επιχειρήσεις και οι αυτοαπασχολούμενοι επαγγελματίες θα συνεχίσουν να προμηθεύουν μια καθαρά τοπική αγορά και ότι οι πιο ευπαθείς μονάδες θα είναι οι επιχειρήσεις μεσαίου μεγέθους·
- ωστόσο, οι ίδιες αυτές επιχειρήσεις, για να αποσπάσουν τις ευκαιρίες αυτές, θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν ορισμένα σημαντικά πλεονεκτήματά τους: τη μεγαλύτερη ικανότητα προσαρμογής, τη μεγαλύτερη ευελιξία τους, που θα τους επέτρεπε να ικανοποιήσουν μια συνεχώς μεταβαλλόμενη, ποσοτικά και ποιοτικά, ζήτηση και τις μεγαλύτερες τους ικανότητες καινοτομίας· προσόντα που όλα τους μεταφράζονται σε μια μεγαλύτερη ικανότητα δημιουργίας απασχολήσεων. Επιπλέον τα χαρακτηριστικά των απασχολήσεων που δημιουργούνται στις ΜΜΕ είναι διαφορετικά από εκείνα που συναντούμε στις μεγάλες επιχειρήσεις· με την ποικιλία τους και την ευελιξία τους (μερική απασχόληση...) προσφέρουν σε ορισμένες πληθυσμιακές κατηγορίες (γυναίκες, νέους, κλπ.)

ιδιαίτερες ευκαιρίες ενσωμάτωσης στην εργασία·

- οι ΜΜΕ αποτελούν ουσιαστικό στοιχείο της διαδικασίας της περιφερειακής ανάπτυξης και η τύχη τους είναι συνεπώς στενά συνδεδεμένη με την τύχη των περιφερειών της Κοινότητας και με την αντίστοιχη τους ικανότητα να αντεπεξέλθουν στις μεταλλαγές που θα γεννήσει η μεγάλη αγορά (βλέπε σημείο 2.1.4)·
- οι επιχειρήσεις αυτές αντιμετωπίζουν ωστόσο ορισμένα συγκεκριμένα μειονεκτήματα: δυσκολίες ενημέρωσης, περιορισμένες ικανότητες χρηματοδότησης, δυσπιστία στη συνεργασία τους με άλλες επιχειρήσεις, δυσκολία να διαθέσουν ειδικευμένο προσωπικό (πρόβλημα κατάρτισης), σχετική δυσκολία να ανταποκριθούν σε υψηλές κοινωνικές προδιαγραφές (βλέπε άρθρο 118Α, παράγραφος 2).

Τα πρώτα συμπεράσματα όσον αφορά τις ΜΜΕ δεν μπορούν συνεπώς να είναι απόλυτα: υπάρχουν συγκεκριμένοι αντικειμενικοί περιορισμοί, αθεβαιοί ή ακόμη και πολύ εντοπισμένες ανησυχίες. Όσον αφορά την κοινωνική διάσταση, τα σχόλιά μας είναι συνεπώς διττά:

- αφενός, οι κοινωνικές επιπτώσεις (απασχόληση, μισθοί, κλπ.) στη σημερινή φάση είναι τουλάχιστον αθέβαιες· εν πάση περιπτώσει εξαρτώνται στενά από τη γενικότερη τύχη των κοινοτικών περιφερειών·
- αφετέρου, η αξιοποίηση του ανθρωπίνου δυναμικού με την ανύψωση των κοινωνικών συνθηκών και ιδιαίτερα την προαγωγή της επαγγελματικής κατάρτισης και της εξειδίκευσης είναι το καλύτερο μέσο που διαθέτουν οι ΜΜΕ για να μπορέσουν να επωφεληθούν από τα πλεονεκτήματά τους.

Υπό τις συνθήκες αυτές οι συγκεκριμένες διατάξεις που έχει εφαρμόσει η Επιτροπή πρόσφατα θα μπορούσαν να παίξουν ιδιαίτερα χρήσιμο ρόλο. Ορισμένες διατάξεις επιτρέπουν τις ενέργειες πληροφόρησης και ευ-

αισθητοποίησης, κι αυτή είναι ιδίως η αποστολή των κέντρων πληροφοριών ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος του Δικτύου των Κέντρων Επιχειρήσεων και Καινοτομίας (European Business and Innovation Centers Network — EBN) ή ακόμη, στο επίπεδο των μικροεπιχειρήσεων, το δίκτυο ELISE (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ανταλλαγής Πληροφοριών σχετικά με τις τοπικές πρωτοβουλίες δημιουργίας απασχολήσεων) που διασυνδέει τις διάφορες δραστηριότητες τοπικής πρωτοβουλίας. Άλλες πάλι δομές αποσκοπούν στην ενίσχυση της διεπιχειρησιακής συνεργασίας (BC-Net, συνεργασία μεταξύ μεγάλων και μικρών επιχειρήσεων). Τέλος, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι, στο νομοθετικό επίπεδο, η κοινοτική δράση επιδιώκει να προσφέρει εγγυήσεις ως προς το δικαίωμα εγκατάστασης.

Στο δεύτερο τμήμα του μέρους αυτού παρουσιάζονται τα συμπληρωματικά μέτρα που αναφέρονται πιο άμεσα στην κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς.

Τελειώνοντας την πρώτη αυτή επισκόπηση της σχετικής ευαισθησίας στη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, θεωρούμε περιττό να υπενθυμίσουμε τα από κάθε άποψη περιορισμένα όρια της μελέτης αυτής. Αντίθετα, υπάρχουν ορισμένα κενά που αξίζει να επισημανθούν, καθώς μας υποδεικνύουν τις ιδιαίτερες κατευθύνσεις προς τις οποίες θα μπορούσαμε να εμβαθύνουμε περισσότερο:

- η ανάλυση των συνθηκών του διεθνούς ανταγωνισμού, θέμα που δεν συζητείται εδώ, θίγεται απλώς στο τρίτο μέρος της έκθεσης αυτής·
- στο ανιχνευτικό αυτό στάδιο, δεν ήταν με κανέναν τρόπο δυνατό να ξεπεράσουμε την προβληματική της απασχόλησης και να πραγματευθούμε τα διάφορα χαρακτηριστικά των συμβάσεων εργασίας. Αυτό συμβαίνει ιδίως στην περίπτωση των διαφόρων πτυχών που εγγίζουν την κοινωνική πρόνοια·
- ορισμένες δέσμες μέτρων που περιλαμβάνονται στη Λευκή Βίβλο θα μπορούσαν να έχουν έμμεσες

ασφαλώς κοινωνικές επιπτώσεις. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα με τις διατάξεις που αφορούν τις τιμές του ΦΠΑ και την εναρμόνιση των τιμών του φόρου καταναλώσεως (για τα μη οινόπνευματώδη ποτά, τον καπνό και τα ορυκτά έλαια), έστω και αν τα κράτη μέλη έχουν στη διάθεσή τους αρκετά χρόνια για να

προβούν στις αναγκαίες προσαρμογές, ή ακόμη ορισμένα μέτρα που αφορούν τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες (ελευθέρωση των υποθηκευτικών πιστώσεων, της ατομικής ασφάλισης, κλπ.).

Γεγονός παραμένει ωστόσο ότι, στο σημερινό στάδιο του προβληματισμού

μας, μπορούμε να συμπεράνουμε ήδη πως υπάρχουν μεγάλες πιθανότητες ότι η ολοκλήρωση της μεγάλης αγοράς θα έχει μη αμελητέες επιπτώσεις σε ορισμένους συγκεκριμένους τομείς. Τίθεται τότε λοιπόν το ζήτημα της δέουσας σημασίας που θα πρέπει να δοθεί στο θέμα, καθώς και της λήψης ειδικών κοινοτικών μέτρων.

Η δημιουργία της μεγάλης εσωτερικής αγοράς θα μπορούσε να έχει συνέπειες πολύ σημαντικότερες από εκείνες που παρατηρήθηκαν στη δεκαετία του '60 κι αυτό οφείλεται σε τέσσερις βασικούς λόγους:

- στη διεθνοποίηση των οικονομιών και των συναφών της προβλημάτων·
- στο γεγονός ότι το επίπεδο ανάπτυξης τότε ήταν σαφώς ψηλότερο απ' ό,τι σήμερα·
- στον αντίκτυπο των νέων τεχνολογιών που ήταν τότε πιο περιορισμένος·
- στο γεγονός ότι οι διαρθρωτικές διαφορές μεταξύ των κρατών μελών (έξι) ήταν τότε λιγότερο έντονες.

Αυτό σημαίνει ότι ο στόχος του 1992 απαιτεί αλλαγές στις μεθόδους, στα μέσα και στις πρακτικές της Κοινότητας, και συνεπώς και της Επιτροπής. Με τη συνεχή μέριμνα να αντλήσουμε ένα «κοινωνικό επιπλέον» και, ταυτόχρονα, να επισημάνουμε την ιδιαιτερότητα της δράσης στο επίπεδο αυτό, μπορούμε

να διακρίνουμε τρεις κατευθύνσεις εργασίας:

α) η κοινοτική διάσταση είναι ήδη παρούσα στις πρότερες και σημερινές προσπάθειες της Επιτροπής για τη δημιουργία της μεγάλης αγοράς. Δεδομένου ότι οι ενέργειες αυτές είναι υποδειγματικές, η επέκτασή τους αξίζει τον κόπο να μελετηθεί·

β) η λειτουργία της μελλοντικής πρόληψης και της άσκησης εποπτείας, που έχει ήδη αναλάβει εν μέρει η Επιτροπή, θα μπορούσε να γίνει εντατικότερη και ευρύτερη:

— εντατικότερη: μελέτες όμοιες με την επισκόπηση των διαφόρων βαθμών ευαισθησίας θα μπορούσαν να διεξαχθούν πάνω σε βάσεις και πιο στενές και πιο επακριβείς·

— ευρύτερη: το θέμα δεν είναι να ασχοληθεί μόνο η ίδια η Επιτροπή με την πρόβλεψη και πρόληψη του μέλλοντος, αλλά και να παροτρύνει ή να βοηθήσει τους οικονομικούς και κοινωνι-

κούς παράγοντες να κάνουν το ίδιο, και είδαμε πόσο ουσιαστικός είναι ο ρόλος των παραγόντων αυτών για την επιτυχία της μεγάλης αγοράς·

γ) θα πρέπει να επιχειρηθεί μια λειτουργία πρόβλεψης των συνοδευτικών μέτρων στις μεταλλαγές, και η λειτουργία αυτή θα πρέπει να είναι συνεπής και ολοκληρωμένη, ώστε να εγγυηθεί την οικονομική και κοινωνική συνοχή. Από την άποψη αυτή, θα πρέπει να υπενθυμίσουμε, να διευκρινίσουμε ή να διερευνήσουμε τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις:

— τα μέτρα που κάνουν έκκληση στην οικονομική συνδρομή της Κοινότητας για τη διευκόλυνση της ποιοτικής και ποσοτικής προσαρμογής·

— το θεμελιώδη ρόλο της επαγγελματικής κατάρτισης ως γενικής πολιτικής της προσαρμογής·

— τα μέτρα που ευνοούν την προσαρμοστικότητα στην αγορά εργασίας.

2.2.1. Ορισμένες διατάξεις καταρτίζονται ή εφαρμόζονται ήδη και αποτελούν αυτούσια συστατικά στοιχεία της μεγάλης αγοράς

Η κοινωνική διάσταση είναι ήδη παρούσα στις παλαιότερες και τις σημερινές προσπάθειες της Επιτροπής για τη δημιουργία της μεγάλης εσωτερικής αγοράς. Αυτό το μαρτυρούν:

- η νέα προσέγγιση του θέματος των τεχνικών τύπων και προδιαγραφών και η σύνταξη της οδηγίας «μηχανήματα»·
- το κοινοτικό πρόγραμμα στον τομέα της ασφάλειας, των συνθηκών υγιεινής και υγείας στο χώρο της εργασίας, που αποτελεί μια πρώτη απάντηση στους στόχους του άρθρου 118 Α της Ενιαίας Πράξης·
- οι προτάσεις σχετικά με το εταιρικό δίκαιο.

2.2.1.1. Το παράδειγμα της οδηγίας «μηχανήματα»

Η πρόταση οδηγίας για την αναπροσέγγιση των νομοθεσιών που αναφέρονται στα μηχανήματα περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα εργασίας της Λευκής Βίβλου και βασίζεται στο ψήφισμα του Συμβουλίου της 7ης Μαΐου 1985 σχετικά με τη νέα προσέγγιση στο θέμα της τεχνικής εναρμόνισης και τυποποίησης.

Το πεδίο της εφαρμογής της είναι σημαντικό και περιλαμβάνει ταυτόχρονα και τα πολύ απλά μηχανήματα και τις πολύπλοκες εγκαταστάσεις, όπως είναι τα αυτοματοποιημένα συστήματα: υπολογίζεται ότι στο πεδίο αυτό περι-

λαμβάνεται πάνω από το ήμισυ της συνολικής παραγωγής του τομέα κατασκευής μηχανημάτων (200 δισεκατομμύρια ECU).

Υπάρχουν άρα ορισμένες κατηγορίες μηχανημάτων που δεν τις αφορά το κείμενο αυτό, αλλά που θα καλυφθούν με περαιτέρω συγκεκριμένες διατάξεις.

Για να παραμείνουμε στην κοινωνική πλευρά και μόνο, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η μεθοδολογία που υιοθετήθηκε είναι υποδειγματική για δύο λόγους:

α) η Επιτροπή, από την αρχή ακόμη των προπαρασκευαστικών εργασιών, φρόντισε να εξασφαλίσει τη συνεργασία όλων των ενδιαφερο-

μενων κύκλων, δηλαδή των κυβερνητικών εκπροσώπων, των μελών των ευρωπαϊκών οργανισμών τυποποίησης (CEN και Cenelec) και των κοινωνικών εταίρων. Εκτός αυτού, μια αντιπροσωπεία της συμβουλευτικής επιτροπής για την υγιεινή και την προστασία της υγείας στο χώρο της εργασίας, της ad hoc ομάδας «μηχανήματα», συμμετέσχε στις εργασίες της ομάδας των εμπειρογνομόνων.

Αυτός ο συνδυασμός της τεχνικής, οικονομικής και εργονομικής προσέγγισης επέτρεψε τον ακριβή καθορισμό των ουσιαστικών απαιτήσεων στο θέμα της ασφάλειας. Και απ' αυτόν προκύπτουν τρεις αρχές που στοχεύουν στον ορισμό μιας ολοκληρωμένης αντίληψης της ασφάλειας:

— την ενσωμάτωση της έννοιας της ασφάλειας στον ίδιο το σχεδιασμό και την κατασκευή των μηχανημάτων·

— την κάλυψη όλων των δυνητικών κινδύνων·

— τη μελέτη των απαιτήσεων που θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν σε όλες τις ποικιλίες των σχετικών μηχανημάτων, τηρώντας την άποψη ότι οι ουσιαστικές αυτές απαιτήσεις θα πρέπει να μπορούν να εφαρμοσθούν έστω και ελλείψει προδιαγραφών χωρίς ωστόσο να διακινδυνεύει η ασφάλεια. Για το σκοπό αυτό, το κείμενο καθορίζει τα χαρακτηριστικά, αφήνοντας κάθε ελευθερία στον κατασκευαστή ως προς τα μέσα της εκτέλεσής τους·

β) η πρόταση οδηγίας παραπέμπει το έργο της επεξεργασίας των προδιαγραφών στους οργανισμούς τυποποίησης, σύμφωνα με τις βασικές απαιτήσεις της οδηγίας. Όσον αφορά τη μεθοδολογία της τεχνικής μεταφοράς και της αποτελεσματικής εφαρμογής του κειμένου αυτού, πράγμα το οποίο, προφανώς, αποτελεί ένα καίριο πρόβλημα, το αίτημα της τριμερούς δομής που διατύπωσε η Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Συνδικαλιστικών Οργανώσεων (CES) έγινε ευνοϊκά δεκτό εκ

μέρους της Επιτροπής, στο βαθμό που η δομή αυτή μπορεί να βελτιωθεί, και όχι να περιπλέξει ή να καθυστερήσει την εφαρμογή της οδηγίας.

Η σημασία που αποδόθηκε στην κοινωνική διάσταση κατά την εφαρμογή της νέας προσέγγισης στο θέμα της εναρμόνισης των τεχνικών τύπων και προδιαγραφών υπήρξε δυνατή χάρη στο άρθρο 100 Α, σχετικά με τον προσδιορισμό των βασικών απαιτήσεων του επιπέδου ασφαλείας, στις οποίες θα πρέπει να ανταποκρίνονται τα προϊόντα για να μπορούν να κυκλοφορήσουν ελεύθερα, αναγνωρίζοντας «τη σφαιρική αντιστοιχία των νομοθετικών στόχων των κρατών μελών στο θέμα της προστασίας της υγείας και της ασφάλειας».

Στο σημείο αυτό σωστό θα ήταν να γίνει η διάκριση ανάμεσα στο επίπεδο του σχεδιασμού και της κατασκευής των μηχανημάτων, που διέπεται από το άρθρο 100 Α, και στο στάδιο της λειτουργίας και χρησιμοποίησης των μηχανημάτων αυτών, με τις οποίες ασχολείται το άρθρο 118 Α (βλέπε την πρόταση γενικής οδηγίας για την υγεία και την ασφάλεια στο χώρο της εργασίας που παρατίθεται πιο κάτω). Αλλά η διάκριση αυτή δεν εμποδίζει το στενότερο δυνατό παραλληλισμό ανάμεσα στα κείμενα που στηρίζονται στη μια ή την άλλη βάση.

Με τον υποδειγματικό της χαρακτήρα, η μέθοδος που υιοθετήθηκε με την ευκαιρία της οδηγίας «μηχανήματα» θα μπορούσε άραγε να γενικευθεί;

Στο πρόγραμμα εργασίας της Λευκής Βίβλου περιλαμβάνονται και άλλα κείμενα που, κατά το στάδιο της εκπόνησής τους, ωφελήθηκαν από μια μορφή συνεργασίας των κοινωνικών εταίρων:

— οι συσκευές πίεσης,

— η ασφάλεια των παιχνιδιών,

— τα οικοδομικά υλικά,

μόνο όμως το κείμενο που αφορά τα προστατευτικά ενδύματα επωφελήθηκε από την εφαρμογή της ίδιας μεθόδου.

Με την προοπτική της γενίκευσης της γόνιμης αυτής μεθόδου, η Επιτροπή θα μπορούσε να προβεί στην απογραφή των προγραμματισμένων κειμένων που η εφαρμογή μιας παρόμοιας μεθόδου θα μπορούσε να τα αφορά.

2.2.1.2. Η δράση της Επιτροπής στον τομέα της υγιεινής και της ασφάλειας

Για να τονίσει τη βούλησή της να ενισχύσει το κοινωνικό σκέλος της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς, η Επιτροπή, από τη στιγμή που ίσχυε η Ενιαία Πράξη, αποφάσισε τη διεξαγωγή ενός νέου προγράμματος στον τομέα της υγείας, της υγιεινής και της ασφάλειας στο χώρο της εργασίας, ανταποκρινόμενη έτσι ειδικότερα στους στόχους του νέου άρθρου 118 Α της Συνθήκης.

Το πρόγραμμα αυτό προβλέπει πρωτοβουλίες που καλύπτουν πέντε θέματα:

- την ασφάλεια και εργονομία στο χώρο της εργασίας·
- την υγεία και τις υγιεινές συνθήκες στο χώρο εργασίας·
- την πληροφόρηση και την κατάρτιση·
- τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις·
- τον κοινωνικό διάλογο.

Το ίδιο αυτό πρόγραμμα υπήρξε, την 1η Δεκεμβρίου 1987, το αντικείμενο ενός ψηφίσματος του Συμβουλίου Υπουργών Εργασίας, με το οποίο καλούσε την Επιτροπή να αναπτύξει διάφορες πρωτοβουλίες επί του θέματος.

Η Επιτροπή ετοιμάζει ήδη, σε συνδυασμό με την οδηγία «μηχανήματα», δύο προτάσεις οδηγιών-πλαίσιο σχετικά με:

- τις ελάχιστες προδιαγραφές ασφαλείας και υγείας στους χώρους της εργασίας καθώς και για τη χρησιμοποίηση, εκ μέρους των εργαζομένων, των μηχανών, των συσκευών, των εργαλείων, των προϊόντων και των εγκαταστάσεων·

— την οργάνωση της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων στο χώρο εργασίας.

Εξάλλου, η Επιτροπή, εκτιμώντας τη σημασία της τεχνικής περιγραφής των μηχανημάτων, προϋπόθεση απαραίτητη προκειμένου να ανταποκριθεί στις βασικές επιταγές της ασφάλειας που αφορούν τα προϊόντα και μηχανήματα που χρησιμοποιούνται στο χώρο της εργασίας, μεριμνά να εξασφαλίσει την αρμόζουσα συμμετοχή των συνδικαλιστικών οργανώσεων στις ευρωπαϊκές εργασίες τυποποίησης και στις άλλες σχετικές εργασίες.

Έτσι η Επιτροπή, όπως εξάλλου καλείται να πράξει με το άρθρο 118 Β της Ενιαίας Πράξης, προτίθεται όχι μόνο να συνεργασθεί στενά με τους κοινωνικούς εταίρους στην προπαρασκευή αυτών των προτάσεων οδηγίας, αλλά φρονεί επίσης ότι για τις εργασίες της τυποποίησης και της διαχείρισης των οδηγίων αυτών θα πρέπει να εξασφαλίσει και τη δέουσα συνεννόηση με τις οργανώσεις των εργαζομένων.

Εξάλλου, η συμβουλευτική επιτροπή για την ασφάλεια, την υγιεινή και την προστασία της υγείας στο χώρο της εργασίας, χάρη στην εφαρμογή των διαδικασιών ad hoc των προκαταρκτικών εργασιών, γνωμοδότησε σχετικά με τις δύο προτάσεις οδηγίας, με ημερομηνία 13 Ιανουαρίου 1988.

Τέλος, σκόπιμο θα ήταν να επισημάνουμε ότι, με σκοπό την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης επί των ζητημάτων αυτών, το Συμβούλιο συνέστησε την οργάνωση ενός ευρωπαϊκού έτους, το 1992, αφιερωμένου στο θέμα.

2.2.1.3. Το εταιρικό δίκαιο

Στις προσπάθειές της να προαγάγει ένα εταιρικό δίκαιο επί κοινοτικού επιπέδου, η Επιτροπή προσπάθησε πάντοτε να συμβιβάσει δύο φιλοδοξίες: αφενός, τη θέληση να ευνοήσει τις προϋποθέσεις μιας διεπιχειρησιακής συνεργασίας και, αφετέρου, τη μέριμνα να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των εργαζομένων στη ζωή της επιχείρησής τους.

Η συμμετοχή αυτή φαίνεται νόμιμη για πολλούς λόγους: την καλύτερη προστασία των συμφερόντων των μισθωτών φυσικά, αλλά και τον εκδημοκρατισμό της διαχείρισης των επιχειρήσεων, ενόψει μιας θελίωσης της ποιότητας της διαχείρισης. Γιατί υπάρχει η πεποίθηση, και στο σημείο αυτό η πεποίθηση είναι βαθύτατα ριζωμένη στους κόλπους της Επιτροπής, ότι ορισμένες κοινωνικές λεγόμενες πτυχές είναι καθοριστικές για την επιτυχία στο οικονομικό επίπεδο και ότι, αν τους αποδοθεί η σημασία που αρμόζει, το αποτέλεσμα θα είναι, αργά ή γρήγορα, μια πρόσθετη αξία για τις επιχειρήσεις.

Εξάλλου, όσον αφορά ορισμένα κράτη μέλη, είναι अपараδεκτη η ύπαρξη, δίπλα στο εθνικό τους δίκαιο, μιας νομικής δομής χωρίς τη συμμετοχή των εργαζομένων, γιατί κάτι τέτοιο αποτελεί έναν πραγματικό «δοῦρειο ἵππο», που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο το σύστημα κοινωνικής ρύθμισης που ισχύει στις επιχειρήσεις τους. Αντίθετα, υπάρχουν άλλα κράτη μέλη που δείχνουν ακόμη κάποια επιφυλακτικότητα απέναντι σ' ένα σύστημα υποχρεωτικής συμμετοχής, και θα προτιμούσαν ένα σύστημα προαιρετικό.

Ανάμεσα σε όλες αυτές τις εκκρεμώσεις προτάσεις σχετικά με το θέμα του εταιρικού δικαίου (χωρίς να υπολογίσουμε τις διατάξεις που στοχεύουν στην κατάργηση της διπλής φορολογίας), τα κείμενα που πραγματεύονται το πρόβλημα της συμμετοχής είναι:

— η «πέμπτη οδηγία», σχετικά με τη διάρθρωση των ανωνύμων εταιρειών και τις αρμοδιότητες και υποχρεώσεις των οργάνων τους·

— ο κανονισμός για το καθεστώς των ανωνύμων ευρωπαϊκών εταιρειών·

— η οδηγία «Vredeling», που, παρόλο ότι έχει μάλλον το χαρακτήρα μέτρου κοινωνικού δικαίου, θίγει και το θέμα της πληροφόρησης και της διαβούλευσης με τους εργαζόμενους στις επιχειρήσεις με σύνθετη

διάρθρωση και ιδιαίτερα τις υπερεθνικές.

Ενώ οι εργασίες της ομάδας οικονομικών ζητημάτων του Συμβουλίου, στην οποία έχει ανατεθεί η εξέταση της πρότασης της πέμπτης οδηγίας, σημειώνουν σαφή πρόοδο, τα άλλα κείμενα, για λόγους γνωστούς που είναι περιττό να επαναλάβουμε, εξακολουθούν να εκκρεμούν, ορισμένα μάλιστα από πολλά χρόνια (το σχέδιο για το καθεστώς των ευρωπαϊκών εταιρειών χρονολογείται από το 1970 και δεν αποτελεί καν αντικείμενο μελέτης).

Οπωσδήποτε, οι ανάγκες που εξέφρασαν δημόσια ορισμένοι ἰθύνοντες των επιχειρήσεων, οι επιπτώσεις των κοινοτικών μέτρων και προγραμμάτων, είτε περιλαμβάνονται στη Λευκή Βίβλο είτε όχι, και που αποσκοπούν στην προαγωγή της ευρωπαϊκής διεπιχειρησιακής συνεργασίας, ή ακόμη, η προβλέψιμη δυναμική της μεγάλης αγοράς, μας ωθούν να σκεφθούμε ότι είναι ιδιαίτερα σκόπιμη η επανάληψη ορισμένων εργασιών στο θέμα του εταιρικού δικαίου και της συμμετοχής των εργαζομένων.

Μέσα στην προοπτική αυτή, σκόπιμο θα ήταν να θυμόμαστε ότι το 1985 μεσολάβησε ένα νέο γεγονός: η έγκριση του κανονισμού για την ευρωπαϊκή ομάδα οικονομικών συμφερόντων (GEIE) που πρόκειται να εφαρμοστεί στα κράτη μέλη (η έναρξη της ισχύος του προβλέπεται για την 1η Ιουλίου 1989). Αυτό το σύνολο των διατάξεων αποτελεί ένα αξιοσημείωτο προηγούμενο, με μια νομική μορφή που τα κράτη μέλη την αποδέχθηκαν, έστω και αν δεν στηρίζεται στο εθνικό τους δίκαιο.

Η εμπειρία που αποκτήθηκε με την ευκαιρία της σύνταξης του κειμένου αυτού θα μπορούσε να αποδειχθεί χρήσιμη για την αναδίφηση του θέματος του καθεστώτος των ευρωπαϊκών εταιρειών, σχετικά με το οποίο θα μπορούσε πιθανόν να ληφθεί προσεχώς κάποια πρωτοβουλία.

2.2.2. Πρόληψη του μέλλοντος και παρότρυνση για πρόνοια

Η οικονομική ανάλυση και η εντόπιση της ειδικής ευπάθειας των κλάδων έδειξαν σε πόσο μεγάλο βαθμό η ευαισθησία απέναντι στη δημιουργία του χώρου χωρίς σύνορα ποικίλλει από τον έναν τομέα στον άλλο παρουσιάζοντας πιθανόν σε ορισμένους τομείς ιδιαίτερη οξύτητα.

Η συλλογική πείρα μας διδάσκει ότι όταν οι μεταλλαγές αποδεικνύονται αναπόφευκτες, μια αναγκαία προϋπόθεση της επιτυχίας τους — και λέγοντας επιτυχία θα πρέπει να εννοούμε τις κοινωνικά αποδοτικές και οικονομικά ανεκτές μεταλλαγές — είναι η αντήληψη της σοβαρότητας των προβλημάτων που προξενούν και, κατά συνέπεια, και η έγκαιρη επισημάνση των προβλημάτων αυτών.

Έτσι η πρόληψη των μελλοντικών προβλημάτων αποδεικνύεται ότι είναι ένα από τα καίρια διακριτικά σημεία ανάμεσα σε έναν παθητικό και έναν μαχητικό και δυναμικό χειρισμό των μεταλλαγών: βάζοντας πολύ συχνά τους ενδιαφερόμενους μπροστά σε ένα τελεσμένο σχεδόν γεγονός, η παθητική διαχείριση δεν είναι μόνο κοινωνικά οδυνηρή αλλά, εξίσου συχνά, αποδυναμώνεται και εξαιρετικά δαπανηρή, και τελικά, ακόμη και αντιπαραγωγική στο οικονομικό επίπεδο.

Όσο απαραίτητη όμως κι αν είναι η πρόβλεψη και η πρόληψη των προβλημάτων δεν μπορεί να είναι έργο αποκλειστικά και μόνο της Επιτροπής. Πρέπει πράγματι να παροτρύνουμε όλους τους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες να ασκήσουν όλες τους τις ικανότητες πρόβλεψης και πρόληψης σχετικά με τα ζητήματα αυτά.

Υπό το πρίσμα των διαφόρων συλλογιστικών, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε τις ακόλουθες υποδείξεις:

1. Τη συνέχιση και την εμβάθυνση, επί επιπέδου Επιτροπής, της εργασίας εντόπισης της ευαισθησίας και, γενικότερα, της μελέτης της κοινωνικής διάστασης της εσωτερικής αγοράς, με τη συντονισμένη διεξαγωγή μιας σειράς θεματικών εργασιών και συλλογιστικών, επωφελοούμενοι από τη συμβολή των γνώσεων που μας προσφέρουν οι εξωτερικοί σύμβουλοι (οικονομολόγοι της

βιομηχανίας, τεχνικοί των επαγγελματικών και συνδικαλιστικών κύκλων, κλπ.).

Ο συντονισμός των διαφόρων αυτών εργασιών φαίνεται απαραίτητος εξαιτίας της πολυσύνθετης φύσης του προβλήματος.

Επακριβέστερα, μια από τις βάσεις του προβληματισμού θα μπορούσε να είναι το «μελλοντικό πανόραμα της βιομηχανίας στην ΕΟΚ» που η Επιτροπή — μέσα στο πλαίσιο της βιομηχανικής πολιτικής και υπό τους όρους του προγράμματος εργασίας για το 1988 — προτίθεται να παρουσιάσει κατά τη διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου. Το πανόραμα αυτό θα πρέπει να καλύπτει τους κύριους τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών της Κοινότητας, και να παρέχει ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία για την κατάσταση το 1987, για την εξέλιξη των τελευταίων ετών και για την προβλεπόμενη μελλοντική ανάπτυξη.

Σκόπιμο θα ήταν στη μελέτη αυτή να περιληφθούν και οι «κοινωνικές μεταβλητές»: η Επιτροπή θα είχε τότε στη διάθεσή της ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαλείο, που θα μπορούσε να τελειοποιείται κάθε χρόνο, τροφοδοτώντας έτσι τη συζήτηση μεταξύ των κοινωνικών εταίρων.

Οι τομείς που εντοπίστηκαν ως πιο ευαίσθητοι θα έπρεπε να αποτελέσουν το αντικείμενο κατά προτεραιότητα επιτοπείας και παρακολούθησης.

2. Υπό πολύ ευρύτερη έννοια, η ιδέα της προσπάθειας πρόβλεψης στο θέμα της απασχόλησης δεν είναι καινούρια. Έτσι, η μόνιμη επιτροπή απασχόλησης της 24ης Απριλίου του 1986 συζήτησε, με βάση ένα κείμενο της Επιτροπής, τα στοιχεία μιας πολιτικής μελλοντικών προβλέψεων της αγοράς εργασίας. Τα συμπεράσματα (1) που αντλήθηκαν τότε μνημονεύθηκαν κατά τη λήξη των εργασιών της τελευταίας συνόδου της CPE (5 Νοεμβρίου 1987, παράγραφος 9):

«Όσον αφορά τα μέτρα σχετικά με την αγορά εργασίας, η επιτροπή επιβεβαίωσε την ανειλημμένη της

ευθύνη να ενθαρρύνει τη στενή συνεργασία μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων μερών, ώστε η διάρθρωση και η οργάνωση των γραφείων εξεύρεσης εργασίας να γίνει δυναμικότερη και να αναπτυχθεί μια μεγαλύτερη ικανότητα πρόβλεψης των δυνατοτήτων απασχόλησης. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη σύνοδο της 24ης Απριλίου 1986 μνημονεύθηκαν μέσα στο πλαίσιο αυτό.»

Ως επέκταση των επιλογών αυτών, δεν θα έπρεπε άραγε να σκεφθούμε τη

(1) § 5.

«Η επιτροπή έκρινε ότι μια προληπτική πολιτική της απασχόλησης, για να είναι αποτελεσματική, συνεπάγεται, εκ μέρους των δημοσίων αρχών, την πρότερη συνεννόηση με τους κοινωνικούς εταίρους, προκειμένου να πάρουν αποφάσεις που αφορούν την απασχόληση: τη στενή συνεργασία μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων... μια εντονότερη προσπάθεια των επιχειρήσεων να υποδείξουν τις πιθανές τάσεις της απασχόλησης και τα επαγγελματικά προσόντα που πιθανόν θα απαιτηθούν στο μέλλον· την ανταλλαγή πληροφοριών και προβλέψεων, με την κατάλληλη μορφή στην κάθε περίπτωση, ανάμεσα στις επιχειρήσεις και τους άλλους σχετικούς δρώντες με σκοπό την επισημάνση, στο βαθμό του δυνατού, των μελλοντικών αναγκών της βασικής ή συνεχιζόμενης κατάρτισης και ανακύκλωσης και των μελλοντικών εξελίξεων της απασχόλησης... την ανάλογη προσαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων καθώς και των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και ανακύκλωσης μέσα και έξω από τις επιχειρήσεις, που θα ανταποκρίνονται στις νέες ανάγκες που εντόπισε η προληπτική πολιτική της αγοράς εργασίας· το σχεδιασμό και την εφαρμογή, με εύκαμπτα μέσα, όλων των κατάλληλων μέτρων για την ανάπτυξη της απασχόλησης, περιλαμβανομένης ενδεχομένως και της σύναψης συμφωνιών...»

§ 6.

«Η επιτροπή έκρινε ότι μια τέτοια πολιτική θα μπορούσε εξάλλου να αποφυγεί τους σκοπέλους της γραφειοκρατίας, καθώς και τους κινδύνους μιας στρέβλωσης του ανταγωνισμού ανάμεσα στις διάφορες γεωγραφικές περιοχές.»

σκοπιμότητα, τα χαρακτηριστικά και τον τρόπο λειτουργίας ενός μη γραφειοκρατικού εποπτικού οργάνου με σκοπό την εκτίμηση των απασχολήσεων και των αγορών εργασίας επί κλαδικού επιπέδου, ενός οργάνου απαραίτητου για μια πραγματική προληπτική διαχείριση;

3. Η ανάλυση της κατάστασης που επικρατεί σε ορισμένους τομείς σε σχέση με την ολοκλήρωση της μεγάλης αγοράς δείχνει το πλάτος της ποιοτικής μεταλλαγής της απασχόλησης και την πιθανή και μαζική εμφάνιση νέων επαγγελματιών: μια εργασία πρόβλεψης επί κοινωνικού επιπέδου πάνω στο ζήτημα αυτό θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη.

4. Στα ίχνη της ίδιας ακριβώς ευθείας που χαράζουν οι προηγούμενες υποδείξεις, θα άξιζε τον κόπο να μελετηθεί η ιδέα μιας περιοδικής έκθεσης της Επιτροπής σχετικά με τις προοπτικές της απασχόλησης σε κοινοτικό επίπεδο.

5. Η διερεύνηση των δυνατοτήτων κάποιας αποκέντρωσης του κοινωνικού διαλόγου σε επίπεδο τομέα, και της επίταξης αυτού που ήδη υφίσταται, πάνω σε θέματα που συνδέονται άμεσα με την προβληματική της μεγάλης αγοράς.

Η υπόδειξη αυτή θα επαναληφθεί, πάνω σε πλατύτερες βάσεις, στο τρίτο μέρος της έκθεσης αυτής.

6. Προκειμένου για την ειδική περίπτωση των ΜΜΕ, πρόβλεψη μέτρων που θα ευνοούν τη μεταβίβαση των επιχειρήσεων. Πολλές μελέτες δείχνουν ότι η διαδοχή του επικεφαλής (δημιουργού) της επιχείρησης είναι μια φάση κρίσιμη στη ζωή μιας ΜΜΕ και θέτει συχνά σε κίνδυνο την επιβίωσή της. Η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς θα μπορούσε να συμβάλει είτε στην επιδείνωση του φαινομένου αυτού, είτε, και ιδίως, στην προσφορά νέων λύσεων: βοήθεια στην επισημάνση και τις επαφές με τους πιθανούς αγοραστές σε ένα άλλο κράτος μέλος, βοήθεια στην κατάρτιση και την οικονομική διάρθρωση, κλπ.

κτικών απασχολήσεων και η δυσκολία του επαγγελματικού αναπροσανατολισμού είχαν ως αποτέλεσμα την εντατική προσφυγή στις πρόωρες συνταξιοδοτήσεις. Στη σημειώσιμη φάση, το βάρος έχει δοθεί στην «ενεργητική πλαισίωση»: προσανατολισμός, επιμόρφωση και βοήθεια στην πρόσληψη ή στη δημιουργία απασχολήσεων.

Αξιζει να υπενθυμίσουμε δύο από τις βασικές αρχές της αναπροσαρμογής αυτής: είναι η δυναμικότητα (οι μόνες αναδιαρθρώσεις που επιλέγονται είναι εκείνες που συμβαδίζουν με τους κοινωνικούς στόχους) και η προσθετικότητα (η κοινοτική συμβολή καθορίζεται ανάλογα με τη συγκεκριμένη εθνική ή περιφερειακή συμμετοχή).

— Παράλληλα το ΕΓΠΑ και το ΕΚΤ (!) έπαιξαν και εξακολουθούν να παίζουν σημαντικό ρόλο στη συγχρηματοδότηση των αναγκαίων μέτρων και/ή στη διεξαγωγή μιας πολιτικής για την ανάπτυξη των περιφερειών που έχουν πληγεί. Είναι ωστόσο δύσκολο να γίνει ο ακριβής υπολογισμός των ποσών που αφιερώθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν με τον τρόπο αυτό.

— Μια τρίτη συμβολή, πιο πρόσφατη, προέρχεται από την επεξεργασία των φακέλων «ναυπηγική» και «χαλυβουργία» και την κατάστρωση των προγραμμάτων Renaval και Resider.

Έτσι η Επιτροπή, στην πρόταση που αναφέρεται στη ναυπηγική βιομηχανία [COM (87) 275], υπογράμμισε την ανάγκη να αποφευχθεί η εφαρμογή αμυντικών κοινωνικών πτυχών, που θα οδηγούσε στην παθητική μείωση της απασχόλησης, ενώ αντίθετα τόνισε την ανάγκη τα μεσοπρόθεσμα αναγκαία μέτρα μείωσης να συνοδευσθούν από μια μαχητική πολιτική επιμόρφωσης και επανειδίκευσης των εργαζομένων ώστε, αφενός, να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και, κατά συνέπεια, να ενισχυθεί η σταθερότητα της απασχόλησης πιο μακροπρόθεσμα, και, αφετέρου, να δημιουργηθούν αλ- λου εναλλακτικές απασχολήσεις.

Επιπλέον, δεδομένου ότι οι κατά τομείς δυσκολίες είναι συχνά οριοθετημένες και συγκεντρωμένες στο χώρο, ο συντονισμός με την περιφερειακή πολιτική αποδείχθηκε απαραίτητος. Επ' αυτού, η δυναμική προσέγγιση των ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων, που αναπτύσσει τους διάφορους τύπους συμβάσεων μεταξύ κοινωνικών εταίρων και σχετικών αρχών, θα μπορούσε να θεωρηθεί υποδειγματική.

Λίγο πιο κάτω παρατίθεται ένας πλαισιωμένος πίνακας που παρουσιάζει τους διάφορους τύπους της κοινοτικής παρέμβασης κατά τομείς, καθώς και τα χαρακτηριστικά ορισμένων κοινωνικών πτυχών.

β) Τα αναμορφωμένα διαρθρωτικά ταμεία

Η μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών ταμείων που σκιαγραφείται στο κείμενο «Η επιτυχία της Ενιαίας Πράξης» [COM(87) 100 τελικό] και διευκρινίζεται στο σχέδιο κανονισμού-πλαίσιο [COM(87) 376 τελικό/2] εντάσσεται μέσα στη λογική συνέχεια της Ενιαίας Πράξης και αποσκοπεί να προσφέρει παράλληλα μια απάντηση και στην τελευταία διεύρυνση της Κοινότητας και στο άνοιγμα της εσωτερικής αγοράς. Με τον τρόπο αυτό, αποτελεί ήδη μια απάντηση στο πρόβλημα που μας απασχολεί.

Η μεταρρύθμιση αυτή διαρθρώνεται γύρω από τέσσερις βασικές, άρρηκτα αλληλένδετες ιδέες:

— τη συγκέντρωση των μέσων σε περιορισμένο αριθμό στόχων (πέντε):

— τη διευκρίνιση της συγκεκριμένης αποστολής των διαρθρωτικών ταμείων σε συνδυασμό με τους πέντε αυτούς στόχους:

— την αύξηση των διαθέσιμων χρηματοοικονομικών μέσων:

— την εκλογίκευση της μεθόδου παρέμβασης όσο και της διαχείρισης.

Η εξέταση του πλαισιωμένου πίνακα δείχνει ότι, όσο με το πέρασμα του χρόνου τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που συνεπάγονται οι ανα-

διαρθρώσεις εξαπλώνονται και επιδεινώνονται, φθάνουμε σε ένα είδος προσχωματικής στρωματογραφίας των διαφόρων αρχικών (και διαφορετικής χρονικής διάρκειας) μέτρων που αφορούν τα προβλήματα των διαφόρων τομέων.

Ο στόχος αριθ. 2 που ορίζει το σχέδιο του κανονισμού-πλαίσιο («μετατροπή των περιφερειών, των χώρων απασχόλησης και των αστικών κέντρων που έχουν θιγεί σοβαρά από τη βιομηχανική παρακμή, καθώς και διευκόλυνση της αναδιάρθρωσης των βιομηχανικών τομέων σε παρακμή») θα μπορούσε να προσφέρει για το μέλλον ένα πολύ πιο απλό και ταυτόχρονα συνεπές πλαίσιο, για παρεμφερείς κοινοτικές δράσεις. Θα μπορούσε ιδιαίτερα να προμηθεύσει ένα λειτουργικό εργαλείο στο ενδεχόμενο της χρηματοδότησης των συνοδευτικών μέτρων στις μεταλλαγές ορισμένων τομέων, που θα γεννηθούν ή θα επιταχυνθούν με τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς.

Ο προσδιορισμός του τρόπου που θα ζητηθεί η βοήθεια των διαρθρωτικών ταμείων, ιδιαίτερα βάσει του στόχου αριθ. 2, είναι πολύ πιο δύσκολος από την εντόπιση της ευπάθειας και συζητείται ήδη στα πλαίσια της Επιτροπής. Πριν από το τέλος του Ιανουαρίου 1988 θα πρέπει να έχει ληφθεί κάποια οριστική απόφαση.

Θα περιορισθούμε συνεπώς σε δύο παρατηρήσεις:

— προκειμένου για περιφέρειες σε παρακμή, θα πρέπει να απομακρυνθούμε από την απόλυτα στατική προσέγγιση, γιατί σε ορισμένες περιοχές θα μπορούσαν να σημειωθούν ορισμένες σημαντικές ανισοροπίες, και μάλιστα με τρόπο βίαιο:

— οι εργασίες προσομοίωσης που έχουν γίνει κατά τη διάρκεια του

(!) Αφότου όμως έγινε η μεταρρύθμιση του 1982, οι παρεμβάσεις του ΕΚΤ δεν αφορούν πια απευθείας τον άλφα ή βήτα τομέα δραστηριότητας. Αυτό δεν εμποδίζει ωστόσο τους ενδιαφερόμενους να επωφεληθούν από τη συνδρομή του Ταμείου με το δικαιολογητικό των «διαμπερών» παρεμβάσεων (επαγγελματική εξειδίκευση...)

2.2.3. Ποια τα συνοδευτικά μέτρα;

Φυσικό συμπλήρωμα της πρόβλεψης, η λειτουργία των συνοδευτικών μέτρων είναι προφανώς αποφασιστικής σημασίας, εφόσον σ' αυτή στηρίζεται η επιτυχία των μεταλλαγών. Αλλά και πάλι, θρискόμαστε αντιμέτωποι με τον πολυσύνθετο χαρακτήρα των προβλημάτων και ιδιαίτερα με τη δυσκολία να απομονωθεί ο συγκεκριμένος αντίκτυπος της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς.

Ωστόσο, ένας μαχητικός και δυναμικός χειρισμός των μεταλλαγών απαιτεί τη χρησιμοποίηση ενός ολόκληρου οπλοστασίου εργαλείων: μέτρα χρηματοοικονομικής φύσης, διατάξεις που ορίζουν την επαγγελματική κατάρτιση ως κυριότατο μέσο και ενθαρρύνουν την προσφυγή σ' αυτή, μέτρα τέλος που να ευνοούν την προσαρμοστικότητα της εργασίας.

2.2.3.1. Τα χρηματοοικονομικά μέτρα για τη διευκόλυνση της ποιοτικής και ποσοτικής προσαρμογής

Η ανάπτυξη του θέματος που ακολουθεί δεν προδικάζει με κανέναν τρόπο την πιθανότητα να συνδράμουμε οικονομικά τα συνοδευτικά μέτρα των αναδιαρθρώσεων που θα επιταχυνθούν με τη δημιουργία της εσωτε-

ρικής αγοράς. Μόνος της σκοπός είναι να προετοιμάσει την απάντηση στο ερώτημα που τίθεται στο τέλος της παραγράφου αυτής.

Η θέσπιση των μέτρων που κάνουν έκκληση στην οικονομική συνδρομή της Κοινότητας για τη διευκόλυνση της ποιοτικής και ποσοτικής προσαρμογής θα πρέπει να υπακούει σε δύο επιταγές:

— να μη δημιουργήσει την εντύπωση ότι η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς είναι κάτι που αγοράζεται, και συνεπώς να μην οδηγήσει σε κάποια νοοτροπία συστηματικής αποζημίωσης: η ζήτηση γρήγορα θα ξεπερνούσε τις κοινοτικές ικανότητες, που είναι ήδη υπερβαρμένες:

— να υπάρξει μέριμνα για τη δίκαιη κατανομή των κερδών που θα γέννηθούν από την οικονομική ολοκλήρωση. Αυτό δεν αποτελεί φιλοσοφική ή ηθική θέση: είναι απλώς μια λειτουργική ανάγκη ώστε η «επιχείρηση 1992» να αποδειχθεί πρακτική, για να μπορέσει να εξασφαλίσει την οικονομική και κοινωνική συνοχή της Ευρώπης και να αποφυγεί τη διάσπαση της Κοινότητας.

Μόνο με βάση τις δύο αυτές «κατηγορικές αρχές» θα μπορέσουμε, αφενός, να στηριχθούμε στην κεκτημένη μας

πείρα στο θέμα της προσαρμογής και της μετατροπής των απασχολήσεων και, αφετέρου, να αντιμετωπίσουμε την αποτελεσματική χρησιμοποίηση των αναμορφωμένων διαρθρωτικών ταμείων.

α) Το κοινοτικό κεκτημένο

Το κοινοτικό κεκτημένο στηρίζεται στις λεγόμενες «κοινωνικές πτυχές». Σκοπός των κοινωνικών πτυχών είναι να εξασφαλίσουν μια αρμονική διαδικασία προσαρμογής των παραγωγικών ικανοτήτων στους τομείς που θίγονται ιδιαίτερα από τις διαρθρωτικές μεταλλαγές και για τους οποίους η προσαρμογή του επιπέδου απασχόλησης θα αποβεί κοινωνικά απαράδεκτη αν δεν επέμβουν οικονομικά οι εθνικές και κοινοτικές αρχές.

— Θα μπορούσαμε να αντλήσουμε ένα πρώτο μάθημα από την εμπειρία της αναπροσαρμογής της ΕΚΑΧ της οποίας σκοπός ήταν πράγματι να καταστήσει κοινωνικά παραδεκτό κάτι το οικονομικά απαραίτητο.

Όσο το οικονομικό πλαίσιο εξελισσόταν και η κρίση της απασχόλησης επιδεινωνόταν, τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν μετατράπηκαν: αρχικά οι αποζημιώσεις αναμονής και η αντιστάθμιση των μισθολογικών διαφορών υπήρξαν αρκετές: αργότερα όμως, η ανεπάρκεια εναλλα-

1987, σχετικά με τα σενάρια χρησιμοποίησης των ταμείων ανά στόχο, δείχνουν ότι, στην υποθετική περίπτωση ενός διπλασιασμού των μέσων των ταμείων αυτών, θάσει του στόχου αριθ. 2, ορισμένα πολύ σημαντικά ποσά θα μεταβιβαθούν τόσο στο ΕΤΠΑ όσο και στο ΕΚΤ.

γ) Μερικές υποδείξεις

1. Με την ευκαιρία της παρουσίας στο Συμβούλιο και στο Κοινοβούλιο των μεθόδων εφαρμογής της μεταρρύθμισης των διαρθρωτικών ταμείων, η Επιτροπή θα μπορούσε να υπογραμμίσει ότι η περιφερειακή και τοπική διάσταση αποτελεί το άριστο πλαίσιο για την εφαρμογή των πολιτικών συνοδευτικών μέτρων στις αναδιαρθρώσεις που θα προξενήσει η δημιουργία της μεγάλης αγοράς, συμπεριλαμβανομένων και των δυσκολιών που πρέπει να αντιμετωπισθούν στο κατά τομείς επίπεδο.
2. Η συνέπεια, από σήμερα ως το 1992, ανάμεσα στα νέα όργανα παρέμβασης (στόχοι αριθ. 1 και 2 των αναμορφωμένων διαρθρωτικών ταμείων) και στα κλασικά κατά τομείς όργανα (κοινωνικό σκέλος, χαλυβουργία, ναυπηγική βιομηχανία, υφαντουργία), συμπεριλαμβανοντας και τον ειδικό ρόλο των ταμείων της ΕΚΑΧ, θα μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο μιας μεθοδικής μελέτης που θα ανατεθεί στις ανάλογες υπηρεσίες της Επιτροπής.
3. Η παρακολούθηση της προσαρμογής των περιφερειών στην πρόοδο της μεγάλης εσωτερικής αγοράς θα πρέπει να πάρει τη μορφή μιας ετήσιας αξιολόγησης των παραλλαγών της απασχόλησης σε όλα τα κράτη μέλη για τα οποία διαθέτουμε τις ανάλογες στατιστικές. Η παρουσία των εξελίξεων αυτών θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο της περιοδικής έκθεσης για την περιφερειακή ανάπτυξη. Η περιοδικότητα της έκθεσης ή του κεφαλαίου αυτού θα πρέπει να γίνει ετήσια.
4. Τα μέτρα πρόληψης ή προσαρμογής που εφαρμόζονται στις παραμεθόριες περιοχές οι οποίες έχουν διγεί

από τη μείωση ενός σημαντικού αριθμού απασχολήσεων που συνδέονται με τους φυσικούς ελέγχους θα μπορούσαν να ενθαρρυνθούν, είτε βάσει του στόχου αριθ. 2, είτε βάσει της παροχής του μέρους των πόρων του ΕΤΠΑ που διατίθεται στην πρωτοβουλία της Επιτροπής.

5. Όταν αποφασισθούν οριστικά οι μέθοδοι εφαρμογής του στόχου αριθ. 2, οι μέθοδοι αυτές θα πρέπει να αποτελέσουν το αντικείμενο ενός λειτουργικού εγχειριδίου που θα υποβληθεί στην κρίση των περιφερειακών κοινοτικών συμβουλευτικών αρχών: την επιτροπή περιφερειακής πολιτικής, το συμβουλευτικό συνέδριο των περιφερειών και τις τοπικές οργανώσεις.
6. Προκειμένου για τις περιφέρειες που παρουσιάζουν διαρθρωτικής φύσεως καθυστέρηση, η Επιτροπή, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ εταίρων που απαιτεί η μεταρρύθμιση των ταμείων, θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την επιρροή της για να διευκολύνει τον προσδιορισμό μιας βιομηχανικής πολιτικής επί εθνικού επιπέδου. Η δυνατότητα αυτή υπάρχει για παράδειγμα μέσω των ΜΟΠ και των PEDIP και, γενικότερα, κατά την κοινή χρηματοδότηση των περιφερειών με εθνικές ενισχύσεις για περιφερειακούς σκοπούς.

2.2.3.2. Ο βασικός ρόλος της επαγγελματικής κατάρτισης — μια γενική πολιτική προσαρμογής

Είναι μάλλον περιττό να υπενθυμίσουμε σε έκταση τόσο βασική σημασία έχει να θεωρήσουμε την επιμόρφωση σαν ένα είδος επένδυσης, σαν μια γενική πολιτική προσαρμογής, τόσο για τα άτομα όσο και για τις επιχειρήσεις ή ακόμη και για τις περιφέρειες:

- από τη σκοπιά των προσώπων, η προσφορά απασχόλησης για τους λίγο ή καθόλου ειδικευμένους εργαζόμενους έχει σχεδόν εκλείψει· η επαγγελματική κατάρτιση είναι απαραίτητη για την προετοιμασία στα

νέα επαγγέλματα και την ανάπτυξη νέων ικανοτήτων·

- από τη σκοπιά των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, η επαγγελματική κατάρτιση παίζει ολοένα και σημαντικότερο ρόλο στην ενίσχυση της ανταγωνιστικής τους θέσης και στην ανάκαμψη της ανάπτυξης. Είναι ο καίριος παράγοντας της επιτυχίας των μεταλλαγών και των μετατροπών·
- από τη σκοπιά των περιφερειών, η βασική κατάρτιση και η συνεχής επιμόρφωση συμβάλλουν στη μείωση των εσωτερικών ανισοτήτων στην Κοινότητα, με τη μετατροπή των περιφερειών που παρουσιάζουν καθυστέρηση στη διαρθρωτική τους ανάπτυξη και των βιομηχανικών περιοχών σε παρακμή, καθώς και με το οικονομικό ερέθισμα που προσφέρει στις αγροτικές περιοχές που θίγονται από τη μεταρρύθμιση της κοινής αγροτικής πολιτικής. Αντίθετα, υπάρχει φόβος ότι αν δεν δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στο θέμα της παιδείας και της επαγγελματικής κατάρτισης, τα οφέλη της εσωτερικής αγοράς θα πάνε στα πιο ειδικευμένα και τα πιο δυναμικά άτομα, που θα έχουν την τάση να εγκαταλείψουν τις περιφερειακές ή παρακμάζουσες περιοχές και να αναζητήσουν άλλες, που προσφέρουν προοπτικές μιας πιο ενδιαφέρουσας σταδιοδρομίας.

Όταν λάβουμε υπόψη το πλήθος των προκλήσεων που πρέπει να αντιμετωπίσουν οι επιχειρήσεις και τα πρόσωπα, μπορούμε να πούμε ότι, κατά γενικό κανόνα, η κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς θα πρέπει να περιλάβει και την, με κάθε μέσο, προαγωγή της κατάρτισης, τόσο της βασικής όσο και της συνεχιζόμενης. Πράγματι, οι ανάγκες επαγγελματικής κατάρτισης επηρεάζουν το σύνολο των τομέων, είτε θίγονται θετικά από την εσωτερική αγορά είτε όχι. Αλλά οι τομείς που βρίσκονται σε φάση αναδιάρθρωσης έχουν, τη στιγμή αυτή, την πιεστική ανάγκη μιας εντατικότερης προσπάθειας.

Το συμπέρασμα που απορρέει από τη βασική αυτή αρχή είναι ότι οι προτε-

ραιότητες στο θέμα της παιδείας και της κατάρτισης είναι πρώτα απ' όλα εκείνες που σχετίζονται με τη δημιουργία των συνθηκών της επιτυχίας της εσωτερικής αγοράς. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, είναι ουσιώδες να επισημάνουμε ότι τα διάφορα προγράμματα κοινωνικής δράσης, αυτά που ήδη υπάρχουν ή που μελετώνται ή καταρτίζονται, συγκλίνουν όλα προς την ενθάρρυνση της συνεργασίας και των ανταλλαγών.

Οι αναλύσεις που προηγήθηκαν όμως μας οδηγούν να διακρίνουμε τη στάθμη των απαιτήσεων: η εσωτερική αγορά θα αποκαλύψει νέες ανάγκες επαγγελματικής κατάρτισης — ορισμένες από τις οποίες δεν είναι εύκολο να ταυτισθούν τη στιγμή αυτή — ή θα τονίσει άλλες. Για να δώσουμε μερικά παραδείγματα: η κατάρτιση σε νέες μεθόδους διαχείρισης, εμπορικής εκμετάλλευσης, επιχειρησιακής στρατηγικής (οι ανάγκες θα είναι ιδιαίτερα έντονες μεταξύ των ανωτέρων στελεχών και των επικεφαλής των ΜΜΕ)· η μύηση στις μεθόδους πρόσβασης στους κοινωνικούς κανονισμούς, καθώς και σε εκείνους των άλλων κρατών μελών· η ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος στους νέους· και φυσικά, η εκμάθηση γλωσσών, κλπ.

Μια ακόμη απαίτηση: το ίδιο το γενικό επίπεδο της επαγγελματικής κατάρτισης θα πρέπει να ανυψωθεί αισθητά και η κατάρτιση να παρέχει πραγματικά προσόντα.

Με λίγα λόγια, επειδή η επιμόρφωση, η συνεχιζόμενη ιδιαίτερα, είναι ένα μέσο δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού χώρου αυξημένης αποδοτικότητας, ικανού να ενισχύσει τις θετικές επιπτώσεις της εσωτερικής αγοράς, σκόπιμο θα ήταν να της δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή και να προσπαθήσουμε να της αφιερώσουμε σημαντικές επενδύσεις·

Οι επενδύσεις αυτές θα μπορούσαν να καλύψουν ορισμένα καίρια σημεία: οι τομείς ανεπτυγμένης τεχνολογικής στάθμης απαιτούν νέα προσόντα, που τα βασικά συστήματα κατάρτισης δεν είναι πάντοτε σε θέση να προσφέρουν. Είναι λοιπόν αναγκαίο να αποδυσούμε σε μια σημαντική προσπάθεια συνεχιζόμενης επιμόρφωσης ώστε να μπορέ-

σουμε να συνοδεύσουμε τις τεχνολογικές και βιομηχανικές καινοτομίες — σε επέκταση, επί κοινοτικού επιπέδου, της δράσης που ήδη έχει αναληφθεί μέσα στα πλαίσια του προγράμματος COMETT καθώς και του προγράμματος Eurotechnet (επαγγελματική επιμόρφωση στις νέες τεχνολογίες).

Η κατάρτιση αυτή θα μπορούσε να λάβει πρωτότυπες μορφές: καθώς συνδέεται στενά με την ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας (εξ αποστάσεως παιδεία, τηλε-διδασκαλία, αυτο-διδασκαλία), ο πολλαπλασιασμός των χώρων εκπαίδευσης και κατάρτισης θα πρέπει επίσης να οδηγήσει στη δημιουργία «ευρωπαϊκών τόπων». Στη βαθμίδα της πανεπιστημιακής παιδείας, για παράδειγμα, μια από τις πιθανές μορφές του εξευρωπαϊσμού του τόπου και του χώρου, μπορεί να πάρει συγκεκριμένη μορφή με την ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού δικτύου «ανοικτών πανεπιστημίων» κατά το υπόδειγμα του Open University. Η πρωτοτυπία του μοντέλου αυτού και της επιτυχίας του το καθιστούν έναν ελπιδοφόρο τύπο παιδείας για το μέλλον της επιμόρφωσης στην Ευρώπη. Είναι φανερό ότι η Επιτροπή μπορεί να διαδραματίσει ένα χρησιμότερο ρόλο στο θέμα της διάδοσης των καινοτόμων εμπειριών.

Μέσα στον ίδιο ειρμό σκέψεων, οι καινοτόμες πρωτοβουλίες που ξεκινούν από το τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο θα έπρεπε να πολλαπλασιασθούν, όχι μόνο στα αστικά κέντρα αλλά και στην ύπαιθρο. Υπάρχουν ήδη δεκάδες χιλιάδες χωριά στην Ευρώπη που δεν έχουν κανένα μέλλον, συχνά γιατί δεν μπόρεσε να διατηρηθεί καμιά εγχώρια υποδομή παιδείας/επιμόρφωσης και δεν μπόρεσε να βρεθεί καμιά άλλη επιτόπια λύση. Ορισμένες παρόμοιες καταστάσεις θα μπορούσαν να θελιωθούν με τη χρησιμοποίηση των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας.

Είτε επικεντρωμένη είτε αποκεντρωμένη είναι όμως η γενική ευθύνη στο θέμα της κατάρτισης, οι περιφέρειες έχουν να διαδραματίσουν ένα σημαντικό συντονιστικό ρόλο στην προσαρμογή των φορέων της παιδείας και της κατάρτισης στις οικονομικές και

κοινωνικές τοπικές συνθήκες, με τη δραστήρια υποστήριξη όλων των ενδιαφερομένων τοπικών οργανισμών (εκπαιδευτικές αρχές, εκπαιδευτικά ιδρύματα, εμπορικά επιμελητήρια, δημόσια ή ιδιωτικά χρηματοοικονομικά ιδρύματα, τοπικά γραφεία εξεύρεσης εργασίας).

Σε συμπέρασμα, η επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό της Κοινότητας απαιτεί μια κοινοτική στρατηγική για την παιδεία και τη βασική και συνεχιζόμενη κατάρτιση, που συνεπάγεται μια καινούρια συνεργασία σε κοινοτικό επίπεδο, ανάμεσα στις κυβερνήσεις, τον εκπαιδευτικό κόσμο και τους κοινωνικούς εταίρους.

Η στρατηγική αυτή θα πρέπει να εφαρμοσθεί λαμβάνοντας υπόψη τα κεκτημένα του κοινωνικού διαλόγου του Val Duchesse (κοινή γνωμοδότηση για τα κίνητρα και την κατάρτιση στις νέες τεχνολογίες) και σε σχέση με μια κοινή πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης, βάσει του άρθρου 128 της Συνθήκης (βλέπε απόφαση 63/266/ΕΟΚ και τις μετέπειτα αποφάσεις), και με τις ακόλουθες κατά προτεραιότητα δραστηριότητες — έχοντας υπόψη και τις δραστηριότητες που πρέπει να προβλεφθούν στο θέμα των ανταλλαγών και της συνεργασίας, που μνημονεύθηκαν ήδη στο πρώτο μέρος της έκθεσης:

- 1) Η κατάρτιση των νέων. Η οργάνωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος που θα προσφέρει σε όλους τους νέους τουλάχιστον δύο χρόνια βασικής κατάρτισης (βλέπε την υποχρέωση που ανέλαβε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Ιούνιο του 1985, και ενισχύθηκε με την απόφαση του Συμβουλίου που εγκρίθηκε την 1η Δεκεμβρίου 1987, σχετικά με την κατάρτιση και την προετοιμασία των νέων στην ενήλικη και επαγγελματική ζωή) παραμένει μια σημαντική πρόκληση για τα περισσότερα κράτη μέλη.

Ένα σύστημα που θα εξασφαλίζει σε κάθε νέο πολίτη της Κοινότητας την παροχή μιας ειδικευμένης κατάρτισης αποτελεί την απαραίτητη βάση για οποιοδήποτε σύστημα συνεχιζόμενης επιμόρφωσης.

Διάφοροι τύποι κοινοτικής παρέμβασης κατά τομείς

Μια αναδρομή στο παρελθόν μας δείχνει ότι η παρέμβαση της Επιτροπής υπήρξε μέχρι στιγμής πρωτεύουσα και πολύ-μορφη. Καλύπτει πράγματι κυρίως:

1. Την κοινωνική πολιτική κατά τομείς, που διέπεται κατά διαφόρους τρόπους από τη Συνθήκη των Παρισίων (ΕΚΑΧ):
 - με το άρθρο 56, παράγραφος 2, εδάφιο α): δάνεια μετατροπής με ευνοϊκούς όρους στις επενδύσεις που δημιουργούν εναλλακτικές θέσεις εργασίας·
 - με το άρθρο 56, παράγραφος 2, εδάφιο β): δάνεια άνευ επιστροφής για την αναπροσαρμογή·
 - με το άρθρο των «κοινωνικών πτυχών»: δύο ομάδες κοινωνικών συνοδευτικών μέτρων (1981-1983 και 1984-1986), που συνδέονται με την αναδιάρθρωση των βιομηχανιών χάλυβα και άνθρακα, χρηματοδοτήσαν τα προγράμματα πρόωρης συνταξιοδότησης και μερικής ανεργίας. Και οι δύο χρηματοδοτήθηκαν από τις έκτακτες εισφορές του γενικού προϋπολογισμού στον προϋπολογισμό της ΕΚΑΧ, αλλά το δεύτερο σκέλος της δεύτερης ομάδας δεν πραγματοποιήθηκε, εξαιτίας της άρνησης του Συμβουλίου (Δεκέμβριος 1986).
2. Ορισμένες χρηματοοικονομικές ενέργειες που χρηματοδότησε το ΕΚΤ (επιμόρφωση, ενέργειες στήριξης μισθών, ανακύκλωσης και κοινωνικοεπαγγελματικής ενσωμάτωσης), που αφορούν τους εργαζόμενους σε παρακμάζουσες περιοχές. Ας σημειωθεί πάντως ότι, με τη σημερινή του μορφή, η αποστολή του ΕΚΤ δεν απευθύνεται προς τους τομείς.
3. Τις συγκεκριμένες αναπτυξιακές κοινοτικές δράσεις, που διεξάγονται στα πλαίσια του ΕΤΠΑ υπέρ των περιφερειών που έχουν πληγεί από την αναδιάρθρωση της χαλυουργίας, της ναυπηγικής βιομηχανίας και των βιομηχανιών υφαντουργίας-ιματισμού: παραγωγικές επενδύσεις, μετατροπή των υποθαμισμένων χώρων, συμβουλές στις ΜΜΕ, συλλογή και διάδοση πληροφοριών σχετικά με την καινοτομία, τη δημιουργία κοινών υπηρεσιών, κλπ. Παρεμβαίνουν επίσης και άλλα προγράμματα.
4. Τα πρόσφατα προγράμματα Renaval και Resider που συνιστούν τη λήψη νέων μέτρων υπέρ:
 - της ναυπηγικής βιομηχανίας: εκτός από την προσφυγή στο ΕΚΤ και το ΕΤΠΑ — τα μέσα των οποίων θα έπρεπε να αυξηθούν ουσιαστικά —, η δημιουργία ενός συγκεκριμένου κοινοτικού προγράμματος υπέρ της κοινωνικοεπαγγελματικής ενσωμάτωσης και της γεωγραφικής κινητικότητας·
 - της χαλυουργίας: παρόμοιο διάθεμα, που περιλαμβάνει ένα πρόγραμμα συμπληρωματικών κοινωνικών ενισχύσεων υπέρ της πρόωρης συνταξιοδότησης και πριμοδοτήσεων στην επανένταξη.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των τριών κοινωνικών πτυχών

Ναυπηγική βιομηχανία

Εκτός από το ίδιο το πρόγραμμα Renaval, η κοινωνική πτυχή που πρότείνει η Επιτροπή θα εφαρμοσθεί αναδρομικά υπέρ των εργαζομένων στη ναυπηγική βιομηχανία που έχουν χάσει την απασχόλησή τους ή των οποίων η απασχόληση απειλείται από την 1η Ιανουαρίου και έπειτα.

Τρεις είναι οι τύποι των συγκεκριμένων ενεργειών που αντιμετωπίζονται και που θα μπορούσαν να αφορούν 22 000 εργαζόμενους περίπου· για τις ενέργειες αυτές διατίθεται ποσό 71,5 εκατομμυρίων ECU για την περίοδο 1987-1990.

- η πρόωρη συνταξιοδότηση (5 000 ECU ανά εργαζόμενο)·
- νέες θέσεις απασχόλησης (2 500 ECU ανά εργαζόμενο)·
- η πριμοδότηση της γεωγραφικής κινητικότητας, που προστίθεται στο προηγούμενο ποσό (1 500 ECU ανά εργαζόμενο).

Στις νέες αυτές χρηματοδοτήσεις, θα πρέπει να προστεθούν τα σημαντικά ποσά της παρέμβασης που υπάρχουν ήδη, δηλαδή 63 εκατομμύρια ECU του ΕΚΤ για τα έτη 1987 ως 1989.

Χαλυουργία

Ως συμπλήρωμα του προγράμματος Resider, η Επιτροπή προτείνει για τα έτη 1988-1990 μια κοινωνική πτυχή από την οποία θα μπορούσαν να ευεργετηθούν οι 50 000 από τους 80 000 εργαζόμενους που απειλούνται να χάσουν την απασχόλησή τους. Το συνολικό κονδύλι για το πρόγραμμα αυτό φθάνει τα 480 εκατομμύρια ECU.

Αντιμετωπίζονται τα ακόλουθα μέτρα:

α) Στα πλαίσια του άρθρου 56, παράγραφος 2, εδάφιο β), της Συνθήκης ΕΚΑΧ:

- αποζημίωση της απώλειας εισοδήματος σε περίπτωση ανεργίας, αλλαγής της απασχόλησης ή πρόωρης συνταξιοδότησης, 3 000 ECU κατ' άτομο για μια περίοδο 18 μηνών,
- οικονομική συμμετοχή στις δαπάνες επαγγελματικής κατάρτισης και κινητικότητας και χορήγηση πριμοδοτήσεων επανένταξης σε μια καινούρια απασχόληση.

Το συνολικό κόστος υπολογίζεται σε 168 εκατομμύρια ECU για τα τρία έτη 1988, 1989 και 1990.

β) Ένα πρόσθετο πρόγραμμα κοινωνικής πτυχής, που βασίζεται επίσης στο άρθρο 56, παράγραφος 2, εδάφιο β), και χαρακτηρίζεται από:

- την παράταση της περιόδου κάλυψης από 18 σε 36 μήνες, αυξάνοντας τη συμβολή της ΕΚΑΧ από 3 000 σε 6 000 ECU κατ' άτομο,
- την αύξηση των πριμοδοτήσεων επανένταξης σε μια καινούρια απασχόληση (2 000 ECU κατ' άτομο).

γ) Τα κοινωνικά μέτρα που είχαν προταθεί αρχικά βάσει του χρηματοδοτικού μηχανισμού του άρθρου 58, παράγραφος 2, ύψους 180 εκατομμυρίων ECU, αποσύρθηκαν.

Υφαντουργία και βιομηχανία ενδυμάτων

Βάσει ενός κανονισμού του Συμβουλίου ο οποίος είχε αρχικά εγκριθεί το 1971, οι διάφοροι τύποι συνδρομής του ΕΚΤ συνέβαλαν στη χρηματοδότηση της επαγγελματικής κατάρτισης των μισθωτών που εγκατέλειπαν τις βιομηχανίες αυτών και την επανειδίκευση εκείνων που είχαν βρει κάποια απασχόληση σε άλλες βιώσιμες επιχειρήσεις.

Συνολικά, υπολογίζεται ότι, από το σύνολο των ατόμων που απασχολούνταν στις δύο αυτές βιομηχανίες, ένα 10 % περίπου ευεργετήθηκε από τις παρεμβάσεις του ΕΚΤ. Η κατάσταση των δύο αυτών βιομηχανιών, ύστερα από τα έτη της αναδιάρθρωσης, έχει βελτιωθεί σημαντικά. Είναι εύλογη η άποψη ότι οι προσπάθειες για (επαν)εξειδίκευση των ατόμων που απασχολήθηκαν με το θέμα σε εθνικό ή κοινοτικό επίπεδο συνέβαλαν ασφαλώς στην αναζωογόνηση των κλάδων αυτών.

2) Στηριζόμενη στις εθνικές πολιτικές στον τομέα της παιδείας και της κατάρτισης, η Κοινότητα θα μπορούσε να αναλάβει ορισμένα συγκεκριμένα καθήκοντα, όπως την επιδίωξη μιας επακριβέστερης αντιστοιχίας μεταξύ εκπαιδευτικών συστημάτων, πράγμα που θα αποτελούσε τη βάση για την καθιέρωση μιας αντικειμενικής συνεργασίας σε ορισμένους ειδικούς τομείς (ανταλλαγές, επισκέψεις σπουδών, ευρωπαϊκά δίκτυα).

3) Στο θέμα της συνεχιζόμενης επιμόρφωσης, η Κοινότητα θα πρέπει να καταβάλει ιδιαίτερες προσπάθειες. Τόσο οι επιχειρήσεις όσο και οι δημόσιες αρχές αναγνωρίζουν τη σημασία των επενδύσεων στη συνεχιζόμενη επιμόρφωση, αλλά η δράση στο θέμα αυτό είναι εξαιρετικά αποσπασματική και σε μεγάλο βαθμό περιορισμένη στις μεγάλες επιχειρήσεις.

Η Επιτροπή, ύστερα από την ανακοίνωσή της σχετικά με τη συνεχή επιμόρφωση των εργαζομένων σε επιχειρήσεις και βάσει τριμερών διαβουλεύσεων, τόσο σε εθνικό όσο και σε κοινοτικό επίπεδο, ετοιμάζει στον τομέα αυτό ορισμένες προτάσεις.

Προσεχώς θα παρουσιάσει ένα πρόγραμμα κοινοτικής δράσης σχετικά με τη συνεχή επιμόρφωση των μισθωτών μέσα στο πλαίσιο μιας κοινής πολιτικής επαγγελματικής επιμόρφωσης. Το πρόγραμμα αυτό θα πάρει τη μορφή πρότασης αποφάσεως προς το Συμβούλιο.

4) Το ΕΚΤ θα μπορέσει να παίξει σημαντικό ρόλο στη διάδοση των πρωτοποριακών προγραμμάτων που πέτυχαν στο θέμα της επαγγελματικής ενσωμάτωσης των νέων ή στο θέμα της συνεχούς επιμόρφωσης (βλέπε πλαισιωμένο πίνακα).

2.2.3.3. Η προσαρμοστικότητα της αγοράς εργασίας

Καθώς έρχεται να προστεθεί στις μεγάλες τάσεις (εισαγωγή νέων τεχνολογιών, γενικό επίπεδο ανάπτυξης, κλπ.), η ολοκλήρωση της μεγάλης εσωτερικής αγοράς θα οδηγήσει πιθανότατα σε ένα πλεόνασμα οικονομικής ανάπτυξης, αλλά, παράλληλα, και στην ενίσχυση του ανταγωνισμού. Επιπλέον, ορισμένες μεταλλαγές που συμβαίνουν ήδη θα επιταχυνθούν, και άλλες πάλι

υπάρχει πιθανότητα να γεννηθούν άμεσα από το άνοιγμα των συνόρων.

Απέναντι στις πολλαπλές αυτές προκλήσεις, οι επιχειρήσεις θα έχουν περισσότερη ανάγκη παρά ποτέ από ένα εργατικό δυναμικό ικανό, καταρτισμένο, αλλά και ενθουσιώδες και ευέλικτο. Έτσι, η γενική γνωμοδότηση των κοινωνικών εταίρων, στις 6 Μαρτίου 1987, ως προς τα κίνητρα και την κατάρτιση, καθώς και την πληροφόρηση και τη συνεννόηση με τους εργαζόμενους, με την ευκαιρία της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών, αποτελεί κοινοτικό κεκτημένο του οποίου θα πρέπει να παρακολουθήσουμε τον αντίκτυπο στις συλλογικές συμβάσεις επί εθνικού επιπέδου και κατά τομείς.

Η απαίτηση αυτή για μια μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα του προσωπικού θα πρέπει να είναι πρώτα απ' όλα ποιотική. Και θα μπορέσει να αποκτηθεί χάρη κυρίως σε μια πιο αποδοτική οργάνωση της εργασίας, επί συνολο-λογημένων βάσεων, που θα χρησιμοποιεί στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τις ικανότητες του προσωπικού, με τη στενή συνεργασία του στα ζητήματα αναδιάρθρωσης των καθηκόντων, χάρη στην υπευθυνοποίηση της ιεραρχίας και, όπως μόλις το είδαμε, χάρη σε μια

ειδική κατάρτιση που θα επιτρέψει την εξασφάλιση, υπό τις καλύτερες δυνατός συνθήκες, των αναγκών αλλαγών: η εσωτερική και εξωτερική κινητικότητα που εντάσσεται μέσα στις διαδικασίες αυτές είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση της επιτυχημένης προσαρμοστικότητας.

Μέσα στην προοπτική αυτή, υπάρχουν τέσσερις μεγάλοι άξονες, που αν και δεν είναι νέοι και προϋπήρχαν της προβληματικής της εσωτερικής αγοράς, αξίζει ωστόσο να εξετασθούν υπό το νέο αυτό πρίσμα.

α) Το καθεστώς των εργαζομένων

Είναι πλέον γνωστό ότι η φύση της απασχόλησης έχει σήμερα μεταβληθεί ριζικά. Οι παραδοσιακές συμβάσεις εργασίας που εξασφάλιζαν στο μισθωτό μια σταθερή και πλήρη δραστηριότητα αντικαταστάθηκαν από ποικίλες μορφές συμβάσεων.

Τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία της εξέλιξης αυτής είναι η εμφάνιση της εργασίας μερικής απασχόλησης (για τις γυναίκες και τους νέους ιδίως)· η αύξηση, σε μερικά κράτη μέλη, της προσωρινής εργασίας και των συμβάσεων καθορισμένης διάρκειας· η προσφυγή σε διάφορες μορφές κατ' οίκον εργασίας, τηλε-εργασίας· ο πολλαπλασιασμός των λεγομένων απασχολήσεων τοπικής πρωτοβουλίας, κλπ.

Στις περισσότερες από τις περιπτώσεις αυτές, το καθεστώς των ενδιαφερομένων δεν προσφέρει — πολύ μάλιστα απέχει — τις ίδιες εγγυήσεις συνθηκών εργασίας, σταθερότητας ή κοινωνικής προστασίας, με εκείνες που πρόσφερε μια παραδοσιακή σύμβαση.

Οι εξελίξεις αυτές αποτελούν πρόβλημα, όχι μόνο από κοινωνική άποψη (κατακερματισμός των μισθωτών υπηρεσιών, ανασφάλεια), αλλά και από την άποψη των επιχειρήσεων, στο βαθμό που θα μπορούσαν να εκθέσουν σε κίνδυνο τις συνθήκες ενός υγιούς ανταγωνισμού στα πλαίσια της Κοινότητας.

β) Τα συστήματα πρόσληψης και απόλυσης

Τα συστήματα αυτά, μέσα στο πλαίσιο της υψηλής στάθμης της ανεργίας, έχουν γίνει ελαστικότερα και μερικές φορές μάλιστα, σε ορισμένα κράτη μέλη, έχουν μεταβληθεί ριζικά, ώστε να επιτευχθεί μια μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα. Οι μεταβολές αυτές υπαγορεύθηκαν κατά κανόνα από την πεποίθηση ότι τα μέτρα αυτά θα μπορούσαν να συμβάλουν στη δημιουργία νέων απασχολήσεων. Είναι ωστόσο δύσκολο να αντλήσουμε γενικά συμπεράσματα με βάση τις εμπειρίες που έχουν συγκεντρωθεί ως σήμερα. Οπωσδήποτε, ο αντίκτυπός τους θα πρέπει να αποτιμηθεί τόσο στο μικροοικονομικό επίπεδο, όσο και στο μακροοικονομικό, βραχυπρόθεσμα όσο και πιο μακροπρόθεσμα.

Στην εποχή αυτή των γρήγορων αλλαγών, σκόπιμο θα ήταν να καταβάλουμε προσπάθειες, ώστε, με τη βοήθεια των διαπραγματεύσεων, οι αλλαγές αυτές να γίνουν πιο προσαρμοσμένες και παραδέξιμες εκ μέρους των ενδιαφερομένων. Ήδη έχουν αρχίσει να εμφανίζονται ορισμένα παραδείγματα μιας νέας ισορροπίας: μια μεγαλύτερη ασφάλεια απασχόλησης προετοιμάζει τους εργαζόμενους για μια αυξημένη εσωτερική κινητικότητα, συνδυασμένη ενδεχομένως με μια πιο ανεπτυγμένη μισθολογική ελαστικότητα. Αντίθετα, ένα σύστημα διαστικών προσλήψεων και απολύσεων θα μπορούσε να οδηγήσει στην υπερβολική κινητικότητα των προσώπων και στην πλημμελή κατανομή του εργατικού δυναμικού στα πλαίσια της μεγάλης αγοράς. Οι απώλειες σε ανθρώπινο κεφάλαιο θα μπορούσαν τότε να αποδειχθούν σημαντικές.

γ) Η αναδιοργάνωση του χρόνου εργασίας

Καθώς συνδέεται στενά με τη χρονική διάρκεια της χρησιμοποίησης των παραγωγικών ικανοτήτων, η αναδιοργάνωση του χρόνου εργασίας (η μείωση σε ατομικό επίπεδο

καθώς και η προσαρμογή του χρόνου) θα μπορούσαν να προσφέρουν την κατάλληλη απάντηση στα προβλήματα της αναδιάρθρωσης και του πλεονάσματος του εργατικού δυναμικού, μέσα σε μια αγορά εργασίας που τη χαρακτηρίζει η γενική έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης.

Μέτρα παρόμοια αποτελούν ήδη το αντικείμενο ενός μεγάλου αριθμού διεπαγγελματικών, κλαδικών ή επιχειρησιακών συμβάσεων· υπήρξαν επίσης το ελατήριο πολλών πειραματισμών ατομικής προσαρμογής σε όλα τα κράτη μέλη. Οι συνθήκες της μικρο- και μακροοικονομικής τους επιτυχίας έχουν ήδη αρχίσει να διαφαίνονται καθαρά: η εξασφάλιση της ουδετερότητας σε σχέση με το κατά μονάδα κόστος της παραγωγής, η μέριμνα να μη δημιουργηθούν νέες ποιοτικές αποφράξεις της παραγωγής στις περιφέρειες και στους τομείς και να αποφευχθεί η υποβάθμιση των συνθηκών απασχόλησης και ζωής.

Για να δαμάσουμε τις πολυσύνθετες αυτές καταστάσεις που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, θα πρέπει να διευρυνθούν τα πεδία και οι τομείς των διαπραγματεύσεων, προσφέροντας έτσι ένα μεγαλύτερο περιθώριο ελιγμών στους συνομιλητές. Με τον τρόπο αυτό θα μπορούσαν να συμβιβασθούν τα συμφέροντα των εργαζομένων — είτε απειλούνται είτε όχι από την ανεργία — και των ανέργων, από τη μια μεριά, και οι απαιτήσεις των επιχειρήσεων όσον αφορά την αποδοτικότητα των επενδύσεών τους, από την άλλη.

δ) Οι ευπαθείς ομάδες

Στον αγώνα κατά της υποαπασχόλησης του ανθρώπινου δυναμικού της, η Κοινότητα διαθέτει μια σειρά μέτρων υπέρ των γυναικών, των νέων και των μακρόχρονα ανέργων (ο ένας άνεργος στους δύο στην Κοινότητα, είναι, κατά μέσο όρο, μακρόχρονα άνεργος). Οι δύο αυτές τελευταίες ομάδες αποτελούν εξάλλου τους στόχους αριθ. 3

Μερικά σχέδια καινοτομίας στο θέμα της κατάρτισης

1. Η Επιτροπή, διά του προγράμματος COMETT, αναλαμβάνει την ευθύνη ενός σχεδίου Open University, γνωστού με το όνομα Saturn: ευρωπαϊκή ένωση προγραμματισμού εξ αποστάσεως παιδείας, με σκοπό την εξυπηρέτηση των αναγκών της τεχνολογικής κατάρτισης των επιχειρήσεων, με το συμμερισμό της πείρας και του διδακτικού υλικού σ' ολόκληρη την Ευρώπη· το πρόγραμμα Saturn θα πρέπει να απολήξει στη δημιουργία ενός διεθνούς δικτύου συνεταιρικής συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίου-επιχείρησης που θα συνεχίσει να βελτιώνει, να εκλογικεύει και να προάγει την εξ αποστάσεως κατάρτιση στην Ευρώπη.
2. Από το 1977 ήδη, εξήντα πρωτοποριακά προγράμματα σχετικά με τη μετάβαση των νέων από το σχολείο στην ενεργό ζωή, που πραγματοποιήθηκαν στις δώδεκα χώρες της Κοινότητας, απέδειξαν ότι ο συνεταιρισμός ανάμεσα στα σχολεία, τους τοπικούς φορείς και τις επιχειρήσεις αποτελεί έναν ισχυρό καταλύτη για την τοπική δημιουργικότητα και θα καταλάβει σημαντική θέση στο μελλοντικό τοπίο των τρόπων της παιδείας και της κατάρτισης στην Ευρώπη. Σύμφωνα με τις ήδη υπάρχουσες εμπειρίες, το είδος αυτό της σύμπραξης επιτρέπει, μεταξύ των άλλων, τη συμφιλίωση του σχολείου με το εγγύτερο περιβάλλον και τη σύνδεση του εκπαιδευτικού σχεδίου με την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του τοπικού περιβάλλοντος, ιδίως με τις συμφωνίες σχολείο-επιχείρηση.
3. Ο ευρωπαϊκός πόλος ανάπτυξης: αποτελείται από τις περιοχές Longwy (Γαλλία), Aubange (Βέλγιο), Rodange (Λουξεμβούργο), και προβλέπει τη δημιουργία ενός οικονομικού και κοινωνικού χώρου ενταγμένου στην ίδια την καρδιά της Κοινότητας· το σχέδιο αυτό προδιαγράφει ίσως την αυριανή Κοινότητα χωρίς σύνορα.
4. Παράλληλα με τις ενέργειες οικονομικής υποστήριξης (κυρίως ΕΤΠΑ), έχει αναληφθεί και μια προσπάθεια συλλογιστικής για την εντόπιση των παραγόντων, τόσο των νομισματικών και φορολογικών, όσο και των κοινωνικών (προσανατολισμός, επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση), που εμποδίζουν τη συνεργασία και την ανάπτυξη.
5. Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο του σχεδίου κατασκευής της σήραγγας της Μάγχης, υπογράφηκε πρωτόκολλο συμφωνίας μεταξύ του περιφερειακού συμβουλίου του Nord-Pas-de-Calais και του συμβουλίου της κομητείας του Kent, για την προώθηση και την ανάπτυξη των σχέσεων τους στους τομείς, μεταξύ άλλων, της οικονομικής δράσης και της εκπαίδευσης, με κοινές δράσεις και μια καλύτερη αμοιβαία γνωριμία, από τις οποίες θα μπορούσε να γεννηθεί μια αληθινή «ευρωπεριφέρεια».
6. PEDIP: τον Οκτώβριο του 1986, η Επιτροπή απηύθυνε προς το Συμβούλιο μια ανακοίνωση για το PEDIP (ευρωπαϊκό πρόγραμμα ανάπτυξης της πορτογαλικής βιομηχανίας) επιβεβαιώνοντας τον ειδικό χαρακτήρα των δυσχερειών της πορτογαλικής βιομηχανίας και τη σημασία του ρόλου της στην προοπτική μιας αρμονικής ένταξης της Πορτογαλίας στους κόλπους της Κοινότητας. Η κοινοτική στήριξη και ο εκσυγχρονισμός της πορτογαλικής βιομηχανίας θα ακολουθήσει τέσσερις πρωταρχικούς άξονες: τη βελτίωση της ενίσχυσης των βασικών υποδομών, όπως και των τεχνολογιών, τη διεύρυνση του φάσματος της επαγγελματικής κατάρτισης, τις αποστολές παραγωγικότητας.
7. Ο άξονας «επαγγελματική κατάρτιση» ανταποκρίνεται στις ανάγκες βελτίωσης της βασικής ειδικής κατάρτισης για τα βιομηχανικά επαγγέλματα και την τελειοποίηση της εξειδίκευσης προκειμένου για την απόκτηση γνώσεων στη χρησιμοποίηση των νέων τεχνολογιών.
8. Μέσα στο πλαίσιο των εργασιών της διυτηρεσιακής ομάδας για το μέλλον του κόσμου της υπαίθρου, η βασική κατάρτιση όπως και ο επαγγελματικός αναπροσανατολισμός θεωρείται ως στοιχείο-κλειδί της ανάπτυξης. Μέσα στα πλαίσια αυτά, η βασική παιδεία και η επαγγελματική επιμόρφωση θεωρούνται ως ένα σύνολο που περιλαμβάνει τόσο τις υποδομές όσο και το περιεχόμενο των ενεργειών και την αποστολή τους. Έχει προταθεί ήδη ένα πρώτο σχέδιο του προγράμματος δράσης που αναφέρεται στην εκπαίδευση και την κατάρτιση στην ύπαιθρο.

και 4 των αναμορφωμένων διαρθρωτικών ταμείων.

Την αλληλεγγύη μας απέναντι στη βαριά μοίρα ορισμένων ατόμων θα πρέπει να την επιδείξουμε μέσα ακριβώς στα πλαίσια της επιδίωξης μιας μεγαλύτερης προσαρμοστικότητας της εργασίας και να σταματήσουμε αυτή τη διάθρωση του ανθρώπινου κεφαλαίου, γιατί πιο μακροπρόθεσμα η φθορά αυτή δημιουργεί εμπόδια για το σύνολο της οικονομίας και απειλεί ακόμη

και την ίδια τη σταθερότητα της κοινωνίας στο σύνολό της: ζούμε δίπλα σε μια ωρολογιακή βόμβα.

Η ομοφωνία που επικρατεί ως προς την οξύτητα του προβλήματος αυτού μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και των κυβερνήσεων θα πρέπει να καταλήξει σε συγκεκριμένες δράσεις που θα συμβιβάζουν τα σφαιρικά μέτρα, μέσα στο πλαίσιο της στρατηγικής της συνεργασίας για την ανάπτυξη και την απασχόληση, και τα ειδικά μέτρα, με σκοπό την

πρόληψη, τον προσανατολισμό, την παροχή συμβουλών, την κατάρτιση, την (επαν)ένταξη, κλπ. Μια τέτοια ευκαμψία και μια τέτοια ποικιλία θα μας επιτρέψουν τότε να λάβουμε υπόψη τις ιδιομορφίες των διαφόρων σχετικών ομάδων.

Παρά τις προσπάθειες όμως που καταβάλλονται ήδη, η μακρόχρονη ανεργία θα παραμείνει ένα σοβαρότατο πρόβλημα. Για την καταπολέμησή της, η Κοινότητα θα πρέπει να κινητοποιήσει τα κατάλληλα νο-

μικά, χρηματοοικονομικά και συμβατικά μέτρα: είναι κι αυτή μια από τις προϋποθέσεις της επιτυχίας της εσωτερικής αγοράς.

Αυτά τα τέσσερα σημαντικά θέματα που εθίγησαν απλώς συνοπτικά θα πρέπει να συναντήσουν ένα όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον στην προοπτική της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς. Εξαρτώνται όμως κυρίως από τη συμπεριφορά των οικονομικών και

κοινωνικών παραγόντων και, ακόμη ειδικότερα, από τον κοινωνικό διάλογο, όπως υπογραμμίσθηκε πρόσφατα κατά τη διάρκεια των δύο συνεδριάσεων της μόνιμης επιτροπής απασχόλησης του 1987.

Ο διάλογος αυτός, προνομιούχο στοιχείο της επιτυχίας των μεγάλων βιομηχανικών, τεχνολογικών και κοινωνικών μεταλλαγών που αντιμετωπίζουν οι οικονομίες μας, μπορεί να

διαδραματίσει ρόλο ουσιαστικό ως όργανο ρύθμισης μέσα στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της μεγάλης αγοράς.

Γι' αυτό, οι παρατηρήσεις και οι υποδείξεις που αναφέρονται στην προσαρμοστικότητα της εργασίας θα διατυπωθούν, επί ευρύτερης βάσεως, στο τρίτο μέρος της έκθεσης αυτής, που προτείνει μια προσπάθεια διασαφήνισης της έννοιας της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Τρίτο μέρος

Οι οδοί της ολοκλήρωσης: απόπειρα διασαφήνισης

Οι αναλύσεις που αναπτύχθηκαν στο δεύτερο μέρος της έκθεσης αυτής μας έδειξαν ότι η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς θα επιφέρει ή θα επιταχύνει, θραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, «μεταβατικές» μεταλλαγές για τις οποίες θα πρέπει να λάβουμε προληπτικά και συνοδευτικά μέτρα.

Αλλά, αν τοποθετηθούμε σε μια πιο μακροπρόθεσμη προοπτική, μια προοπτική διάρκειας, σταθερότητας και διεύρυνσης του χώρου χωρίς σύνορα — κι αυτή είναι η φιλοδοξία του τρίτου μέρους — τότε είναι φανερό ότι ο νέος αυτός χώρος δεν μπορεί να αφεθεί ακυβέρνητος, χωρίς να δοθούν ορισμένες κατευθύνσεις στις μεταλλαγές, δηλαδή χωρίς τις κατάλληλες για την κλίμακά του οικονομικές όσο και κοινωνικές ρυθμίσεις. Είναι λοιπόν έκδηλη η ανάγκη να δημιουργηθούν τα δυναμικά μέτρα που θα εξασφαλίσουν την αυτόνομη εναρμόνιση και σύγκλιση των οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων.

Ειδικότερα, η εσωτερική αγορά, πραγματικός κόμβος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θα απαιτήσει, κι αυτό το μαρτυρούν όλες οι αναλύσεις, μια εντονότερη οικονομική και κοινωνική συνοχή. Τα διαρθρωτικά ταμεία που αναμορφώθηκαν σύμφωνα με τις προτάσεις της Επιτροπής θα μπορούσαν να γίνουν όργανα ισχυρά και ουσιαστικά για τη διατήρηση και την ενίσχυση της συνοχής των διαφόρων κοινοτικών περιφερειών. Αλλά, όσο αναγκαίες κι αν είναι οι υπηρεσίες που θα προσφέρουν οι πέντε πρωταρχικοί στόχοι, είναι φανερό ότι δεν θα αρκούν για να ικανοποιήσουν την απαίτηση της αυξημένης

αυτής συνοχής. Υπάρχουν και άλλοι τομείς του κοινωνικού χώρου, όπου ορισμένα συνοδευτικά ή συντονιστικά μέτρα σε κοινοτικό επίπεδο θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα ή και απολύτως απαραίτητα. Σκόπιμο λοιπόν θα ήταν να σκιαγραφήσουμε τους τρόπους ρύθμισης και να διαβλέψουμε τη θέση των διαφόρων παραγόντων και, ειδικότερα, των κοινωνικών εταίρων.

Το ίδιο ερώτημα θα μπορούσε επίσης να τεθεί υπό διαφορετικούς όρους: Πώς θα μπορέσουμε να εκμεταλλευθούμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ευκαιρίες της μεγάλης αγοράς στον κοινωνικό τομέα; Πώς θα εξασφαλίσουμε την αλληλοσυμπλήρωση της οικονομίας και της κοινωνικής διάστασης; Πώς θα μπορέσουμε να ενισχύσουμε την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και να εξασφαλίσουμε ταυτόχρονα μια ανάπτυξη πιο έντονη και πιο δημιουργική απασχολήσεων, που θα συνοδεύεται από μια παράλληλη και αλληλένδετη κοινωνική πρόοδο; Πώς να εφαρμόσουμε πλήρως στην πράξη τη Συνθήκη που μεταρρυθμίσθηκε με την Ενιαία Πράξη;

Η ανομοιογένεια των εθνικών συστημάτων επαγγελματικών σχέσεων που διαπιστώθηκε και πάλι πρόσφατα με τις μελέτες του ΔΓΕ ⁽¹⁾ και της ΓΔ V ⁽²⁾ κάνουν ακόμη πιο δύσκολη την απάντηση σε τέτοιου είδους ερωτήματα.

Χωρίς υπερβολική σχηματοποίηση, στο σημερινό στάδιο των συζητήσεων μπορούμε να διακρίνουμε δύο είδη προσέγγισης που έχουν ριζικά διαφορετικές συνέπειες για την κοινοτική κοινωνική πολιτική:

— μια προσέγγιση, που θα τη χαρακτηρίσουμε «ρυθμιστική», και που τείνει να αναζητήσει τις κυριότερες απαντήσεις της μέσα σε μια δέσμη αναγκαστικών διατάξεων, με τη φιλοδοξία να ρυθμίσει, επί κοινοτικού επιπέδου, τις διάφορες διαστάσεις του κοινωνικού πεδίου·

— αντίθετα, υπάρχει μια δεύτερη προσέγγιση που θα την ονομάσουμε «αποκεντρωτική», και που, με την εξαίρεση ορισμένων ελάχιστων προδιαγραφών στο θέμα της υγιεινής και της ασφάλειας, συνίσταται στην απόρριψη κάθε μορφής πρόσθετης κοινωνικής νομοθεσίας σε κοινοτικό επίπεδο, θεωρώντας την αντιπαράγωγική.

Αφού εξετάσουμε σε ποια σημεία καθεμιά από τις δύο αυτές προσεγγίσεις δεν είναι σε θέση να προσφέρει μια ικανοποιητική και άριστη απάντηση στη διπλή επιταγή της συνοχής και της ανταγωνιστικότητας μέσα στα πλαίσια της εσωτερικής αγοράς, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι μπορεί να υπάρξει μια μέση οδός, λιγότερο απόλυτη, και να χαράξουμε το περίγραμμά της, που προδιαγράφει ένα χώρο κοινωνικών σχέσεων επί ευρωπαϊκού επιπέδου.

(¹) «Επαγγελματικές σχέσεις: σημερινά προβλήματα και τάσεις», έκθεση του γενικού διευθυντή του ΔΓΕ, 1987.

(²) «Πρώτη έκθεση του Παρατηρητήριου των βιομηχανικών σχέσεων και των συλλογικών διαπραγματεύσεων», 1987.

Οι δύο προσεγγίσεις θα πρέπει, και η μια και η άλλη, να επαναποθετηθούν μέσα σε ένα οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο που, στα διάφορα κράτη μέλη, το χαρακτηρίζουν τόσο οι ομοιότητες όσο και οι ανομοιότητες. Έστω και αν οι ιδιοτυπίες είναι ιδιαίτερα πολυάριθμες και αρκετά γνωστές ώστε να μην είναι χρήσιμο να τις επαναλάβουμε, σκόπιμο θα ήταν να αποκτήσουμε συνείδηση των, εν μέρει ή γενικών, ομοιοτήτων που οφείλονται τόσο στις εξελίξεις των οικονομικών περιορισμών (σχετικά μι-

κρότερη οξύτητα του πληθωρισμού, μείζων σημασία της ανεργίας, επιταγή της ανταγωνιστικότητας, εισαγωγή νέων τεχνολογιών, άσκηση πίεσης στα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας, αποδέσμευση του κράτους...) όσο και σε ορισμένες κοινές εξελίξεις ('), αν και πολύ περιορισμένες, που εμφανίσθηκαν πρόσφατα στο επίπεδο των βιομηχανικών σχέσεων (σπανιότητα των μεγάλων τριμερών κοινωνικών συμβάσεων' εξαιρετικά έντονη επικαιρότητα των διαπραγματεύσεων σχετικά με την

εισαγωγή των νέων τεχνολογιών, προσαρμογή των συνθηκών εργασίας και των συλλογικών ή ατομικών απολύσεων· πολλαπλασιασμός των διαπραγματεύσεων στο επίπεδο της επιχείρησης, που τείνουν να συμπληρώσουν μάλλον τις συμφωνίες κατά κλάδους παρά να τις αντικαταστήσουν).

(') Όπως φάνηκε από τη μελέτη του ΔΓΕ.

3.1.1. Η ουσιαστικά ρυθμιστική προσέγγιση είναι ακατάλληλη μέσα στο σημερινό πλαίσιο

Οι σημερινοί υποστηρικτές της «ρυθμιστικής» προσέγγισης στοχεύουν στην εφαρμογή ενός εναρμονιστικού πλαισίου, μοναδικού για το σύνολο της Κοινότητας — δηλαδή στη δημιουργία ενός νομικού πλαισίου ή/και στην προσέγγιση των νομοθετικών, διοικητικών και ρυθμιστικών εθνικών διατάξεων — ουσιαστικά μέσω αναγκαστικών διατάξεων (κανονισμοί, οδηγίες, κλπ.). Στον κοινωνικό τομέα όμως, οι κοινοτικές αρμοδιότητες είναι σχετικά περιορισμένες.

3.1.1.1. Στο παρελθόν, η ρυθμιστική προσπάθεια, που σχεδιάστηκε σε μια εποχή σχεδόν πλήρους απασχόλησης, επέτρεψε την επίτευξη μη αμελητέων αποτελεσμάτων

Αφήνοντας λοιπόν κατά μέρος την ειδική περίπτωση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, οι πρωτοβουλίες στο θέμα της υγιεινής και της ασφάλειας στο χώρο της εργασίας και οι διατάξεις σχετικά με τους διακινούμενους εργαζόμενους, όλοι τομείς όπου η κοινοτική παρέμβαση αναγνωρίζεται ρητά, οι διάφορες ρυθμιστικές ενέργειες στο παρελθόν οδήγησαν σε γενικά θετικά αποτελέσματα. Ουσιαστικά άπτονται του δικαιώματος στην εργασία και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών:

— η προσέγγιση των νομοθεσιών σχετικά με τη μισθολογική ισότητα και την ισότητα της μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην αγορά εργασίας και στα νομικά συστήματα της κοινωνικής ασφάλισης συνέβαλε, χάρη στους κοινοτικούς κανόνες, στη συμπλήρωση της εθνικής νομοθεσίας ή την πλήρωση κάποιου νομικού κενού. Ταυτόχρονα επέτρεψε την ορθότερη αντίληψη της καταστάσεως των γυναικών στην αγορά εργασίας: αυτή η πρόσθετη κοινοτική αξία είναι σημαντική, όταν αναλογισθεί κανείς τη θεμελιακή σημασία — που συχνά επαναλαμβάνεται υπό γενικούς όρους στα καταστατικά κείμενα — της ίσης μεταχείρισης. Επιπλέον, επέτρεψε την εξυγίανση των κανόνων του ανταγωνισμού στο εσωτερικό της Κοινότητας, απαγορεύοντας την προσφυγή σε ένα χαμηλά αμειβόμενο γυναικείο προσωπικό·

— τα κείμενα που θεσπίσθηκαν στον τομέα του εργασιακού δικαίου (οδηγία του 1975 επί των συλλογικών απολύσεων, οδηγία του 1977 επί της διατήρησης των κεκτημένων δικαιωμάτων των εργαζομένων κατά τη μεταφορά της επιχείρησης ή του ιδρύματος) καινοτόμησαν, και ενίοτε σημαντικά, μέσα σε μια δύσκολη πολιτική συγκυρία. Σε ορισμένες περιπτώσεις συνέβαλαν στη ρύθμιση των κοινωνικών

συγκρούσεων και έτσι αναδείχθηκαν σε όργανα συναίνεσης. Σωστό θα ήταν πάντως να επισημάνουμε ότι, σε ένα κράτος μέλος, οι κοινωνικοί εταίροι απέρριψαν την οδηγία σχετικά με τις συλλογικές απολύσεις, κρίνοντας ότι το θέμα αυτό υπαγόταν στις δικές τους αρμοδιότητες. Αυτή η τελευταία παρατήρηση μας διδάσκει πολλά για το μέλλον.

3.1.1.2. Αλλά η κρίση της απασχόλησης που διέρχεται η ευρωπαϊκή οικονομία εδώ και δεκαπέντε χρόνια σχεδόν, η εξέλιξη των τρόπων συμπεριφοράς και οι απαιτήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού απαιτούν στο εξής μια πολιτική πιο ελαστική, πιο πραγματιστική και πολύ πιο φιλόδοξη

Για να μην ξεφύγουμε από την ουσία, θα μπορούσαμε να προτείνουμε τα ακόλουθα επιχειρήματα για να συμπεράνουμε τον ακατάλληλο χαρακτήρα της προσέγγισης αυτής στις σημερινές συνθήκες:

— εκτός από το γεγονός ότι είναι εμφανώς ιδιαίτερα δύσκολο να εφαρμοσθεί — εξαιτίας της μεγάλης ανο-

μοιογένειας που επικρατεί στα διάφορα κράτη —, ο καθορισμός μονολιθικών κανόνων σε κοινοτικό επίπεδο είναι αντιπαραγωγικός σε μια εποχή που απαιτεί μεγάλη προσαρμοστικότητα: δεν επιτρέπει μια αρκετά ελαστική διαχείριση των πόρων·

— αυτό το αναγκαστικά ισοπεδωτικό σχήμα της εναρμόνισης δεν αφήνει αρκετό χώρο ελευθερίας για τις καινοτομίες και τους κοινωνικούς πειραματισμούς και δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες αποκέντρωσης που, σε ορισμένες περιπτώσεις, εξέφρασαν όλοι οι κοινωνικοί εταίροι·

— και ιδίως, συμβάλλει εκ των πραγμάτων στο να μη δοθεί η θέση που αξίζει στο ρόλο και την αυτονομία των κοινωνικών εταίρων. Με τον υπερβολικό του συγκεντρωτισμό, αρνείται ένα από τα κύρια συστατικά στοιχεία του «ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου» που, εξάλλου, δεν έχει θρει ακόμη τον ακριθή ορισμό του·

— τέλος, στην πράξη, η προσέγγιση αυτή στερείται ρεαλισμού γιατί, ιδιαίτερα αλλά όχι αποκλειστικά για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, προσκρούει στη σθεναρή αντίθεση ορισμένων κρατών μελών. Εξάλλου,

το ξέρουμε, η προβληματική της ρυθμιστικής προσέγγισης δεν τίθεται απλώς και μόνο στο κοινοτικό επίπεδο, αλλά και στο εθνικό.

Τελικά, όπως θα έχουμε καταλάβει, εκείνο που μπορεί κανείς να επικρίνει στην προσέγγιση αυτή δεν είναι η προσφυγή στους κανόνες, αλλά η εντατική, αποκλειστική σχεδόν και δογματική προσφυγή στις κανονιστικές διατάξεις. Εξάλλου, τελειώνοντας το κατηγορητήριο αυτό, θα πρέπει επίσης να υπενθυμίσουμε ότι, στις μέρες μας, η προσέγγιση αυτή έχει όλο και λιγότερους οπαδούς.

3.1.2. Η αποκεντρωτική προσέγγιση δεν επιτρέπει την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής

Ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι δεν υπάρχει κανένα πρότυπο με το οποίο θα μπορούσαν βαθμιαία να ευθυγραμμισθούν τα διάφορα κράτη μέλη, οι οπαδοί της αποκεντρωτικής προσέγγισης συνιστούν τον περιορισμό της κοινοτικής δράσης, αφενός, στον αγώνα κατά της ανεργίας και την επιδίωξη μιας εντονότερης ανάπτυξης και, αφετέρου, στις «εξωτερικές επιδράσεις» (ή «εξωτερικά γνωρίσματα») και μόνο, καθώς η Κοινότητα έχει κάθε λόγο να επέμβει εκεί όπου μια πολιτική που εφαρμόζεται σ' ένα κράτος μέλος έχει σοβαρές διαμεθοριακές επιπτώσεις. Αναγνωρίζουν την ανάγκη κοινών βασικών κανόνων στον τομέα της υγιεινής και της ασφάλειας, δικαίου όμως, κατά γενικό κανόνα, την εφαρμογή του ανταγωνισμού μεταξύ των κοινωνικών κανόνων και την ταυτόχρονη ελαχιστοποίησή τους.

Πράγματι, η αποκεντρωτική προσέγγιση δεν αντίκειται απλά και μόνο στους κοινοτικούς κανόνες· υπαινίσσεται επίσης την ελαχιστοποίηση των μη συμβατικών διατάξεων, νομικής ή ρυθμιστικής προέλευσης, στο εθνικό επίπεδο. Η επιδιωκόμενη βαθμίδα για τις διαπραγματεύσεις και τον καθορισμό των κανόνων είναι όλο και περισσότερο η βαθμίδα της επιχείρησης· με τον τρόπο αυτό παίρνει προνομιακή θέση ένας κάποιος «αυθορμητισμός» στα θέματα που αφορούν τις συνθήκες εργασίας, τους μισθούς και τα συμπληρωματικά

συστήματα κοινωνικής ασφάλισης καθώς και ορισμένα άλλα συστατικά στοιχεία της σύμβασης εργασίας· αυτό δεν αποκλείει φυσικά ότι οι γενικοί προαναταλισμοί στο θέμα της κοινωνικής πολιτικής θα ορίζονται σε μια ανώτερη βαθμίδα.

Στο προηγούμενο σημείο (σημείο 3.1.1.2) είχαμε την ευκαιρία να υπενθυμίσουμε τους κύριους τύπους των πλεονεκτημάτων που προσφέρει η αποκεντρωτική αυτή προσέγγιση: ελαστική διαχείριση των πόρων, δημιουργία χώρων που ευνοούν τις καινοτομίες και τους πειραματισμούς και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ενίσχυση του ρόλου και της αυτονομίας των κοινωνικών εταίρων.

Η αποκεντρωτική αντίληψη, που βασίζεται στη ρύθμιση που επιτελείται με τις λίγο-πολύ περιφραγμένες αγορές εργασίας σε εθνικό επίπεδο, είναι άραγε ικανή να αναπτύξει και να διαδώσει τις καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας; να δημιουργήσει τα στοιχεία μιας κοινωνικής προόδου για όλους τους μισθωτούς, έστω κι αν αυτό συμβαίνει με διαφορετικό ρυθμό ανάλογα με το κράτος μέλος;

Πολλά είναι τα επιχειρήματα που θα μπορούσαν να προβληθούν για να δείξουν ότι η προσέγγιση αυτή, που βρίσκεται σε διαμετρική αντίθεση με την προηγούμενη, όσο και ελκυστική κι αν είναι με την ενέρ-

γεια και την απλότητά της, δεν είναι η άριστη, όταν υπολογίσουμε τα μεσοπρόθεσμα αποτελέσματά της και εφόσον επιδιώκουμε έναν ελάχιστο βαθμό συνοχής στην εξέλιξη της Κοινότητας:

α) πρώτα από όλα, η προσέγγιση αυτή είναι, από ορισμένες απόψεις, μυωπική: οι παράγοντες αποτίμησης είναι αυστηρά εντοπισμένοι και, όταν τοποθετηθούν πιο πέρα από το άμεσα ορατό πεδίο αξιολόγησης, οδηγούν στην υποτίμηση των ευνοϊκών επιπτώσεων μιας κοινωνικής ρύθμισης. Οι βραχυπρόθεσμοι παράγοντες και επιλογές ευνοούνται σε βάρος των μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων, οι οποίοι αγνοούνται παντελώς σχεδόν. Έτσι, στο αποκεντρωμένο επίπεδο, οι παράγοντες οδηγούνται να δράσουν σύμφωνα με τις άμεσες ευκαιρίες, που κατά κανόνα εκτιμώνται με τελείως περιπτώσιακά κριτήρια και που πιθανόν αργότερα, σε μια δεύτερη φάση, θα μπορούσαν να στραφούν εναντίον τους ή εναντίον του κοινωνικού συνόλου·

β) θα μπορούσε ίσως να αντιπαχθεί το επιχειρήμα ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης μπορεί να εφαρμοσθεί στο πεδίο των κοινωνικών διατάξεων. Αλλά, για να είναι γόνιμη, η προσέγγιση αυτή απαιτεί την κοινοτική αναφορά, κι αυτό ακριβώς είναι εκείνο που αποκλείεται·

γ) αυτή η άρνηση κάθε ρύθμισης θα μπορούσε να έχει σοβαρές επιπτώσεις, στο βαθμό που οι κανόνες θα μπορούσαν σε ορισμένες περιπτώσεις να αποδεδειχθούν δυναμικοί παράγοντες ανάπτυξης. Η οικονομική και κοινωνική πρόοδος δεν οικοδομείται αποκλειστικά και μόνο πάνω σε μεμονωμένες πρωτοβουλίες· στηρίζεται επίσης και στην έκδοση και την τήρηση των κανόνων και των διατάξεων. Οι πρώτοι αποτρέπουν τις καταχρήσεις και τη στρέβλωση του ανταγωνισμού, οι δεύτερες, όταν είναι οι αρμόζουσες, παίζουν ρόλο προστασίας, γιατί οι προσαρμογές πλήττουν περισσότερο τους πιο ενδεείς και ανίσχυρους.

Τα παραδείγματα δεν λείπουν:

- η ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών στην αγορά εργασίας όπως είδαμε, πέρα από το θέμα της κοινωνικής δικαιοσύνης, είχε θετικές επιπτώσεις στο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο,
- η ανάλυση που αναπτύχθηκε στο πρώτο και το δεύτερο μέρος της έκθεσης αυτής δείχνει καθαρά ότι ορισμένοι τομείς του κοινωνικού πεδίου, εκτός από την υγιεινή και την ασφάλεια, θα μπορούσαν να αποτελέσουν επωφελώς το αντικείμενο μιας απόπειρας εναρμόνισης διά της ρυθμιστικής ή κάποιας άλλης οδού. Αυτό, μεταξύ άλλων, συμβαίνει και με τα θέματα που αφορούν: την κινητικότητα των προσώπων, την ισοτιμία των διπλωμάτων και την αναγνώριση των τίτλων· σε συσχε-

τισμό με την κινητικότητα, αφορούν ορισμένα στοιχεία της κοινωνικής προστασίας· τη διασύνδεση ορισμένων πλευρών της αγοράς εργασίας, για παράδειγμα, τη συνεχή επιμόρφωση, κλπ.·

- δ) η λειτουργία απλώς και μόνο των συγκριτικών πλεονεκτημάτων μπορεί να έχει ως συνέπεια την ανάπτυξη ορισμένων περιοχών. Σπάνια όμως η ανάπτυξη αυτή, όταν στηρίζεται σε ένα πολύ χαμηλό κοινωνικό επίπεδο, μπορεί να οδηγήσει υπό απόλυτους όρους στην εξομοίωση με τις πιο ανεπτυγμένες περιφέρειες. Υπό τις συνθήκες αυτές, η οικονομική και κοινωνική συνοχή, ακόμη και με το τίμημα μιας ουσιαστικής οικονομικής συνδρομής, δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί. Οι παγκόσμιες εξελίξεις είναι από την άποψη αυτή διαφωτιστικές: εκείνο που υπερέχει είναι το σύμπλεγμα «υψηλό κοινωνικό επίπεδο — υψηλό επίπεδο παραγωγικότητας», σε σχέση με την αλληλουχία «χαμηλό κοινωνικό επίπεδο — χαμηλό επίπεδο τμών — μαζική παραγωγή»·
- ε) στα επιχειρήματα αυτά, τα οποία κατά μερικούς είναι απόρροια της οικονομικής θεωρίας, έρχεται να προστεθεί και μια μέριμνα πολύ πιο στενού πολιτικού χαρακτήρα: το αποκεντρωτικό διάθημα ενέχει σοβαρούς κινδύνους κοινωνικής τροχοπέδησης. Από την άποψη αυτή, οι οπαδοί του θα πρέπει να τενθούν αντιμέτωποι με τις ευθύνες τους. Η συνεχής παραπομπή σε ένα αποκεντρωτικό επίπεδο που εκ των πραγμάτων περνάει από και οδηγεί σε μια

παντελή απορρύθμιση — ή την άρνηση της ρύθμισης — μπορεί, σε μια δεδομένη ιστορική περίοδο, να προσφέρει για ορισμένες κατηγορίες θετικά βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα, ενέχει όμως τον τρομερό εγγενή κίνδυνο να φέρει εντελώς αντίθετα αποτελέσματα — ορισμένες συνέπειες μπορούμε να δούμε σήμερα στις ΗΠΑ για παράδειγμα.

Ανάμεσα σε μια ακατάλληλη για τη σημερινή κατάσταση ρυθμιστική προσέγγιση και μια αποκεντρωτική προσέγγιση που δεν επιτρέπει την εξασφάλιση της ενίσχυσης της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Κοινότητας, προτιμότερο θα ήταν να επιλέξουμε μια μέση οδό που δανείζεται στοιχεία και από τις δύο, και που συνδυάζει αποτελεσματικά την οικονομική και την κοινωνική διάσταση.

Πράγματι, θα πρέπει κυρίως να απομακρυνθούμε από έναν απλοϊκό τρόπο σκέψης «όσο δυνατόν περισσότερες ρυθμίσεις», «όσο το δυνατόν λιγότερες ρυθμίσεις», «η χρυσή τομή» για να διαπιστώσουμε ότι η διαδικασία της ολοκλήρωσης που αρχίζει με την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, θα χρειασθεί απαραίτητα μια χειραγώγηση των οικονομικών και κοινωνικών μεταλλαγών· θα χρειασθεί απαραίτητα ένα επίπεδο κοινωνικής συνοχής που δεν θα είναι ένα περιττό επιπρόσθετο στοιχείο στο εθνικό επίπεδο ρύθμισης, αλλά θα παίζει ένα ρόλο συγκεκριμένο και εποικοδομητικό, δημιουργώντας έναν αληθινό ευρωπαϊκό χώρο επαγγελματικών σχέσεων.

3.2. Προς την ολοκλήρωση: προς ένα ευρωπαϊκό σύστημα επαγγελματικών σχέσεων

Όσο χρήσιμες κι αν είναι οι σκέψεις και οι αναλύσεις που έχουν γίνει μέχρι στιγμής, παρουσιάζουν ωστόσο το μειονέκτημα ότι είναι καθαρά στατιστικές. Όπως όμως το έχουμε ήδη επανειλημμένα τονίσει, τα αποτελέσματα της ολοκλήρωσης στον κοινωνικό τομέα, δεν θα είναι κατά βάση ούτε άμεσα ούτε απευθείας, και θα εξαρτηθούν από τη συμπεριφορά των οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων και από τη δυναμική που θα γεννηθεί.

3.2.1. Ανταγωνισμός και επιβλαβείς συμπεριφορές

Ανάμεσα στα τρία θέματα που επιβαρύνουν την κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς, η διάσταση του κοινωνικού dumping είναι η συναισθηματικά βαρύτερη. Σε στενή σχέση μαζί του, το φαινόμενο της παράνομης εργασίας αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία και προξενεί νόμιμους φόβους· τέλος το θέμα του μισθολογικού κόστους βρίσκεται στο επίκεντρο της δυναμικής του ανταγωνισμού που θα δημιουργηθεί στο χώρο χωρίς σύνορα.

3.2.1.1. Το ζήτημα του κοινωνικού dumping

Θα πρέπει καταρχήν να υπογραμμίσουμε ότι η έννοια αυτή είναι αρκετά ασαφής. Μπορούμε ωστόσο να επισημάνουμε τα ακόλουθα στοιχεία:

- η έννοια δεν είναι καινούρια, μια και εμφανίζεται ήδη στη δεκαετία του '20, στις συζητήσεις της Κοινωνίας των Εθνών σχετικά με την αμοιβή της εργασίας, που θα πρέπει να συνίσταται σε ένα δίκαιο ποσοστό της αύξησης της παραγωγής·
- στη συνέχεια, η έννοια των δίκαιων («fair») κανόνων εργασίας αναφέρεται επανειλημμένα στα πλαίσια της ΔΟΕ (Διεθνής Οργάνωση Εργασίας) για να ορίσει το πλαίσιο στο οποίο το διεθνές εμπόριο μπορεί να αναπτυχθεί χωρίς στρεβλώσεις·
- σήμερα στην ΕΟΚ, στις χώρες που παρουσιάζουν την υψηλότερη στάθμη κοινωνικών συνθηκών, η έκφραση αυτή ξαναβρίσκει την πρώτη της σημασία·

Δεν πρόκειται φυσικά να πραγματευθούμε σε βάθος ένα τέτοιο θέμα, αλλά να προσφέρουμε κάποια στοιχεία συλλογιστικής γύρω από τρεις τύπους προβλημάτων που ενίοτε συσχετίζονται, ορθά ή όχι, με τη δημιουργία και την επιτυχία της εσωτερικής αγοράς: πρόκειται για την απειλή του κοινωνικού dumping, την παράνομη εργασία και το θέμα του μισθολογικού κόστους.

— στις χώρες αυτές η έννοια εκφράζει ένα διπλό φόβο:

- αφενός, ότι θα δουν ορισμένες χώρες, όπου το κόστος του εργατικού δυναμικού είναι κατά μέσο όρο σαφώς χαμηλότερο απ' ό,τι σε άλλες περιοχές της Κοινότητας, να αντλούν οφέλη από τη διαφορά αυτή, αποσπώντας μερίδια της αγοράς, χάρη σε έναν ανταγωνισμό που βασίζεται στο χαμηλότερο κόστος παραγωγής, προσελκύοντας όμως επίσης (καταχρηστικά) τις επενδύσεις, με τη μέθοδο της μετατόπισης των εγκαταστάσεων. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση, το αποτέλεσμα είναι η κατάργηση θέσεων απασχόλησης σε ορισμένες περιοχές, αλλά επίσης και η δημιουργία τους σε άλλες περιφέρειες,
- αφετέρου, και σε συσχετισμό, ο φόβος της τροχοπέδησης της εθνικής κοινωνικής προόδου, ή, ακόμη, ο φόβος να δούμε να ασκείται μια «καθοδική πίεση» στις κοινωνικές συνθήκες (μισθοί, επίπεδο κοινωνικής προστασίας, κοινωνικών οφελών, κλπ.) στις χώρες με το υψηλότερο επίπεδο, εξαιτίας ακριβώς του ανταγωνισμού αυτού.

Αυτός ο φόβος είναι πραγματικός. Είναι όμως βάσιμος; Πρώτα απ' όλα σωστό είναι να παρατηρήσουμε ότι το φαινόμενο προϋπάρχει της δημιουργίας της μεγάλης αγοράς και της σημανής δυναμικής: οι ενέργειες μετατό-

Αυτή η απόπειρα αποσαφήνισης (σημείο 3.2.1) είναι το προοίμιο στην περιγραφή των κύριων ιδεών της κοινωνικής δράσης (σημείο 3.2.2) και της απαρίθμησης των προϋποθέσεων που θα πρέπει να ικανοποιηθούν ώστε η δράση αυτή να αποβεί αποτελεσματική (σημείο 3.2.3), καθώς και το προοίμιο στην παρουσίαση ενός συνόλου μέτρων που θα μπορούσαν να ληφθούν μέσα στο πλαίσιο αυτό (σημείο 3.2.4).

της των εγκαταστάσεων, μέσα και έξω από την ΕΟΚ, το παιχνίδι του ανταγωνισμού με τις συνέπειές του στην απασχόληση και τις μισθολογικές συνθήκες δεν χρονολογούνται από σήμερα.

Επιπλέον, μήπως τελικά δεν προσφέρει και τη δυνατότητα κάποιας ανάπτυξης (αλλά όχι και εξομοίωσης με τις πιο προοδευμένες οικονομίες) που είναι ουσιαστικής σημασίας για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες;

Ωστόσο, το θέμα είναι κατά πόσο η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς πρόκειται να τονίσει ή να επιταχύνει μια διαδικασία που αποτελεί αυτούσιο στοιχείο του οικονομικού συστήματος. Στο σημείο αυτό, η προσέγγιση κατά τομείς που αναπτύχθηκε στο σημείο 2.1.3 μας παρέχει μερικές πολύτιμες διευκρινίσεις:

- διαπιστώθηκε ότι σε πάρα πολλούς τομείς ο συγκεκριμένος αντίκτυπος της μεγάλης αγοράς θα είναι ασήμαντος ή ασθενικός σε σχέση με τις άλλες μεταλλαγές (εισαγωγή και χρήση των νέων τεχνολογιών, επιπτώσεις του ανταγωνισμού και της διεθνούς ζήτησης, κλπ.). Υπό τις συνθήκες αυτές, η συζήτηση για το κοινωνικό dumping γενικά δεν έχει πολύ νόημα·
- αντίθετα, το θέμα παραμένει ανοικτό προκειμένου για άλλους τομείς, όπου θα μπορούσαν να εμφανισθούν μεγαλύτερης ή μικρότερης σημασίας μεταλλαγές εξαιτίας της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγο-

ράς. Αλλά, πάνω σε ποιες κοινωνικές μεταβλητές θα επιδράσει το dumping αυτό: στο μισθό, την κοινωνική ασφάλιση, τις συνθήκες εργασίας, τις συμβάσεις εργασίας, κλπ.; Για να μπορέσουμε πράγματι να επικαλεσθούμε το ενδεχόμενο του dumping σε ορισμένους τομείς, θα πρέπει επίσης και το διαφορετικό του μισθολογικού κόστους από τη μια χώρα στην άλλη να μην αντισταθμίζεται από άλλα συγκριτικά πλεονεκτήματα, όπως π.χ. το επίπεδο της παραγωγικότητας, το βαθμό της τεχνολογικής καινοτομίας, την αξιοπιστία, τη γεωγραφική θέση, κλπ. Η παρατήρηση αυτή περιορίζει σημαντικά το πεδίο των σχετικών δραστηριοτήτων. Το περιορίζει πράγματι στους λεγόμενους τομείς «έντασης εργασίας» και των οποίων η δραστηριότητα είναι σχετικά αδιαφοροποίητη: σε ορισμένες βιομηχανίες προϊόντων διατροφής, στις μεταφορές (οδικές και θαλάσσιες κυρίως), στα οικοδομικά και τα δημόσια έργα (στο πλαίσιο του ανοίγματος των δημοσίων αγορών), κλπ. Το ενδεχόμενο ενός κοινωνικού dumping δεν μπορεί συνεπώς να αποκλεισθεί απόλυτα.

- στους τομείς αυτούς, η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και εμπορευμάτων καθώς και η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών είναι πολύ πιθανόν ότι θα αυξήσει τους κινδύνους. Πράγματι, έστω κι αν προβάλλουμε το επιχείρημα της εδαφικότητας των νομοθεσιών, και ιδιαίτερα της εργατικής νομοθεσίας, δεν μπορούμε ωστόσο να απορρίψουμε το ενδεχόμενο ότι μια επιχείρηση που κατόρθωσε να της ανατεθεί η εκτέλεση μιας δημόσιας σύμβασης δεν θα μεταφερθεί προσωρινά μαζί με τους μισθωτούς της, τους οποίους προσέλαβε στη χώρα καταγωγής, υπό όρους σαφώς κατώτερους από εκείνους που ισχύουν στη χώρα υποδοχής. Το πρόβλημα που τίθεται στις παραμεθόριες περιοχές και τους παραμεθόριους εργαζόμενους είναι παρόμοιο με την ιδιαίτερη περίπτωση του ρόλου που παίζουν οι επιχειρήσεις προσωρινής απασχόλησης (βλέπε πρώτο μέρος).

Συνοψίζοντας, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ο κίνδυνος του κοινωνικού dumping υπάρχει και συνεπώς δεν μπορούμε να τον παραμελήσουμε, αλλά ότι εκδηλώνεται σε τομείς και σε περιπτώσεις ειδικές και οπωσδήποτε μεμονωμένες που δεν θα πρέπει πάντως να αγνοήσουμε.

Σκόπιμο επίσης θα ήταν να παρατηρήσουμε ότι η Επιτροπή λαμβάνει υπόψη της την έννοια του κοινωνικού dumping όσον αφορά τις τρίτες χώρες, όπως το δείχνει η πρόσφατη ανακοίνωση σχετικά με τη ναυπηγική βιομηχανία, που μνημονεύει τις ελάχιστες κοινωνικές προδιαγραφές:

«Η μη τήρηση των ελάχιστων κοινωνικών προδιαγραφών, όχι μόνο είναι αντίθετη προς τους στόχους της οικονομικής και κοινωνικής προόδου που επιδιώκει η Επιτροπή με την πολιτική της συνεργασίας για την ανάπτυξη, αλλά αποτελεί επίσης μια μορφή κοινωνικού dumping.

Η Επιτροπή προτείνει να ληφθούν υπόψη τα ουσιαστικά στοιχεία του περιεχομένου ορισμένων διεθνών ελάχιστων προδιαγραφών της εργασίας, οι οποίες θεωρούνται θεμελιώδεις όσον αφορά τη διάρκεια της εργασίας στη βιομηχανία, την έλλειψη διακρίσεων στο θέμα της απασχόλησης ή του επαγγέλματος, την απασχόληση των παιδιών και εφήβων, τον καθορισμό ελαχίστων απολαβών και την υγεία και ασφάλεια στο χώρο εργασίας. Θα αξιολογήσει τις δυνατότητες να μελετήσει το θεματολόγιο αυτό μέσα στο πλαίσιο της συνεργασίας με ορισμένες χώρες που έχουν πρόσφατα εκβιομηχανισθεί.»

3.2.1.2. Η παράνομη εργασία

Με την ευκαιρία των εργασιών της Επιτροπής επί του θέματος, ανάμεσα σε πολλούς άλλους δυνατούς ορισμούς, προκρίθηκε ο ακόλουθος: ως παράνομη εργασία, ορίζεται μια επαγγελματική δραστηριότητα, μοναδική ή δευτερεύουσα, που ασκείται στο περιθώριο ή έξω από τις υποχρεώσεις που καθορίζονται με νόμους, κανονισμούς ή

συμβάσεις, για κερδοσκοπικούς σκοπούς και όχι ευκαιριακά.

Οι έρευνες της Επιτροπής, διά της ΓΔ V και της ΓΔ II, ύστερα από αίτημα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Χάγης (Ιούνιος 1986), έδειξαν ότι η μορφή αυτή της εργασίας, αν και παρούσα σε όλους τους τομείς δραστηριότητας, είναι ιδιαίτερα συγκεντρωμένη σε ορισμένους τομείς και επαγγέλματα:

- στα ελευθέρια επαγγέλματα (γιατροί, οδοντογιατροί) και στις υπηρεσίες (ιδιαίτερα οικιακές) που παρέχονται σε ιδιώτες·
- στην ειδικευμένη χειρωνακτική εργασία, που ασκούν ιδιαίτερα οι μικρές επιχειρήσεις στον οικοδομικό τομέα και στον τομέα των δημόσιων έργων με τη μέθοδο της υπεργολαβίας·
- στην επισκευή αυτοκινήτων και τη βιοτεχνία γενικότερα·
- στις αγροτικές εργασίες τέλος, κυρίως τις εποχιακές ή προσωρινές.

Η πιο διαδεδομένη μορφή παράνομης εργασίας είναι η εργασία ενός ατόμου που έχει ήδη μια μισθωτή ή ανεξάρτητη απασχόληση. Οι άνεργοι συμμετέχουν γενικά λιγότερο από το σύνολο των μισθωτών στις λαθραίες δραστηριότητες. Υπάρχουν επίσης και πιο οργανωμένες περιπτώσεις παράνομης εργασίας, στις οποίες ολόκληρες επιχειρήσεις λειτουργούν, συνολικά ή εν μέρει, έξω από τα φορολογικά και νόμιμα πλαίσια. Αυτό συχνά συμβαίνει παράλληλα και ταυτόχρονα με την απασχόληση παρανόμων μεταναστών και ενίοτε με τη χρησιμοποίηση και παιδιών.

Ασφαλώς, οι παράγοντες που προσδιορίζουν τη διάρθρωση και το επίπεδο της εργασίας στην παράνομη αγορά (μεταξύ 6 και 8 % στις χώρες του Βορρά και 10 με 20 % στις νότιες χώρες της Κοινότητας σε σχέση με τη δηλωμένη εργασία) ποικίλλουν πολύ: διάρθρωση της τοπικής οικονομίας, σπουδαιότητα του φορολογικού συστήματος και κοινωνικής νομοθεσίας, πολιτιστική στάση, σημασία των επίσημων και κοινωνικών ελέγχων. Κατά συνέπεια, τα ενδεχόμενα μέτρα

για τη μείωση του όγκου της θα πρέπει κι εκείνα να είναι διαφοροποιημένα.

Προκειμένου για τις αλληλεπιδράσεις του φαινομένου αυτού με τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, ορθό θα ήταν να έχουμε κατά νου δύο στοιχεία: αφενός, ότι στο εσωτερικό της δεδομένης χώρας, η παράνομη εργασία στρεβλώνει την κατανομή των εισοδημάτων και δημιουργεί αλλοιώσεις στη λειτουργία της αγοράς εργασίας· αφετέρου, ότι, ανάμεσα στις χώρες, στρεβλώνει τον ανταγωνισμό (πρόκειται κατά κάποιον τρόπο για μια παραλλαγή του κοινωνικού dumping) κάθε φορά που η λαθραία εργασία υπεισέρχεται στις συναλλαγές άμεσα ή έμμεσα.

Η σφαιρική μελέτη του ζητήματος αυτού δεν έχει ακόμη συμπληρωθεί στα πλαίσια της Επιτροπής, αλλά για το πρόβλημα που μας απασχολεί θα μπορούσαμε να σκεφθούμε τα ακόλουθα κοινοτικά μέτρα για τον περιορισμό του φαινομένου:

- την τήρηση των εθνικών, κοινωνικών και διεθνών προδιαγραφών εκ μέρους των επιχειρήσεων που επωφελούνται από το άνοιγμα των δημόσιων συμβάσεων. Έτσι, σύμφωνα με το αίτημα του Κοινοβουλίου, η Επιτροπή πρότείνει να ενσωματώσει στην οδηγία «προμήθειες» (77/62) τη δυνατότητα για τις αναθέτουσες αρχές να αποκλείσουν τους υποψήφιους που δεν τηρούν τις υποχρεώσεις τους στο θέμα του εργατικού δικαίου και της ισότητας των ευκαιριών για τις γυναίκες, τα μειονεκτούντα άτομα καθώς και για τις μειονότητες·
- την επακριβέστερη επαλήθευση στις διαμεθοριακές δραστηριότητες·
- την αποστεγανοποίηση των αγορών εργασίας ώστε να συγκλίνουν τα συστήματα (φορολογία, άλλες υποχρεωτικές εισφορές) των διαφόρων μορφών της απασχόλησης (εργασία κατά μερική απασχόληση, προσωρινή, εποχιακή, κατ'οίκον, κλπ.)·
- την ιδιαίτερη επαγρύπνηση στο θέμα της ανεξάρτητης λεγόμενης υπεργολαβίας·

- την ενίσχυση του ελέγχου της οργανωμένης παράνομης αγοράς εργασίας, ιδίως σε σχέση με την παράνομη μετανάστευση.

3.2.1.3. Το ζήτημα του μισθολογικού κόστους είναι σύνθετο και λεπτό

Η προβληματική του μισθολογικού κόστους (άμεσου και έμμεσου) συγγενεύει με την προβληματική του κοινωνικού dumping που πραγματεύεται το σημείο 3.2.1.1. Εντάσσεται ωστόσο μέσα σε μια μακροπρόθεσμη προοπτική, την προοπτική της ολοκλήρωσης, και δεν παραπέμπει στην έννοια του αθέμιτου ανταγωνισμού.

Πέρα από τα αληθινά προβλήματα της μέτρησης και της σύγκρισης ανάμεσα στα κράτη, υπάρχουν δύο κύρια προβλήματα που αξίζει να τεθούν σε σχέση με το μισθολογικό κόστος.

- Ο ρόλος του επιπέδου του κατά μονάδα μισθολογικού κόστους ως προσδιοριστικού παράγοντα της επένδυσης: το στοιχείο «κόστος της εργασίας» θα αποτελέσει άραγε βασικό στοιχείο της στρατηγικής μετατόπισης των επενδύσεων που θα κάνουν οι επιχειρήσεις μέσα στο χώρο χωρίς σύνορα;

Είναι άραγε δυνατό οι μεταβλητές, όπως το επίπεδο των αμοιβών, το επίπεδο της κοινωνικής προστασίας και η κατάσταση της νομοθεσίας της εργασίας, να παρουσιάσουν στα διάφορα κράτη διαφορές τέτοιες που να συμβάλουν στην παρέκκλιση του ρεύματος των επενδύσεων; Και, από μια ακόμη πιο δυναμική σκοπιά, είναι άραγε πιθανό ότι ένα κράτος μέλος θα επιλέξει τη στρατηγική της μείωσης του εξελικτικού διαφορικού των μεταβλητών αυτών σε σχέση με το μέσο όρο άλλων χωρών, ώστε να εξασφαλίσει μεγαλύτερα μερίδια αγοράς; (Είναι αλήθεια ότι τα περιθώρια δράσης προς την κατεύθυνση αυτή δεν είναι μηδαμικά τη σημερινή εποχή.)

Τα ερωτήματα αυτά είναι αμφιλεγόμενα και δεν είναι εύκολο να δώσει κανείς μια οριστική απάντηση. Μερικοί υποστηρίζουν ότι το κριτήριο

αυτό θα είναι πολύ σημαντικό και συμπεραίνουν ότι θα υπάρξει μια μελλοντική πόλωση των επενδύσεων (καθώς οι «τομείς έντασης εργασίας» θα έρθουν να εγκατασταθούν κατά προτεραιότητα στις περιοχές όπου το κόστος της εργασίας είναι σχετικά χαμηλότερο, και τανάπαλιν).

Άλλοι επιμένουν στο γεγονός ότι το κόστος της εργασίας δεν είναι παρά ένα και μόνο στοιχείο μέσα στη δέσμη των άλλων μεταβλητών, στοιχείο που, στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν είναι ίσως το σημαντικότερο· η άμεση φορολογία των επιχειρήσεων ή ακόμη η ποιότητα των υποδομών, για παράδειγμα, θα μπορούσαν να αποτελέσουν πολύ πιο αποφασιστικούς παράγοντες.

Μπροστά στην εναλλακτική αυτή λύση, θρискόμαστε στον πειρασμό να επαναλάβουμε τις δύο παρατηρήσεις που κάναμε ήδη προκειμένου για το κοινωνικό dumping: ο κίνδυνος της μετατόπισης και της παρέκκλισης του ρεύματος των επενδύσεων υπάρχει πράγματι, αλλά δεν εκδηλώνεται παρά μόνο σε ορισμένους ειδικούς τομείς και περιπτώσεις, που γενικά ανήκουν στη μειονότητα· επιπλέον, μήπως στ' αλήθεια το ενδεχόμενο αυτό δεν προσφέρει και κάποιες αναπτυξιακές δυνατότητες; (Όχι φυσικά τις άριστες, όπως εξηγήσαμε πιο πάνω.)

- Ο ρόλος του επιπέδου του μισθολογικού κόστους ως οργάνου μιας μακροοικονομικής πολιτικής: στην υποθετική περίπτωση, που εξάλλου θα ήταν επιθυμητή, μιας αυξανόμενης οικονομικής και νομισματικής ολοκλήρωσης μεταξύ των κρατών μελών, δηλαδή αν οι τιμές του συναλλάγματος και οι πολιτικές επιδότησης υπαχθούν όλο και περισσότερο σε κοινούς κανόνες, ο αριθμός των μεταβλητών προσαρμογής των οικονομιών θα μειωθεί· τότε, το κόστος της εργασίας θα γίνει ένα προνομιούχο όργανο προσαρμογής.

Αυτά τα δύο θέματα που αναφέραμε με συντομία έχουν ως συνακόλουθο το

θέμα της σύγκλισης του μισθολογικού κόστους. Ας σημειωθεί εν παρόδω ότι η αποκεντρωτική προσέγγιση συνιστά να μην επιχειρήσουμε με κανέναν τρόπο να θιάσουμε τη σύγκλιση αυτή μέσω αναγκαστικών διατάξεων.

Στα βασικά αυτά ζητήματα που αναφέρθηκαν δεν είναι δυνατόν να δοθεί μια απάντηση μοναδική και οριστική. (Στο παράρτημα θα θρούμε πίνακες που παρουσιάζουν το κατά μονάδα μισθολογικό κόστος και τους επίσιους καθαρούς μισθούς κατά τομέα.)

Έστω όμως και αν η συνείδηση της καθιέρωσης ενός αληθινού συστήματος επαγγελματικών σχέσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο απορρέει εν μέρει από

τις προηγούμενες αναλύσεις με την υποστήριξη παραδειγμάτων, κάτι άλλο που μπορεί επίσης να προβάλει σοβαρά επιχειρήματα είναι ο φόβος ορισμένων τρόπων συμπεριφοράς όπως ο προστατευτισμός ή ο συντεχνιασμός ορισμένων κοινωνικών ομάδων: ορισμένες παρακαλυτικές συμπεριφορές θα μπορούσαν να προκύψουν ως αποτέλεσμα της έλλειψης ορατότητας, ει μη εγγυήσεων, στον ορίζοντα του κοινωνικού τομέα επί κοινοτικού επιπέδου.

3.2.1.4. Σ' αυτά τα αμυντικού χαρακτήρα επιχειρήματα έρχεται να προστεθεί μια εποικοδομητικότερη πεποίθηση: ένα αποτελεσματικό σύστημα επαγγελματικών σχέσεων, θεμε-

λιωμένο πάνω στη συναίνεση, μπορεί να αποτελέσει ένα πολύτιμο όργανο σταθερότητας και κοινωνικής ειρήνης για το μέλλον και να γίνει ένα από τα συστατικά στοιχεία του ευρωπαϊκού «κοινωνικού μοντέλου».

Το θέμα είναι λοιπόν να προσπαθήσουμε, με την προοπτική της μεγάλης αγοράς, να ορίσουμε επακριβέστερα τα χαρακτηριστικά της ιδιαιτερότητας, της νομιμότητας και της αποτελεσματικότητας της δράσης στο κοινωνικό πεδίο καθώς και στο πεδίο μιας αληθινής οικονομικής και κοινωνικής ολοκλήρωσης σε κοινοτικό επίπεδο. Κι αυτό μπορεί να γίνει με βάση την αποκτηθείσα πείρα και τα επιτεύγματα σε διάφορους τομείς.

Πίνακας 1

Σχετικό μισθολογικό κόστος κατά μονάδα: σύνολο της οικονομίας σε κοινό νόμισμα σε σχέση με 19 χώρες

(1980 = 100)

	B/L	DK	D	GR	E	F	IRL	I	NL	P	UK	EUR 12	USA	JAP
1960	193,9	177,7	82,1	168,8	69,1	105,7	94,5	105,0	65,5	120,5	97,6	77,1	165,1	70,2
1961	88,5	80,0	88,5	152,8	67,3	106,7	93,7	100,7	69,0	116,8	99,0	80,6	160,6	68,6
1962	88,0	81,9	89,0	152,0	69,0	107,4	95,1	102,3	69,8	111,8	99,9	81,9	157,2	72,1
1963	87,6	83,3	88,2	141,2	74,3	110,3	94,1	110,2	71,8	110,3	96,7	83,2	153,2	73,4
1964	89,0	83,2	86,3	141,2	77,5	110,3	99,9	115,6	76,1	108,2	96,1	84,2	150,8	71,5
1965	89,7	88,5	85,8	137,9	81,7	107,7	98,3	113,8	78,3	107,6	87,5	84,7	145,9	74,8
1966	90,9	91,4	85,8	139,3	87,9	104,6	100,6	109,5	81,7	109,1	98,5	85,1	145,9	73,0
1967	91,4	94,0	83,3	139,2	92,5	104,1	99,3	109,2	83,1	111,8	95,4	82,9	146,3	73,2
1968	91,0	93,7	82,9	140,0	82,1	109,7	92,6	108,6	84,5	106,3	83,8	78,8	154,0	73,8
1969	89,4	94,2	84,0	133,1	80,8	105,3	94,5	105,1	87,6	109,2	84,5	78,0	158,5	73,0
1970	85,0	95,1	95,4	122,2	78,8	94,8	96,9	105,9	85,7	116,9	86,0	81,3	156,0	72,8
1971	85,5	95,5	99,5	112,0	75,9	90,9	100,2	108,5	87,8	117,5	85,9	83,1	146,5	77,4
1972	89,5	94,3	100,8	103,3	81,7	91,3	99,3	107,9	90,7	116,5	86,2	85,5	134,7	85,9
1973	90,1	102,2	110,0	97,0	86,2	93,8	98,4	100,5	95,1	114,8	76,0	87,6	120,2	95,9
1974	92,8	106,9	110,3	106,2	89,2	87,8	94,7	94,7	97,9	131,1	77,0	86,1	115,5	100,2
1975	96,8	108,2	102,0	96,2	90,3	98,7	92,4	101,2	99,1	152,9	82,5	91,4	107,1	97,6
1976	101,0	109,0	100,3	98,9	90,2	97,1	89,9	90,4	100,2	150,1	71,8	82,7	110,7	101,8
1977	107,0	108,8	102,5	106,5	89,0	94,1	86,3	93,1	104,0	127,5	69,7	83,9	108,3	110,9
1978	107,4	110,4	104,0	105,0	90,3	94,4	88,9	93,4	105,2	106,8	72,2	85,9	99,7	130,2
1979	105,8	109,2	103,6	110,4	106,7	96,7	97,1	95,7	104,4	96,6	81,6	93,9	99,6	112,9
1980	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1981	91,9	92,4	89,4	105,5	92,9	94,6	94,9	98,2	90,2	106,5	101,5	85,7	112,3	107,4
1982	81,3	89,9	89,2	114,8	89,9	90,3	98,7	99,4	92,6	99,8	95,7	89,7	127,4	96,2
1983	79,5	90,7	88,4	109,3	79,1	87,7	101,1	106,8	90,0	91,5	88,4	76,2	133,3	103,7
1984	78,5	87,4	84,6	107,4	79,5	85,4	98,9	106,1	83,7	87,0	85,9	70,4	143,6	105,6
1985	79,3	88,4	82,3	105,0	79,7	86,8	98,7	105,9	81,6	85,9	86,8	69,8	150,5	104,5
1986	82,9	94,9	90,6	91,1	82,3	90,5	106,0	112,5	86,3	86,9	82,2	77,5	120,8	134,3
1987	86,0	103,5	95,8	89,5	83,0	90,1	103,7	118,1	88,6	86,8	81,9	82,6	107,8	143,7
1988	85,5	103,6	95,8	89,0	82,9	88,7	104,6	118,9	88,0	85,7	84,4	82,8	105,1	149,2

Πηγή: Ευρωπαϊκή Οικονομία.

3.2.2. Οι κύριες γραμμές της δράσης σε κοινοτικό επίπεδο

Η βούληση της προαγωγής των κοινωνικών σχέσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο συνεπάγεται μια καινούρια στάση τόσο εκ μέρους των πολιτικών αρχών, όσο και εκ μέρους των κοινωνικών εταίρων.

3.2.2.1. Από τη σκοπιά αυτή, σωστό θα ήταν να υπογραμμίσουμε πρώτα την ύπαρξη της διττής και αλληλοσυμπληρούμενης σχέσης:

— εκείνης που υπάρχει ανάμεσα στο κοινοτικό και το εθνικό επίπεδο, αφενός·

— εκείνης που υπάρχει ανάμεσα στη ρυθμιστική και τη συμβατική οδό, αφετέρου.

α) Προκειμένου για την πρώτη — γιατί πρόκειται για αλληλοσυμπλήρωση μάλλον παρά για υποκατάσταση — ανάμεσα στη δράση επί κοινοτικού και επί πολιτικού επιπέδου που ασκείται σε εθνικό ή «υποεθνικό» επίπεδο (περιφερειακό, τοπικό, κατά τομείς, επιχειρησιακό), η αρχή της επικουρικότητας, σύμφωνα με την οποία το επίπεδο της διαχείρισης μιας λειτουργίας είναι το χαμηλότερο επίπεδο στο οποίο η λειτουργία μπορεί να εκτελεσθεί αποτελεσματικά, προσφέρεται σαν ένας πρώτος τρόπος οργάνωσης. Είναι όμως λειτουργική;

— Παρουσιάζει ασφαλώς το πλεονέκτημα ότι φιλοδοξεί να πετύχει τη συνοχή, τη διαύγεια και την αποτελεσματικότητα.

— Η μέθοδος όμως του κόστους/ωφέλειας στην οποία στηρίζεται η αρχή αυτή είναι τουλάχιστον λεπτή όταν εφαρμόζεται στα κοινωνικά θέματα όπου, συχνά, κυριαρχούν οι ποιοτικές πλευρές. Ειδικότερα, στην πράξη, η αρχή αυτή τείνει να ευνοήσει το βραχυπρόθεσμο, που φυσικά προσφέρει έναν ευκρινέστερο ορίζοντα από το μεσοπρόθεσμο ή το μακροπρόθεσμο. Αλλά, μέσα στο πέρασμα του χρόνου, η αποτελεσματικότητά του δεν είναι ίσως και τόσο εγγυημένη.

— Μέσα από την ίδια της τη λογική, τείνει να μειώσει στο ελάχιστο τις εξωτερικές επιπτώσεις, να τις τοποθετήσει πολύ συχνά στο κατώτατο επίπεδο, και να μειώσει με τον τρόπο αυτό το βεληγκεές της λειτουργίας της ανακατανομής: τον περασμένο αιώνα, η αρχή αυτή οδήγησε σ' ένα χειρισμό των κοινωνικών ζητημάτων που περιορίζονται στο αποκλειστικά κατώτατο μικροοικονομικό επίπεδο, δηλαδή στο νοικοκυριό. Η εμφάνιση της οικονομίας και των συγχρόνων κοινωνιών μας συνέβη παράλληλα με την ανύψωση του επιπέδου της άσκησης των κοινωνικών λειτουργιών (παιδεία, κοινωνική προστασία, εργασιακό δίκαιο, κλπ.).

Από αυτή τη σύντομη και επιπόλαιη από ορισμένες απόψεις ανάλυση, μπορούμε να αντλήσουμε τρία συμπεράσματα:

— δεν είναι δυνατό, εν ονόματι του κατώτατου κοινού παρονομαστή της αρχής της επικουρικότητας, να παραμερίσουμε τον κοινωνικό τομέα του κοινοτικού επιπέδου. Οστόσο η φιλοδοξία να θέλουμε να χαράξουμε μια καθαρή και απaráβατη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα διάφορα επίπεδα της διοίκησης, και ιδιαίτερα ανάμεσα στο κοινοτικό και το εθνικό επίπεδο, είναι στεγνή και δογματική· και είναι κυρίως μάταιη. Οστόσο όμως όλες οι προσπάθειες να αποδειχθεί το συμφέρον, ει μη το πλεονέκτημα, οποιασδήποτε δράσης επί κοινοτικού επιπέδου θα πρέπει να γίνονται με τρόπο ρεαλιστικό και συστηματικό·

— το κοινοτικό επίπεδο θα πρέπει να εξασφαλίζει τη συνολική συνοχή: δεν μπορεί να αποτελέσει μια πρόσθετη θυρίδα παραπόνων όπου θα έρχονται να υποβληθούν οι ανικανοποίητες εθνικές διεκδικήσεις·

— θα πρέπει συνεπώς να στηριχθούμε σε μια μέθοδο, που μπορεί ασφαλώς να είναι νομοθετικής ή ρυθμιστικής, αλλά και συμβατικής

φύσης: αυτό είναι ένα από τα συμπεράσματα που μπορούμε να αντλήσουμε από το άρθρο 118 Β της Ενιαίας Πράξης, και που αποδίδει θεμελιακό ρόλο στο διάλογο μεταξύ κοινωνικών εταίρων.

β) Από εδώ απορρέει το δεύτερο μέρος της αλληλοσυμπληρούμενης σχέσης μέσα στα κράτη μέλη: οι κανονισμοί που αφορούν την εργασία πηγαίνουν ταυτόχρονα από τη νομοθεσία και από τις συλλογικές συμβάσεις που τις διαπραγματεύθηκαν αυτόνομα μεταξύ τους οι κοινωνικοί εταίροι.

Η ισορροπία ανάμεσα στις δύο αυτές πηγές είναι πολύπλοκη: εξαρτάται στις διάφορες χώρες από παράγοντες ιστορικούς, κοινωνιολογικούς, οικονομικούς. Οπωσδήποτε, είναι κάτι το δυναμικό και εξαρτάται άμεσα από τη στρατηγική των φορέων. Έτσι, το πιο λεπτό σημείο για να εξασφαλιστεί η ισορροπία είναι στα θέματα εκείνα που σχετίζονται με τις συνθήκες εργασίας, με τα δικαιώματα και συμφέροντα των εργαζομένων και με τις επαγγελματικές σχέσεις. Και τις εντονότερες αντιθέσεις μεταξύ κρατών μελών τις διαπιστώνουμε επίσης στο σημείο αυτό.

Στο κοινοτικό επίπεδο, η διαμόρφωση των κανόνων εργασίας στηρίχθηκε μέχρι σήμερα στους κανονισμούς και τις οδηγίες. Ασφαλώς, κάθε φορά, πριν από τη λήψη πρωτοβουλίας, προηγήθηκαν εμπεριστατωμένες διαβουλεύσεις με τους κοινωνικούς εταίρους: σε ορισμένες περιπτώσεις (για παράδειγμα η οδηγία του 1975 για τις συλλογικές απολύσεις) η συναίνεση που προηγήθηκε στα πλαίσια της μόνης επιτροπής εργασίας διευκόλυνε εξαιρετικά την έγκριση εκ μέρους του Συμβουλίου των προτάσεων που εισηγήθηκε η Επιτροπή.

Έστω και αν η συμβολή της συμβατικής πλευράς υπήρξε ανύπαρκτη σχεδόν μέχρι σήμερα (με την εξαίρεση του αγροτικού τομέα, όπου οι κοινωνικοί εταίροι μπόρεσαν να συνάψουν συμφωνίες για τη διάρκεια της εργασίας), η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, με το άρθρο 118 Β, ανοίγει νέους χώρους

για διαπραγματεύσεις επί κοινοτικής κλίμακας.

Θα πρέπει λοιπόν να προσπαθήσουμε να εξασφαλίσουμε την αναγκαία ισορροπία ανάμεσα στη ρυθμιστική δράση των μέσων και την αυτόνομη δράση των κοινωνικών εταίρων. Η εξασφάλιση ισορροπίας σχέσης ανάμεσα στις δύο προσεγγίσεις μπορεί να επιτρέψει την αντιμετώπιση της ποικιλίας των μεθόδων και των κοινωνικών παραδόσεων που ιδιάζουν σε κάθε κράτος μέλος.

Συγκεκριμένα, έστω και αν αποστολή της Επιτροπής είναι να καθορίσει την πορεία στο θέμα της κοινωνικής πολιτικής, και να διαδραματίσει το ρόλο της πηγής προτάσεων και ερεθισμάτων, στους κοινωνικούς εταίρους εναπόκειται να διαφωτίσουν τις συνθήκες καταμερισμού ανάμεσα στη μια και την άλλη οδό.

Δεν θα έπρεπε ωστόσο να συμπεράνουμε από τα προηγούμενα ότι υπάρχει κάποια πρόθεση παραίτησης της Επιτροπής. Σε περίπτωση που ο κοινωνικός διάλογος δεν θα καταλήξει πουθενά, η Επιτροπή δεν προτίθεται να καλυφθεί πίσω από τον κοινωνικό διάλογο για να αποφύγει τις ευθύνες της.

3.2.2.2. Με την προοπτική αυτή, είναι δυνατόν να χαράξουμε τρεις βασικές γραμμές για μια πολιτική δράσεων στον κοινωνικό τομέα ενόψει του χώρου χωρίς σύνορα:

- να εργασθούμε για την εναρμόνιση χρησιμοποιώντας τα καταλληλότερα μέσα·
- να αναζητήσουμε την οδό της σύγκλισης σε άλλους τομείς·
- να διαδώσουμε την καινοτομία και τον πειραματισμό και να θέσουμε στο επίκεντρο της δράσης το κοινωνικό επίπεδο.

α) Εναρμόνιση (ή στόχος εναρμόνισης) διά των καταλληλότερων μέσων

Αυτό φαίνεται δυνατό:

- στους τομείς όπου το επιτρέπουν τα κείμενα: κάτι τέτοιο αληθεύει ιδιαίτερα για τα θέματα που σχετίζονται με την υγεία και την ασφάλεια που καλύπτει το άρθρο 118 Α, του οποίου σκόπιμο θα ήταν να γίνει η επεκτατική ερμηνεία, περιλαμβανοντας, για παράδειγμα, τα μέγιστα ωράρια εργασίας, όταν τα τελευταία ενέχουν και μια εργονομική διάσταση· παρόμοια, όπως το είδαμε στο δεύτερο μέρος, ο κλάδος των μεταφορών προσφέρει σε μια εναρμόνιση στο εγγύς μέλλον·

- στους τομείς όπου φαίνεται καθαρά ότι η εναρμόνιση επί κοινοτικού επιπέδου θα εκπροσωπούσε «ένα επιπλέον», μια πρόσθετη αξία, τόσο για τα άτομα όσο και για τις επιχειρήσεις. Ένας τέτοιος τομέας δεν είναι ένα σύνολο κενό. Υπάρχουν δύο ομάδες ζητημάτων που προσφέρονται σε μια τέτοια αποδεικτική προσπάθεια:

- η κινητικότητα των εργαζομένων (βλέπε πρώτο μέρος) που προσδιορίζει εν μέρει την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων,
- η καθιέρωση ενός ανταγωνισμού χωρίς στρεβλώσεις (αθέμιτος ανταγωνισμός) και μιας ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων που θα βασίζεται στην ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών, για τις οποίες η εφαρμογή προδιαγραφών εργασίας θα μπορούσαν να αποτελέσουν παράγοντες δυναμικής ανάπτυξης. Γιατί είναι αλήθεια πως μια πραγματική σταθερή ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων στηρίζεται όλο και περισσότερο στην ποιότητα, την αξιοπιστία και την τεχνολογική πρόοδο και όχι στη μείωση του μισθολογικού κόστους.

Προκειμένου για τα τελευταία αυτά ζητήματα, το θέμα δεν είναι να επιδιώξουμε τόσο πολύ την απορρύθμιση, αλλά να επινοήσουμε μάλλον μια «αναρρύθμιση» πιο προσαρμοσμένη στα πράγματα.

β) Η αναζήτηση των οδών σύγκλισης ή προσέγγισης στους άλλους τομείς

Πράγματι, εκείνο που μας επιτρέπει να κάνουμε τη διάκριση με το προηγούμενο σημείο είναι ο παράγων χρόνος.

Η σύγκλιση αυτή όμως δεν είναι «φυσική». Καθώς σχετίζεται με μια ορισμένη πολιτική, θα πρέπει να την επιδιώξουμε με τρόπο δραστήριο, αφενός, χάρη σε μια μελέτη που θα εκπονήσει η ίδια η Επιτροπή και, αφετέρου, προσφέροντας ερεθίσματα για ενδοκοινοτικές ανταλλαγές και συνεργασία.

Επ' αυτού, η κοινωνική πρόνοια μας παρέχει ένα καλό παράδειγμα. Η ανισότητα των πόρων, του βιοτικού επιπέδου, των πολιτισμών και των δομών των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στα διάφορα κράτη μέλη απομακρύνει το στόχο για βραχυπρόθεσμη εναρμόνιση στον τομέα αυτό. Αντίθετα, η ομοιότητα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και αντιμετωπίζουν τα συστήματα αυτά, όπως:

- ο έλεγχος των δαπανών και το ισοζύγιο της δημόσιας οικονομίας,
- οι δημογραφικοί περιορισμοί,
- ο κίνδυνος της περιθωριοποίησης, και η απειλή της φτώχειας,

φανερώνουν ότι κατεπείγει η πρόοδος (ή συνέχιση) της μελέτης των διαφορών θεμάτων (συστήματα συνταξιοδότησης, θέσπιση ενός ελάχιστου εισοδήματος, κλπ.), σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, μέσα στα πλαίσια των κατάλληλων δομών.

Η επαγγελματική κατάρτιση και επιμόρφωση, ως προνομιούχο μέσο αντίληψης των κοινωνικών επιπτώσεων της εσωτερικής αγοράς, και τα συνοδευτικά μέτρα στις μεταλλαγές (βλέπε δεύτερο μέρος) μας δίνουν ένα άλλο παράδειγμα.

Θα μπορούσαμε όμως επίσης να αναφερθούμε και σε άλλα προγράμματα δράσης (στην ανάπτυξη και την απασχόληση, για τους μακρόχρονα ανέργους, για παράδειγμα) ή σε άλλους τομείς (την υγεία, κυρίως).

γ) Ενθάρρυνση της καινοτομίας και του πειραματισμού· το κοινωνικό επίπεδο να γίνει το επίκεντρο, παροτρύνοντας, αναλύοντας και μεταδίδοντας τις καινοτόμες εμπειρίες

Αυτός ο τομέας είναι αρμοδιότητα της Επιτροπής, η οποία μπορεί να συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην

ολοκλήρωσή του, ιδιαίτερα υπό τις παρούσες συνθήκες.

Με άλλα λόγια, παράλληλα με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των κεφαλαίων, των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών, θα πρέπει να συλλάβουμε και το σχέδιο και την οργάνωση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ιδεών και της προόδου στα κοινωνικά θέματα.

3.2.3. Οι προϋποθέσεις της αποτελεσματικότητας

Μια σύντομη ανάλυση των προϋποθέσεων της εφαρμογής και της επιτυχίας ενός συστήματος κοινωνικών σχέσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο δείχνει ότι οι σχέσεις αυτές είναι τουλάχιστον τεσσάρων ειδών.

3.2.3.1. Οι πρώτες εξαρτώνται από το βασικό ρόλο των κοινωνικών εταίρων

Ο «κοινωνικός διάλογος του Val Duchesse», που αναζωπυρώθηκε ήδη τον Ιανουάριο του 1985 και έκτοτε, σύμφωνα με το άρθρο 118 Β της Ενιαίας Πράξης, κατευθύνεται από την Επιτροπή, έχει ήδη στο ενεργητικό του μερικά μη ευκαταφρόνητα κεκτημένα, αφού μέχρι στιγμής έχουν ήδη υπογραφεί τρεις συμφωνίες. Για να παραμείνουμε στο μικροοικονομικό επίπεδο, η συμφωνία της 6ης Μαρτίου 1987 που αναφέρεται στις νέες τεχνολογίες (κατάρτιση και ενθάρρυνση, πληροφόρηση και διαβούλευση) παρέχει για το σύνολο των κοινωνικών εταίρων της Κοινότητας (και πιο πέρα ακόμη) προσανατολισμούς εξαιρετικής σημασίας για να γίνουν κοινωνικά παραδεκτές οι αδήρητες βιομηχανικές μεταλλαγές. Κι αυτό έστω και αν, οφείλουμε να το αναγνωρίσουμε, σε ορισμένα κράτη υπάρχουν ήδη πιο προχωρημένα συστήματα πληροφόρησης και συνεννόησης με τους εργαζομένους.

Οι πρόοδοι αυτές είναι αληθινές και δεν θα πρέπει να υποτιμώνται. Θα πρέπει πράγματι να θυμόμαστε την ιστορία αυτού του ίδιου του διαλόγου

κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 και των αρχών της δεκαετίας του '80.

Θα πρέπει ωστόσο να προχωρήσουμε ακόμη πιο μακριά στη θεώρηση ενός αληθινού συστήματος ευρωπαϊκών κοινωνικών σχέσεων: η επιδίωξη της συναίνεσης και οι διαπραγματεύσεις μεταξύ κοινωνικών εταίρων είναι δυνητικά η καλύτερη μέθοδος για την επιτυχία των μεγάλων βιομηχανικών, τεχνολογικών και κοινωνικών μεταλλαγών που αντιμετωπίζουν οι οικονομίες μας, και θα μπορούσαν να διαδραματίσουν ρόλο ουσιαστικό ως ρυθμιστικά όργανα μέσα στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της μεγάλης αγοράς.

Αυτό προϋποθέτει μια σημαντική διττή προσπάθεια εκ μέρους των κοινωνικών εταίρων:

- να αναγνωρίσουν την κοινή τους ευθύνη στη διαχείριση των μεταλλαγών της εσωτερικής αγοράς και να αντλήσουν όλα τα αναγκαία συμπεράσματα όσον αφορά τις απολήξεις του κοινωνικού διαλόγου. Η αναγνώριση αυτή θα πρέπει να λειτουργήσει επίσης και στο επίπεδο του τομέα·
- να ξεπεράσουν όλοι τις δικές τους εσωτερικές αντιφάσεις και να χειρισθούν οι ίδιοι τις διαφορές τους, χωρίς να στρέφονται πάντοτε στην Επιτροπή για την επίλυση των αντιφάσεων τους. Αυτό σημαίνει ειδικότερα ότι θα πρέπει να αναλάβουν σε μεγαλύτερο βαθμό το ρόλο της πηγής προτάσεων, με το μεγαλύ-

Για το σκοπό αυτό το ζήτημα δεν είναι τόσο να επικαλεσθούμε τη ρυθμιστική λειτουργία της Κοινότητας, όσο το ρόλο της στην αποστεγανοποίηση, στην εξασφάλιση της επαφής, της κατά πρόσωπο αντιμετώπισης των πραγμάτων, γενικά της εκμετάλλευσης της ποικιλίας.

τερο «εξευρωπαϊσμό» τους, συλλαμβάνοντας και διαχειριζόμενοι τη στρατηγική τους μέσα στο πλαίσιο του χώρου χωρίς σύνορα.

[Βλέπε επίσης το έγγραφο εργασίας (Σεπτέμβριος 1987) και τη μελλοντική έκθεση του κ. Alvarez de Paz του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.]

3.2.3.2. Οι δεύτερες εξαρτώνται από τις απολήξεις του κοινωνικού διαλόγου

Ο κοινωνικός διάλογος είναι ένας διάλογος. Για να μπορέσει ωστόσο να αποκτήσει όλη του την αξία ως ρυθμιστικό όργανο, θα ήταν επιθυμητό να απολήξει σε «συμβατικές σχέσεις», παρόμοιες με εκείνες που θεσπίστηκαν στο εθνικό επίπεδο, όπως το προτείνει το άρθρο 118 Β της Ενιαίας Πράξης. Γιατί, στο εξής, η μέριμνα της θέσπισης μιας κοινοτικής εναρμόνισης των συνθηκών απασχόλησης και εργασίας δεν ανατίθεται στους κανονισμούς και τις οδηγίες και μόνο: ο κοινωνικός διάλογος είναι ρυθμιστικό όργανο ισότιμο με τις άλλες διατάξεις.

Παρ' όλα αυτά, θρικόμαστε αντιμέτωποι με δύο δυσκολίες:

- στην περίπτωση που ο κοινωνικός διάλογος θα κατέληγε σε ορισμένα θέματα και όπου θα συνάπτονταν ένας ορισμένος αριθμός συμφωνιών μεταξύ κοινωνικών εταίρων, θα ήταν ψευδαίσθηση, όταν λάβουμε υπόψη μας τη σημερινή ανομοιογένεια των συστημάτων που ισχύουν στα διάφορα κράτη μέλη (βλέπε πίνακες 2

Πίνακας 2

Η ποικιλία των συστημάτων κοινωνικής ρύθμισης στην Κοινότητα

Χώρα	Διαχωρισμός νόμου/σύμβασης, κρατικής επέμβασης	Συντονισμός μεταξύ συμβατικών επιπέδων	Δεσπόζον συμβατικό επίπεδο
B	Νόμος και συμβάσεις στενά συνυφασμένοι· κρατική παρουσία αναλόγως των προβλημάτων	Η διεπαγγελματική λειτουργία προσφέρει μια ελάχιστη βάση· συμπληρωματικά πλεονεκτήματα παρέχονται από την επιχείρηση ή σε επίπεδο τομέα	Διεπαγγελματικό και κλάδοι
DK	Αυτονομία των κοινωνικών εταίρων, αλλά σημαντική παρουσία στην εισοδηματική πολιτική	Η διεπαγγελματική σύμβαση πλαισιώνει τις συμβάσεις κατά τομείς	Κλάδος
D	Νόμος υποστήριξης κατά τις διαπραγματεύσεις· απουσία κρατικής ανάμειξης	Ισχυρός συντονισμός μεταξύ κλαδικών και επιχειρησιακών συμβάσεων	Κλάδος
GR	Κοινωνικοί εταίροι στενά δεμένοι με τα κόμματα· αποκλειστικότητα σχεδόν των κρατικών ρυθμίσεων		Κλάδος
E	Αυτονομία των κοινωνικών εταίρων, κρατική συμμετοχή στις τριμερείς συμφωνίες	Αλληλεξάρτηση: η διεπαγγελματική σύμβαση πλαισιώνει την κατά τομείς η οποία πλαισιώνει την επιχειρησιακή	Κλάδος
F	Σπουδαιότητα του νόμου· συγκεντρωτικό σύστημα· αυξανόμενη αυτονομία των κοινωνικών εταίρων (νόμοι Auroux)	Απόπειρα αυστηρής κατανομής μεταξύ των επιπέδων (διά των νόμων Auroux)	Κλάδος
IRL	Αρχή της μη επέμβασης του κράτους, αλλά αυξανόμενη παρουσία	Η διεπαγγελματική σύμβαση πλαισιώνει την κατά τομείς, που συμπληρώνεται με την επιχειρησιακή σύμβαση	Κλάδος
I	Νόμος υποστήριξης των διαπραγματεύσεων· πρόσφατα, μείωση της κρατικής παρουσίας	Προσπάθεια επίτευξης αυστηρής συμπληρωματικότητας μεταξύ κατά τομείς και επιχειρησιακών συμβάσεων	Κλάδος
L	Νόμοι και συμβάσεις στενά συνυφασμένοι		Κλάδος και επιχείρηση
NL	Νόμοι και συμβάσεις συνυφασμένοι· πάντοτε σημαντικός ο κρατικός ρόλος	Η διεπαγγελματική σύμβαση πλαισιώνει όλο και λιγότερο την κατά τομείς	Κλάδος
P	Αρχή της αυτονομίας των κοινωνικών εταίρων· πάντοτε σημαντικός ο κρατικός ρόλος		Κλάδος
UK	Μικρή σημασία του νόμου αλλά μεγάλη ανάπτυξη των ατομικών συμβάσεων· έλλειψη κρατικής επέμβασης· αρχή των διμερών συμβάσεων		Κλάδος και επαγγελματική κατηγορία

Πίνακας 3

Αντίστοιχη θέση του νόμου και των συλλογικών συμβάσεων στους διάφορους τομείς της αγοράς εργασίας

		Διάρκεια εργασίας	Εργασία μερικής απασχόλησης	Συμβάσεις ορισμένης διάρκειας	Προσωρινή απασχόληση	Ελάχιστοι μισθοί	Αυτόματη τμηματική προσαρμογή	Συλλογικές απολύσεις	Ατομικές απολύσεις	Επαγγελ- ματική επιμόρφωση			
B	N ΣΣ	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	== ++	N ΣΣ	++ ++		
DK	N ΣΣ	N ΣΣ	++ ++	-- ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	== ==	N ΣΣ	== ==	N ΣΣ	++ ++		
D	N ΣΣ	N ΣΣ	== ++	N ΣΣ	++ ++	-- ΣΣ	== ==	απαγό- ρευση	N ΣΣ	++ ==	N ΣΣ	== ++	
GR	N ΣΣ	N ΣΣ	++ ++	-- ΣΣ	++ ++		N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ		N ΣΣ	++ ++	
E	N ΣΣ	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	== --	-- N	== ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++
F	N ΣΣ	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	== --	-- N	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++
IRL	N ΣΣ	N ΣΣ	== ++	-- ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	== ==	-- N	== ==	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++
I	N ΣΣ	N ΣΣ	== ++	N ΣΣ	++ ++	απαγό- ρευση	-- ΣΣ	== N	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++
L	N ΣΣ	N	== ΣΣ	-- ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	== ++	N ΣΣ	++ ++
NL	N ΣΣ	N ΣΣ	== ++	-- ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ΣΣ	-- N	++ ++	N ΣΣ	== ++	N ΣΣ	++ ++
P	N ΣΣ	N ΣΣ	++ ++	N	== N	N ΣΣ	== --	-- N	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++
UK	N ΣΣ	-- ΣΣ	-- ΣΣ	-- ΣΣ	-- ΣΣ	N ΣΣ	++ ==	-- N	++ ++	N ΣΣ	++ ++	N ΣΣ	++ ++

Το κάθε τετράγωνο παρέχει δύο ειδών πληροφορίες:

- 1) αν το θέμα ρυθμίζεται διά νόμου: N
ή με συλλογικές συμβάσεις: ΣΣ
ή δεν ρυθμίζεται με Ν/ΣΣ: --
στη σχετική χώρα
- 2) αν οι διατάξεις έχουν αλλάξει: ++
ή δεν έχουν αλλάξει: ==
από το 1982 και έπειτα.

και 3 παρακάτω), να ελπίσουμε σε μια ευρωπαϊκή συλλογική σύμβαση: η ίδια η έννοια αυτή θα πρέπει να τυποποιηθεί, γιατί τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μερών που συνυπογράφουν διαφέρουν στα διάφορα κράτη. Οι αποκλίσεις αυτές αφορούν ζητήματα βασικότατα, όπως για παράδειγμα τη φύση της συμβατικής υποχρέωσης, τις ικανότητες των εταίρων, το ρόλο του κράτους, κλπ.

- στο σημαντικό αυτό πρόβλημα προ-στίθεται και ένα δεύτερο, εξίσου βασικό: το πρόβλημα της διάρθρωσης του ενδεχόμενου αυτού ευρωπαϊκού συμβατικού επιπέδου με τα άλλα επίπεδα (διεπαγγελματική συλλογική σύμβαση, συμφωνίες κατά τομείς, επιχειρησιακές διαπραγματεύσεις, κλπ.). Γιατί πρόκειται για ένα διαρθρωμένο σύστημα κοινωνικών σχέσεων και στο σημείο αυτό ξαναβρίσκουμε και πάλι το πρόβλημα της συμ-

πληρωματικότητας που αναφέραμε προηγουμένως.

Σχετικά με τα δύο αυτά σημαντικότερα ζητήματα απαιτείται μια ιδιαίτερα εμπειριστατωμένη μελέτη.

3.2.3.3. Απαιτείται ένας χώρος πλαισίωσης

Ένας πραγματικός χώρος επαγγελματικών σχέσεων απαιτεί έναν τόπο όπου τα κοινωνικής φύσης προβλήματα του χώρου χωρίς σύνορα θα μπορέσουν να εκφραστούν και να τεθούν. Ένας τόπος, θεσμικού ασφαλώς χαρακτήρα, που θα λειτουργεί κατά κάποιον τρόπο σαν ένας σταθμός διαλογής των προβλημάτων, που θα ζωογονήσει το σύστημα των διαρθρωμένων σχέσεων και που θα είναι επίσης ένα όργανο προκαταρκτικών διαπραγματεύσεων των μεταλλαγών και της εναρμόνισης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

3.2.4. Προτάσεις για κατευθύνσεις δράσης

Έχοντας υπόψη τις αναλύσεις που μόλις προηγήθηκαν και τις αναλύσεις αυτού του τρίτου μέρους καθώς και εκείνες που εκτέθηκαν στα προηγούμενα μέρη, διατυπώνονται παρακάτω τρεις σειρές προτάσεων.

α) Διεξαγωγή μιας εμπειριστατωμένης συλλογιστικής σχετικά με τις συγκεκριμένες συνθήκες οργάνωσης ενός χώρου ευρωπαϊκών επαγγελματικών σχέσεων, και ειδικότερα πάνω στα εξής θέματα:

- προσδιορισμός των εμποδίων που θα πρέπει να αρθούν ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει μια ευρωπαϊκή συμβατική σχέση, η δυνητική δηλαδή απόληξη του κοινωνικού διαλόγου
- διευκρίνιση της διάρθρωσης του ευρωπαϊκού αυτού συμβατικού επιπέδου με τα άλλα επίπεδα
- προσδιορισμός του θεσμικού χώρου όπου τα κοινωνικής φύ-

σεως προβλήματα του χώρου χωρίς σύνορα θα μπορέσουν να εκφραστούν και να συζητηθούν

- απογραφή των δυνατοτήτων και των ορίων της ανάπτυξης των συμβατικών σχέσεων στους κόλπους των ευρωπαϊκών πολυεθνικών επιχειρήσεων.

β) Εμβάθυνση του κοινωνικού διαλόγου με δύο τρόπους:

- με το συνυπολογισμό των θεμάτων που συνδέονται αμεσότερα με την προβληματική της μεγάλης αγοράς: για παράδειγμα εκείνων που εγγίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων (κοινωνική κάλυψη, ισότητα μεταχείρισης, αντιστοιχία τίτλων, κατάρτιση) την πρόταση αυτή ενισχύει η πρόσφατη κοινή γνωμοδότηση της UNICE, της OKE και της CEEP σχετικά με την ετήσια οικονομική έκθεση 1987-1988:

3.2.3.4. Ο ρόλος των πολυεθνικών εταιρειών

Όπως το τονίσαμε επανειλημμένα στο πρώτο και το δεύτερο μέρος της έκθεσης αυτής, η ευρωπαϊκή διεπιχειρησιακή συνεργασία και οι υπερεθνικές αναδιαρθρωτικές ενέργειες πρόκειται ασφαλώς να γίνουν εντονότερες χάρη στη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς.

Οι αλλαγές αυτές θα απαιτήσουν νέες μεθόδους κοινωνικής διαχείρισης και θα οδηγήσουν τις πολυεθνικές ευρωπαϊκές επιχειρήσεις να συνάψουν επαγγελματικές σχέσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο μέσα στους ίδιους τους τους κόλπους. Υπάρχουν ήδη ορισμένα παραδείγματα καθώς και άλλα που μελετώνται.

Από την άποψη αυτή η επανάληψη και απόληξη ορισμένων εργασιών στο θέμα του ευρωπαϊκού εταιρικού δικαίου θα μπορούσαν να είναι ιδιαίτερα χρήσιμες και γόνιμες.

«Η εσωτερική αγορά θα πρέπει να δημιουργηθεί σύντομα λαμβάνοντας υπόψη την κοινωνική πολιτική: αυτό συνεπάγεται την πλήρη εφαρμογή των άρθρων 118 και 130 που θεσπίζονται με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Οι τρεις οργανισμοί προτίθενται να εμβασθύνουν στην ανταλλαγή των απόψεών τους επί του θέματος».

- με την αποκέντρωση του διαλόγου στο επίπεδο του τομέα και με την επίταση του υπάρχοντος διαλόγου κατά τομείς. Η οικονομική ανάλυση μας έδειξε πράγματι σε πόσο μεγάλο βαθμό ποικίλλει η ευαισθησία των διαφόρων τομέων στη δημιουργία του χώρου χωρίς σύνορα, και ότι, για ορισμένους τομείς, η ευαισθησία αυτή είναι πραγματικά έντονη. Στο σημείο αυτό ιδίως, η μελέτη των μελλοντικών προβλέψεων και οι συζητήσεις σχετικά

με το μέλλον της απασχόλησης και των χαρακτηριστικών της αγοράς εργασίας θα ήταν πάρα πολύ χρήσιμες: επ' αυτού, η Επιτροπή θα μπορούσε να διατυπώσει μια σύσταση (ή μια γνωμοδότηση, με την έννοια του άρθρου 118 της Συνθήκης, το οποίο προβλέπει ειδικότερα την πρότερη διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή).

- επιπλέον, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις των συμφωνιών του Val Duchesse όσον αφορά τις νέες τεχνολογίες και το βαθμό στον οποίο τα κράτη μέλη τις τηρούν (κλάδος, τομέας, επιχειρήσεις).

γ) Συνέχιση της συνεννόησης με τις εθνικές αρχές και τους κοινωνικούς εταίρους όσον αφορά τη θέσπιση μιας συλλογής ελάχιστων κοινωνικών διατάξεων που θα συμπληρώσουν τις ήδη υπάρχουσες.

Η τελευταία αυτή υπόδειξη αξίζει να πάρει μεγαλύτερη ανάπτυξη από τις προηγούμενες.

Οι αναλύσεις που εκτέθηκαν στην έκθεση αυτή, έστω και αν ορισμένες απαιτούν πιο εμπειριστατωμένη μελέτη, δείχνουν ότι είναι προς συμφέρον των ιδίων των επιχειρήσεων να θεσπισθεί επί κοινοτικού επιπέδου μια συλλογή ελάχιστων κοινωνικών διατάξεων. Δεν είναι απλώς ζήτημα κοινωνικής ειρήνης (ένα σημείο εξάλλου που δεν θα πρέπει να το παίρνουμε επιπόλαια), είναι αυτούσιος παράγοντας πρόσθετης αξίας για τις επιχειρήσεις, και στηρίζεται στην εγγενή δυναμική αναπτυξιακή λειτουργία που ενέχουν ορισμένοι κανόνες. Ξεκινώντας από μια τέτοια αφετηρία, η αναζήτηση της σύγκλισης και ιδιαίτερα στο πλαίσιο του κοινωνικού διαλόγου θα μπορούσε να διευκολυνθεί.

Μέσα απ' αυτή την οπτική γωνία, που συνδυάζει την οικονομία και την κοινωνική διάσταση, η «συλλογή των διατάξεων» θα μπορέσει να αποκτήσει την πλήρη σημασία της.

Τα προηγούμενα

Σύμφωνα με τους όρους της πρότασης της βελγικής προεδρίας (Συμβούλιο Υπουργών Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων του Μαΐου 1987) εισήχθη η έννοια του «βάθρου», με τη σημασία «ενός συνόλου βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων που θα πρόσφερε στους κοινωνικούς εταίρους μια κοινή και σταθερή βάση από την οποία θα μπορούσαν να διαπραγματευθούν».

Η ιδέα επαναλαμβάνεται στην πρόσφατη γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, με τη μορφή οδηγίας-πλαίσιο (έκθεση Beretta, Νοέμβριος 1987).

Σκόπιμο πάντως είναι να υπογραμμισθεί ότι υπάρχουν ήδη ορισμένα αρχικά σχέδια ενός κοινωνικού βάθρου. Θα μπορούσαμε να παραθέσουμε τρία παραδείγματα:

- το σύνολο των κειμένων που εγκρίθηκαν διαδοχικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο και που αναφέρθηκαν κατά τη διάρκεια της έκθεσης αυτής. Πρόκειται, αφενός, για τις διάφορες οδηγίες που θεσπίστηκαν ως σήμερα σχετικά με το εργασιακό δικαίο (συλλογικές απολύσεις, μεταφορά των επιχειρήσεων, κλπ.) και την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών: αφετέρου, τα κείμενα που αναφέρονται στους τομείς: η εναρμόνιση της διάρκειας της εργασίας των μισθωτών στις αγροτικές εργασίες: οι διατάξεις που ρυθμίζουν τις οδικές μεταφορές (διάρκεια χρόνου οδήγησης: βλέπε σημείο 2.1.3): τέλος, οι συστάσεις του 1975 (εβδομάδα των 40 ωρών, 4 εβδομάδες άδειας μετ' αποδοχών το χρόνο) και του 1982 (ελαστική συνταξιοδότηση). Στο παράρτημα εκτίθεται η ακριβής απαρίθμηση των κειμένων αυτών.

- ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης που εκπονήθηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης και επικυρώθηκε από 14 κράτη, από τα οποία τα 9 είναι κοινοτικά.

- τα κείμενα της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (OIT).

Μια απόπειρα πρότασης

Η ιδέα δεν είναι συνεπώς καινούρια. Παίρνοντας υπόψη το δίδαγμα των αναλύσεων που αναπτύχθηκαν στην έκθεση αυτή και τις πρότερες μελέτες και προτάσεις, μπορούμε να προτείνουμε τα παρακάτω στοιχεία, που θα μπορούσαν να συστήσουν ένα σύνολο ελάχιστων κοινωνικών διατάξεων:

- το δικαίωμα κάθε εργαζομένου, όποιο κι αν είναι το καθεστώς του, να καλύπτεται από μια συλλογική σύμβαση ή μια επαγγελματική συμφωνία.
- τη δυνατότητα κάθε εργαζομένου να συμμετέχει σε ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και να καλύπτεται από κάποια ασφάλεια (χωρίς να μπορεί να αποκλεισθεί με το δικαιολογητικό ότι εκπροσωπεί «παρακινδυνευμένη περίπτωση»).
- την προηγούμενη πληροφόρηση και τη διαβούλευση με τους εργαζομένους σε περίπτωση τεχνολογικών καινοτομιών και σημαντικών μεταλλαγών της επιχείρησης.
- τον καθορισμό ελαστικών μορφών συμβάσεων εργασίας και άτυπης εργασίας (μερική απασχόληση, προσωρινή εργασία, σύμβαση περιορισμένης διάρκειας, υπεργολαβική δραστηριότητα).
- έναν καθορισμένο τύπο σύμβασης εργασίας.
- μια απόφαση σχετικά με τη συνεχή επιμόρφωση.

Με τον τρόπο που σκιαγραφούνται, οι προτάσεις αυτές δεν θα πρέπει να δημιουργήσουν πρόσθετες ανελαστικότητες στις αγορές εργασίας ή να εμποδίσουν τους θετικούς πειραματισμούς στα κράτη μέλη. Αντίθετα, θα μπορούσαν να προσφέρουν το σημείο μιας αληθινής οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στις επιχειρήσεις.

Ακόμη περισσότερο, ένα αποτελεσματικό σύστημα επαγγελματικών σχέσεων, θεμελιωμένο στην ιδέα της συναίνεσης, θα μπορούσε να γίνει ένα από τα συστατικά στοιχεία του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

Λεξικό

UNICE

OKE

CEEP

Sedoc

Κανονισμός αριθ. 1612/68

MISEP

Val Duchesse

ΓΔ V

Ομάδα Lacroix

MME

Λευκή βίβλος

OSCE

BC-Net

Science

ESPRIT

RACE

ERASMUS

MEcu

Cedefop

Coreper

ΓΔ II

ΓΔ XVI

BRITE

PIB

ΓΔ VII

STAR

CEN

Cenelec

CPE

CECA

Feder

FSE

Renaval

Resider

PIM

Ένωση συνομοσπονδιών βιομηχάνων και εργοδοτών Ευρώπης

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

Ευρωπαϊκό κέντρο δημοσίων επιχειρήσεων

Σύστημα ανταλλαγών και τεκμηρίωσης

Επίσημη Εφημερίδα L 257 της 19. 10. 1968, σ. 2

Σύστημα αμοιβαίας ενημέρωσης για την πολιτική της απασχόλησης

Κοινωνικός διάλογος στο Val Duchesse, 1985

Γενική Διεύθυνση V — Απασχόληση, κοινωνικές υποθέσεις, εκπαίδευση

Ομάδα συμβούλων της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Μικρομεσαίες επιχειρήσεις

Λευκή Βίβλος της Επιτροπής υπόψη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, έγγραφο

Στατιστική Υπηρεσία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Δίκτυο συνεργασίας επιχειρήσεων

Ερεθίσματα για τη διεθνή συνεργασία και τις απαραίτητες ανταλλαγές μεταξύ ευρωπαϊών ερευνητών

Ευρωπαϊκό στρατηγικό πρόγραμμα έρευνας στον τομέα των τεχνολογιών πληροφοριών

Ευρωπαϊκή έρευνα για τις προηγμένες τεχνολογίες στον τομέα των επικοινωνιών

Πρόγραμμα δράσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την κινητικότητα των σπουδαστών

Εκατομμύρια Ecu

Ευρωπαϊκό Κέντρο επαγγελματικής επιμόρφωσης, Βερολίνο

Επιτροπή μονίμων αντιπροσώπων

Γενική Διεύθυνση II — Οικονομικές και χρηματοδοτικές υποθέσεις

Γενική Διεύθυνση XVI — Περιφερειακή πολιτική

Βασική έρευνα στον τομέα της βιομηχανικής τεχνολογίας για την Ευρώπη

Ακαθάριστο εσωτερικό προϊόν

Γενική Διεύθυνση VII — Μεταφορές

Ειδική δράση τηλεπικοινωνιών για την περιφερειακή ανάπτυξη

Ευρωπαϊκή επιτροπή τυποποίησης

Ευρωπαϊκή επιτροπή ηλεκτροτεχνικής τυποποίησης

Μόνιμη επιτροπή για την απασχόληση

Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα

Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Αναπτύξεως

Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Μετατροπή ναυπηγικών περιοχών

Κοινοτικό πρόγραμμα υπέρ της μετατροπής των περιοχών χαλυβουργίας

Ολοκληρωμένα μεσογειακά προγράμματα

PEDIP	Ειδικό αναπτυξιακό πρόγραμμα για την πορτογαλική βιομηχανία
COMETT	Πρόγραμμα συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων και επιχειρήσεων για την κατάρτιση στον τεχνολογικό τομέα
Eurotecnet	Πρόγραμμα εργασίας για την επαγγελματική κατάρτιση ή τη νέα τεχνολογία της πληροφόρησης
Saturn	Σχέδιο «Ανοικτό Πανεπιστήμιο»
OIT	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας

στην έκθεση σταδίου εργασιών της διυτηρεσιακής ομάδας

Πρώτο μέρος της έκθεσης

1. Κατάλογος των κυριότερων κειμένων σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	87
2. Κατάλογος των κειμένων σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών σπουδών και άλλων τίτλων	89

Δεύτερο μέρος της έκθεσης

3. Στοιχεία κατά τομείς	92
4. Στοιχεία κατά περιφέρειες	97
5. Στοιχεία σχετικά με την εκπαίδευση και την κατάρτιση	103
6. Στατιστικά στοιχεία για την απασχόληση	109

Τρίτο μέρος της έκθεσης

7. Οδηγίες σχετικά με το εργασιακό δίκαιο	111
8. Περίληψη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη	113
9. Μερικός κατάλογος ορισμένων συμβάσεων της ΔΟΕ και φάση επικύρωσης στα κράτη μέλη	115
10. Σημείωση για την εφαρμογή του κοινοτικού κοινωνικού διαλόγου	116
11. Διαδικασίες επέκτασης erga omnes των συλλογικών συμβάσεων στην Κοινότητα και ποσοστό των συνδικαλισμένων μισθωτών	121

Η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων υπήρξε το αντικείμενο των ακόλουθων διατάξεων του παράγωγου δικαίου:

- κανονισμός αριθ. 1612/68 σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας·
- οδηγία 68/360 σχετικά με την κατάργηση των περιορισμών στη διακίνηση και διαμονή των εργαζομένων των κρατών μελών και της οικογένειάς τους στο εσωτερικό της Κοινότητας·
- οδηγία 64/221 για το συντονισμό των ειδικών μέτρων για τη διακίνηση και διαμονή αλλοδαπών που δικαιολογούνται από λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας·
- κανονισμός αριθ. 1251/70 της Επιτροπής σχετικά με το δικαίωμα των εργαζομένων να παραμείνουν στην επικράτεια ενός κράτους μέλους μετά την άσκηση σε αυτό ορισμένης εργασίας·
- οδηγία 72/194 περί επεκτάσεως του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 64/221 για τους εργαζόμενους που ασκούν το δικαίωμα της παραμονής·
- οδηγία 77/486 σχετικά με τη σχολική φοίτηση των παιδιών των διακινούμενων εργαζομένων·
- οδηγία 73/148 σχετικά με την κατάργηση των περιορισμών στη διακίνηση και διαμονή των υπηκόων των κρατών μελών στο εσωτερικό της Κοινότητας όσον αφορά το θέμα της εγκατάστασης και της παροχής υπηρεσιών.

Παράρτημα 2
Κατάλογος των κεμένων σχετικά με την αμοιβαία
αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών
σπουδών και άλλων τίτλων (1)

(άρθρο 57 ΕΟΚ, παράγραφος 1)

Κατάλογος ενημερωμένος από 1ης Ιανουαρίου 1986

Οδηγίες που εγκρίθηκαν και προτάσεις υπό έγκριση του Συμβουλίου

I — Οδηγίες που εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο

Οδηγίες	Ημερομηνία διαβίβασης από την Επιτροπή στο Συμβούλιο	Ημερομηνία έγκρισης στο Συμβούλιο
<i>Χονδρικό εμπόριο και εμπορικοί, βιομηχανικοί και βιοτεχνικοί μεσάζοντες</i> Οδηγία σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των μεταβατικών μέτρων στον τομέα των δραστηριοτήτων του χονδρικού εμπορίου και των ενδιάμεσων δραστηριοτήτων του εμπορίου, της βιομηχανίας και της βιοτεχνίας	11. 1. 1963	Οδηγία 64/222/ΕΟΚ της 25ης Φεβρουαρίου 1964 (JO 56 της 4. 4. 1964)
<i>Βιομηχανία και βιοτεχνία</i> Οδηγία σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των μεταβατικών μέτρων στον τομέα των μη μισθωτών δραστηριοτήτων μεταποίησης αναφερόμενη στις κλάσεις 23 ως 40 ΔΤΤΒ (Βιομηχανία και βιοτεχνία) τροποποιηθείσα με την οδηγία 69/77/ΕΟΚ της 4ης Μαρτίου 1969 (JO L 59 της 10. 3. 1969)	9. 4. 1963	Οδηγία 64/427/ΕΟΚ της 7ης Ιουλίου 1964 (JO 117 της 23. 7. 1964)
<i>Λιανικό εμπόριο</i> Οδηγία σχετικά με τις μεθόδους εφαρμογής των μεταβατικών μέτρων στον τομέα των μη μισθωτών δραστηριοτήτων στο λιανικό εμπόριο (πρώην ομάδα 612 ΔΤΤΒ)	30. 3. 1965	Οδηγία 68/364/ΕΟΚ της 15ης Οκτωβρίου 1968 (JO L 260 της 22. 10. 1968)
<i>Παροχή προσωπικών υπηρεσιών</i> Οδηγία σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των μεταβατικών μέτρων στον τομέα των μη μισθωτών υπηρεσιών που σχετίζονται με την παροχή προσωπικών υπηρεσιών (πρώην κλάση 85 ΔΤΤΒ) 1. Εστιατόρια και μπαρ (ομάδα 852 ΔΤΤΒ) 2. Επιπλωμένα ξενοδοχεία και τα ανάλογα, χώροι κατασκηνώσεως (ομάδα 853 ΔΤΤΒ)	8. 4. 1965	Οδηγία 68/368/ΕΟΚ της 15ης Οκτωβρίου 1968 (JO L 260 της 22. 10. 1968)
<i>Βιομηχανία ειδών διατροφής και παρασκευής ποτών</i> Οδηγία σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των μεταβατικών μέτρων στον τομέα των μη μισθωτών υπηρεσιών που σχετίζονται με τη βιομηχανία ειδών διατροφής και παρασκευής ποτών (κλάσεις 10 και 21)	15. 4. 1965	Οδηγία 68/366/ΕΟΚ της 15ης Οκτωβρίου 1968 (JO L 260 της 22. 10. 1968)
<i>Χονδρικό εμπόριο άνθρακα</i> Οδηγία σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των μεταβατικών μέτρων στον τομέα των μη μισθωτών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με το χονδρικό εμπόριο του άνθρακα και τις ενδιάμεσες δραστηριότητες στο θέμα του άνθρακα (πρώην ομάδα 6112 ΔΤΤΒ)	30. 9. 1969 (JO C 152 της 28. 11. 1969)	Οδηγία 70/253/ΕΟΚ της 30ής Νοεμβρίου 1970 (JO L 267 της 10. 12. 1970)

(1) Πηγή: Δελτίο ΕΚ 6-1986.

Οδηγίες	Ημερομηνία διαβίβασης από την Επιτροπή στο Συμβούλιο	Ημερομηνία έγκρισης στο Συμβούλιο
<i>Τοξικά προϊόντα</i> Οδηγία σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των μεταβατικών μέτρων στον τομέα των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με το εμπόριο και τη διανομή των τοξικών προϊόντων και των δραστηριοτήτων που συνεπάγονται την επαγγελματική χρησιμοποίηση των προϊόντων αυτών, καθώς και των ενδιάμεσων δραστηριοτήτων	21. 12. 1968 (JO C 12 της 4. 2. 1969)	Οδηγία 74/556/ΕΟΚ της 4ης Ιουνίου 1974 (JO L 307 της 18. 11. 1974)
<i>Διάφορες δραστηριότητες</i> Οδηγία σχετικά με τα μέτρα που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης της ελευθερίας εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών σε διάφορες δραστηριότητες (πρώην κλάση 01 ως κλάση 85 ΔΤΤΒ) και που περιέχει ειδικότερα μεταβατικά μέτρα σχετικά με τις δραστηριότητες αυτές	30. 11. 1970 (JO C 6 της 21. 1. 1971)	Οδηγία 75/368/ΕΟΚ της 16ης Ιουνίου 1975 (JO L 167 της 30. 6. 1975)
<i>Γιατροί (1)</i> Οδηγία που αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών σπουδών και άλλων τίτλων ιατρικής και περιλαμβάνει μέτρα που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών	3. 3. 1969 (JO C 54 της 28. 4. 1969)	Οδηγία 75/362/ΕΟΚ της 16ης Ιουνίου 1975 (JO L 167 της 30. 6. 1975)
<i>Πλανόδιες δραστηριότητες</i> Οδηγία σχετικά με τα μέτρα που αποσκοπούν να ευνοήσουν την πραγματική άσκηση της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών για τις δραστηριότητες που ασκούνται με τρόπο πλανόδιο και που περιλαμβάνει κυρίως μεταβατικά μέτρα για τις δραστηριότητες αυτές	4. 6. 1970 (JO C 99 της 14. 7. 1970)	Οδηγία 75/369/ΕΟΚ της 16ης Ιουνίου 1975 (JO L 167 της 30. 6. 1975)
<i>Ασφαλιστικοί πράκτορες και μεσίτες</i> Οδηγία σχετικά με τα μέτρα που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών για τις δραστηριότητες του ασφαλιστή και του πράκτορα ασφαλειών (πρώην ομάδα 630 ΔΤΤΒ) και περιλαμβάνει κυρίως μεταβατικά μέτρα για τις δραστηριότητες αυτές	4. 12. 1970 (JO C 14 της 11. 2. 1971)	Οδηγία 77/92/ΕΟΚ της 13ης Δεκεμβρίου 1976 (JO L 26 της 31. 1. 1977)
<i>Δικηγόροι</i> Οδηγία που τείνει να διευκολύνει την πραγματική άσκηση της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών εκ μέρους των δικηγόρων	17. 4. 1969 (JO C 78 της 20. 6. 1969) και 19. 8. 1975 (JO C 213 της 17. 9. 1975)	Οδηγία 77/249/ΕΟΚ της 22ας Μαρτίου 1977 (JO L 78 της 26. 3. 1977)
<i>Νοσοκόμοι υπεύθυνοι γενικής περιθάλψεως (2)</i> Οδηγία που αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών σπουδών και άλλων τίτλων νοσοκόμου γενικής περιθάλψεως και περιλαμβάνει μέτρα που επιδιώκουν τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών	14. 10. 1969 (JO C 156 της 8. 12. 1969)	Οδηγία 77/452/ΕΟΚ της 27ης Ιουνίου 1977 (JO L 176 της 15. 7. 1977)
<i>Μεταφορές</i> Οδηγία που αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων των οδικών μεταφορέων εμπορευμάτων και προσώπων και περιλαμβάνει μέτρα που αποσκοπούν να ευνοήσουν την πραγματική άσκηση της ελευθερίας εγκατάστασης των μεταφορέων αυτών	14. 10. 1975 (JO C 1 της 5. 1. 1976)	Οδηγία 77/796/ΕΟΚ της 12ης Δεκεμβρίου 1977 (JO L 334 της 24. 12. 1977)
<i>Οδοντογιατροί (2)</i> Οδηγία που αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών σπουδών και άλλων τίτλων οδοντογιατρού και περιλαμβάνει μέτρα που επιδιώκουν τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών	3. 3. 1969 (JO C 54 της 28. 4. 1969)	Οδηγία 78/686/ΕΟΚ της 25ης Ιουλίου 1978 (JO L 233 της 24. 8. 1978)
<i>Κτηνίατροι (2)</i> Οδηγία που αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών σπουδών και άλλων τίτλων κτηνιάτρου και περιλαμβάνει μέτρα που επιδιώκουν τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών	1. 6. 1970 (JO C 92 της 20. 7. 1970)	Οδηγία 78/1026/ΕΟΚ της 18ης Δεκεμβρίου 1978 (JO L 362 της 23. 12. 1978)

Οδηγίες	Ημερομηνία διαβίβασης από την Επιτροπή στο Συμβούλιο	Ημερομηνία έγκρισης στο Συμβούλιο
Μαίες⁽³⁾ Οδηγία που αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων σπουδών μαίας, και περιλαμβάνει μέτρα που επιδιώκουν τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών	12. 12. 1969 (JO C 18 της 12. 2. 1970)	Οδηγία 80/154/ΕΟΚ της 21ης Ιανουαρίου 1980 (JO L 33 της 11. 2. 1980)
Βοηθητικό προσωπικό μεταφορών Οδηγία σχετικά με τα μέτρα που προορίζονται να ευνοήσουν την πραγματική άσκηση της ελευθερίας εγκαταστάσεως και παροχής υπηρεσιών για τις μη μισθωτές δραστηριότητες του βοηθητικού προσωπικού των μεταφορών και των ταξιδιωτικών πρακτόρων (ομάδα 718 ΔΤΤΒ) και των υπευθύνων αποθήκευσης (ομάδα 720 ΔΤΤΒ)	21. 12. 1965 (JO 73 της 23. 4. 1966)	Οδηγία 82/470/ΕΟΚ της 29ης Ιουνίου 1982 (EE L 213 της 21. 7. 1982)
Κομμωτές Οδηγία που περιλαμβάνει μέτρα που αποσκοπούν να διευκολύνουν την πραγματική άσκηση του δικαιώματος εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών των κομμωτών	29. 7. 1971 (JO C 106 της 23. 10. 1971)	Οδηγία 82/489/ΕΟΚ της 19ης Ιουλίου 1982 (EE L 218 της 27. 7. 1982)
Αρχιτέκτονες⁽⁴⁾ Οδηγία που αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων σπουδών στον τομέα της αρχιτεκτονικής και περιλαμβάνει μέτρα που επιδιώκουν τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών	16. 5. 1967 (JO C 239 της 4. 10. 1967)	Οδηγία 85/384/ΕΟΚ της 10ης Ιουνίου 1985 (EE L 223 της 21. 8. 1985)
Φαρμακοποιοί⁽⁵⁾ Οδηγία που αποσκοπεί στην αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων σπουδών στη φαρμακευτική και περιλαμβάνει μέτρα που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος της εγκατάστασης σε ορισμένους τομείς της φαρμακευτικής	3. 2. 1981 (EE C 35 της 18. 2. 1981)	Οδηγία 85/433/ΕΟΚ της 16ης Σεπτεμβρίου 1985 (EE L 253 της 24. 9. 1985)

(¹) Τροποποιήθηκε με τις οδηγίες 81/1057/ΕΟΚ της 14ης Δεκεμβρίου 1981 (EE L 385 της 31. 12. 1981) και 82/76/ΕΟΚ της 16ης Ιανουαρίου 1982 (EE L 43 της 15. 2. 1982).

(²) Τροποποιήθηκε με την οδηγία 81/1057/ΕΟΚ της 14ης Δεκεμβρίου 1981 (EE L 385 της 31. 12. 1981).

(³) Τροποποιήθηκε με την οδηγία 80/1273/ΕΟΚ της 22ας Δεκεμβρίου 1980 (EE L 375 της 31. 12. 1980).

(⁴) Τροποποιήθηκε με τις οδηγίες 85/614/ΕΟΚ της 20ής Δεκεμβρίου 1985 (EE L 376 της 31. 12. 1985) και 86/17/ΕΟΚ της 27ης Ιανουαρίου 1986 (EE L 27 της 1. 2. 1986).

(⁵) Τροποποιήθηκε με την οδηγία 85/584/ΕΟΚ της 20ής Δεκεμβρίου 1985 (EE L 372 της 31. 12. 1985).

Παρατήρηση

Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι διάφορες οδηγίες που αναφέρονται στους καταλόγους που προηγήθηκαν συμπληρώθηκαν με νέα στοιχεία ύστερα από την πράξη προσχωρήσεως της Δανίας, της Ιρλανδίας και της Μεγάλης Βρετανίας (JO L 73 της 27. 3. 1972), της Ελλάδας (JO L 291 της 19. 11. 1979) και της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (EE L 302 της 15. 11. 1985).

II — Προτάσεις που διαβιβάστηκαν στο Συμβούλιο και δεν έχουν ακόμη εγκριθεί

Προτάσεις	Ημερομηνία διαβίβασης από την Επιτροπή στο Συμβούλιο
Μηχανικοί Οδηγία που καθορίζει τον τρόπο εφαρμογής των μεταβατικών μέτρων για την πρόσβαση στις δραστηριότητες της έρευνας, της δημιουργίας, της παροχής συμβουλών και της εφαρμογής στον τεχνικό τομέα καθώς και την άσκησή τους	8. 5. 1969 (JO C 99 της 30. 7. 1969)
Μεταφορές Οδηγία που αφορά την πρόσβαση στο επάγγελμα του μεταφορέα διά πλωτών μέσων στον τομέα των εθνικών και διεθνών μεταφορών και με σκοπό την αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων που αναφέρονται στο επάγγελμα αυτό	2. 12. 1983 (EE C 351 της 24. 12. 1983)

Προτάσεις	Ημερομηνία διαβίβασης από την Επιτροπή στο Συμβούλιο
Γενική ιατρική Οδηγία σχετικά με την ειδική επιμόρφωση στη γενική ιατρική	30. 11. 1984 (EE C 13 της 15. 1. 1985)
Γενικό σύστημα Οδηγία σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων της ανώτατης παιδείας	9. 7. 1985 (EE C 217 της 18. 8. 1985)

Παράρτημα 3

Στοιχεία κατά τομείς

Πίνακας 3.1

Ωριαίο κόστος του εργατικού δυναμικού, εργατών και υπαλλήλων, το 1984

(σε Ecu)

NACE	D	F	I	NL	B	L	UK	IRL	DK	GR	P
247 Γυαλί	13,0	13,0	10,5	14,7	13,1		9,4	10,3	11,0	4,4	3,3
248 Κεραμικά προϊόντα	11,8	10,7	10,0	12,0	11,5		7,3	7,0	11,5	4,0	2,1
257 Φαρμακευτικά προϊόντα	17,8	15,4	11,9	17,2	16,4	12,9	11,1	11,1	13,2	4,8	3,7
258 Σαπούνια, απορρυπαντικά, αρώματα	17,8	15,4	11,9	17,2	16,4	12,9	11,1	11,1	13,2	4,8	3,7
259 Χημικά προϊόντα οικιακής χρήσης	17,8	15,4	11,9	17,2	16,4	12,9	11,1	11,1	13,2	4,8	3,7
260 Τεχνητές ίνες	15,3	14,7	10,3	14,7			8,9		4,4	2,9	
314 Μεταλλικές κατασκευές	13,8	11,2	9,9	11,5	11,8	8,7	7,1	7,4	12,0	4,1	4,1
315 Λεβητοποιία	13,0	11,5	10,4	11,6	12,7	10,4	8,0	7,3	11,4	3,9	2,3
316 Εργαλεία και επεξεργ. μεταλλικά είδη	12,2	11,1	9,8	11,6	13,0	9,9	8,2	7,1	11,3	4,1	2,2
321 Αγροτικές μηχανές και τρακτέρ	14,5	12,7	10,7	12,3	13,3	12,2	9,1	7,6	11,8	3,4	2,6
322 Εργαλειομηχανές και εργαλεία	14,5	12,7	10,7	12,3	13,3	12,2	9,1	7,6	11,8	3,4	2,6
323 Μηχ. υφαντουργίας και ραπτομηχανές	14,5	12,7	10,7	12,3	13,3	12,2	9,1	7,6	11,8	3,4	2,6
324 Μηχ. διατροφικής και χημικής βιομηχ.	14,5	12,7	10,7	12,3	13,3	12,2	9,1	7,6	11,8	3,4	2,6
325 Υλικά ορυχείων και χαλυβουργίας	14,5	12,7	10,7	12,3	13,3	12,2	9,1	7,6	11,8	3,4	2,6
327 Άλλα ειδικά υλικά	14,5	12,7	10,7	12,3	13,3	12,2	9,1	7,6	11,8	3,4	2,6
328 Άλλα μηχανήματα και μηχ. υλικό	14,5	12,7	10,7	12,3	13,3	12,2	9,1	7,6	11,8	3,4	2,6
330 Είδη γραφείου και επεξεργ. στοιχείων	20,8	21,1	12,7	15,9			13,4	9,9	13,7		
341 Ηλεκτρικά σύρματα και καλώδια	14,7	13,1	10,6	13,8	14,0	11,5	8,8	7,2	11,7	4,2	2,9
344 Τηλεπικ., υπολογ., ιατρο-ηλεκτρ.	14,7	13,1	10,6	13,8	14,0	11,5	8,8	7,2	11,7	4,2	2,9
345 Ηλεκτρον. συσκευές, ραδιόφ., τηλεορ.	14,7	13,1	10,6	13,8	14,0	11,5	8,8	7,2	11,7	4,2	2,9
346 Οικιακές ηλεκτρικές συσκευές	14,7	13,1	10,6	13,8	14,0	11,5	8,8	7,2	11,7	4,2	2,9
347 Λαμπτήρες και φωτιστικά	14,7	13,1	10,6	13,8	14,0	11,5	8,8	7,2	11,7	4,2	2,9
351 Κατασκευή και συναρμολ. αυτοκινήτων	18,3	13,6	11,9	13,4	15,5		10,1	23,6		4,7	3,2
361 Ναυπηγ. και συντήρηση πλοίων	14,9	12,8	10,2	13,4	15,1		9,9		12,9	4,4	3,3
362 Σιδηροδρομικό υλικό	16,0	15,4	10,5	13,3	15,2		10,4	15,0	12,8	5,2	3,1
363 Ποδήλατα και μοτοσυκλέτες	16,0	15,4	10,5	13,3	15,2		10,4	15,0	12,8	5,2	3,1
364 Κατασκευή και επισκευή αεροσκαφών	17,0	17,4	10,6	15,9			11,0		7,4		
372 Ιατρικό, χειρουργ. και ορθοπ. υλικό	12,5	11,7	9,8	11,8	13,3	6,1	8,8	8,8	11,4	3,6	2,6
373 Οπτικά όργανα, φωτογραφ. είδη	12,5	11,7	9,8	11,8	13,3	6,1	8,8	8,0	11,4	3,6	2,6
374 Ρολόγια, εκκρεμή, ανταλλακτικά	12,5	11,7	9,8	11,8	13,3	6,1	8,8	8,0	11,4	3,6	2,6
411 Φυτικές και ζωικές λιπαρές ουσίες	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
412 Σφάγια, κονσέρβες κρέατος	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
413 Γαλακτοκομία	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
415 Κονσέρβες ψαριών και θαλασσινών	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
416 Εργασίες σπόρων	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
417 Ζυμαρικά	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
419 Αρτοποιία, ζαχαροπλαστ., παξιμάδια	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
420 Ζάχαρη	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
421 Κακάο, σοκολάτα, ζαχαρώδη προϊόντα	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
423 Διάφορα προϊόντα διατροφής	11,3	10,8	10,6	13,1	11,7	7,5	7,4	8,3	11,6	3,6	2,0
424 Οινοπνευματώδη	13,5	14,1	11,2	15,4	12,5	10,5	10,2	13,4	14,9	4,4	2,8
425 Κρασί και ποτά με βάση το κρασί	13,5	14,1	11,2	15,4	12,5	10,5	10,2	13,4	14,9	4,4	2,8
427 Ζυθοποιία, βυνοποιία	13,5	14,1	11,2	15,4	12,5	10,5	10,2	13,4	14,9	4,4	2,8
428 Μεταλλικά και αεριούχα νερά	13,5	14,1	11,2	15,4	12,5	10,5	10,2	13,4	14,9	4,4	2,8
429 Προϊόντα καπνού	16,8		9,2	14,8	12,8		13,1	12,5	11,5	3,8	3,4
431 Εριουργία	10,6	9,4	9,3	12,5	10,4		6,2	6,3	10,8	3,6	1,7
432 Βαμβακουργία	10,7	9,5	9,2	11,9	10,2		6,4	7,7	10,9		1,9
438 Τάπητες, λινότάπητες, μουσαμάδες	10,5	9,2	8,9	11,8	9,9		6,1	6,8	10,5	3,4	1,8
442 Δερμάτινα και παρεμφερή είδη	9,4	8,9	8,7	10,7	9,3		6,3	6,7	9,4	3,6	2,2
451 Υποδήματα	9,1	8,5	7,5	9,9	8,6		6,5	5,8	9,8	3,0	1,6
453 Έτοιμα ενδύματα, είδη ενδύσεως	9,0	8,0	7,9	9,3	8,0	4,8	5,0	4,7	9,1	2,7	1,6
455 Έτοιμα ενδύματα, άλλα είδη υφαντ.	9,0	8,2	7,8	9,4	8,1	5,1	5,4	5,0	9,4	2,9	1,6
467 Ξύλινα έπιπλα	11,8	9,2	8,7	10,8	10,7	8,3	7,5	6,9	10,1	3,3	1,8
472 Μεταποίηση χαρτιού, χαρτόνι	11,9	11,1	9,8	13,2	12,2		8,9	7,4	12,0	4,1	2,4
473 Τυπογραφία και σχετικές βιομηχ.	14,3	14,0	12,3	14,4	12,9		10,8	10,5	14,4	4,2	2,5
474 Εκδόσεις	14,3	14,0	12,3	14,4	12,9		10,8	10,5	14,4	4,2	2,5
481 Βιομηχανία ελαστικών	13,4	11,4	11,4	13,1	13,0		8,5	8,0	11,4	4,8	2,5
491 Κοσμ., χρυσοχ., αργυρ., πολύτ. λίθοι	10,7	11,6	9,1	11,1	9,2		7,4	7,6	11,0	3,0	1,7
492 Μουσικά όργανα	10,7	11,6	9,1	11,1	9,2		7,4	7,6	11,0	3,0	1,7
493 Φωτογρ. και κινηματογρ., εργαστήρια	10,7	11,6	9,1	11,1	9,2		7,4	7,6	11,0	3,0	1,7
494 Παιχνίδια, είδη αθλητισμού	10,7	11,6	9,1	11,1	9,2		7,4	7,6	11,0	3,0	1,7

Πηγή: Eurostat, έρευνα στο μισθολογικό κόστος, 1984.

Πίνακας 3.2

Μισθολογικό κόστος κατά μονάδα το 1984

NACE	D	F	I	NL	B	L	UK	IRL	DK	ΔΙΑΣΠ.
247 Γυαλί	38	35	16	30	21		27	43	38	27,6
248 Κεραμικά προϊόντα	39	36	17	33	24		25		37	24,9
257 Φαρμακευτικά προϊόντα	43	19	14	49	17	15	18		28	49,6
258 Σαπούνια, απορρυπαντικά, αρώματα	39	35	21	29	25	23	22		36	23,3
259 Χημικά προϊόντα οικιακής χρήσης	51	32	21	24			33		49	32,7
260 Τεχνητές ίνες	34	100	12		18		22			76,6
314 Μεταλλικές κατασκευές	40	36	27	28	23		20	25	41	24,3
315 Λεβητοποιία	29	30	28	37	25		13	42	48	31,8
316 Εργαλεία και επεξεργ. μεταλλικά είδη	36	33	23	31	26	22	27	39	44	22,3
321 Αγροτικές μηχανές και τρακτέρ	36	35	21	29	31		27		43	20,7
322 Εργαλειομηχανές και εργαλεία	42	36	29	24	25		44		43	22,8
323 Μηχ. υφαντουργίας και ραπτομηχανές	37	35	31	24	35		41		61	28,1
324 Μηχ. διατροφικής και χημικής βιομηχ.	34	37	25	32	29		17		38	22,6
325 Υλικά ορυχείων και χαλυβουργίας	35	30	22	27	41		35		31	17,8
327 Άλλα ειδικά υλικά	39	41	23		27		36		36	19,4
328 Άλλα μηχανήματα και μηχ. υλικό	38	34	20	33	27		32		37	18,6
330 Είδη γραφείου και επεξεργ. στοιχείων	25	24	12	14			17			27,2
341 Ηλεκτρικά σύρματα και καλώδια		39	27	30			21			23,3
344 Τηλεπικ., υπολογ., ιατρο-ηλεκτρ.	31	35	29				24			13,8
345 Ηλεκτρον. συσκευές, ραδιόφ., τηλεορ.	50	35	26				27			27,7
346 Οικιακές ηλεκτρικές συσκευές	44	48	29				31			21,5
347 Λαμπτήρες και φωτιστικά	42	36	26				42			18,1
351 Κατασκευή και συναρμολ. αυτοκινήτων	36	38	37	43						6,5
361 Ναυπηγ. και συντήρηση πλοίων	38	50	36	35	29		42		50	18,2
362 Σιδηροδρομικό υλικό	47	57	31	28	28		49			28,0
363 Ποδήλατα και μοτοσυκλέτες	57	64	31	48			66		28	30,2
364 Κατασκευή και επισκευή αεροσκαφών	32	26	24				29			10,8
372 Ιατρικό, χειρουργ. και ορθοπ. υλικό	38	33	26		38	19	16		39	30,5
373 Οπτικά όργανα, φωτογραφ. είδη	56	33	27	87			33		40	44,2
374 Ρολόγια, εκκρεμή, ανταλλακτικά	52	32	16				44			37,7
411 Φυτικές και ζωικές λιπαρές ουσίες	35	37	21	36	27	25	28		36	18,9
412 Σφάγια, κονσέρβες κρέατος	33	28	25	23	22	19	13		23	23,5
413 Γαλακτοκομία	32	28	27	38	28	18	25	36	35	19,8
415 Κονσέρβες ψαριών και θαλασσινών	41	40	37		36	23	34	30	46	18,5
416 Εργασίες σπόρων	19	23	22	20	16	12	13		21	21,7
417 Ζυμαρικά	31	21	28							15,4
419 Αρτοποιία, ζαχαροπλαστ., παξιμάδια	52	41	29	36	31	33	31		40	19,8
420 Ζάχαρη	16	16	18	18	15	10				16,3
421 Κακάο, σοκολάτα, ζαχαρώδη προϊόντα	34	27	28	25	24	19	23		35	18,2
423 Διάφορα προϊόντα διατροφής	25	23	23	25	22	14		19		16,9
424 Οινοπνευματώδη	33	20	17	31	19	19	14			30,0
425 Κρασί και ποτά με βάση το κρασί	22	18	18			25	19			13,8
427 Ζυθοποιία, βυνοποιία	25	32	16	14	17	14	18	34	31	34,4
428 Μεταλλικά και αεριούχα ποτά	28	24	14	50	19	13	21		26	45,0
429 Προϊόντα καπνού	38		30	23	152		17		24	99,8
431 Εριουργία	37	43	22	29	32		23		39	23,2
432 Βαμβακουργία	42	48	25	25	28		26		44	28,0
438 Τάπητες, λινότάπητες, μουσαμάδες	26	23	45		24		22		28	27,4
442 Δερμάτινα και παρεμφερή είδη	33	22	29		25		42		44	25,1
451 Υποδήματα	37	28	23	34	36		29		44	19,2
453 Έτοιμα ενδύματα, είδη ενδύσεως	42	35	32	19	36	33	27	61	40	29,8
455 Έτοιμα ενδύματα, άλλα είδη υφαντ.	40		23	16	31	19	26		37	30,2
467 Ξύλινα έπιπλα	35	36	24	31	29	25	28	51	36	23,4
472 Μεταποίηση χαρπιάς, χαρτόνι	36	33	23	18	22		32		38	24,4
473 Τυπογραφία και σχετικές βιομηχ.	38	32	29	61	23		25		54	36,0
474 Εκδόσεις		25	26	33	16			39		27,0
481 Βιομηχανία ελαστικών	35	32	25	35	24		34		45	20,0
491 Κοσμ., χρυσοχ., αργυρ., πολύτ. λίθοι	40	30	14		7		28		61	57,5
492 Μουσικά όργανα	29	38	33				34		37	9,2
493 Φωτογρ. και κινηματογρ. εργαστήρια		33	25		8					46,9
494 Παιχνίδια, αθλητικά είδη	38	34	26	24	23		35		25	19,5
ΔΙΑΣΠ.	22,2	35,9	24,9	40,5	71,1	30,5	35,6	28,8	23,0	

Πίνακας 3.3

Μετάβαση από το μέσο μισθολογικό κόστος για τον εργοδότη στο καθαρό κέρδος για τον παντρεμένο εργαζόμενο με δύο παιδιά (ένας μόνο μισθός)

Το 1981	B	DK (')	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK
Μισθολογικό κόστος για τον εργοδότη												
— σε Ecu το μήνα	1 719	1 732	2 008	623		1 734	1 423	1 545	1 574	1 891	386	1 417
— σε ποσοστό	100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	100
Έξοδα επαγγελματικής επιμόρφωσης	0,4	1,9	1,6			1,6	1,3	0,3	0,5	0,4	2	1,5
Κοινωνικές επιβαρύνσεις εργοδότη	24	5,7	21	18		28,1	14,7	33,5	14,9	24,4	18,4	14,6
Κοινωνικές επιβαρύνσεις εργαζόμενου	9,8	1,5	13,3	12,2		10,2	7,0	6,3	9,9	20,4	9,2	7,5
Φορολογία εργοδότη								0,5	0,5		2,7	
Φορολογία εργαζόμενου	15,0	39,9	10,0	2,3		0,0	14,9	9,6	2,6	7,0	3,0	15,1
Επιδοτήσεις εργοδότη	1,1	0,3						8,1				0,1
Οικογενειακά επιδόματα (δύο παιδιά)	8,2	0,0	3,5	6,4		5,4	2,5	7,1	7,0	5,8	3,1	7,0
Επιβαρύνσεις και διάφορα έξοδα	1,4	0,4	0,7	1		2,4	1,4	1,2	1,3	2,3	3	1,2
Καθαρό κέρδος εργαζόμενου	58,7	50,9	56,8	73,0		63,2	63,2	63,8	77,3	51,2	64,8	67,3

Πηγή: Eurostat.

(') Εργάτης, μόνος, μέσος μισθός.

Πίνακας 3.4

Ωριαίο καθαρό κέρδος ενός εργαζόμενου παντρεμένου, με δύο παιδιά (ένας μόνο μισθός), το 1984

(σε Ecu)

NACE	D	F	I	NL	B	L	UK	IRL	DK	GR	P
247 Γυαλί	7,4	8,2	6,7	7,5	7,7		6,3	6,5	5,6	3,2	2,1
248 Κεραμικά προϊόντα	6,7	6,8	6,4	6,1	6,8		4,9	4,4	5,9	2,9	1,4
257 Φαρμακευτικά προϊόντα	10,1	9,8	7,6	8,8	9,6	9,9	7,5	7,0	6,7	3,5	2,4
258 Σαπούνια, απορρυπαντικά, αρώματα	10,1	9,8	7,6	8,8	9,6	9,9	7,5	7,0	6,7	3,5	2,4
259 Χημικά προϊόντα οικιακής χρήσης	10,1	9,8	7,6	8,8	9,6	9,9	7,5	7,0	6,7	3,5	2,4
260 Τεχνητές ίνες	8,7	9,3	6,5		8,6		6,0			3,2	1,9
314 Μεταλλικές κατασκευές	7,8	7,1	6,3	5,9	6,9	6,7	4,8	4,7	6,1	3,0	0,0
315 Λεβητοποιία	7,4	7,3	6,6	5,9	7,5	8,1	5,4	4,6	5,8	2,8	1,5
316 Εργαλεία και επεξεργ. μεταλλικά είδη	6,9	7,0	6,3	6,0	7,6	7,7	5,5	4,5	5,7	3,0	1,4
321 Αγροτικές μηχανές και τρακτέρ	8,3	8,0	6,8	6,3	7,8	9,4	6,1	4,8	6,0	2,5	1,7
322 Εργαλειομηχανές και εργαλεία	8,3	8,0	6,8	6,3	7,8	9,4	6,1	4,8	6,0	2,5	1,7
323 Μηχ. υφαντουργίας και ραπτομηχανές	8,3	8,0	6,8	6,3	7,8	9,4	6,1	4,8	6,0	2,5	1,7
324 Μηχ. διατροφικής και χημικής βιομηχ.	8,3	8,0	6,8	6,3	7,8	9,4	6,1	4,8	6,0	2,5	1,7
325 Υλικά ορυχείων και χαλυβουργίας	8,3	8,0	6,8	6,3	7,8	9,4	6,1	4,8	6,0	2,5	1,7
327 Άλλα ειδικά υλικά	8,3	8,0	6,8	6,3	7,8	9,4	6,1	4,8	6,0	2,5	1,7
328 Άλλα μηχανήματα και μηχ. υλικό	8,3	8,0	6,8	6,3	7,8	9,4	6,1	4,8	6,0	2,5	1,7
330 Είδη γραφείου και επεξεργ. στοιχείων	11,8	13,3	8,1	8,1			9,0	6,3	7,0		
341 Ηλεκτρικά σύρματα και καλώδια	8,3	8,2	6,8	7,1	8,2	8,9	5,9	4,6	5,9	3,1	1,9
344 Τηλεπ., υπολογιστές, ιατρο-ηλεκτρ.	8,3	8,2	6,8	7,1	8,2	8,9	5,9	4,6	5,9	3,1	1,9
345 Ηλεκτρον. συσκευές, ραδιόφ., τηλεορ.	8,3	8,2	6,8	7,1	8,2	8,9	5,9	4,6	5,9	3,1	1,9
346 Οικιακές ηλεκτρικές συσκευές	8,3	8,2	6,8	7,1	8,2	8,9	5,9	4,6	5,9	3,1	1,9
347 Λαμπτήρες και φωτιστικά	8,3	8,2	6,8	7,1	8,2	8,9	5,9	4,6	5,9	3,1	1,9
351 Κατασκευή και συναρμολ. αυτοκινήτων	10,4	8,6	7,6	6,9	9,1		6,8	14,9		3,4	2,1
361 Ναυπηγ. και συντήρηση πλοίων	8,5	8,1	6,5	6,9	8,9		6,7		6,6	3,2	2,1
362 Σιδηροδρομικό υλικό	9,1	9,7	6,7	6,8	8,9		7,0	9,5	6,5	3,8	2,0
363 Ποδήλατα και μοτοσυκλέτες	9,1	9,7	6,7	6,8	8,9		7,0	9,5	6,5	3,8	2,0
364 Κατασκευή και επισκευή αεροσκαφών	10,2	11,0	6,7		9,3		7,4			5,4	
372 Ιατρικό, χειρουργ. και ορθοπ. υλικό	7,1	7,4	6,2	6,1	7,8	4,7	5,9	5,1	5,8	2,6	1,7
373 Οπτικά όργανα, φωτογραφ. είδη	7,1	7,4	6,2	6,1	7,8	4,7	5,9	5,1	5,8	2,6	1,7
374 Ρολόγια, εκκρεμή, ανταλλακτικά	7,1	7,4	6,2	6,1	7,8	4,7	5,9	5,1	5,8	2,6	1,7
411 Φυτικές και ζωικές λιπαρές ουσίες	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
412 Σφάγια, κονσέρβες κρέατος	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
413 Γαλακτοκομία	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
415 Κονσέρβες ψαριών και θαλασσινών	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
416 Εργασίες σπόρων	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
417 Ζυμαρικά	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
419 Αρτοποιία, ζαχαροπλαστ., παξιμάδια	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
420 Ζάχαρη	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
421 Κακάο, σοκολάτα, ζαχαρώδη προϊόντα	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
423 Διάφορα προϊόντα διατροφής	6,4	6,8	6,7	6,7	6,9	5,8	5,0	5,2	5,9	2,6	1,3
424 Οινοπνευματώδη	7,6	8,9	7,1	7,9	7,3	8,1	6,9	8,4	7,6	3,2	1,8
425 Κρασί και ποτά με βάση το κρασί	7,6	8,9	7,1	7,9	7,3	8,1	6,9	8,4	7,6	3,2	1,8
427 Ζυθοποιία, θυνοποιία	7,6	8,9	7,1	7,9	7,3	8,1	6,9	8,4	7,6	3,2	1,8
428 Μεταλλικά και αεριούχα ποτά	7,6	8,9	7,1	7,9	7,3	8,1	6,9	8,4	7,6	3,2	1,8
429 Προϊόντα καπνού	9,5		5,9	7,6	7,5		8,8	7,9	5,8	2,8	2,2
431 Εριουργία	6,0	5,9	5,9	6,4	6,1		4,2	4,0	5,5	2,6	1,1
432 Βαμβάκουργα	6,1	6,0	5,9	6,1	6,0		4,3	4,9	5,6		1,2
438 Τάπητες, λινολάιμα, μουσαμάδες	6,0	5,8	5,7	6,0	5,8		4,1	4,3	5,3	2,5	1,2
442 Δερμάτινα και παρεμφερή είδη	5,3	5,6	5,5	5,5	5,5		4,3	4,2	4,8	2,6	1,4
451 Υποδήματα	5,2	5,4	4,8	5,1	5,1		4,4	3,7	5,0	2,2	1,0
453 Έτοιμα ενδύματα, είδη ενδύσεως	5,1	5,1	5,0	4,7	4,7	3,7	3,4	3,0	4,6	2,0	1,1
455 Έτοιμα ενδύματα, άλλα είδη υφαντ.	5,1	5,2	4,9	4,8	4,8	3,9	3,6	3,1	4,8	2,1	1,0
467 Ξύλινα έπιπλα	6,7	5,8	5,5	5,5	6,3	6,4	5,1	4,4	5,1	2,4	1,2
472 Μεταποίηση χαρτί, χαρτόνι	6,7	7,0	6,2	6,7	7,1		6,0	4,7	6,1	3,0	1,5
473 Τυπογραφία και σχετικές βιομηχ.	8,1	8,9	7,9	7,3	7,6		7,3	6,6	7,3	3,1	1,6
474 Εκδόσεις	8,1	8,9	7,9	7,3	7,6		7,3	6,6	7,3	2,1	1,6
481 Βιομηχανία ελαστικών	7,6	7,2	7,3	6,7	7,6		5,7	5,1	5,8	3,5	1,6
491 Κοσμ., χρυσох., αργυρ., πολύτ. λίθοι	6,0	7,3	5,8	5,7	5,4		5,0	4,8	5,6	2,2	1,1
492 Μουσικά όργανα	6,0	7,3	5,8	5,7	5,4		5,0	4,8	5,6	2,2	1,1
493 Φωτογρ. και κινηματογρ. εργαστήρια	6,0	7,3	5,8	5,7	5,4		5,0	4,8	5,6	2,2	1,1
494 Παιχνίδια, αθλητικά είδη	6,0	7,3	5,8	5,7	5,4		5,0	4,8	5,6	2,2	1,1

Ορισμός: Ωριαίο κόστος του εργατικού δυναμικού σε Ecu, πολλαπλασιαζόμενο με το μερίδιο του καθαρού κέρδους του εργαζόμενου στο μισθολογικό κόστος για τον εργοδότη.

Πηγή: Eurostat, έρευνα για το μισθολογικό κόστος και γρήγορες στατιστικές, πληθυσμός και κοινωνικές συνθήκες 1, 1987.

Πίνακας 3.5

Κέρδη και ζημίες μεριδίων της εξαγωγικής αγοράς από το 1979 έως το 1985
(EUR 10, ΗΠΑ, Ιαπωνία)

EUR 10 (')			
Κλάδοι	Ζημίες	Κλάδοι	Κέρδη
Ηλεκτρικά είδη	- 4,39	Δερμάτινα και είδη υποδήσεως	+ 5,45
Αυτοκίνητα οχήματα	- 4,25	Ξυλεία και έπιπλα	+ 4,86
Ελαστικά και πλαστικά προϊόντα	- 2,53	Υφαντουργικά και είδη ενδύσεως	+ 3,87
Γεωργ. και βιομηχ. μηχανήματα	- 2,49	Μη μεταλλικά ορυκτά και προϊόντα	+ 2,47
Άλλος μεταφορικός εξοπλισμός	- 2,27	Τρόφιμα, ποτά και προϊόντα καπνού	+ 2,03
Είδη γραφ. και επεξεργ. ακριβ.	- 2,23	Χαρτί και τυπογραφικά προϊόντα	+ 1,25
Άλλα βιομηχ. προϊόντα	- 0,84	Σιδηρούχα και μη σιδηρούχα ορυκτά	+ 1,23
Μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχαν. και οχημάτων	- 0,65	και μέταλλα εκτός από τα ραδιενεργά	+ 0,51
		Χημικά προϊόντα	

ΗΠΑ			
Κλάδοι	Ζημίες	Κλάδοι	Κέρδη
Άλλα βιομηχανικά προϊόντα	- 2,06	Άλλος μεταφορικός εξοπλισμός	+ 5,45
Υφαντουργ. και είδη ενδύσεως	- 1,41	Ελαστικά και πλαστικά προϊόντα	+ 3,63
Σιδηρούχα και μη σιδηρούχα ορυκτά	- 1,29	Είδη γραφ. και επεξεργ. οπτικά όργ.	+ 3,30
και μέταλλα εκτός των ραδιενεργών	- 0,86	και όργανα ακριβείας	+ 0,68
Αυτοκίνητα οχήματα	- 0,52	Χαρτί και τυπογραφικά είδη	+ 0,66
Τρόφιμα, ποτά και προϊόντα καπνού	- 0,46	Ηλεκτρικά είδη	+ 0,52
Ξυλεία και έπιπλα	- 0,36	Δερμάτινα και είδη υποδήσεως	
Μη μεταλλικά ορυκτά και προϊόντα			
Μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχαν. και εξοπλισμού μεταφορών	- 0,24		
Χημικά προϊόντα	- 0,01		
Αγροτ. και βιομηχ. μηχανήματα	- 0,01		

Ιαπωνία			
Κλάδοι	Ζημίες	Κλάδοι	Κέρδη
Τρόφιμα, ποτά και προϊόντα καπνού	0,00	Ηλεκτρικά είδη	+ 11,66
		Αυτοκίνητα οχήματα	+ 9,40
		Είδη γραφ. και επεξεργ. οπτικά όργανα και όργανα ακριβείας	+ 5,74
		Γεωργ. και βιομηχ. μηχαν.	+ 5,26
		Άλλα βιομηχ. προϊόντα	+ 5,24
		Μη μεταλλικά ορυκτά και προϊόντα	+ 3,17
		Ελαστικά και πλαστικά προϊόντα	+ 3,04
		Άλλος εξοπλισμός μεταφορών	+ 2,71
		Υφαντ. και είδη ενδύσεως	+ 2,20
		Μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχαν. και εξοπλισμού μεταφορών	+ 1,75
		Σιδηρούχα και μη σιδηρούχα ορυκτά και μέταλλα εκτός των ραδιενεργών	+ 1,63
		Χημικά προϊόντα	+ 1,35
		Χαρτί και είδη τυπογραφίας	+ 0,78
		Δερμάτινα και είδη υποδήσεως	+ 0,42
		Ξυλεία και έπιπλα	+ 0,18

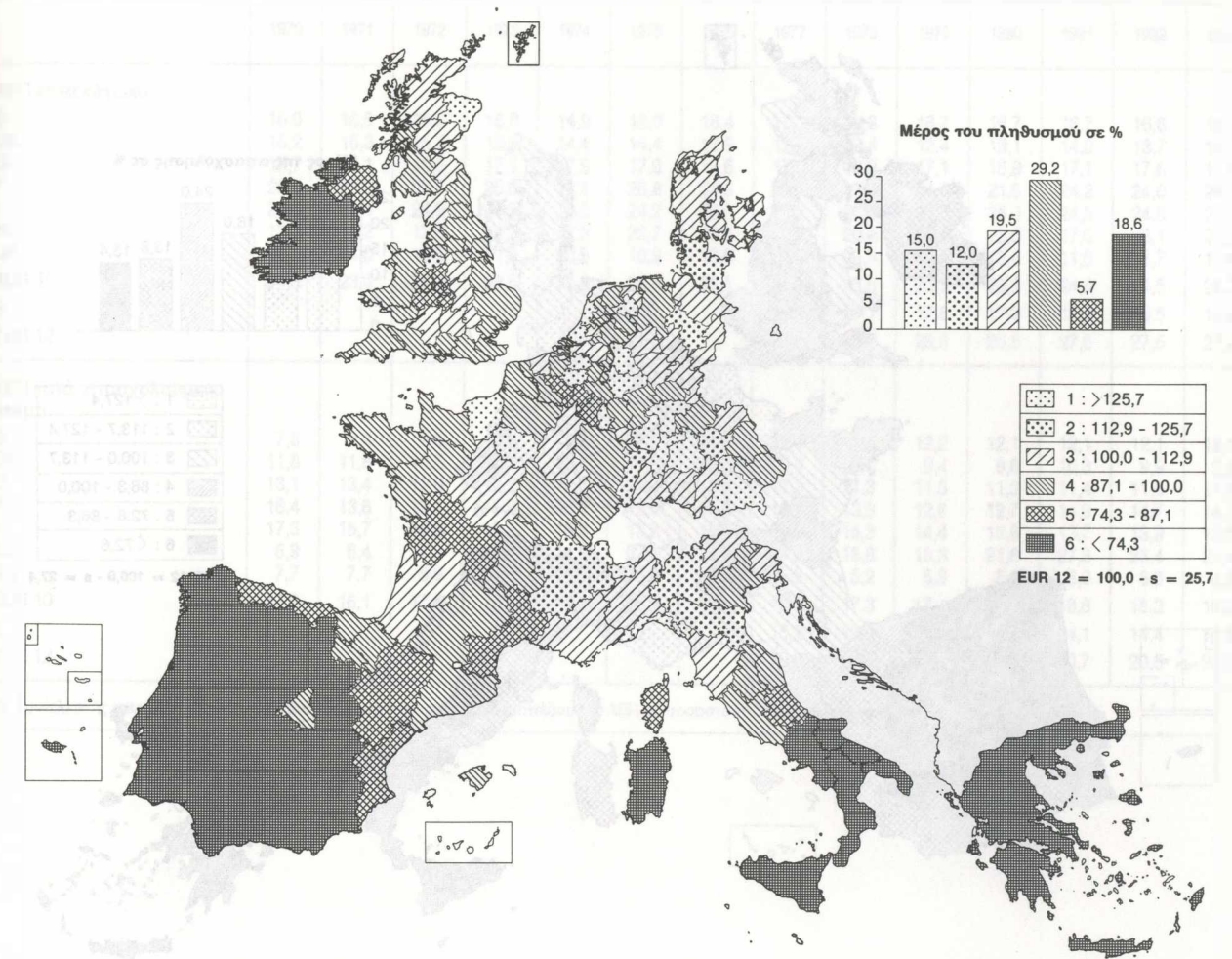
Πηγή: Υπηρεσίες Επιτροπής, Volimex.
(') Μόνο οι εξωκοινοτικές συναλλαγές υπολογίζονται.

Παράρτημα 4

Στοιχεία κατά περιφέρειες (1)

Χάρτης 4.1

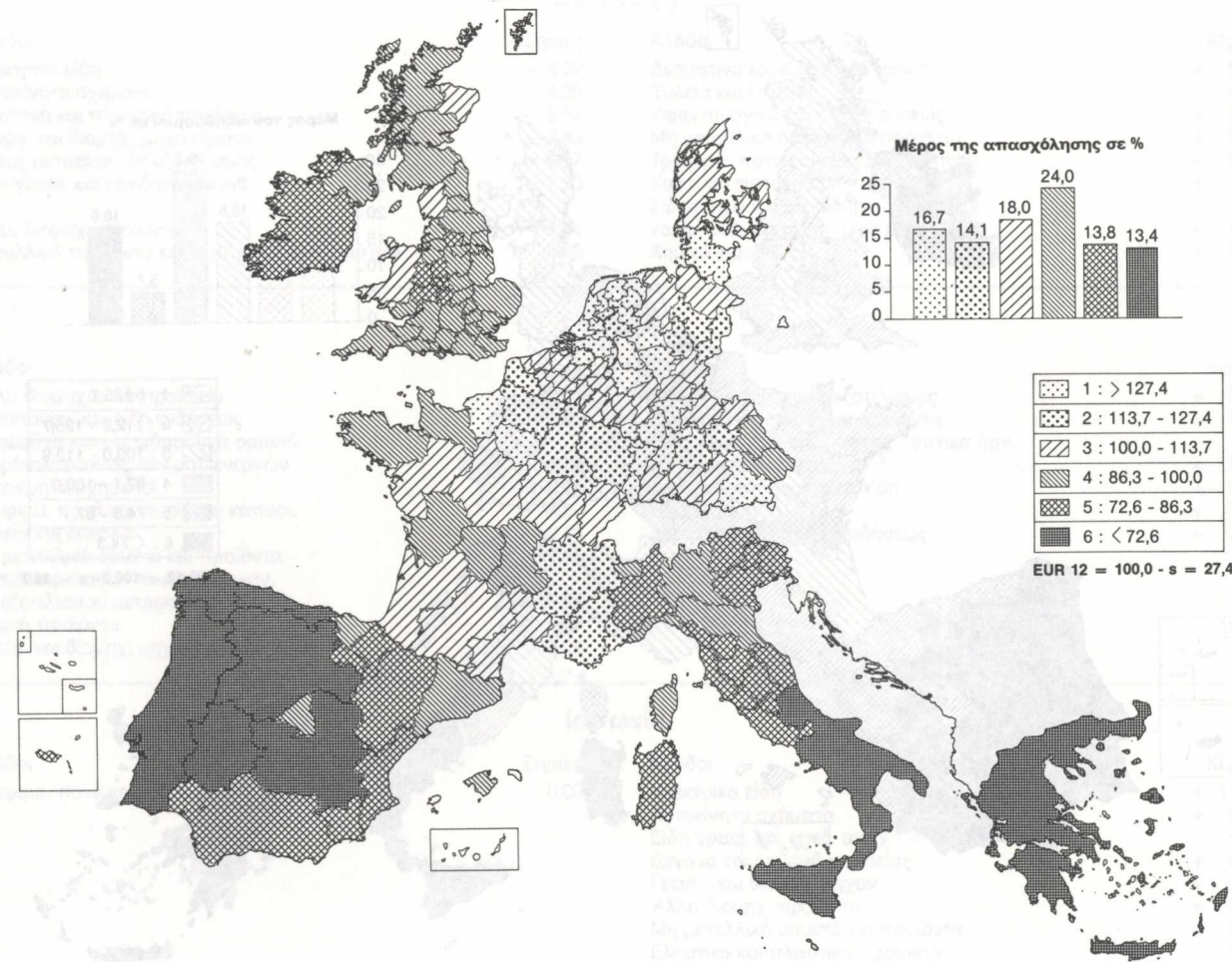
ΑΕΠ κατά κάτοικο (2)

(1) Πηγή: Τρίτη περιοδική έκθεση της Επιτροπής για την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και εξέλιξη των περιφερειών της Κοινότητας.
(2) Μετά την αναλογική ανακατανομή του ΑΕΠ των Groningen, Αμβούργου και Βρέμης.

Χάρτης 4.2

ΑΕΠ κατά απασχολούμενο άτομο ⁽¹⁾

Πίνακας 4.3

Εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων του ΑΕΠ στην Κοινότητα ⁽¹⁾

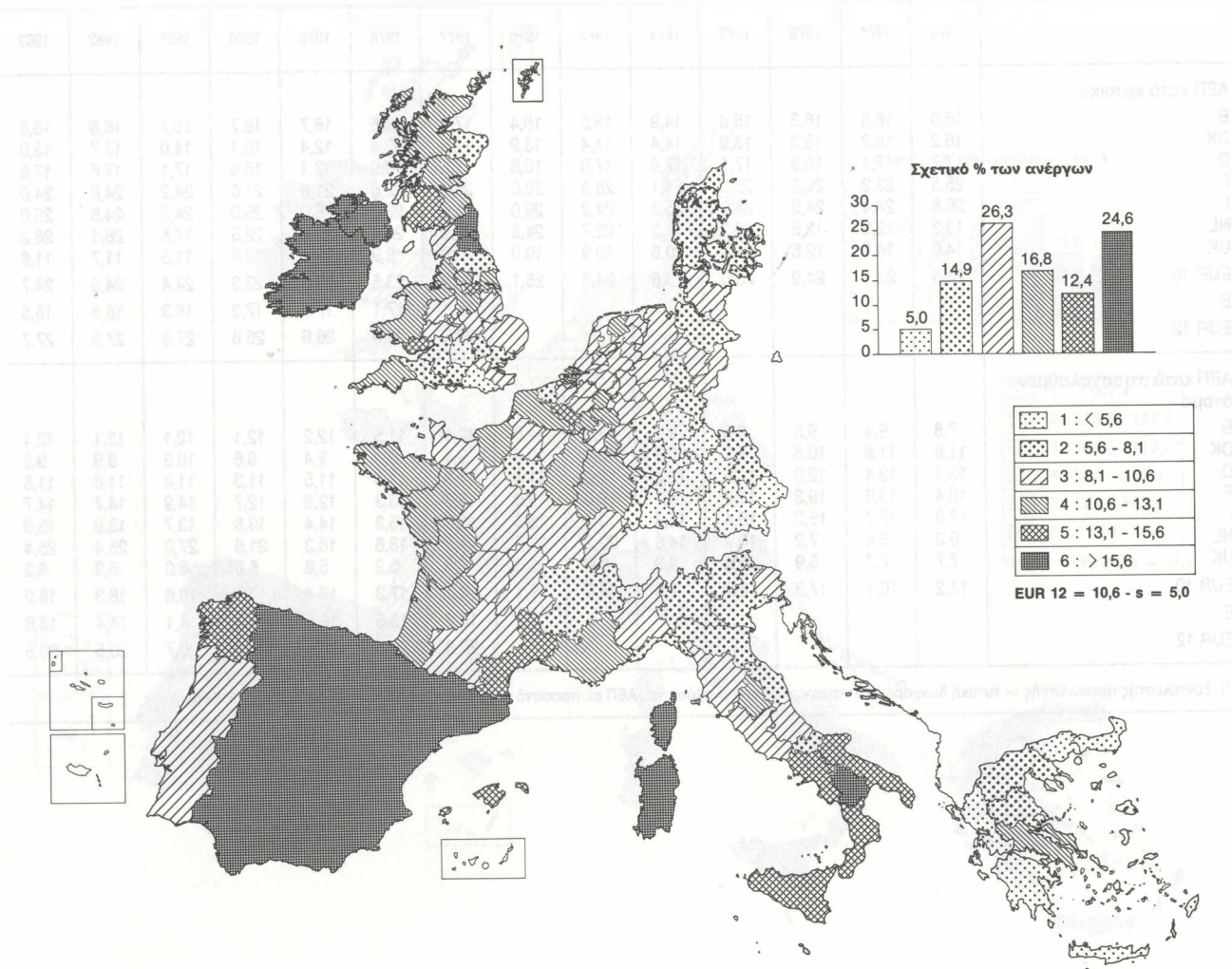
	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
ΑΕΠ κατά κάτοικο														
B	16,0	16,5	16,3	15,6	14,9	16,9	16,4	17,1	16,6	16,7	16,7	16,7	16,6	16,5
DK	16,2	16,3	15,3	13,9	14,4	14,4	13,9	12,8	12,4	12,4	13,1	14,0	13,7	13,0
D	17,7	17,1	16,9	17,1	17,6	17,0	16,6	17,0	16,9	17,1	16,9	17,1	17,6	17,8
F	25,5	23,2	29,5	25,5	24,1	28,8	28,6	25,1	22,6	21,6	21,6	24,2	24,0	24,0
I	26,6	24,4	24,9	24,9	25,3	24,2	26,0	25,6	26,0	25,0	25,0	24,5	24,6	25,0
NL	13,3	12,2	12,6	14,2	17,2	22,7	24,8	22,2	20,4	20,0	22,5	17,5	26,1	26,2
UK	14,0	14,0	12,6	11,6	10,6	10,9	10,0	9,9	9,9	10,4	10,6	11,5	11,7	11,6
EUR 10	24,5	23,4	24,9	23,5	23,5	24,8	25,1	24,2	23,5	23,3	23,3	24,4	24,5	24,7
E								17,1	17,1	17,5	17,3	18,3	18,5	18,5
EUR 12								26,9	26,5	26,6	26,6	27,5	27,5	27,7
ΑΕΠ κατά απασχολούμενο άτομο														
B	7,8	9,4	9,5	9,5	9,2	11,2	11,0	12,1	11,5	12,2	12,1	12,1	12,1	12,1
DK	11,8	11,8	10,5	8,7	10,8	10,6	10,6	9,4	9,3	9,4	9,6	10,3	9,9	9,2
D	13,1	13,4	12,0	12,2	12,8	12,0	11,4	11,3	11,3	11,5	11,3	11,4	11,6	11,5
F	16,4	13,6	19,3	15,9	15,1	19,0	19,0	15,7	13,3	12,8	12,7	14,9	14,7	14,7
I	17,3	15,7	16,2	15,4	15,3	13,8	15,6	15,2	15,3	14,4	13,8	13,7	13,9	13,9
NL	6,9	6,4	7,2	10,7	14,6	22,2	24,7	21,3	18,6	18,3	21,6	27,3	25,4	25,4
UK	7,7	7,7	5,9	5,6	4,9	6,0	5,5	5,3	5,2	5,8	5,8	6,0	6,3	6,3
EUR 10	17,2	16,1	17,3	16,2	17,3	18,6	19,1	18,1	17,3	17,4	17,9	18,6	18,3	18,2
E								15,2	15,5	16,5	15,2	14,1	14,4	14,6
EUR 12								20,8	20,0	20,1	20,2	20,7	20,5	20,6

⁽¹⁾ Συντελεστής παραλλαγής = τυπική διαφορά του περιφερειακού επιπέδου του ΑΕΠ σε ποσοστό του εθνικού ή κοινοτικού μέσου όρου, σε SPA.

⁽¹⁾ Μετά την αναλογική ανακατανομή του ΑΕΠ του Groningen.

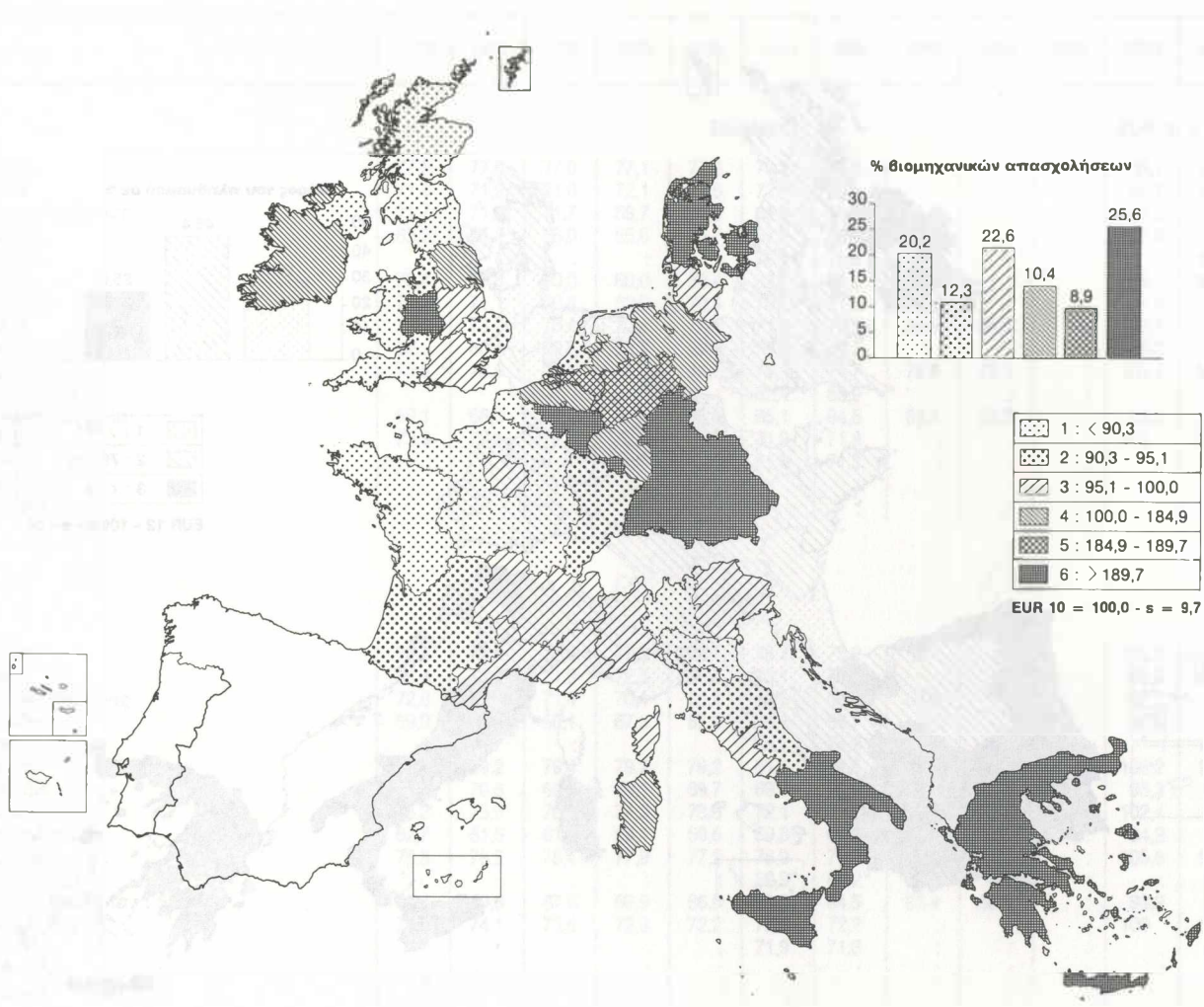
Χάρτης 4.4

Συνολικά ποσοστά ανεργίας
(άντρες και γυναίκες)

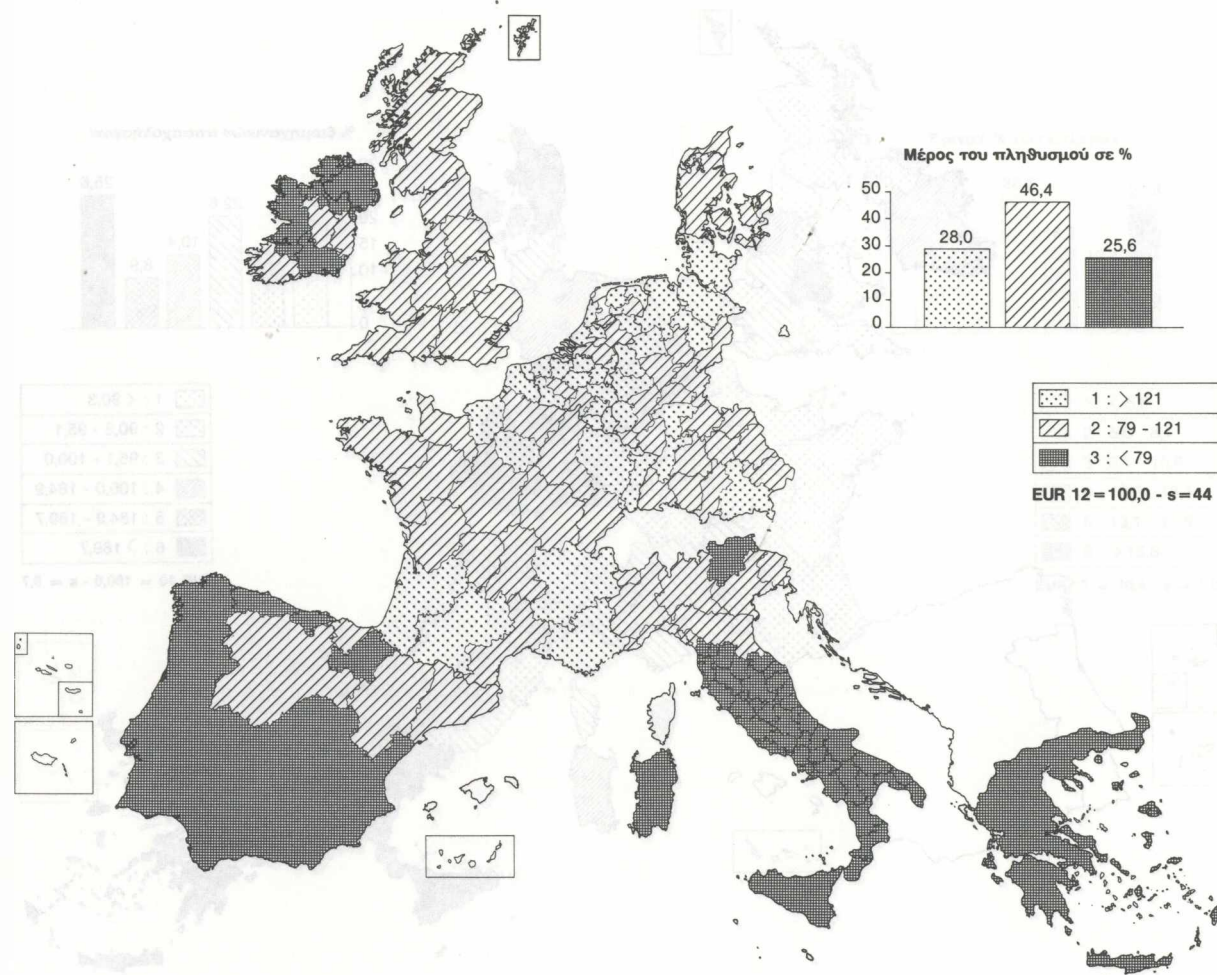
Χάρτης 4.5

Μισθολογικό κόστος κατά μονάδα στη βιομηχανία

Χάρτης 4.6

Συνολικός δείκτης υποδομών

Επεξηγήσεις: Ο συνολικός δείκτης των υποδομών περιλαμβάνει τέσσερις μεγάλες κατηγορίες υποδομών που συνδέονται άμεσα με την οικονομική επίδοση:

- δίκτυο μεταφορών (δρόμοι, σιδηρόδρομοι, λιμένες, κλπ.)
- δίκτυο επικοινωνίας (τηλέφωνο, telex)
- ενέργεια (δίκτυα και σταθμοί πετρελαίου, ηλεκτρισμού, υγραερίου, κλπ.)
- παιδεία (αριθμός σπουδαστών στα πανεπιστήμια ή σε επαγγελματικές σχολές).

Παράρτημα 5

Στοιχεία σχετικά με την εκπαίδευση και την κατάρτιση

Πίνακας 5.1

Ποσοστό του συνολικού αριθμού του πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 5 και 24 ετών που συμμετέχει στην εκπαίδευση και την κατάρτιση

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1976	1982
--	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

(σε %)

	Σύνολο										EUR 10 = 100	
Βέλγιο	77,5	77,0	77,0	77,1	77,6	78,1	78,6				105,7	109,5
Δανία	71,6	71,9	71,0	72,1	72,5	73,1	73,5				97,7	102,4
ΟΔ της Γερμανίας	71,7	71,0	71,7	69,7	68,9	68,8	68,9	68,2			97,8	96,0
Ελλάδα	65,2	65,2	65,0	65,0	65,7	67,2	66,1				88,9	92,1
Ισπανία						76,1	75,6					105,3
Γαλλία	79,4	79,8	80,0	80,0	80,4	82,1	82,2	81,5			108,3	114,5
Ιρλανδία	71,3	71,1	70,4	69,9	70,4	70,7	71,0	71,0			97,3	98,9
Ιταλία	73,8	73,7	73,4	72,8	72,1	71,2	70,7	69,9	68,6		100,8	98,5
Λουξεμβούργο	62,5	60,4	60,8	58,7	59,0	59,5	59,7				85,3	83,1
Ολλανδία	75,6	75,6	75,4	75,0	74,5	74,3	74,7	76,8	75,1		103,1	104,0
Πορτογαλία						52,4*	53,9*					75,1*
Μεγάλη Βρετανία	69,1	68,3	67,7	66,7	65,9	65,1	64,5	63,4	62,3		94,3	89,8
EUR 10	73,3	73,1	72,8	72,3	71,9	71,9	71,8				100	100
EUR 12						71,6	71,3					99,3
ΗΠΑ												
Ιαπωνία												

	Αγόρια										EUR 10 = 100	
Βέλγιο	78,4	77,9	77,8	77,9	78,1	78,7	79,2				105,2	109,7
Δανία	73,4	73,1	71,9	72,5	72,8	73,1	73,7				98,5	102,1
ΟΔ της Γερμανίας	72,8	72,0	71,4	70,1	69,2	69,3	69,6	68,9			97,7	96,4
Ελλάδα	69,0	68,6	68,1	67,8	67,9	69,1	66,7				92,6	92,4
Ισπανία						75,7	74,9					103,7
Γαλλία	79,1	79,2	79,4	79,2	79,2	81,5	81,6	80,6			106,2	113,0
Ιρλανδία	71,0	70,6	69,8	69,1	69,7	69,9	70,2	70,2			95,3	97,2
Ιταλία	76,3	75,8	75,3	74,3	73,3	72,1	71,4	70,5	69,5		102,4	98,9
Λουξεμβούργο	62,7	61,5	61,3	59,1	59,6	59,8	60,2				84,2	83,4
Ολλανδία	78,8	78,8	78,4	77,9	77,2	76,9	77,2	79,9	77,3		105,8	106,9
Πορτογαλία						52,9*	54,2*					75,1*
Μεγάλη Βρετανία	69,4	68,6	67,9	66,9	66,0	65,2	64,5	63,4	62,5		93,2	89,3
EUR 10	74,5	74,1	73,6	72,8	72,2	72,3	72,2				100	100
EUR 12						71,9	71,6					99,2
ΗΠΑ												
Ιαπωνία												

	Κορίτσια										EUR 10 = 100	
Βέλγιο	76,5	76,1	76,2	76,2	77,1	77,6	78,0				106,0	109,2
Δανία	69,8	70,6	70,1	71,6	72,3	73,1	73,2				96,7	102,5
ΟΔ της Γερμανίας	70,5	70,0	69,9	69,2	68,6	68,3	68,2	67,4			97,6	95,5
Ελλάδα	61,2	61,6	61,8	61,9	63,3	65,3	65,4				84,8	91,6
Ισπανία						76,5	76,4					107,0
Γαλλία	79,8	80,5	80,6	80,9	81,6	82,8	82,9	82,5			110,5	116,1
Ιρλανδία	71,1	71,7	71,7	70,8	71,3	71,6	71,8	71,8			99,3	100,1
Ιταλία	71,1	71,5	71,4	71,3	70,9	70,3	69,2	67,7	67,6		98,5	96,9
Λουξεμβούργο	62,3	59,3	60,2	58,3	58,4	59,2	59,1				86,3	82,8
Ολλανδία	72,2	72,4	72,3	72,0	71,7	71,6	72,1	73,5	72,7		100,0	101,0
Πορτογαλία						51,9*	53,6*					75,1*
Μεγάλη Βρετανία	68,8	68,1	67,4	66,5	65,7	65,0	64,4	63,3	62,1		95,3	90,2
EUR 10	72,2	72,1	72,0	71,7	71,5	71,5	71,4				100	100
EUR 12						71,1	70,9					99,1
ΗΠΑ												
Ιαπωνία												

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 5.2

Κατανομή κατά εκπαιδευτική βαθμίδα

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1983/76	1983/82
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση												
Βέλγιο	39,6	39,2	38,6	38,1	37,5	36,8	36,0	:	:	:	:	:
Δανία	44,1	42,8	41,5	40,4	39,4	39,2	39,3	:	:	:	:	:
ΟΔ της Γερμανίας	29,1	27,8	26,2	24,5	23,1	21,8	21,0	20,9	:	:	- 8,2	- 0,1
Ελλάδα	50,2	49,5	48,7	47,8	47,2	45,9	46,3	:	:	:	:	:
Ισπανία	42,4	41,0	39,7	38,6	38,2	37,2	37,4	:	:	:	:	:
Γαλλία	35,7	36,3	36,6	36,8	36,5	35,1	33,8	33,1	:	:	- 2,6	- 0,7
Ιρλανδία	47,6	47,4	47,5	47,6	47,2	46,6	46,0	45,1	:	:	- 2,5	- 0,9
Ιταλία	37,5	36,5	35,7	35,4	34,9	34,8	34,1	33,5	32,6	:	- 4,0	- 0,6
Λουξεμβούργο	48,6	48,5	47,4	45,0	44,2	43,2	42,2	:	:	:	:	:
Ολλανδία	42,0	41,6	41,3	40,8	39,9	38,6	36,9	35,5	34,6	:	- 6,5	- 1,4
Πορτογαλία	65,4	65,3	67,2*	67,1*	68,4*	69,2*	66,9*	:	:	:	:	:
Μεγάλη Βρετανία	47,7	46,9	45,9	45,1	44,0	43,0	41,9	41,1	41,6	:	- 6,6	- 0,8
EUR 10	38,3	37,7	37,0	36,3	35,6	34,6	33,7	:	:	:	:	:
EUR 12	39,5	38,8	38,1	37,4	36,8	35,9	35,1	:	:	:	:	:
ΗΠΑ	39,4	39,4	:	:	50,7	50,7	:	:	:	:	:	:
Ιαπωνία	48,2	48,3	:	:	49,6	49,3	48,8	:	:	:	:	:
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση												
Βέλγιο	35,4	36,0	36,6	37,0	37,1	37,3	37,6	:	:	:	:	:
Δανία	40,2	41,3	43,2	44,3	45,2	45,2	45,1	:	:	:	:	:
ΟΔ της Γερμανίας	49,8	51,5	52,7	54,2	54,8	54,9	54,3	53,0	:	:	3,2	- 1,3
Ελλάδα	37,0	37,3	37,5	38,4	38,8	40,0	39,1	:	:	:	:	:
Ισπανία	39,6	39,9	41,5	41,9	42,1	43,3	42,9	:	:	:	:	:
Γαλλία	37,8	37,4	37,6	37,9	38,1	39,0	39,8	40,1	:	:	2,3	0,3
Ιρλανδία	32,2	32,5	32,7	32,8	33,0	33,5	33,7	34,2	:	:	2,0	0,5
Ιταλία	40,0	40,8	41,3	41,6	42,0	42,6	43,3	43,9	44,6	:	3,9	0,6
Λουξεμβούργο	37,2	39,4	40,2	41,3	41,5	42,6	43,1	:	:	:	:	:
Ολλανδία	37,2	38,1	38,9	39,5	40,3	41,5	42,8	43,9	44,3	:	6,7	1,1
Πορτογαλία	26,1	26,7	24,1*	24,0*	22,6*	22,6*	24,7*	:	:	:	:	:
Μεγάλη Βρετανία	45,0	45,9	46,8	47,3	48,2	49,1	49,9	50,0	49,2	:	5,0	0,1
EUR 10	42,1	42,8	43,4	44,0	44,5	45,1	45,5	:	:	:	:	:
EUR 12	41,4	42,0	42,7	43,3	43,6	44,3	44,6	:	:	:	:	:
ΗΠΑ	43,4	43,0	:	:	26,9	26,7	:	:	:	:	:	:
Ιαπωνία	42,0	41,9	:	:	40,2	40,7	41,4	:	:	:	:	:
Τριτοβάθμια εκπαίδευση												
Βέλγιο	7,0	7,4	7,8	8,2	8,6	8,9	9,2	:	:	:	:	:
Δανία	11,3	10,8	9,8	9,7	9,6	9,7	10,1	:	:	:	:	:
ΟΔ της Γερμανίας	7,9	8,1	8,5	9,0	9,7	10,7	11,5	12,5	:	:	4,6	1,0
Ελλάδα	6,5	6,5	6,7	6,3	6,3	6,4	:	:	:	:	:	:
Ισπανία	6,8	7,6	6,9	7,1	7,2	7,2	7,5	:	:	:	:	:
Γαλλία	7,1	7,2	7,3	7,4	7,6	8,5	8,7	8,4	:	:	1,3	- 0,3
Ιρλανδία	4,0	4,1	4,2	4,3	4,6	4,8	5,1	5,2	:	:	1,2	0,1
Ιταλία	7,8	7,8	8,1	8,2	8,3	8,3	8,3	8,7	9,1	:	0,9	0,4
Λουξεμβούργο	0,9	0,8	1,0	1,0	1,3	1,2	1,5	:	:	:	:	:
Ολλανδία	6,9	7,2	7,5	7,9	8,1	8,3	8,6	8,8	9,1	:	1,9	0,2
Πορτογαλία	5,2	4,6	5,1*	5,2*	5,2*	4,6*	:	:	:	:	:	:
Μεγάλη Βρετανία	4,4	4,4	4,4	4,5	4,7	5,0	5,3	5,5	5,7	:	1,1	0,2
EUR 10	6,9	7,0	7,2	7,4	7,7	8,1	8,5*	:	:	:	:	:
EUR 12	6,8	7,0	7,1	7,3	7,6	7,9	8,2*	:	:	:	:	:
ΗΠΑ	17,2	17,6	:	:	22,4	22,6	:	:	:	:	:	:
Ιαπωνία	9,7	9,8	:	:	10,2	10,0	9,9	:	:	:	:	:

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 5.3

Μαθητές που μαθαίνουν μια ξένη γλώσσα

	ΟΔ της Γερμανίας		Γαλλία		Ιταλία		Βέλγιο		Λουξεμβούργο ⁽¹⁾		Ιρλανδία		Δανία	
	1970-1971	1982-1983	1970-1971	1982-1983	1970-1971	1977-1978	1970-1971 (2)	1977-1978	1974-1975	1982-1983	1975-1976	1982-1983	1974-1975	1975-1976
	1 000													
	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση													
Δανικά	—	1,9	—	—	—	—	—	3,7	3,7	31,5	24,0	—	—	—
Γερμανικά	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Αγγλικά	21,1	29,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Γαλλικά	3,8	9,6	—	—	—	—	192,8	160,9	25,7	19,9	—	—	—	—
Ιταλικά	—	—	—	8,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ολλανδικά	—	—	—	—	—	—	111,9	87,9	—	—	—	—	—	—
Σύνολο κοινοτικών γλωσσών (2)	24,8	40,8	—	8,3	—	—	308,4	281,9	57,2	43,9	—	—	—	—
Άλλες γλώσσες (2)	1,3	2,6	—	40,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Σύνολο ζωντανών γλωσσών	26,1	43,5	—	48,9	—	—	308,4	281,9	57,2	43,9	—	—	—	—
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πρώτος κύκλος													
Δανικά	—	5,5	—	—	—	—	—	(3)	—	—	—	—	—	—
Γερμανικά	—	—	608,8	723,2	2 167,5	75,7	4,4	—	13,9	14,3	12,4	12,7	156,7	154,0
Αγγλικά	3 681,3	4 693,3	2 291,7	2 745,1	—	1 553,5	128,5	109,5	4,5	8,0	—	—	332,5	320,3
Γαλλικά	603,8	1 099,2	—	—	—	1 201,4	124,1	436,8	13,9	14,3	127,4	146,4	14,4	12,8
Ιταλικά	0,0	2,1	59,6	73,1	—	—	—	412,4	0,1	—	1,8	0,4	—	—
Ολλανδικά	—	0,6	—	0,1	—	—	82,3	1,4	—	—	—	—	—	—
Σύνολο κοινοτικών γλωσσών (2)	4 285,0	5 800,8	2 860,1	3 541,4	2 167,5	2 830,7	399,3	188,2	32,4	36,6	141,6	159,5	493,6	487,1
Ισπανικά	0,1	8,1	314,6	544,0	—	3,4	0,0	1 148,3	—	—	11,9	6,3	—	—
Πορτογαλικά	—	0,0	—	8,9	—	—	—	5,1	—	—	—	—	—	—
Ρωσικά	3,8	11,8	8,5	9,4	—	—	—	0,0	—	—	—	—	—	—
Άλλες γλώσσες	7,1	6,3	1,4	12,7	—	15,8	—	0,0	—	—	—	—	—	—
Σύνολο ζωντανών γλωσσών	4 295,0	5 827,0	3 184,6	4 116,4	2 167,5	2 849,9	339,4	1 153,4	32,4	36,6	153,6	165,8	493,5 (4)	487,1 (4)
Λατινικά	484,9	620,5	219,7	309,7	302,6	:	:	:	0,5	0,6	28,5	13,2	18,1	19,0
Αρχαία ελληνικά	17,1	14,5	11,7	22,5	:	:	35,4	:	—	—	0,5	0,2	—	—
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δεύτερος κύκλος													
Δανικά	—	0,5	—	:	:	—	—	:	—	—	—	—	—	—
Γερμανικά	—	—	331,1	501,3	:	202,9	76,7	:	6,0	9,1	2,3	3,2	24,2	24,8
Αγγλικά	411,5	1 020,3	998,9	1 529,1	:	1 461,0	104,8	:	5,4	8,2	—	—	35,3	36,1
Γαλλικά	174,5	364,2	—	—	:	864,0	59,9	:	6,2	9,2	41,3	58,7	44,9	45,8
Ιταλικά	0,0	5,6	59,2	70,8	:	—	0,2	:	0,5	0,3	0,6	0,1	—	—
Ολλανδικά	0,0	1,5	—	0,2	:	—	48,9	:	0,1	0,1	—	—	—	—
Σύνολο κοινοτικών γλωσσών (2)	586,0	1 392,1	1 389,2	2 101,4	:	2 528,5	290,4	:	18,3	27,0	44,2	61,9	104,4	106,7
Ισπανικά	7,8	21,6	248,5	389,9	:	20,0	1,7	:	0,2	0,3	4,5	2,4	—	—
Πορτογαλικά	—	—	0,2	2,2	:	—	—	:	—	—	—	—	—	—
Ρωσικά	1,2	11,4	13,2	17,4	:	—	—	:	—	—	—	—	—	—
Άλλες γλώσσες	0,3	32,7	2,0	11,8	:	10,4	—	:	—	—	—	—	2,4	2,1
Σύνολο ζωντανών γλωσσών	595,1 (1)	1 457,8	1 653,1	2 522,7	:	2 558,9	292,1	:	18,5	27,3	48,7	64,3	106,8 (5)	108,8 (5)
Λατινικά	129,0	185,0	83,9	126,8	654,9	:	:	:	0,9	0,8	8,7	2,3	11,2	10,8
Αρχαία ελληνικά	24,4	13,3	11,9	24,3	204,9	:	31,6	:	0,0	—	0,1	0,1	—	—

Πηγή: Eurostat.

(¹) Δεν περιλαμβάνονται οι «Berufsaufbauschulen» και οι «Fachoberschulen».

(2) Δεν περιλαμβάνεται η τεχνική και επαγγελματική παιδεία.

(³) Δεν περιλαμβάνονται τα διεθνή σχολεία.

(4) Αποκλειστικά και μόνο οι «Folkeskolen».

(⁶) «Gymnasier, HF-kursus, studenterkursus».

(*) Και του 2ου κύκλου συμπεριλαμβανομένου.

(7) Στον πίνακα αυτό τα νέα ελληνικά περιλαμβάνονται στις άλλες γλώσσες.

Πίνακας 5.4

Τρέχουσες δαπάνες και δαπάνες σε κεφάλαιο για την επαγγελματική κατάρτιση σε % του συνόλου των δημοσίων δαπανών για την παιδεία και την κατάρτιση (1978-1982)

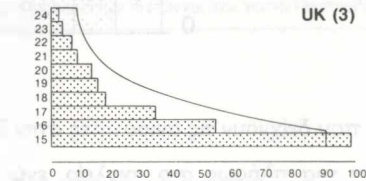
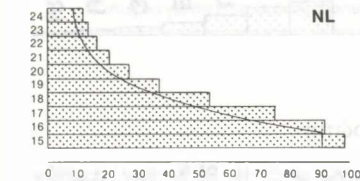
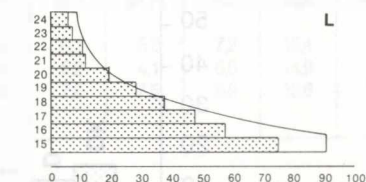
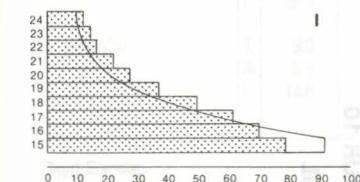
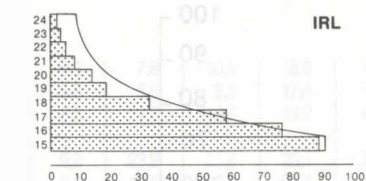
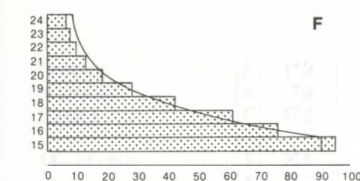
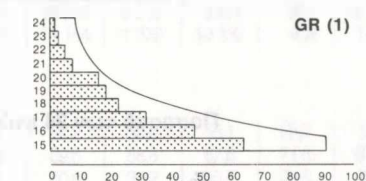
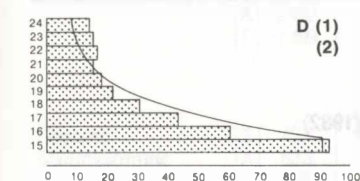
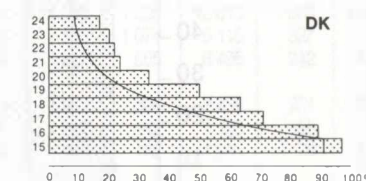
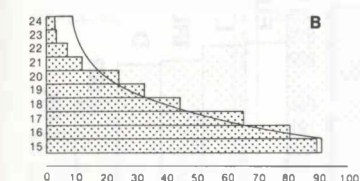
	ΟΔ της Γερμανίας	Γαλλία	Ιταλία	Ολλανδία	Βέλγιο	Λουξεμβούργο	Μεγάλη Βρετανία	Ιρλανδία	Δανία	EUR 9
Βασική επαγγελματική κατάρτιση	11,2 11,7 12,0 12,2 :	21,6 21,7 21,1 21,8 22,5	:	23,4 23,4 23,1 23,5 23,8	1,7 1,6 1,9 1,6 1,2	:	:	24,4 24,4 22,6 22,7 21,5	7,6 9,7 11,1 11,9 :	1,5 11,7 11,4 11,5 :
μέρος της οποίας: στο σχολείο	9,8 10,3 10,5 10,5 :	20,7 20,8 20,2 20,9 21,6	1,3 2,6 1,9 1,9 1,8	21,7 21,5 21,4 21,9 22,2	1,1 1,1 1,1 1,1 0,9	:	:	23,3 23,3 21,0 21,2 20,0	7,6 9,7 11,1 11,9 :	10,2 10,3 9,9 10,0 :
Επαγγελματική κατάρτιση ενηλίκων	4,0 4,8 5,3 6,0 :	6,2 5,0 4,9 4,8 4,8	:	1,5 1,9 2,0 2,1 2,3	3,7 3,8 3,4 3,7 4,7	1,7 1,6 1,3 1,2 1,0	:	3,1 3,0 3,1 3,1 3,1	2,7 2,2 2,1 2,0 :	4,2 4,1 4,2 4,4 :
Σύνολο επαγγελματικής επιμόρφωσης	15,2 16,5 17,3 18,2 :	27,8 26,8 26,1 26,6 27,2	:	24,9 25,3 25,2 25,5 26,0	5,4 5,4 5,3 5,3 5,9	:	:	27,5 27,4 25,6 25,8 24,6	10,3 12,0 13,3 14,0 :	15,7 15,9 15,6 15,9 :
Δαπάνες (τρέχουσες και σε κεφάλαιο) για τη γενική παιδεία ως ποσοστό του συνόλου	84,8 83,5 82,7 81,8 :	72,2 73,2 73,9 73,4 72,8	:	75,1 74,7 74,8 74,5 74,0	94,6 94,6 94,7 94,7 94,1	98,3 98,4 77,8 79,6 83,0	:	72,5 72,6 74,4 74,2 75,4	89,7 88,0 86,7 86,0 :	84,3 84,1 84,4 84,1 :

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 5.5

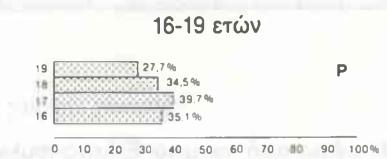
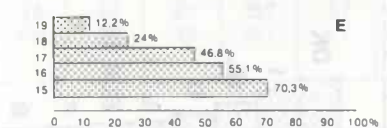
Ποσοστό των νέων μεταξύ 15 και 24 ετών που φοίτησαν πλήρως το 1982-1983 σε κάθε κράτος μέλος — Σύγκριση με το μέσο ευρωπαϊκό όρο (EUR 10)

	B	DK	(¹) D	(¹) GR	F	IRL	I	L	NL	UK	EUR 10
15 ετών	92,5	98	95,9	64	98	89,4	80,3	75,6	98,8	100	93,3
16 ετών	84,2	89,7	62,4	47,4	78,8	76,9	71,2	57,6	92	52,9	67,9
17 ετών	68,1	71,9	44,8	31,6	63,5	57,8	62,4	46,7	74,8	33,5	52
18 ετών	48,2	63,8	30,8	22,6	44,3	32	50,3	36,1	52,6	17,3	36,3
19 ετών	33,1	50	21,7	17,9	28,5	18,4	35,8	26,9	34,8	13,7	25,4
20 ετών	24,9	33,6	18,2	16,2	17,9	13,8	26,6	19,2	25	4,9	19,5
21 ετών	12,8	24,6	16,3	7,5	13	8	21,6	14,2	18,8	13,9	13,9
22 ετών	7,8	22,5	16,8	4,9	9,7	6,2	16,3	10,4	14,7	11,9	11,9
23 ετών	4,4	20,4	15,9	3,3	8,1	3,1	14,7	7,1	11,9	10,8	10,8
24 ετών	3,8	17,5	15	2,8	8,7	2,1	12,1	5,4	9,1	9,4	9,4

Καθένα από τα σχεδιαγράμματα αυτά εκπροσωπεί τα ποσοστά πλήρους φοίτησης κατά ηλικία για κάθε κράτος μέλος. Η μέση ευρωπαϊκή καμπύλη του ποσοστού πλήρους φοίτησης (με βάση το σημείο 1) τοποθετήθηκε σε κάθε σχεδιάγραμμα για να δείξει πιο καθαρά την κατάσταση σε κάθε κράτος

Επειδή τα ποσοστά φοίτησης στην ανώτατη παιδεία δεν ήταν διαθέσιμα, το σχεδιάγραμμα αναφέρεται μόνο στους νέους μεταξύ 15 και 19 ετών

(¹) Σχολικό έτος 1981-1982.

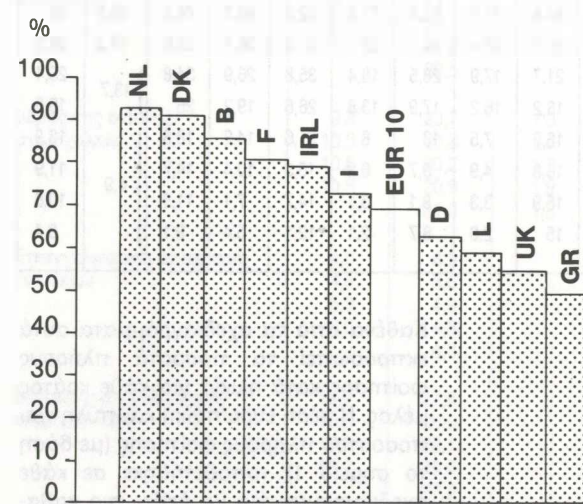
(²) Η μερική φοίτηση δεν περιλαμβάνεται στα ποσοστά που υπολογίστηκαν. Αυτό εξηγεί τη διαφορά ανάμεσα στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και το μέσο ευρωπαϊκό όρο για την ηλικία μεταξύ 16 και 20 ετών.

(³) Κατά προσέγγιση υπολογισμός με βάση το συνολικό ποσοστό του 4,9 % για τους νέους 21-24 ετών.

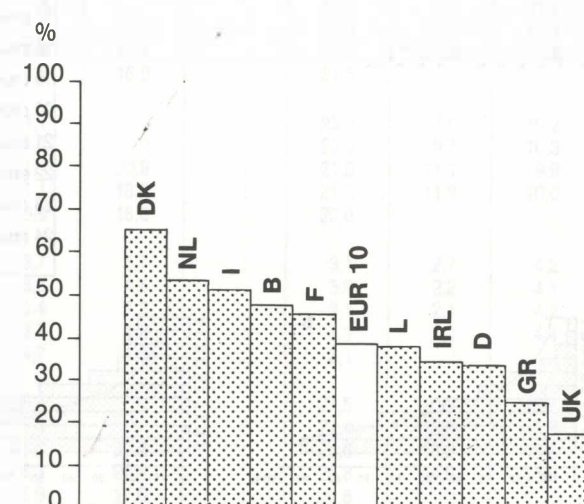
Πίνακας 5.6

Σύγκριση του ποσοστού φοίτησης το 1982 ανάμεσα στα κράτη μέλη της EUR 10 νέων 16, 18, 21 και 24 ετών

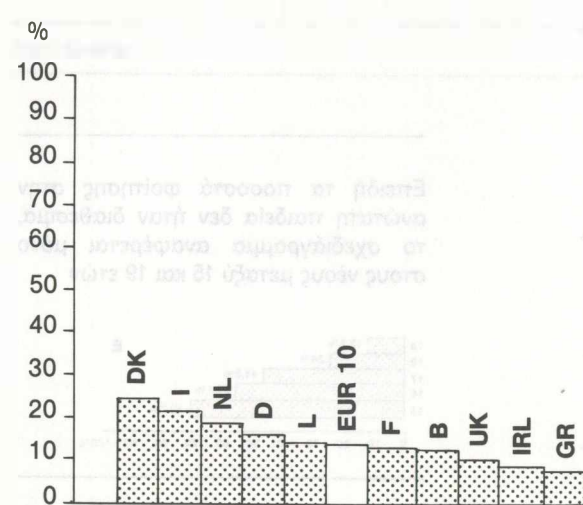
Ποσοστό των 16 ετών (1982)

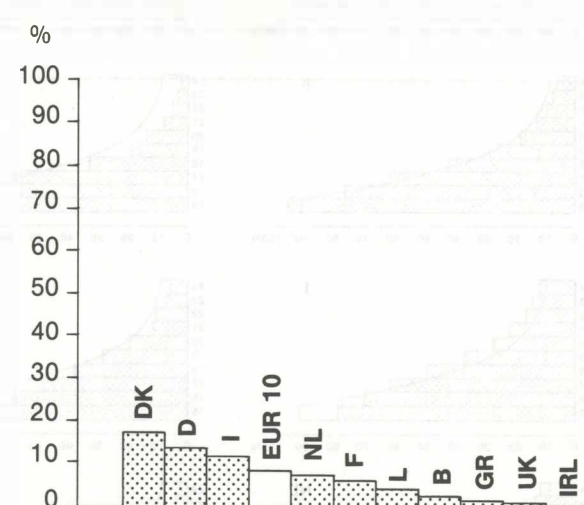
Ποσοστό των 18 ετών (1982)

Ποσοστό των 21 ετών (1982)

Ποσοστό των 24 ετών (1982)

Μερικές ακραίες περιπτώσεις που δείχνουν τις ανισότητες στην Ευρώπη

Στα 16: πάνω από τα μισά Ελληνόπουλα δεν φοιτούν πια πλήρως στο σχολείο, ενώ πάνω από το 90 % των νεαρών Ολλανδών φοιτούν ακόμη πλήρως.

Στα 18: μόνο ένας στους 6 νεαρούς Βρετανούς φοιτεί ακόμη πλήρως, ενώ 4 στους 6 νεαρούς Δανούς φοιτούν ακόμη πλήρως.

Στα 24: στους 100 νεαρούς Ιρλανδούς, οι 2 φοιτούν πλήρως, ενώ στους 100 νεαρούς Γερμανούς 15 φοιτούν πλήρως.

Παράρτημα 6

Στατιστικά στοιχεία για την απασχόληση

Πίνακας 6.1

Απασχόληση και ανεργία στην Κοινότητα (1985)

(σε χιλιάδες)

		Βέλγιο	Δανία	ΟΔ της Γερμανίας	Ελλάδα	Γαλλία	Ιρλανδία	Ιταλία	Λουξεμβούργο	Ολλανδία	Μεγάλη Βρετανία	EUR 10	Ισπανία	Πορτογαλία	EUR 12
Απασχολούμενα άτομα	Σ	3 512	2 539	26 167	3 589	21 297	1 068	20 591	148	5 124	24 282	108 317	10 515	4 074	122 906
	A	2 280	1 400	15 958	2 371	12 439	738	13 959	97	3 375	14 173	66 791	7 474	2 438	76 703
	Γ	1 231	1 139	10 209	1 218	8 858	330	6 631	50	1 749	10 110	41 526	3 041	1 636	46 203
Γεωργία	Σ	127	170	1 349	1 037	1 734	176	2 259	7	269	563	7 690	1 921	989	10 600
	A	89	131	711	576	1 108	152	1 496	5	215	438	4 920	1 432	517	6 869
	Γ	38	39	639	461	626	23	762	2	54	125	2 769	489	472	3 730
Βιομηχανία	Σ	1 119	706	10 728	921	6 871	318	6 906	47	1 436	8 273	37 325	3 348	1 408	42 081
	A	914	526	8 114	720	5 167	255	5 281	42	1 229	6 327	28 576	2 834	1 005	32 415
	Γ	205	180	2 614	201	1 704	63	1 625	5	206	1 946	8 749	514	404	9 667
Υπηρεσίες	Σ	2 266	1 657	14 090	1 629	12 610	569	11 426	93	3 378	15 040	62 758	5 247	1 677	69 682
	A	1 278	738	7 133	1 074	6 116	327	7 182	50	1 904	7 145	32 947	3 208	917	37 072
	Γ	988	918	6 957	555	6 495	242	4 244	43	1 473	7 895	29 811	2 038	760	32 609
Άνεργοι	Σ	449	215	1 932	304	2 436	234	2 093	4	601	3 151	11 419	2 953	385	14 757
	A	181	95	987	142	1 155	155	924	2	353	1 903	5 899	1 935	160	7 994
	Γ	267	119	945	162	1 281	78	1 169	2	247	1 248	5 520	1 017	225	6 762
Δυνάμεις εργασίας	Σ	3 961	2 754	28 099	3 893	23 733	1 301	22 684	152	5 725	27 434	119 736	13 468	4 468	137 663
	A	2 462	1 495	16 945	2 513	13 594	893	14 883	100	3 728	16 076	72 690	9 410	2 598	84 698
	Γ	1 499	1 259	11 154	1 379	10 139	408	7 801	53	1 997	11 358	47 046	4 058	1 860	52 964

(σε %)

Ποσοστό δραστηριότητας	Σ	49,1	65,7	54,2	50,6	65,1	52,0	49,0	50,9	49,7	60,0	54,3	47,2	53,6	53,5
	A	63,3	72,9	69,6	68,8	67,6	71,6	67,1	68,3	65,7	72,9	69,0	68,5	65,5	68,8
	Γ	35,9	58,7	40,6	34,2	45,7	32,6	32,4	34,4	34,1	47,9	40,9	27,4	42,8	39,4

(σε %)

Ποσοστό ανεργίας	Σ	11,3	7,8	6,9	7,8	10,3	18,0	9,2	3,0	10,5	11,5	9,5	21,9	8,6	10,7
	A	7,4	6,4	5,8	5,6	8,5	17,4	6,2	2,2	9,5	11,8	8,1	20,6	6,2	9,4
	Γ	17,8	9,5	8,5	11,7	12,6	19,2	15,0	4,3	12,4	11,0	11,7	25,1	12,1	12,8
14—24 ετών	Σ	23,6	11,5	9,8	23,9	25,8	25,1	31,7	6,5	17,7	18,2	20,0	48,1	19,9	22,9
	A	17,7	10,0	9,0	17,5	22,9	26,4	26,0	6,4	18,7	19,6	18,5	46,1	15,1	21,5
	Γ	29,8	13,2	10,7	31,7	28,8	23,4	38,6	6,5	16,7	16,6	21,7	50,8	25,8	24,7
> 24 ετών	Σ	9,0	6,8	6,1	5,2	7,2	15,4	4,4	2,0	8,7	9,5	7,0	14,9	5,3	7,7
	A	5,8	5,4	5,2	4,1	6,0	14,9	2,8	1,4	7,8	9,7	6,0	15,2	3,7	6,9
	Γ	14,8	8,5	7,8	7,5	8,9	16,6	7,9	3,3	10,6	9,1	8,8	14,1	7,7	9,1

Πηγή: Eurostat.

Σημ.: Τα στοιχεία που δίνονται στον πίνακα αυτό για την Ισπανία και την Πορτογαλία βασίζονται στην εθνική έκδοση των αποτελεσμάτων της έρευνας «Εργατικό δυναμικό». Τα στοιχεία για την Ισπανία αναφέρονται στον πληθυσμό των 16 ετών και άνω, για την Πορτογαλία, στον πληθυσμό των 10 ετών και άνω.

Πίνακας 6.2

Μισθωτοί ανάλογα με την οικονομική δραστηριότητα ΔΤΤΒ

(σε χιλιάδες)

	1982	1983	1984	1985	1982	1983	1984	1985	1982	1983	1984	1985	1982	1983	1984	1985
	EUR 12				D				IRL				NL			
Όλες οι δραστηριότητες	98 157	97 195	96 727	97 623	21 904	21 519	21 546	21 706	861	833	820	799	4 388	4 329	4 372	4 515
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	2 846	2 768	2 633	2 631	243	247	252	254	23	22	21	23	65	64	64	65
Βιομηχανίες εξόρυξης	1 159	1 125	1 113	1 091	322	316	312	310	11	9	9	10	8	8	8	9
Κατασκευαστικές βιομηχανίες	29 535	28 571	27 902	27 736	7 916	7 599	7 527	7 607	222	207	198	190	996	968	945	961
Ηλεκτρισμός, φυσικό αέριο, νερό	1 044	1 041	1 026	1 026	247	243	238	236	15	15	15	15	46	46	47	47
Οικοδομικές δραστηριότητες	7 750	7 367	7 042	6 847	1 642	1 606	1 601	1 519	78	68	64	59	320	281	344	358
Εμπόριο, εσπατόρια, ξενοδοχεία	6 714	14 430	14 647	14 895	2 986	2 930	2 948	2 953	140	138	140	142	676	673	681	699
Μεταφορές, επικοινωνίες	6 517	6 603	6 520	6 557	1 444	1 423	1 414	1 421	63	63	63	61	304	301	311	314
Τράπεζες, ασφάλειες	6 517	6 638	6 835	7 117	1 338	1 353	1 373	1 403	69	70	69	67	422	422	455	498
Κοινωνικές υπηρεσίες	28 649	29 004	29 720	29 720	5 766	5 802	5 881	6 003	237	237	238	232	1 550	1 565	1 516	1 563
	EUR 10				GR				I				P			
Όλες οι δραστηριότητες	87 776	86 817	86 842	87 589	1 719	1 712	1 744	1 770	14 472	14 360	14 253	14 418	2 762	2 865	2 752	2 745
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	2 044	2 015	1 941	1 922	30	44	40	42	964	930	873	857	217	206	171	170
Βιομηχανίες εξόρυξης	1 050	1 028	1 008	990	16	27	24	28	198	190	205	208	23	18	25	21
Κατασκευαστικές βιομηχανίες	26 300	25 383	24 873	24 718	473	470	474	471	4 535	4 404	4 205	4 101	920	928	870	888
Ηλεκτρισμός, φυσικό αέριο, νερό	934	924	921	914	35	28	30	31	1	1	1	1	22	34	28	27
Οικοδομικές δραστηριότητες	6 657	6 367	6 199	6 029	219	195	186	170	1 594	1 555	1 475	1 444	365	312	280	265
Εμπόριο, εσπατόρια, ξενοδοχεία	6 061	13 128	13 395	13 629	181	193	196	205	1 749	1 748	1 824	1 871	288	300	299	303
Μεταφορές, επικοινωνίες	6 053	5 961	5 913	5 913	205	184	196	185	957	940	890	912	150	162	152	161
Τράπεζες, ασφάλειες	6 053	6 159	6 358	6 616	85	76	78	83	535	571	619	669	86	103	107	102
Κοινωνικές υπηρεσίες	25 848	26 228	26 854	26 854	473	494	519	554	3 941	4 023	4 162	4 357	691	803	820	808
	B				E				L				UK			
Όλες οι δραστηριότητες	2 958	2 916	2 908	2 928	7 619	7 513	7 133	7 289	138,0	137,8	137,6	139,9	21 400	21 059	21 243	21 461
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	11	11	12	12	585	547	521	539	1,0	1,2	1,1	1,0	354	349	340	338
Βιομηχανίες εξόρυξης	27	26	25	24	86	79	80	80	0,2	0,2	0,2	0,2	340	326	306	291
Κατασκευαστικές βιομηχανίες	792	773	765	752	2 315	2 260	2 159	2 130	39,2	38,2	37,1	37,0	5 889	5 596	5 531	5 519
Ηλεκτρισμός, φυσικό αέριο, νερό	33	33	33	32	88	83	77	85	1,4	1,4	1,4	1,4	339	331	326	321
Οικοδομικές δραστηριότητες	189	171	156	156	728	688	563	553	14,1	13,7	13,1	12,7	1 057	1 012	989	970
Εμπόριο, εσπατόρια, ξενοδοχεία	414	409	413	417	1 018	1 002	953	963	26,2	26,2	27,4	27,4	3 985	3 994	4 156	4 289
Μεταφορές, επικοινωνίες	258	251	247	246	503	480	455	483	10,1	10,1	10,0	10,2	1 370	1 326	1 311	1 300
Τράπεζες, ασφάλειες	209	218	222	237	378	376	370	399	9,2	14,2	15,1	16,3	1 750	1 795	1 858	1 941
Κοινωνικές υπηρεσίες	1 025	1 024	1 035	1 052	1 918	1 998	1 956	2 058	32,6	33,4	33,7	33,7	6 315	6 332	6 425	6 491
	DK				F											
Όλες οι δραστηριότητες	2 184	2 214	2 218	2 284	17 752	17 737	17 601	17 568								
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	52	54	55	56	301	293	283	274								
Βιομηχανίες εξόρυξης	2	3	3	3	126	123	116	107								
Κατασκευαστικές βιομηχανίες	444	445	447	477	4 994	4 883	4 744	4 603								
Ηλεκτρισμός, φυσικό αέριο, νερό	16	16	17	17	202	211	213	214								
Οικοδομικές δραστηριότητες	132	128	129	142	1 412	1 337	1 242	1 198								
Εμπόριο, εσπατόρια, ξενοδοχεία	351	347	349	360	2 653	2 669	2 662	2 666								
Μεταφορές, επικοινωνίες	163	160	164	165	1 287	1 303	1 307	1 299								
Τράπεζες, ασφάλειες	162	164	172	181	1 474	1 476	1 497	1 521								
Κοινωνικές υπηρεσίες	862	897	881	882	5 305	5 442	5 538	5 687								

Πηγή: Eurostat.

Παράρτημα 7

Οδηγίες σχετικά με το εργασιακό δίκαιο

Πίνακας 7.1

Κατάλογος των οδηγιών που ενέκρινε το Συμβούλιο σχετικά με το εργασιακό δίκαιο και την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών

Εργασιακό δίκαιο

1. Οδηγία 75/129, της 17ης Φεβρουαρίου 1975, σχετικά με την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά τις συλλογικές απολύσεις.
2. Οδηγία 77/187, της 14ης Φεβρουαρίου 1977, σχετικά με την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταφοράς της επιχειρήσεως, των εγκαταστάσεων ή μέρους των εγκαταστάσεων.
3. Οδηγία 80/987, της 20ής Οκτωβρίου 1980, σχετικά με την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά την προστασία των μισθωτών εργαζομένων σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη.

Ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών

1. Οδηγία 75/117, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, σχετικά με την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά την εφαρμογή της αρχής της ίσης αμοιβής των εργαζομένων ανδρών και γυναικών.
2. Οδηγία 76/207, της 14ης Φεβρουαρίου 1976, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση στην εργασία και στην επαγγελματική κατάρτιση και προαγωγή, καθώς και τις συνθήκες εργασίας.
3. Οδηγία 79/7, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, σχετικά με τη σταδιακή εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στο θέμα της κοινωνικής ασφάλισης.
4. Οδηγία 86/378, της 24ης Ιουλίου 1986, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα της κοινωνικής ασφάλισης.
5. Οδηγία 86/613, της 11ης Δεκεμβρίου 1986, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών που ασκούν μια ανεξάρτητη δραστηριότητα, περιλαμβανομένης και της αγροτικής, καθώς και για την προστασία της μητρότητας.

Πίνακας 7.2

Εφαρμογή των οδηγιών στο εργασιακό δίκαιο

Ισχύουσες οδηγίες	Φάση εφαρμογής	Νομοθετικό κενό που πρέπει να συμπληρωθεί για το 1992
1) Συλλογικές απολύσεις	Όλα τα κράτη εκτός της Ιταλίας (δύο αποφάσεις του Δικαστηρίου)	Όταν την απόφαση της απολύσεως δεν την παίρνει ο εργοδότης, αλλά έχει ληφθεί σε κάποιο άλλο κράτος μέλος. Αν το κέντρο της λήψης των αποφάσεων δεν στέλλει όλες τις πληροφορίες στον τοπικό εργοδότη, ο τελευταίος δεν μπορεί να εφαρμόσει τους ισχύοντες νόμους. Για τις διαβουλεύσεις, θα πρέπει να χορηγηθούν επαρκείς αρμοδιότητες διαπραγματεύσεως των: — αποζημιώσεων, κλπ. — ανακατατάξεων.
2) Μεταφορά επιχειρήσεων	Εφαρμόζεται σε όλα τα κράτη εκτός: — της Ελλάδας (σε στάδιο διαδικασίας) — της Ιταλίας (απόφαση του Δικαστηρίου)	1) Κενό, αν η μεταφορά συμβαίνει σε ένα άλλο κράτος μέλος γιατί η οδηγία σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε για τις μετατοπίσεις στο ίδιο κράτος μέλος. 2) Η οδηγία δεν καλύπτει τις συγχωνεύσεις ως αποτέλεσμα ανάληψης ελέγχου, οι οποίες είναι ωστόσο πολυάριθμες σε ορισμένα κράτη (Μεγάλη Βρετανία, Ιρλανδία) και δημιουργούν στους εργαζόμενους τα ίδια προβλήματα, όταν οι συγχωνεύσεις αυτές συνοδεύονται από αναδιαρθρώσεις. 3) Η 10η οδηγία «εταιρικό δίκαιο» περιορίζεται να αναφέρει την οδηγία «μεταφορές», η οποία δεν σχεδιάστηκε για τις διεθνείς συγχωνεύσεις οι οποίες θα γίνουν νομικά δυνατές με τη 10η αυτή οδηγία και θα πολλαπλασιασθούν.
3) Αφερεγγυότητα του εργοδότη	Εφαρμόζεται σε όλα τα κράτη εκτός: — της Ελλάδας (σε διαδικασία) — της Ιταλίας (σε διαδικασία)	Πρόβλημα, αν η αφερεγγυότητα διαπιστωθεί σε ένα κράτος και ο εργαζόμενος εργάστηκε σε ένα άλλο κράτος, ποιο ταμείο εγγυήσεων θα πρέπει να πληρώσει; Το πρόβλημα συνδέεται: — με το νόμο που εφαρμόζεται στη σύμβαση, — με τον τόπο όπου έχουν καταβληθεί τα τέλη της κοινωνικής ασφάλισης. Σε περίπτωση αντιδικίας, συμβαίνει και τα δύο σχετικά ταμεία να κρίνουν ότι είναι αναρμόδια και να αρνούνται να πληρώσουν.

Παράρτημα 8
Περίληψη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη

Άρθρο 1 του Χάρτη — Δικαίωμα στην εργασία	Άρθρο 5 του Χάρτη — Δικαίωμα του συνδικαλιζέσθαι	4. Ρύθμιση της νυκτερινής εργασίας και απαγόρευση των επικίνδυνων, ανθυγιεινών ή επίπονων εργασιών στο γυναικείο εργατικό δυναμικό
1. Πλήρης απασχόληση	Άρθρο 6 του Χάρτη — Δικαίωμα συλλογικών διαπραγματεύσεων	Άρθρο 9 του Χάρτη — Δικαίωμα επαγγελματικής επιμόρφωσης
2. Δικαίωμα του εργαζομένου να κερδίζει τα προς το ζην με εργασία που ανέλαβε ελεύθερα	1. Διαβουλεύσεις ίσης εκπροσώπησης	Άρθρο 10 του Χάρτη
3. Δωρεάν υπηρεσίες της απασχόλησης	2. Προαγωγή του θεσμού της διαδικασίας εκούσιας διαπραγμάτευσης	1. Προαγωγή της τεχνικής και επαγγελματικής επιμόρφωσης και ευκολίες πρόσβασης στην ανώτατη και πανεπιστημιακή παιδεία
4. Επαγγελματικός προσανατολισμός, επιμόρφωση και αναπροσαρμογή	3. Συμβιβασμός και διαιτησία	2. Προαγωγή της τεχνικής μαθητείας
Άρθρο 2 του Χάρτη — Δικαίωμα σωστών και δίκαιων συνθηκών εργασίας	4. Δικαίωμα συλλογικών δράσεων	3. Επαγγελματική επιμόρφωση και επανεκπαίδευση των ενήλικων εργαζομένων
1. Λογική ημερήσια και εβδομαδιαία διάρκεια της εργασίας	Άρθρο 7 του Χάρτη — Δικαίωμα προστασίας των παιδιών και εφήβων	4. Πλήρης χρησιμοποίηση των διαθέσιμων μέσων
2. Ημέρες αργίας μετ' αποδοχών	1. Κατώτατο όριο ηλικίας εργαζομένων	Άρθρο 11 του Χάρτη — Δικαίωμα στην προστασία της υγείας
3. Ετήσιες άδειες μετ' αποδοχών	2. Μεγαλύτερο κατώτατο όριο ηλικίας για ορισμένες απασχολήσεις	1. Μέτρα που αποσκοπούν στην απάλειψη των αιτίων ανεπαρκούς υγείας
4. Μειωμένη διάρκεια εργασίας ή συμπληρωματικές άδειες σε περίπτωση άσκησης επικίνδυνης ή ανθυγιεινής εργασίας	3. Πλήρης απόλαυση του δικαιώματος της υποχρεωτικής φοίτησης	2. Υπηρεσίες ιατρικής γνωμάτευσης και υγειονομικής εκπαίδευσης
5. Εβδομαδιαία ανάπαυση	4. Σεβασμός της ανάπτυξης των νέων κάτω των 16 ετών και της επαγγελματικής τους κατάρτισης	3. Πρόληψη των ασθενειών
Άρθρο 3 του Χάρτη — Δικαίωμα στην ασφάλεια και την υγιεινή στην εργασία	5. Δίκαιη αμοιβή των νεαρών εργαζομένων	Άρθρο 12 του Χάρτη — Δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης
1. Προδιαγραφές κανονισμών ασφαλείας και υγιεινής	6. Συγκαταλογή των ωρών επαγγελματικής κατάρτισης στις κανονικές ώρες εργασίας	1. Καθιέρωση ή διατήρηση ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης
2. Προδιαγραφές μέτρων ελέγχου της εφαρμογής των διατάξεων αυτών	7. Ετήσια άδεια των νεαρών εργαζομένων κάτω των 18 ετών	2. Διατήρηση ενός ικανοποιητικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, ίσου τουλάχιστον με το απαιτούμενο για την επικύρωση της σύμβασης αριθ. 102
3. Διαβουλεύσεις με τις επαγγελματικές οργανώσεις ως προς το θέμα της ασφάλειας και υγιεινής	8. Απαγόρευση της νυκτερινής εργασίας για τους νεαρούς εργαζόμενους κάτω των 18 ετών	3. Προοδευτική θελώωση του συστήματος των κοινωνικών ασφαλίσεων
Άρθρο 4 του Χάρτη — Δικαίωμα δίκαιας αμοιβής	9. Τακτικός ιατρικός έλεγχος των νεαρών εργαζομένων κάτω των 18 ετών	4. Ίση μεταχείριση των υπηκόων των συμβαλλομένων μερών στο θέμα της κοινωνικής ασφάλισης
1. Επαρκής αμοιβή	10. Ειδική προστασία των παιδιών και των εφήβων κατά των φυσικών και ηθικών κινδύνων	
2. Αμειθόμενες υπερωρίες	Άρθρο 8 του Χάρτη — Δικαίωμα προστασίας των εργαζομένων γυναικών	
3. Ίση αμοιβή εργαζομένων, ανδρών και γυναικών	1. Άδεια μητρότητας	
4. Επαρκής χρόνος προειδοποίησης σε περίπτωση παύσης της απασχόλησης	2. Παράνομη απόλυση κατά τη διάρκεια της άδειας μητρότητας	
5. Περιορισμός των μισθολογικών κρατήσεων	3. Διαλείμματα για θηλασμό	

Άρθρο 13 του Χάρτη — Δικαίωμα σε κοινωνική και ιατρική αρωγή

1. Κοινωνική και ιατρική αρωγή στα χρήζοντα πρόσωπα
2. Μη διάκριση των προσώπων που απολαμβάνουν κοινωνικής ή ιατρικής αρωγής
3. Συμβουλές και βοήθεια για την καταπολέμηση των καταστάσεων ένδειας
4. Ίση μεταχείριση υπηκόων των συμβαλλομένων μερών στο θέμα της κοινωνικής και ιατρικής αρωγής

Άρθρο 14 του Χάρτη — Δικαίωμα στις παροχές των κοινωνικών υπηρεσιών

1. Προαγωγή ή οργάνωση των κοινωνικών υπηρεσιών
2. Συμμετοχή του κοινού στη δημιουργία και τη διατήρηση των κοινωνικών υπηρεσιών

Άρθρο 15 του Χάρτη — Δικαίωμα των ατόμων με φυσική ή πνευματική ανεπάρκεια στην επαγγελματική κατάρτιση και την επαγγελματική και κοινωνική αναπροσαρμογή

1. Μέτρα επαγγελματικής κατάρτισης των αναπήρων
2. Μέτρα τοποθέτησης των αναπήρων σε κατάλληλες εργασίες

Άρθρο 16 του Χάρτη — Δικαίωμα κοινωνικής, νομικής και οικονομικής προστασίας της οικογένειας

Άρθρο 17 του Χάρτη — Δικαίωμα κοινωνικής και οικονομικής προστασίας της μητέρας και του παιδιού

Άρθρο 18 του Χάρτη — Δικαίωμα άσκησης επικερδούς δραστηριότητας στην επικράτεια των άλλων συμβαλλομένων μερών

1. Εφαρμογή των ισχυουσών διατάξεων εντός φιλελευθέρου πνεύματος
2. Απλούστευση των διατυπώσεων και μείωση των τελών και των φόρων
3. Απλούστευση των κανονιστικών διατάξεων
4. Δικαίωμα εξόδου των εθνικών υπηκόων

Άρθρο 19 του Χάρτη — Δικαίωμα των διακινούμενων εργαζομένων και των οικογενειών τους σε προστασία και αρωγή

1. Δωρεάν παροχή αρωγής και πληροφοριών — Μέτρα κατά της παραπλανητικής προπαγάνδας σχετικά με την αποδημία και τη μετανάστευση

2. Βοήθεια κατά την αναχώρηση, το ταξίδι και την υποδοχή των απόδημων εργαζομένων και των οικογενειών τους

3. Συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών των χωρών αποδημίας και μετανάστευσης

4. Όχι λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση των απόδημων εργαζομένων από εκείνη που χαίρουν οι αυτόχθονες στο θέμα της απασχόλησης, του συνδικαλιζέσθαι και της στέγασης

5. Όχι λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση των απόδημων εργαζομένων από εκείνη των αυτοχθόνων όσον αφορά τους φόρους και τις διάφορες εισφορές που σχετίζονται με την εργασία

6. Επανασύνδεση των οικογενειών

7. Όχι λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση των απόδημων εργαζομένων από εκείνη των αυτοχθόνων στις δικαστικές υποθέσεις

8. Εγγυήσεις κατά της απελάσεως

9. Μεταφορά των κερδών και αποταμιεύσεων

10. Επέκταση της προστασίας και αρωγής και στους ανεξάρτητους απόδημους εργαζόμενους

Παράρτημα 9

Φάση επικύρωσης εκ μέρους των κρατών μελών της ΕΟΚ ενός καταλόγου συμβάσεων της ΔΟΕ, που πιθανόν ενδιαφέρουν μέσα στο πλαίσιο της «συλλογής ελάχιστων κοινωνικών διατάξεων»

Αριθ.	Ακριβής τίτλος σύμβασης	Ημερομηνία εφαρμογής	Επικυρώσεις												
			B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK	
94	Ρήτρες εργασίας (δημόσιες συμβάσεις), 1949	20. 9. 1972	x	x			x	x		x		x			
98	Δικαίωμα συλλογικής οργάνωσης και διαπραγματεύσεων, 1949	18. 7. 1951	x	x	x	x	x	x	x	x			x	x	
111	Διακρίσεις στην απασχόληση και το επάγγελμα, 1958	15. 6. 1960	x	x	x	x	x	x		x		x	x		
115	Προστασία κατά των διαγραφών, 1960	17. 6. 1962	x	x	x	x	x	x		x		x		x	
119	Προστασία μηχανημάτων, 1963	21. 4. 1965					x			x					
120	Υγιεινή (εμπόριο και γραφεία), 1964	29. 3. 1966	x	x	x		x	x		x			x	x	
131	Καθορισμός ελάχιστων αμοιβών, 1970	29. 4. 1972					x	x				x			
132	Άδειες μετ' αποδοχών (αναθεωρημένη), 1970	30. 6. 1973			x		x		x	x	x		x		
136	Βενζόλη, 1971	27. 7. 1973			x	x	x	x		x					
138	Ελάχιστη ηλικία πρόσληψης, 1973	19. 6. 1976			x	x	x		x	x	x	x			
139	Επαγγελματικοί καρκίνοι, 1974	10. 6. 1976		x	x					x					
140	Εκπαιδευτική άδεια μετ' αποδοχών, 1974	23. 9. 1976			x		x	x				x		x	
148	Περιβάλλον εργασίας (μόλυνση της ατμόσφαιρας, θόρυβος και κραδασμοί),	11. 7. 1979					x	x		x			x	x	
149	Σχετικά με το νοσηλευτικό προσωπικό, 1977	11. 7. 1979		x				x		x			x		
151	Εργασιακές σχέσεις στις δημόσιες υπηρεσίες, 1978	25. 2. 1981		x			x			x			x	x	
154	Προώθηση συλλογικών διαπραγματεύσεων, 1981	11. 8. 1983					x								
155	Ασφάλεια και υγεία των εργαζομένων, 1981	11. 8. 1983					x						x		
156	Εργαζόμενοι με οικογενειακές ευθύνες, 1981	11. 8. 1983					x						x		
157	Διατήρηση δικαιωμάτων στο θέμα της κοινωνικής ασφάλισης, 1982	11. 9. 1986					x								
158	Παύση της σχέσης εργασίας, 1982	23. 11. 1985					x								
159	Επαγγελματική αναπροσαρμογή και απασχόληση των αναπήρων ατόμων, 1983	20. 6. 1985			x	x									
161	Υγειονομικές υπηρεσίες, 1985	εν αναμονή													
162	Ασφάλεια κατά τη χρησιμοποίηση του αμιάντου, 1986	εν αναμονή													

Παράρτημα 10

Σημείωση σχετικά με την εφαρμογή του κοινοτικού κοινωνικού διαλόγου

1. Εισαγωγή

Το άρθρο 2 της Συνθήκης της Ρώμης καθορίζει ότι αποστολή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είναι η προαγωγή της αρμονικής ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της Κοινότητας, η αρμονική και διαρκής ανάπτυξη, η μεγαλύτερη σταθερότητα, η επίτευξη της ανύψωσης του βιοτικού επιπέδου και οι στενότερες σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών.

Η ανύψωση του βιοτικού επιπέδου αποτελεί συνεπώς έναν από τους ουσιαστικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, και ο τίτλος III του τρίτου μέρους της Συνθήκης περιέχει ορισμένους προσανατολισμούς για μια κοινωνική κοινωνική πολιτική (άρθρα 117 ως 128). Η συνεχής προαγωγή της απασχόλησης και η βελτίωση των βιοτικών συνθηκών των εργαζομένων («που να επιτρέπει την εναρμόνισή τους με στόχο την πρόοδο») αποτελούν ορισμένους από τους πρωταρχικούς στόχους της πολιτικής αυτής.

Το εκτελεστικό όργανο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (η Επιτροπή) έχει ως αποστολή την προαγωγή μιας στενότερης συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών στο κοινωνικό πεδίο και, ιδιαίτερα, όσον αφορά την απασχόληση: το δικαίωμα στην εργασία και στις συνθήκες της εργασίας, στην επαγγελματική εκπαίδευση και επιμόρφωση, στην κοινωνική ασφάλιση, στην προστασία κατά των ατυχημάτων στην εργασία και των επαγγελματικών ασθενειών, στην υγιεινή της εργασίας, στο συνδικαλιστικό δικαίωμα και στο δικαίωμα των συλλογικών διαπραγματεύσεων μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων (άρθρο 118). Για το σκοπό αυτό, η Επιτροπή θα πρέπει να ενεργήσει με τη διεξαγωγή μελετών, με τις γνωμοδοτήσεις των ειδικών και με τη διοργάνωση διαβουλεύσεων (άρθρο 118, εδάφιο 2).

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη που υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο στις αρχές του 1986 και τέθηκε σε ισχύ το 1987 έρχεται να συμπληρώσει τη Συνθήκη με δύο άρθρα που αναφέρονται στο κοινωνικό θέμα: τα άρθρα 118 Α και 118 Β.

Το άρθρο 118 Α παρέχει στο Συμβούλιο την αρμοδιότητα να εγκρίνει με ειδική πλειοψηφία τις οδηγίες που αποσκοπούν στη βελτίωση και την εναρμόνιση «ιδίως» του χώρου εργασίας, της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων.

Με το άρθρο 118 Β η Επιτροπή καλείται να αγωνισθεί για την ανάπτυξη του κοινωνικού διαλόγου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεδομένου ότι ο διάλογος αυτός θα μπορούσε ενδεχομένως να καταλήξει «σε συμβατικές σχέσεις». Το άρθρο αυτό δικαιώνει την Επιτροπή για το γεγονός ότι έδωσε τόση σημασία στην εμπάθυνση του κοινωνικού διαλόγου και προσφέρει πολύτιμο στήριγμα στις προσπάθειες που καταβάλλει προς την κατεύθυνση αυτή.

2. Συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στη διαμόρφωση αποφάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Σε όλες τις χώρες της Κοινότητας οι κοινωνικοί εταίροι επηρεάζουν, άμεσα ή έμμεσα, τις κοινωνικοοικονομικές αποφάσεις των αρχών, είτε με θεσμικές διαδικασίες, είτε ακόμη με διάφορους άλλους τρόπους. Είναι προφανές ότι οι ίδιες αυτές ομάδες θα πρέπει να συμμετάσχουν στη διαμόρφωση των αποφάσεων και στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Παράλληλα με τα όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, υπάρχουν δεκάδες ολόκληρες επιτροπών, μικτών επιτροπών, ειδικών ομάδων εργασίας, κλπ., στις οποίες συμμετέχουν οι εκπρόσωποι των κοινωνικών εταίρων. Ορισμένες, όπως η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και η Συμβουλευτική Επιτροπή της ΕΚΑΧ, προβλέπονται άμεσα από τις Συνθήκες, και άλλες, όπως η επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, πηγάζουν από τις Συνθήκες. Άλλες ακόμη συστάθηκαν κατά τη διάρκεια της ολοκλήρωσης για να συνδράμουν το Συμβούλιο και/ή την Επιτροπή στην άσκηση των αρμοδιοτήτων τους.

3. Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (¹)

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή είναι προφανώς η έκφραση των προσπαθειών που έχουν καταβληθεί για να επιτευχθεί η συνεργασία των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση με σκοπό να συμβιβασθούν τα συμφέροντα των ομάδων αυτών με τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας η οποία θρίσκει σε διαδικασία ολοκλήρωσης.

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή περιλαμβάνει 189 εκπροσώπους όλων των κλάδων της οικονομικής και κοινωνικής ζωής και, ειδικότερα, των παραγωγών, των αγροτών, των μεταφορέων, των εργαζομένων, των εμπορευομένων και βιοτεχνών, των ελευθέρων επαγγελματιών και των επαγγελματιών γενικού ενδιαφέροντος.

Το Συμβούλιο και η Επιτροπή συμβουλευονται υποχρεωτικά την ΟΚΕ στις περιπτώσεις που προβλέπει η Συνθήκη ή όποτε το κρίνουν σκόπιμο. Από τη διάσκεψη κορυφής του Παρισιού και μετά (Οκτώβριος 1972) στην επιτροπή παραχωρήθηκε η αρμοδιότητα λήψης πρωτοβουλίας για τη διατύπωση γνωμοδοτήσεων πάνω σε όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με την Κοινότητα. Οι γνωμοδοτήσεις αυτές κοινοποιούνται στο Συμβούλιο ή/και την Επιτροπή και δημοσιεύονται στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*.

Ο ρόλος του καθαρά υφισταμένου που απέδιδε η Συνθήκη στην επιτροπή τροποποιήθηκε χάρη στο δικαίωμα πρωτοβουλίας που επικυρώθηκε και γενικεύθηκε στα τέλη του 1972 καθώς και με τη θέληση της Επιτροπής και του Συμβουλίου να συνεργασθούν με την επιτροπή.

Ωστόσο, το όργανο αυτό παραμένει συμβουλευτικό, και παρά την αξία των γνωμοδοτήσεών του, το βάρος τους στη διαμόρφωση των κοινοτικών αποφάσεων είναι μάλλον ασθενές. Κι αυτό ιδίως γιατί η γνωμοδότηση της επι-

τροπής ζητείται αφού η Επιτροπή πάρει ήδη θέση. Οι γνωμοδοτήσεις της έχουν πληροφοριακό ρόλο και είναι όλο και περισσότερο ειδικά τεχνικής φύσεως.

Οι ομάδες εκπροσώπησης στα πλαίσια της επιτροπής προτιμούν να υπερασπισθούν τις απόψεις τους με διαδήματα κατευθείαν στις εθνικές αρχές (επηρεάζοντας το Συμβούλιο) ή στην Επιτροπή, προτού η τελευταία υποβάλει μια επίσημη πρόταση (σχετικά με την οποία η επιτροπή εκδίδει τη γνωμοδότησή της).

Είναι προφανές ότι η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, όποιος και αν θα μπορούσε να είναι ο ρόλος της στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, δεν είναι το θεσμικό όργανο όπου οι κοινωνικοί εταίροι συμμετέχουν στη διαμόρφωση των ευρωπαϊκών αποφάσεων. Η σύνθεση της επιτροπής, η τριμερής διάρθρωσή της, προκάλεσε τις κριτικές από διάφορες πλευρές. Είναι αναμφίβολο ότι μια σύσταση ίσης εκπροσώπησης θα αύξανε το πολιτικό βάρος της επιτροπής και θα εμπύχωνε περισσότερο τους κοινωνικούς εταίρους.

4. Η τριμερής σύσκεψη

Με σκοπό την προώθηση του διαλόγου μεταξύ Συμβουλίου, συνδικαλιστικών οργανώσεων και οργανώσεων των εργοδοτών, από το 1970 και έπειτα, οργανώθηκαν με τη συνεργασία της Επιτροπής ένα πλήθος τριμερών συσκέψεων. Η πρώτη συνάντηση έγινε υπό την πίεση ιδίως των κοινωνικών εταίρων οι οποίοι, από το 1968 ήδη, είχαν εκφράσει τη δυσανεξία τους για την κοινωνική πολιτική που εφαρμόζε η Επιτροπή. Αποφασίστηκε ειδικότερα στο Λουξεμβούργο ότι οι τριμερείς αυτές συσκέψεις θα συνέρχονταν τακτικά και ότι θα έπρεπε να συσταθεί μια μόνιμη επιτροπή για την απασχόληση (βλέπε σημείο 5).

Οι πραγματικές συζητήσεις δεν επρόκειτο να αρχίσουν παρά μόνο κατά τη δεύτερη συνάντηση, στις 16 Δεκεμβρίου 1974: τα σπουδαιότερα σημεία της ημερήσιας διάταξης ήταν τα προβλήματα που συνδέονταν με την οικονομι-

κή ύφεση, την απασχόληση και την ίση μεταχείριση των εργαζομένων, ανδρών και γυναικών.

Η τρίτη σύσκεψη (18 Νοεμβρίου 1975) αφιερώθηκε στην αναζήτηση κοινωνικών λύσεων για τα προβλήματα της απασχόλησης. Η τέταρτη σύσκεψη (24 Ιουνίου 1976) ασχολήθηκε επίσης με τα προβλήματα της απασχόλησης και, για πρώτη φορά, επιτεύχθηκε κάποιο αποτέλεσμα. Τα διάφορα μέρη δήλωσαν ότι ήταν διατεθειμένα να αγωνισθούν στο μέλλον για την επιστροφή στην πλήρη απασχόληση, για τη σταδιακή μείωση του πληθωρισμού σε 4 ή 5 % και για μια ετήσια ανάπτυξη του ΑΕΠ της τάξης του 5 % περίπου.

Το σύνθημα της σύσκεψης της 27ης Ιουνίου 1977 ήταν «η ανάπτυξη, η σταθερότητα και η απασχόληση», αλλά οι συμμετέχοντες υποχρεώθηκαν να διαπιστώσουν ότι οι πρόοδοι που είχαν σημειωθεί στο πεδίο της οικονομικής ανάπτυξης και της απασχόλησης ήταν σαφώς απογοητευτικές.

Η σύσκεψη της 9ης Νοεμβρίου 1978, όπου έγινε ιδιαίτερα λόγος για την ανακατανομή της διαθέσιμης εργασίας, έληξε χωρίς να έχουν ληφθεί κάποιες συγκεκριμένες αποφάσεις, και η ΟΚΕ απείλησε να ξανασκεφθεί τη συμμετοχή της στις μελλοντικές συναντήσεις αν δεν γινόταν καμιά πρόταση που να δώσει κάποια νέα ώθηση στις δραστηριότητες της σύσκεψης. Επ' αυτού, η Επιτροπή υπέβαλε στο Συμβούλιο και στους κοινωνικούς εταίρους τις προτάσεις της. Στις 9 Ιουνίου 1980, το Συμβούλιο ενέκρινε τα μέτρα σχετικά με τις διαδικασίες προπαρασκευής και διεξαγωγής των τριμερών συσκέψεων, καθώς και τα μέτρα σχετικά με τα συμπεράσματά τους και τις συνέχειες που θα πρέπει να δίνονται. Ωστόσο, η σύσκεψη δεν συνήλθε πλέον από το 1987 και ύστερα.

5. Η μόνιμη επιτροπή για την απασχόληση

Από το 1967 και εξής, οι ευρωπαϊκές συνομοσπονδίες ελευθέρων και χριστιανικών συνδικαλιστικών οργανώσεων εξέφρασαν την ευχή να συνεργασθούν πιο στενά στη διαμόρφωση των κοινο-

τικών αποφάσεων στα οικονομικά και κοινωνικά θέματα, και ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την απασχόληση.

Προβάλλοντας τη διεκδίκηση αυτή δεν αποσκοπούσαν απλώς να προσδώσουν ένα περιεχόμενο και ένα νόημα στα μάλλον ασαφή κοινωνικά μέτρα που εξήγγειλε η Συνθήκη, αλλά επιθυμούσαν επιπλέον να δημιουργήσουν ένα θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι κοινωνικοί εταίροι και τα εκτελεστικά όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, δηλαδή τα όργανα που ευθύνονται πιο άμεσα για την οικονομική και κοινωνική πολιτική, θα μπορούσαν να διαλεχθούν μεταξύ τους.

Πολύ σύντομα, η UNICE συμμερίστηκε την ιδέα αυτή, πράγμα που δήλωσε επανειλημμένα στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Το Συμβούλιο και η Επιτροπή δίστασαν αρχικά να εγκαινιάσουν έναν τέτοιο διάλογο, τελικά όμως δέχθηκαν να αρχίσει ο διάλογος μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και των οργάνων της Κοινότητας, σχετικά με το περιεχόμενο και τη σημασία της κοινωνικής πολιτικής στο οικονομικό και κοινωνικό πεδίο. Η ιδέα της σύστασης μιας μόνιμης επιτροπής για την απασχόληση συζητήθηκε κατά την πρώτη τριμερή σύσκεψη για την απασχόληση (27 και 28 Απριλίου 1970) και επικυρώθηκε από το Συμβούλιο Κοινωνικών Υποθέσεων στις 25 και 26 Μαΐου 1970. Στις 14 Δεκεμβρίου, το Συμβούλιο αποφάσισε τη δημιουργία ενός νέου οργάνου διαλόγου, το οποίο θα διέφερε από όλες τις άλλες συμβουλευτικές επιτροπές και στη σύστασή του και στο ρόλο και τη μέθοδο των εργασιών του. Τέσσερις είναι οι εταίροι που συμμετέχουν στις δραστηριότητες της επιτροπής αυτής: οι εκπρόσωποι των εργοδοτών και των εργαζομένων, η Επιτροπή, το Συμβούλιο των Υπουργών που έχει αναλάβει και την προεδρία, και η γραμματεία.

Στόχος της επιτροπής είναι η εξασφάλιση της μονιμότητας του διαλόγου και της ενημέρωσης και συνεννόησης με το Συμβούλιο και την Επιτροπή καθώς και με τους κοινωνικούς εταίρους, ώστε να διευκολυνθεί ο συντονισμός των πολιτικών των κρατών μελών σχετικά με την αγορά εργασίας,

(¹) Άρθρα 193 ως 198 της Συνθήκης ΕΟΚ.

εξασφαλίζοντας τη σύμπτωσή τους με τους κονοτικούς στόχους.

Η παρέμβαση της επιτροπής τοποθετείται σε ένα στάδιο προηγούμενο από την ενδεχόμενη θέσπιση αποφάσεων εκ μέρους των αρμοδίων οργάνων.

Από τη σύστασή της ως το 1972, η επιτροπή αφιερώθηκε κατά κύριο λόγο στη μελέτη των γενικών προβλημάτων που αναφέρονται στην κοινοτική πολιτική της απασχόλησης και στα προβλήματα που συνοδεύονται με τη θέσπιση ενός ανανεωμένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου. Το 1972, ύστερα από το μπουκοτάρισμα των TUC, προέκυψαν δυσκολίες σε σχέση με την εκπροσώπηση των εργαζομένων, και μόνο με την ευκαιρία της τριμερούς σύσκεψης της 14ης Δεκεμβρίου 1974 αποφασίσθηκε η επανάλληψη των δραστηριοτήτων της επιτροπής.

Έκτοτε, η επιτροπή αφιερώθηκε κυρίως σε ορισμένα προβλήματα που, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, έχουν μεταβληθεί εκ βάθρων: ο αγώνας κατά της ανεργίας, η διευθέτηση του χρόνου εργασίας, η επαγγελματική κατάρτιση, η ανεργία των νέων, είναι τα κύρια σημεία της ημερήσιας διάταξης. Από το 1980 ήδη, εμφανίζονται επίσης στο χρονοδιάγραμμά της τα προβλήματα που συνδέονται με τις κοινωνικές συνέπειες των νέων τεχνολογιών, της εσωτερικής αγοράς και της μακρόχρονης ανεργίας.

Σύμφωνα με την απόφαση του Συμβουλίου της 14ης Δεκεμβρίου 1970, ο πρωταρχικός στόχος της επιτροπής συνίσταται στη διευκόλυνση του συντονισμού των πολιτικών των κρατών μελών σχετικά με την αγορά της εργασίας. Αυτή η ίδια ιδέα της προαγωγής της συνεργασίας στα κοινωνικά θέματα συναντάται και στο άρθρο 118 της Συνθήκης ΕΟΚ και συνεπώς είναι θεμιτό να σκεφθούμε ότι δεν αντιμετωπίζεται η εκδοχή να χορηγηθούν στην επιτροπή άλλες αρμοδιότητες εκτός από τις καθαρά συμβουλευτικές.

Η επιτροπή συνέρχεται δύο ή τρεις φορές το χρόνο. Η ημερήσια διάταξη της συζητείται στην «περιορισμένη επιτροπή». Εδώ και μερικά χρόνια, τα συμπεράσματα της συνόδου που προε-

τοιμάζεται αποκρυσταλλώνονται στα πλαίσια της περιορισμένης επιτροπής. Στην πραγματικότητα, εδώ γίνεται ο σημαντικότερος διάλογος.

Η μόνιμη επιτροπή για την απασχόληση επιτρέπει την άμεση ανμέτρηση μεταξύ κοινωνικών εταίρων, Συμβουλίου και Επιτροπής, δηλαδή μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και των οργάνων που ευθύνονται για τις κοινοτικές αποφάσεις. Αυτός είναι ο λόγος της ύπαρξής της και το ενδιαφέρον της. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι συζητήσεις του είδους αυτού ασκούν μια πραγματική επίδραση στη λήψη των αποφάσεων.

6. Ο κοινωνικός διάλογος του Val Duchesse

Το πρόγραμμα κοινωνικής δράσης που ενέκρινε το Συμβούλιο στις 22 Ιουνίου 1984 απέδιδε εξαιρετική σημασία στον κοινωνικό διάλογο. Η Επιτροπή εκλήθη όχι μόνο να θελήσει το διάλογο αυτό μέσα στο πλαίσιο των υπαρχόντων μηχανισμών, αλλά και να «συλλάβει τις κατάλληλες μεθόδους που θα επέτρεπαν, παράλληλα με τον αυστηρό σεβασμό της αυτονομίας και των ευθυνών που ανήκουν στους κοινωνικούς εταίρους, να ευνοήσει την ανάπτυξη των σχέσεων ίσης εκπροσώπησης στο επίπεδο της Κοινότητας».

Για το σκοπό αυτό η Επιτροπή άρχισε, από τον Ιανουάριο 1985 ήδη, τις ανεπίσημες επαφές της με τους κοινωνικούς εταίρους, επαφές που κατέληξαν στην κοινή συνεδρίαση της 12ης Δεκεμβρίου 1985 στο Val Duchesse. Το συνέδριο αυτό συγκέντρωσε τους εκπροσώπους της ΟΚΕ, του CEEP και της UNICE καθώς και, εκ μέρους της Επιτροπής, τους κκ. Delors, Pfeiffer και Sutherland, με στόχο μια συζήτηση με θέμα τη «στρατηγική συνεργασίας για την ανάπτυξη και την απασχόληση», που είχε προτείνει η Επιτροπή.

Τα αποτελέσματα του συνεδρίου αυτού υπήρξαν αρκετά θετικά, αφού το σενάριο που πρότεινε η Επιτροπή επιδοκιμάσθηκε σχεδόν απ' όλους και αποφασίσθηκε ότι θα συνεχιζόταν η μελέτη των δυνατοτήτων εφαρμογής

της στρατηγικής αυτής στα πλαίσια της ομάδας εργασίας. Εξάλλου, οι κοινωνικοί εταίροι ενέκριναν μια κοινή δήλωση προθέσεων σχετικά με τον κοινωνικό διάλογο και τις καινούριες τεχνολογίες και συμφώνησαν να εμπιστευθούν σε μια ομάδα εργασίας τη φροντίδα να εξετάσει την πιθανότητα της επίτευξης ενός κοινού προσανατολισμού στην Κοινότητα για τη διεξαγωγή ενός κοινωνικού διαλόγου σε συνάρτηση με την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών.

Έτσι λοιπόν η Επιτροπή, την άνοιξη του 1986, συνέστησε μια μακροοικονομική ομάδα εργασίας για τα προβλήματα της εφαρμογής της στρατηγικής της συνεργασίας, υπό την προεδρία του επιτρόπου Pfeiffer, και μια μικροοικονομική ομάδα υπό την προεδρία του αντιπροέδρου Marin για την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών. Στις δύο ομάδες αντιπροσωπεύονται εξίσου οι εκπρόσωποι των οργανώσεων των εργαζομένων και των εργοδοτών, ένας από κάθε χώρα. Η Επιτροπή είναι επιφορτισμένη με τη γραμματεία και προμηθεύει τα προπαρασκευαστικά κείμενα.

Τα αποτελέσματα των εργασιών των δύο ομάδων εκφράσθηκαν με τη μορφή δύο κοινών γνωμοδοτήσεων. Καταρχήν στις 6 Νοεμβρίου 1986, η μακροοικονομική ομάδα ενέκρινε μια κοινή γνωμοδότηση όσον αφορά τη στρατηγική συνεργασίας για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Η UNICE, η ΟΚΕ και το CEEP επανέλαβαν ότι συμφωνούν με τις θεμελιακές επιλογές της Επιτροπής και με τους γενικούς προσανατολισμούς της οικονομικής πολιτικής που προτείνεται στην ετήσια οικονομική έκθεση 1986-1987. Οι τρεις οργανισμοί επιβεβαιώνουν την πεποίθησή τους ως προς τη σημασία του κοινωνικού διαλόγου στην εφαρμογή της στρατηγικής αυτής και δηλώνουν ότι είναι έτοιμοι να συνεχίσουν το διάλογο γύρω από τα θέματα που δεν έχουν ακόμη επιλυθεί.

Όσο για τις κοινές γνωμοδοτήσεις της ομάδας «νέες τεχνολογίες», εκείνες χρονολογούνται από τις 6 Μαρτίου 1987. Η ανακοίνωση είναι αφιερωμένη στην κατάρτιση και το ενδιαφέρον των εργαζομένων ενόψει της άφιξης των

νέων τεχνολογιών στην επιχείρησή τους, και στην πληροφόρηση και τις διαβουλεύσεις που πρέπει να τη συνοδεύσουν. Πιθανόν βέβαια η απόφαση της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών να επαφίεται «στην αποκλειστική ευθύνη του εργοδότη», οι εργαζόμενοι όμως και/ή οι εκπρόσωποί τους πρέπει να δώσουν τη γνώμη τους εν καιρώ. Οι κοινωνικοί εταίροι υπογράμμισαν τη μείζονα σημασία της βασικής κατάρτισης και της ομαλής μετάβασης των νέων από το σχολείο προς την ενεργό ζωή. Οι δημόσιες αρχές καλούνται να μελετήσουν την ανάγκη της αναδιοργάνωσης των εκπαιδευτικών συστημάτων προκειμένου να επιτευχθεί μια μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Η συνεχής επιμόρφωση και η επανεκπαίδευση θεωρούνται επίσης ουσιαστικής σημασίας.

Στις 7 Μαΐου του 1987, μια συνεδρίαση σε επίπεδο κορυφής που συνεκλήθη με πρωτοβουλία της βελγικής προεδρίας και της Επιτροπής έδωσε την ευκαιρία για έναν πρώτο απολογισμό. Επέτρεψε επίσης να διαπιστώσουμε την κοινή θέληση να συνεχισθεί πάνω στα ίδια χνάρια η ενίσχυση του κοινοτικού κοινωνικού διαλόγου. Ενόψει της δημιουργίας της μεγάλης εσωτερικής αγοράς ως το 1992, οι κοινωνικοί εταίροι πρόσφεραν επίσης την υποστήριξη τους στις προσπάθειες της Επιτροπής.

Οι δύο ομάδες ανέλαβαν και πάλι σύντομα τις εργασίες τους, και συναντήθηκαν ήδη σε συνέδρια αφιερωμένα, όσον αφορά τη «μικροοικονομική» ομάδα, στο θέμα «Νέες τεχνολογίες, οργάνωση της εργασίας, προσαρμοστικότητα της αγοράς εργασίας», και στο πρόβλημα των δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων, όσον αφορά τη «μακροοικονομική» ομάδα· στη συνεδρίαση της 26ης Νοεμβρίου 1987, η μακροοικονομική ομάδα ενέκρινε επίσης μια κοινή γνωμοδότηση σχετικά με την ετήσια οικονομική έκθεση για το 1987-1988.

7. Ο κοινωνικός διάλογος κατά τομείς

Ο κοινωνικός διάλογος κατά τομείς εκτυλίσσεται στα πλαίσια των θερμο-

θετημένων επιτροπών ίσης εκπροσώπησης και σε ανεπίσημες ομάδες εργασίας.

Υπάρχουν επιτροπές ίσης εκπροσώπησης:

- για τα κοινωνικά προβλήματα της κατά θάλασσαν αλιείας,
 - της βιομηχανίας υποδημάτων,
 - της ποτάμιας ναυτιλίας,
 - των σιδηροδρόμων,
 - των οδικών μεταφορών,
 - των θαλάσσιων μεταφορών,
 - για τα κοινωνικά προβλήματα των μισθωτών σε αγροτικές εργασίες,
- ενώ, στα πλαίσια της ΕΚΑΧ, υπάρχει:
- η Συμβουλευτική Επιτροπή.

Πρωταρχικός στόχος των επιτροπών ίσης εκπροσώπησης είναι να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στη λήψη των οικονομικών και κοινωνικών αποφάσεων της Κοινότητας. Η συμμετοχή αυτή εκφράζεται στην πράξη με το συμβουλευτικό ρόλο των επιτροπών που διατυπώνουν γνωμοδοτήσεις σχετικά με τις αποφάσεις και δραστηριότητες που αναλαμβάνει η Επιτροπή και που αναφέρονται στους τομείς τους. Οι γνωμοδοτήσεις αυτές δίνονται ύστερα από αίτηση των υπηρεσιών της Επιτροπής ή με την πρωτοβουλία των επιτροπών: ως σημειωθεί ότι οι γνωμοδοτήσεις των επιτροπών δίνονται κατά γενικό κανόνα, πριν η Επιτροπή πάρει την απόφασή της ή τη διαβιβάσει στο Συμβούλιο για λήψη απόφασης.

Ο διάλογος που αναπτύχθηκε μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και της Επιτροπής με τη λειτουργία των επιτροπών ίσης εκπροσώπησης είναι θετικός, εφόσον η Επιτροπή φρονεί ότι ο συμβουλευτικός ρόλος των επιτροπών στη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων της είναι σημαντικός. Και επ' αυτού θα έπρεπε να εξετασθεί η δυνατότητα της εφαρμογής συστηματικών διαδικασιών διαβούλευσης για όλα τα θέματα που ενδιαφέρουν τους τομείς.

Οι εκπρόσωποι των επαγγελματικών οργανώσεων έχουν σήμερα πολύ συχνά την εντύπωση ότι η Επιτροπή τους συμβουλευεται «επί παραγγελία». Μια άλλη πηγή δυσαρέσκειας είναι η έλλειψη των κατάλληλων διαδικασιών όσον αφορά το ρόλο που παίζουν και τον τρόπο που θα χρησιμοποιήσει η Επιτροπή τις γνωμοδοτήσεις των επιτροπών.

Στις παρυφές του κοινωνικού διαλόγου ανάμεσα στις επαγγελματικές οργανώσεις και την Επιτροπή, αναπτύχθηκε και ένας διάλογος ανάμεσα στους ίδιους τους κοινωνικούς εταίρους. Ο διάλογος αυτός σε ορισμένους τομείς εκφράζεται με συγκεκριμένες ενέργειες στο θέμα της κατάρτισης και της ασφάλειας και υγιεινής (για παράδειγμα, η οργάνωση της ιατρικής συμπαράστασης στους ναυτιλομένους), αλλά και με τη μελέτη των συνθηκών εργασίας στο συγκεκριμένο τομέα, πράγμα που, σε ορισμένες περιπτώσεις, καταλήγει στην εναρμόνιση των συνθηκών της εργασίας.

Στο θέμα των ευρωπαϊκών συλλογικών συμβάσεων, οι επιτροπές ίσης εκπροσώπησης δεν έχουν προοδεύσει καθόλου. Μόνο στον τομέα της γεωργίας οι εκπρόσωποι των επαγγελματικών οργανώσεων ήρθαν, το 1978 και το 1980, σε συνεννόηση για δύο συμφωνίες σχετικά με τη διάρκεια της εργασίας των μισθωτών σε αγροτικές εργασίες.

Στον τομέα αυτό, θα ήταν ίσως ενδιαφέρον να εξετάσουμε σε ποιο βαθμό οι κοινωνικοί εταίροι αντιμετωπίζουν τη δυνατότητα συνεννοήσεων ή συμφωνιών για τους διάφορους τομείς, σαν μια προέκταση των συζητήσεων του Val Duchesse.

Ο κοινωνικός διάλογος στα πλαίσια των ανεπίσημων ομάδων εργασίας εγκαινιάσθηκε στη δεκαετία του '70, όταν αποδείχθηκε αδύνατο να δημιουργηθούν νέες θεσμοποιημένες επιτροπές. Οι ομάδες αυτές έχουν ένα λιγότερο φιλόδοξο στόχο, αφού περιορίζονται σε μια τακτική ανταλλαγή απόψεων πάνω σε ένα σημαντικό θέμα του τομέα που οι κοινοτικοί εταίροι έχουν επιλέξει από κοινού.

Η Επιτροπή προσφέρει τις ίδιες υλικές διευκολύνσεις όπως και στις θεσμοθετημένες επιτροπές, και χρηματοδοτεί τις μελέτες που συχνά αποτελούν τη βάση των συζητήσεων. Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε σαν παράδειγμα τον τραπεζικό τομέα, στον οποίο έχει εγκαινιασθεί ένας τακτικός διάλογος γύρω από την απασχόληση σε σχέση με την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών, ή τον οικοδομικό τομέα ο οποίος

συζητεί την επαγγελματική κατάρτιση ή ακόμη, ακόμη πιο πρόσφατα, τον εμπορικό τομέα.

Παράλληλα με τις οργανωμένες και προγραμματισμένες αυτές ανταλλαγές υπήρξαν και αυτοσχέδιες συναντήσεις στους τομείς Horeca (εργαλειομηχανές, ναυπηγική βιομηχανία, αγροδιατροφική βιομηχανία), και μελετάται ο εγκαινιασμός ενός παρόμοιου διαλό-

γου για τις ασφάλειες και τις τηλεπικοινωνίες.

Μια τέτοια τακτική παρουσιάζει φυσικά κάποια καθυστέρηση σε σχέση με τις φιλοδοξίες που έτρεφε η Επιτροπή, όταν συνιστούσε τις επιτροπές ίσης εκπροσώπησης στη δεκαετία του '60. Υποστηρίζει ωστόσο κάθε πρωτοβουλία που επιδιώκει το διάλογο, όσο ανεπίσημος κι αν είναι.

Παράρτημα 11

Διαδικασίες επέκτασης erga omnes των συλλογικών συμβάσεων στην Κοινότητα και ποσοστό των συνδικαλισμένων μισθωτών

Σε όλα τα κράτη μέλη της Κοινότητας οι συλλογικές συμβάσεις είναι συμβόλαια ιδιωτικού δικαίου: κατά συνέπεια δεν δεσμεύουν παρά τους συμβαλλόμενους και συνυπογράφοντες.

Ωστόσο, μεριμνώντας για την ίση μεταχείριση τόσο των μισθωτών όσο και των επιχειρήσεων, υπάρχουν σε πολλά κράτη μέλη διαδικασίες που αποσκοπούν να καταστήσουν υποχρεωτική τη συλλογική σύμβαση για όλους τους εργοδότες και για όλους τους μισθωτούς που ανήκουν στον ίδιο τομέα ή στον ίδιο κλάδο.

Βέλγιο

— Οι συμβάσεις που έχουν συναφθεί μέσα στα πλαίσια του εθνικού συμβουλίου εργασίας ή μιας επιτροπής ίσης εκπροσώπησης δεσμεύουν όλους τους εργοδότες που ανήκουν σε μια οργάνωση εργοδοτών και όλους τους εργαζόμενους που οι εργοδότες αυτοί απασχολούν.

— Οι «ανοργάνωτοι» εργοδότες δεσμεύονται και εκείνοι εκτός αν παραιτηθούν με γραπτή και ατομική σύμβαση για τον κάθε εργαζόμενο.

— Ο νόμος οργάνωνει το σύστημα της αναγκαστικής ισχύος με βασιλικό διάταγμα, κατόπιν αιτήσεως των κοινωνικών εταίρων. Στην περίπτωση αυτή, καμιά απαλλαγή δεν είναι δυνατή: η συλλογική σύμβαση εφαρμόζεται συνεπώς σε όλους τους εργοδότες και εργαζόμενους που ανήκουν στο πεδίο αρμοδιότητας του οργάνου όπου έχει συναφθεί (γενικό πεδίο για το εθνικό συμβούλιο εργασίας, τομέας δραστηριότητας για την επιτροπή ίσης εκπροσώπησης).

Στην πράξη, η επέκταση της υποχρεωτικής ισχύος κατά κανόνα ζητείται και παραχωρείται (για παράδειγμα, 41 από τις 42 συλλογικές συμβάσεις του εθνικού συμβουλίου εργασίας υπήρξαν το αντικείμενο ενός βασιλικού διατάγματος επέκτασης).

Ιταλία

Η διάταξη του Συντάγματος που παραχωρεί στις συνδικαλιστικές οργανώσεις το δικαίωμα να καθορίσουν συλλογικές συμβάσεις με υποχρεωτική ισχύ δεν εφαρμόζεται.

Ένας νόμος του 1959 εξουσιοδοτούσε την κυβέρνηση να εκδίδει διατάγματα των οποίων το περιεχόμενο θα συμβάδιζε με εκείνο των συλλογικών συμβάσεων που έχουν κατατεθεί ad hoc στο υπουργείο εργασίας. Ωστόσο, το συνταγματικό δικαστήριο δήλωσε ότι ο νόμος αυτός είναι αντισυνταγματικός.

Εξάλλου, το σύστημα της εκ των υστέρων ένταξης σε μια σύμβαση που ήδη έχει συναφθεί ασκείται αρκετά καλά.

Λουξεμβούργο

Με διάταγμα του Μεγάλου Δούκα, η κυβέρνηση μπορεί να προσδώσει υποχρεωτική ισχύ στις συμβάσεις εφόσον τηρούνται δύο όροι: αφενός, η σύμφωνη γνώμη του εθνικού γραφείου συμβιβασμών (όργανο ισότιμης εκπροσώπησης) και, αφετέρου, η απουσία μέσα στη σύμβαση οποιασδήποτε ρήτρας που αντίκειται στο νόμο. Το σύστημα αυτό ασκείται σε μεγάλη κλίμακα.

Δανία

Δεν υπάρχει σύστημα επέκτασης στην κυριολεξία. Σε περίπτωση διαμάχης, το Κοινοβούλιο μπορεί να διευρύνει τη σύμβαση ενός κλάδου και σε εκείνους που βρίσκονται σε διαμάχη. Η μέθοδος αυτή έχει επιταθεί τα τελευταία χρόνια, ιδίως στους σημαντικότερους τομείς.

Ομοσπονδιακή Γερμανία

Η υποχρεωτική ισχύς των συμβάσεων (που δεν επηρεάζει ωστόσο το εδαφικό πεδίο της σύμβασης) δηλώνεται από τον ομοσπονδιακό — ή των κρατιδίων — υπουργό εργασίας, κατόπιν αιτήσεως ενός των συμβαλλομένων μερών και ύστερα από απόφαση με απλή πλειοψηφία μιας επιτροπής ίσης

εκπροσώπησης, με την προϋπόθεση ωστόσο ότι οι εργοδότες απασχολούν το 50 % των μισθωτών που διέπονται από την εφαρμογή της σύμβασης: στην πράξη, η διαδικασία αυτή παίζει ρόλο περιθωριακό, με την εξαίρεση των κλάδων όπου ο αριθμός των ΜΜΕ είναι μεγάλος.

Μεγάλη Βρετανία

Δεν υφίσταται διαδικασία επέκτασης erga omnes των συλλογικών συμβάσεων.

Ολλανδία

Ένας νόμος του 1937 προσφέρει στον υπουργό κοινωνικών υποθέσεων την αρμοδιότητα, κατόπιν αιτήσεως του ενός των μερών, να κηρύξει υποχρεωτική μια συλλογική σύμβαση για το σύνολο του τομέα.

Ιρλανδία

Οι συλλογικές συμβάσεις αποκτούν την υποχρεωτική τους ισχύ χάρη σε τρία μέσα:

— την καταγραφή στο συνέδριο εργασίας των συμβάσεων που ανταποκρίνονται σε ορισμένες προϋποθέσεις: λίγες είναι οι συμβάσεις που έχουν υπαχθεί στο σύστημα αυτό τα τελευταία χρόνια.

— τις «employment regulation orders», εκ μέρους των «Joint Labour Committees» (τριμερή όργανα σε επίπεδο τομέα), τις οποίες το συνέδριο εργασίας έχει καταστήσει υποχρεωτικές: το εργατικό δυναμικό που καλύπτεται από τις employment regulation orders υπολογίζεται σε 5 %.

— η «Fair Wages Resolution» προβλέπει ότι οι παραγγελίες του δημοσίου μπορούν να ανατεθούν μόνο στους εργοδότες εκείνους που συμφωνούν να σεβασθούν τους μισθούς και να τηρήσουν τους όρους εργασίας που εφαρμόζονται στον ίδιο τομέα: το αποτέλεσμα στην πράξη δεν είναι πολύ γνωστό.

Γαλλία

Διακρίνουμε δύο διαδικασίες:

- μια διαδικασία διεύρυνσης: στο-
χεύει στην απουσία ή σπάνη των
οργανώσεων των μισθωτών, πράγ-
μα που εκδηλώνεται με τη μόνιμη
αδυναμία να συναφθεί μια σύμ-
βαση ή μια συμφωνία σε έναν
κλάδο δραστηριότητας ή σε έναν
καθορισμένο εδαφικό τομέα· ύστε-
ρα από αίτηση μιας από τις ενδια-
φερόμενες αντιπροσωπευτικές ορ-
γανώσεις ή με δική του πρωτοβου-
λία, ο υπουργός εργασίας επιβάλ-
λει σε ένα δεδομένο κλάδο ή σε ένα
δεδομένο εδαφικό τομέα τη σύμ-
βαση που τους είναι η πλησιέ-
στερη· η διαδικασία αυτή έχει
χρησιμοποιηθεί σπάνια·
- μια διαδικασία επέκτασης: η διαδι-
κασία αυτή μπορεί να εγκαινιασθεί
ύστερα από αίτηση ενός των μερών
ή με πρωτοβουλία του ίδιου του
υπουργού· η απόφαση επέκτασης
παιρνεται ύστερα από την αιτιο-
λογημένη γνωμοδότηση της εθνι-
κής επιτροπής συλλογικών συμβά-
σεων· η μέθοδος αυτή είναι πολύ
συχνή.

Ελλάδα

Ο νόμος του 1955 προβλέπει δύο διαδι-
κασίες επέκτασης:

- η σύμβαση που δεσμεύει τους ερ-
γοδότες που απασχολούν τα τρία
πέμπτα των μισθωτών μπορεί να
κηρυχθεί υποχρεωτική για το σύνο-
λο των εργοδοτών και των εργαζο-
μένων με υπουργική απόφαση,
εφόσον διαπιστωθεί η τήρηση των
νομικών υποχρεώσεων· στην πρά-
ξη, προσκρούει στη δυσκολία της
επαλήθευσης του απαιτούμενου
νόμιμου ποσοστού·
- οι συμβάσεις κατόπιν διαπραγμα-
τεύσεων που υπογράφηκαν πα-
ρουσία του υπουργού εργασίας
δεσμεύουν και τους δύο, εργοδότες
και εργαζόμενους· η διαδικασία
αυτή εφαρμόζεται αρκετά συχνά.

Ποσοστό συνδικαλισμού των μισθωτών στα πέντε πρώτα χρόνια της
δεκαετίας του '80

Ποσοστό επί τoις %	Χώρα (¹)
70-80	Βέλγιο, Δανία
60-70	Λουξεμβούργο
50-60	Ιρλανδία, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία
40-50	Γερμανία
30-40	Ολλανδία
15-30	Γαλλία, Ισπανία, Πορτογαλία

Πηγή: ΒΙΤ, δεύτερη έκθεση για τον κόσμο της εργασίας.
(¹) Τα στοιχεία για την Ελλάδα δεν είναι διαθέσιμα.

Ισπανία

Οι συλλογικές συμβάσεις, όταν οι συν-
δικαλιστικές οργανώσεις που υπέ-
γραψαν εκπροσωπούν το 50 % των
μισθωτών, γίνονται αυτόματα υπο-
χρεωτικές· εξάλλου, υπάρχει και μια
διαδικασία διεύρυνσης που έχει εγκαι-
νιάσει ο υπουργός εργασίας, αλλά χρη-
σιμοποιείται ελάχιστα.

Πορτογαλία

Διαδικασία επέκτασης με υπουργική
απόφαση.

Σύνθεση της διυπηρεσιακής ομάδας
«κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς»

- Πρόεδρος: κ. DEGIMBE (ΓΔ V)
- Αντιπρόεδρος: κ. VIGNON (ομάδα Lacroix)
- Εισηγητές: κ. KÄDING (ΓΔ V)
κ. VENTURINI (ομάδα Lacroix)
- Νομική υπηρεσία: κκ. GARZON, CAEIRO, ΓΚΟΥΛΟΥΣΗΣ
- Γενική γραμματεία: δις JOUEN
- ΓΔ II: κκ. GOYBET, BUIGUES, LEHNER, NERB
- ΓΔ III: κκ. AYRAL, VINOIS
- ΓΔ V: κκ. GOMMERS, SAVOINI, MORLEY, VAN ZONNEVELD, ZINGONE, κκ EVANS, κκ. RAPPACIUOLO, LEBRUN
- ΓΔ VII: κ. BULLOUGH, κκ MARTIN
- ΓΔ XIII: κ. LE QUEMENT
- ΓΔ XV: κ. HARRIS-BURLAND
- ΓΔ XVI: κκ. CLARK, VAN DER WEE
- ΓΔ XXI: κ. SIMS
- T.F. MME: κκ GAUDIN

— Τις εργασίες της γραμματείας εξασφάλισαν οι κυρίες Becquart και Bijlsma (ομάδα Lacroix).

Τιμή στο Λουξεμβούργο, χωρίς ΦΠΑ: ECU 4,20

ISBN 92-825-8390-2

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΠΙΣΗΜΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

L-2985 Luxembourg

9 789282 583906
